

■ ДЕСАНКИНИ МАЈСКИ РАЗГОВОРИ

ЗАДУЖБИНА ДЕСАНКА МАКСИМОВИЋ

Поезија Моша Одаловића

ЗБОРНИК РАДОВА

Београд, 2018.

ЗАДУЖБИНА
„ДЕСАНКА
МАКСИМОВИЋ“

НАРОДНА
БИБЛИОТЕКА
СРБИЈЕ

ЗАДУЖБИНА „ДЕСАНКА МАКСИМОВИЋ“
НАРОДНА БИБЛИОТЕКА СРБИЈЕ

ДЕСАНКИНИ МАЈСКИ РАЗГОВОРИ
Књ. 35

ДЕСАНКИНИ МАЈСКИ РАЗГОВОРИ

**ПОЕЗИЈА
МОША
ОДАЛОВИЋА**

ЗБОРНИК РАДОВА

Београд, 26. септембар 2017.

Уреднице
ЗОРАНА ОПАЧИЋ
МИРЈАНА СТАНИШИЋ

Београд
2018.

УВОДНА РЕЧ

Пред нама је тридесет пети зборник Задужбине „Десанка Максимовић“, посвећен књижевном делу Момчила Моша Одаловића, двадесет четвртог добитнику *Награде Десанка Максимовић* за 2016. годину. Наградом која је први пут додељена писцу за децу одат је пијетет стваралаштву Десанке Максимовић која спада у канонске ауторе српске књижевности за децу.

Мошо Одаловић рођен је 1947. у Старом Грацком код Липљана. Највећи део свог живота провео је на Косову и Метохији, радећи у приштинском *Јединству* и уређујући лист за децу *Ђурђевак*, све до сеобе у Смедерево 1994. године, где и данас живи. Због тога његово стварање бива посвећено завичају, „благородној колевци мајушног, истородног племена“. Значај Одаловићевог књижевног дела данас је утолико већи што као један од најзначајнијих аутора са простора Косова и Метохије поетски сведочи о свом завичају, чиме одржава видљивим јужне границе српског духовног простора у колективном памћењу.

Одаловићево стварање траје више од четири деценије, почев од 70-их година прошлог века. Реч је о веома плодној, жанровски разуђеној каријери (око тридесет самосталних књига поезије, приповедне прозе, романа, десетак антологија и заједничких издања) за коју је аутор награђен готово свим важнијим књижевним наградама (*Вукова награда*, *Повеља Змајевих дечјих игара*, *Невен*, награда *Политикин забавник*, *Златни кључић* града Смедерева, *Златни Гаша*, новосадско *Звонце популарности*, *Горанова плакета*, *Грачаничка повеља*, *Гордана Брајовић*, *Принц дечјег царства*, *Жичка хрисовуља*, *Десанка Максимовић*, а носилац је и Змајевог штапа – почасне награде Змајевих дечјих игара), па се данас може рећи како Одаловић спада у живе класике српске књижевности за децу. Међутим, ваљана валоризација његовог књижевног опуса није се одиграла у мери у којој његово књижевно дело то и заслужује. Наиме, о Одаловићевој поезији

сразмерно мало је писано, па сматрамо да је дошло време да се књижевно дело овог аутора ваљано испита и проучи.

Одаловићев песнички развој је евидентан и подразумева кретање од песама заснованих на непосредном дечијем искуству ка усложњавању песничког израза и симболике наивне песме. Већ збирке *Од амебе до бебе* (1982), *Неко је украо ласту* (1987), *Овде нешто није у реду* (1988) указују на сазревање песничког израза а збирке из 90-их: коауторство у *Лирском покеру* (1994), *Увртута књига* (1995), *Рече ми једно дијете* (1997), *Молим те, чувај се* (1998), *Косовчице* (1998) и посебно оне из 21. века: *Где је лампино дете* (2008), *Жича пчелино чедо* (2009), *Твоја звезда будалица* (2014) – показују да је реч о важном писцу за децу. Укупној вредности књижевног опуса доприносе и књиге приповедне прозе *Друже тата, кућни команданте* (1986), *Тако је било, пчеле ми* (1995), *Црталиште игралиште* (2007), као и романи *Баба је ту, ја сам у Јапону* (2003) (овенчан Наградом *Раде Обреновић*) и *Ево сецкам воду за хрчка* (2008).

На почецима певања Одаловићеву поезију карактеришу наглашена наивност и ведрина у доживљају сопства и света. У зрелијој фази долази до својеврсног уозбиљења наивне песме, које се реализује певањем о метафизичким и комплексним темама. Суштинско уверење Одаловићеве поезије је да се у сваком животном облику рефлектује мудрост његовог створитеља, па се отуд једнака пажња посвећује певању о микрокосмичким и макрокосмичким елементима појавног света. Одаловићева поезија заснована је на снажном витализму, али и свести да је радост живљења нераскидиво скопчана са патњом и тежношћу постојања.

Поезија Моша Одаловића проистекла је из почетне, самоодређујуће слике света формиране у раном животном добу – одрастања у многочлој породици, осећања заштићености унутар породичног *гнезда* и снажне међусобне привржености. Стога се она шири у концентричним круговима од певања о појединцу на слике породичног живота, сеоског колектива и шире, на певање о друштвено-историјском контексту. Средиште поезије је дете и његова радост бивања, наивна зачуђеност пред светом, потреба за игром, побуна против постављених оквира и снажна имагинација којом се превазилазе физички закони (скакање у небо, препакивање звезда, борба са муњом). Слика сеоског колектива и његових

вредних домаћина племените нарави приказана је са великом топлином. Навођењем имена лирских јунака, њихових карактера, умења и сачињавањем поетског каталога топонима Косовског Поморавља песнички субјект покушава да обликује живу слику свог завичаја и сачува га од заборавља.

Драматична дешавања новије историје на простору Косова и Метохије унела су у Одаловићеву поезију сасвим другачији тон: мотиве егзистенцијалне угрожености и страха, свест о завичају који се изобличује, разглобљава (поремећене временске и просторне координате: помешане стране света и време „исцурело низ казаљке“) и тоне у ништавило и хладноћу (насупротив осећању топлине и заштићености из раније песничке етапе). И коначно, трагично искуство обездомљења и напуштања завичајног простора унело је у Одаловићеву поезију мотив *отетог завичаја* који се носи у себи као духовни пртљаг и изнова ствара у језику. Неке од песама из овог корпуса („Ршуме, јеси ли знао Црњанског“, „Пчела Јевросима“, „Зочиште“, „Неродимка“) спадају у ред најпотреснијих лирских сведочанстава о сеоби и „расулу избегличког народа“. Свеукупно гледано, кретање од једноставности у доживљају света ка промишљању бескраја и пролазности и осциловање од животне радости, игре и хумора ка иронијском, црнотуморном и трагичном чини поезију Моша Одаловића несвакидашњом и јединственом.

*

Ово је први научни зборник посвећен књижевном делу Моша Одаловића. Његова намера је изучавање Одаловићеве поезије и прозе и утврђивање општег доприноса његовог књижевног опуса развоју српске књижевности. Зборник је проистекао из округлог стола посвећеног књижевном делу добитника *Награде Десанка Максимовић*, одржаног у Народној библиотеци у Београду, 26. септембра 2017. године. На њему је учествовало једанаесторо истраживача са различитих научних институција широм Србије: из Косовске Митровице, Београда, Ниша, Враћа, Новог Сада, Сомбора. Учесницима округлог стола обратили су се проф. др Бошко Сувајџић, председник жирија за доделу награде и члан Управног одбора Задужбине, проф. др Бојан Ђорђевић, управитељ Задужбине, уреднице Округлог стола (проф. др Зорана

Опачић и Мирјана Станишић) и Мошо Одаловић. У њега су укључени и научни радови проучавалаца из Београда, Новог Сада и Сомбора који нису учествовали на округлом столу, чиме је обухваћен значајан део српског духовног простора у коме Мошо Одаловић живи и ствара.

Радови четрнаест књижевних критичара и историчара књижевности распоређени су у три тематске целине: први део зборника посвећен је општим погледима на карактеристике Одаловићевог песништва. Друго поглавље посвећено је радовима који тумаче завичајни идентитет у Одаловићевој поезији и природу певања за децу, у трећем делу зборника осветљавају се стилско-поетичке специфичности певања а радом о Одаловићевим романима критички се осветљава и прозни књижевни опус писца. Четврти део зборника чини селективна библиографија радова Момчила Одаловића, користан прилог за сваког будућег проучаваоца. Заједно са избором песама *Добро јутро, Велика Хочо* (2017), који је, као својеврсну рекапитулацију свог стваралаштва, Одаловић сачинио за Задужбину „Десанка Максимовић“, зборник чини заокружену целину о његовом књижевном раду.

Научним зборником *Поезија Моша Одаловића* књижевно дело овог аутора узглобљава се у књижевноисторијски низ и заузима место у канону српске књижевности које му по заслуги припада. Због разноликих приступа проучавалаца и њихових иновативних увида у Одаловићево књижевно дело, сматрамо да ће зборник представљати вредан научни прилог и драгоцен подстицај у даљем изучавању његовог књижевног рада.

У Београду, 15. фебруар 2018.

Уреднице

I

Зорана ОПАЧИЋ¹

УДК – 821.163.41.09-1 Одаловић М.
Учитељски факултет у Београду
Универзитета у Београду
Teacher Education Faculty
University of Belgrade

РАЗМИЦАЊЕ ОКВИРА НАИВНЕ ПЕСМЕ²

Сажетак: У раду контекстуализујемо поезију Моша Одаловића у књижевноисторијском и поетичком смислу, покушавајући да укажемо по чему је Одаловић иновативан и самосвојан у поезији за децу и чиме заслужује место у канону српске наивне песме. У првом делу рада указујемо на рецепцију несразмерну статусу који заузима у корпусу српске поезије за децу. Затим се бавимо питањем дијахронијског сазревања у Одаловићевој поезији. Песник кроз оквира наивне песме исказује најсложеније проблеме бића и проговара о националној трагедији, егзистенцијалним и метафизичким питањима. Својом визијом мудрости биљног постојања Одаловићева поезија наслања се на поетику неосимболизма. Песничка поетика заснована је на идеји да и најмањи делић појавне стварности представља важан чинилац универзума у коме се огледа божанска мудрост. Потресна лирска исповест о отетом завичају који је из стварносног прерастао у метафизички чини најинтимнији, најпотреснији круг певања. На основу свега реченог, јасно је да је Одаловић много чиме размакао границе наивне песме, те да његова поезија чини значајан чинилац српског песништва за децу.

Кључне речи: концентрични кругови певања: дете – породица – сеоски колектив – завичај, песничка, космогонија, отети завичај, метафизички подтекст, митски подтекст, канон српске поезије за децу.

Књижевна каријера Момчила Моша Одаловића траје више од четири деценије, од почетка 70-их година.³ Започела

¹ zorana.opacic@uf.bg.ac.rs

² Овај рад настао је у оквиру научног пројекта „Смена поетичких парадигми у српској књижевности двадесетог века: национални и европски контекст“ (бр. 178016), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

³ Током 70-их година прошлог века Мошо Одаловић објављује три збирке песама: *Тако и толико* (1973), *Врло важно* (1975) и *Да ти кажем нешто* (1977).

је неколико година после Ршумовићевих песничких збирки⁴. Међутим, позиције ова два писца се разликују, ако ни по чему другом, онда по запажености у књижевној јавности. И док је Ршумовић одавно стекао статус живог класика и најзапаженијег писца за децу после Радовића, Одаловића су главна књижевна признања и ваљана валоризација његовог књижевног опуса, па, самим тим, и заслужено место у канону српске књижевности за децу, заобилазили све до новијих дана. За то су могућа бар три разлога. Један лежи у патријархалној слици света која чини темељ Одаловићевог песничког доживљаја. Колико год да је слика детињства на селу, у многољудној породици-кошници базична, дубоко уроњена у биће српске поезије за децу, у последњој четвртини века она, једноставно, није више била доминантна (па, вероватно, ни „модерна“). Заменили су је призори ужурбаног, превасходно градског живота и измењени однос млађих према ауторитетима, сасвим опозитан строгој породичној хијерархији у Одаловићевом певању. Други разлог јесте постепени песнички развој аутора који је са годинама градио, развијао и усложњавао свој поетички образац. И трећи могући разлог може бити и чињеница да је у првој деценији своје каријере био везан превасходно за свој матични простор Косова и Метохије: тек од 80-их Одаловић почиње да објављује своје збирке ван Приштине: у Београду, Крагујевцу, Горњем Милановцу и Сарајеву.⁵

Патријархална слика света и сеоски начин живота, као и видљиво наслеђе традиционалне поезије често су бивали виђени као основне одређујуће карактеристике Одаловићеве поезије, па тумачи (до новијих дана) нису, чини се, ни гледали дубље и подробније у њен поетски свет (иако код Одаловића има и много тога сасвим особеног). Јер, како другачије тумачити чињеницу да је о Одаловићевој поезији веома мало писано (судећи по библиографији, до 2000-те године на

4 Ршумовић током 60-их почиње да се бави приповедном прозом (*Тандара мандара* 1966. и *Причанка* 1967) а поезијом од 70-их: збирке песама *Ма шта ми рече* (1970), *Још нам само але фале* (1975), *Вести из невестити* (1976), *Домовина се брани лепотом* (1976), *Хајде да растемо* (1978).

5 *Пегави генерали*, Приштина: Јединство / Горњи Милановац: Дечје новине, 1980; *Од амебе до бебе*, Београд: Делта прес, 1982; *Мата је глагол од глагола raditi*, Књижевна задруга Drugari, 1986; *Neko je ukrao lastu*, Сарајево: Књижевна zajednica Drugari, 1987; *Овде ништа није у реду*, Крагујевац: Светлост, 1988.

објављених шеснаест збирки поезије у издавачким кућама широм бивше Југославије јављају се само два приказа песничких књига у часопису *Детињство*⁶) а да се у историјама књижевности за децу Одаловић и даље процењује као песник „шаролик и несразмеран“ по својим уметничким донетима (Милинковић 2014: 513). Па и данас, после готово свих важних награда које је добио за своја књижевна дела⁷, о Одаловићу постоји око тридесетак приказа и научних текстова, па сматрамо да је крајње време да се та несразмера умањи.

Одаловић је у Радовићевој *Антологији српске поезије за децу* (1984) издвојен као један од песника који започињу нову етапу српске поезије (период од Змаја до Ршумовића антологичар Радовић види као заокружену епоху): „Нови циклус почеће од Ршумовића и завршиће се песницима који још нису рођени. Влада Стојиљковић, Владимир Андрић, Славица Јовановић, Мошо Одаловић, Ђуро Дамјановић, биће стари као Тартаља или као ја“ (Радовић 1984: V), и поред чињенице да те године иза себе има већ пет збирки песама. Но, у једноме је Радовић био у праву: најзначајнији део свог стварања – чак двадесет седам књига поезије, приповедне прозе, романа, сликовница и заједничких збирки, Одаловић је објавио после ове Радовићеве антологије (у ту цифру нисмо укључили осам антологија у којима је заступљен, ни педесетак песама заступљених у бројним листовима за децу и часописима, као ни тридесетак књига које је илустровао). Реч је, дакле, о веома плодној књижевној каријери, па се три и по деценије после Радовићеве „најаве“ Мошо Одаловић коначно може уврстити у категорију значајних писаца, па и живих класика. Због тога ћемо у раду покушати да укажемо по чему је његова поезија особена и чиме је размакао границе наивне песме.

6 Драгољуб Јекнић, „Два пјесничка слоја (Приказ књиге: Мошо Одаловић: *Пегави генерали*, Приштина – Горњи Милановац, 1980)“, *Детињство*, год. 7, бр. 3, 1981, стр. 59–60; Велиша Јоксимовић, „Мошо Одаловић: *Том Сојер у Црној Гори*, Сараорци, 1991“, *Детињство*, 1993, год. 19, бр. 1–2, стр. 48–50.

7 Одаловић је добио Вукову награду, Повељу Змајевих дечјих игара, Невен, Награду Политикиног забавника, Златни кључић града Смедерева, награду Златни Гаша, новосадско Звонце популарности, Горанову плакету, Грачаничку повељу, награде *Гордана Брајовић*, *Принц дечјег царства* из Бањалуке, Жичку хрисовуљу и Награду *Десанка Максимовић*, а носилац је и Змајевог штапа – почасне награде Змајевих дечјих игара. Највећи број награда додељен је, такође, после 2000.

Одаловићев песнички развој је евидентан. Ако дијахронички посматрамо његово стваралаштво, запажамо постепено песничку еволуцију и кретање од песама заснованих на непосредном дечијем искуству ка усложњавању песничког израза, брушењу песничке форме и дубљењу симболике наивне песме⁸. Већ збирка *Од амебе до бебе* (1982) указује на измену у певању, на сазревање песничког израза а збирке из 90-их, посебно оне после 2000-те (*Где је лампино дете*, 2008, *Жича пчелино чедо*, 2009. и др.) показују да је реч о важном песнику за децу.

На почецима певања Одаловићеву поезију карактеришу наглашена наивност и једноставност у доживљају сопства и света: песнички глас најчешће припада младом песничком гласу⁹, или, пак, оном који себе представља као „одраслог вршњака“¹⁰, и поред чињенице да с времена на време говори са дистанце, саветодавним тоном¹¹, наслањајући се на традиционалну, змајјовинску поетику („Чика Јовина странка“). У зрелијој фази долази до уозбиљења наивне песме, које се реализује певањем о метафизичким и апстрактним темама, укључивањем митског подтекста и интертекстуалности у певање, а пре свега певањем о изгнанству, односно феномену отетог завичаја. Управо ово кретање од једноставног ка сложеном, од хумористичког и гротескног ка трагичном и вишезначном чини поезију Моша Одаловића несвакидашњом и особеном.

Одаловићева песничка космогонија

Поменутом збирком снажне и целовите замисли, *Од амебе до бебе* (Одаловић 1982), у којој се тематизује велика

8 Неке од песама поступно мења и изграђује, па можемо пратити како сама песма зри а њена форма и значење се дубе и глачају.

9 „Замوليو бих другарски / другове зечеве / да уђу у дневник / и поједу кечеве“ (Одаловић 1975: 40), песма „Радуј се“ (Одаловић 2017: 177) или „Немате ни ви двеста година, / па да смо за вас увек мали. / Испод наших будућних брчина / расту будући генерали“ („Будући генерали“; Одаловић 1980: 8).

10 „Време је да објасним због чега се толико залажем да будемо вршњаци (...) И ево, признајем, да смо све песме у овој књизи заједно написали (...) Ето, тако и толико. И не заборавите да смо вршњаци.“ (Одаловић 1975: 74).

11 На пример, „Моји шашави дечаци /.../ будите моја послушна дивизија, / објаснићу вам / шта је то историја“ (Одаловић 1975: 15).

еволутивна кружница, песник показује тежњу ка креирању целовите космогоније. Песник са једнаком пажњом пева о макрокосмичким и микрокосмичким појавама, трудећи се да апстрактно и метафизичко, које се обично сматра пољем значењски недоступним младом читаоцу, приближи дечјем искуству, применом различитих књижевних поступака. У збирци, такође, запажамо једну од основних идеја Одаловићеве песничке поетике: сваки, па и најмањи делић појавне стварности једнако је важан делић универзума у коме се огледа божанска мудрост (отуд и певање о мравима, врапцима, пчелама као божјим створењима).

У уводној песми „Рађање света“ пева се о теорији великог праска и настанка Сунчевог система, Земље, до поступног настанка живог света из „пра-пра-праматерије“ („Из вреле космичке фуруне, / из жутог небеског праха / Сунце се на Млечном путу родило. / Затим су бљеснуле муње, / и све се као трептај догодило – / Земља је провирила из страха“ – Одаловић 1982: 5). Ова комплексна тема приближава се наивној свести својом сликовитошћу, антропоморфизацијом живог и неживог света која важи и за остале песничке збирке (бактерије су „брбљиве“ бебе, амебино срце куцка, „Сунце певуши по васиони“, камен се „разгаламио“), хумористичким тоном певања и, изнад свега, снажним виталистичким духом којим се прославља настанак сваког животног облика: „мравовођа виче: Живот се разбуктао!“, „Живели биљни котиледони!“, „Дивота, дивна дивота, / дајте и мени мало живота“ (Исто: 5–6).

Већ у овој збирци видљиво је коришћење митског подтекста. Сунце је, као и у древном соларном култу, господар и творац живота на Земљи: оно наређује, планира, радује се и љути на земаљска бића. Из збирке извире животна мудрост биља и првих организама о истовременој лепоти бивствовања, снажној вољи за опстанком и тешкоћама које су нераскидиво сплетене у исто клупко (која је, такође, карактеристична и за поезију неосимболиста¹² – али и за поезију Десанке Максимовић). Радост и мука бивања преноси се дуж биљне вертикале корен – стабло – крошња – гране – листо-

12 Мотив биљне мудрости јавља се, између осталог, и у „Песми о цвету“ Бранка Миљковића: „Један малени цвет / још ни проговорио није / а већ је знао све тајне Сунца / и све што земља крије. (...) Један малени цвет / на зна да чита и пише, / ал’ зна шта је живот, шта је свет, / и мирише, мирише.“ (Миљковић 2011).

ви, чиме се наглашава како сваки облик постојања дели заједничку судбину свих живих бића. Иако га покреће слепи животни нагон, биљни свет на свим равнима јадикује притиснут животним недаћама („није било лако биљкама на почетку“ – Исто: 9) али истрајава: корен јечи под теретом биљке коју носи („докле ћу овако, зашто ли сам створен!“ – Исто: 13), али каже „издржаћемо све што се мора“; стабло дрвета болно се савија под теретом крошње и биљног дисања; лисна нерватура пламти од беса због несташлука деце-листова и тако редом, од „темеља“ до „врха“ биљног организма. И даље, трешња засута снегом „тресе се, јечи, цвокоће“, али не само да има свест како свака невоља мора проћи, већ и снагу да теши „сестру“ вишњу: „Смири се, секо, / пролеће, ипак, није далеко.“ (Исто: 11). Антропоморфизовани биљни и животињски свет способан је да осећа љубав („Шебој проси висибабу“, „Љубав голосеменица“) и љубомору, као и родитељску нежност („Голуб успављује сина“). Настанак људи у Одаловићевој космогонији представља врхунски чин креације („Људи! Рађају се људи!“), па се завршном песмом „Од амебе до бебе“ заокружује еволутивна кружница („Од амебе / до бебе / све се лепо / згодило, / све се / на свету / својим редом / родило“ – Исто: 75).

Животни циклус подразумева не само раст, већ и опадање и нестанак. Певањем о кратковечности биљног света песнички глас сведочи и о теми пролазности, болести, о страху од нестанка – и мада постоји од самих почетака, ова тема је бивала на маргини наивне песме: гљива пламењача уништава биљне културе, немилосрдно им поручујући да се пред смртним часом „не цвили“; лишће је преплашено својим судњим часом који доноси јесен – „биљна дробилица“ („лист листу шапуће: / дошла је по нас.“ – Исто: 33). Овом изузетном збирком песник је успео да представи сложеност животне стварности и мудрост постојања. (Иако је одређени број песама из збирке објављиван и у потоњим изборима, изузетно вредне песме, у које, свакако, спадају прва и последња, најжалост, нису увршћиване ни у једно од издања. У последњи избор из 2017. укључена је само једна песма, „Мртав мравојед лежи у трави“, са изменама у интерпункцији и додатим завршним дистихом.)

Концентрични кругови у поезији Моша Одаловића

Лирски субјект Одаловићеве поезије опажа свет у концентричним круговима: од перспективе појединца (детета), преко живота колектива (уже – породични круг, шире – живот комшија и мештана, још шире – слике завичаја и најшире – историјски контекст који дубински мења живот свих припадника заједнице) у који, како смо показали, спада и певање о биљном и животињском свету; најопштији план певања чини доживљај небеске сфере и апсолута који се доводе у везу са људским животом.

Поезија Моша Одаловића проистекла је из оне почетне, самоодређујуће слике света формиране у раном животном добу, тамо где је она, да се послужимо речима Новице Петковића, „пупчаном врпцом везана за један непоновљиви живот у развоју, за непрекинути доживљајни ток“ (Петковић 2007: 183). Њено средиште је, као што смо навели, дете. Оно одраста у породичном густишу¹³, у кошници многочлане породице („Овеће породице су као кошнице. Увек се нешто ради, увек зујање“ – Одаловић 2017: 243), што подразумева поштовање породичне хијерархије по старини, почев од узимања хране („Приганице“). Детињство у Одаловићевом певању испуњено је немаштином („Ветар ми однео панталоне“): лирски субјекат је бос¹⁴ и мален растом („жгољавко, / грисини, / трскино дете“ – „Хајдемо до Честобродице“), носи одећу старије деце („Шта смо то облачили, туго моја! Ја сукњицу до седме године, углавном наслеђену“ – Исто: 236), па затим оделонедодер од овчјег руна; „Да, имао сам одело! Модел: то ти је што ти је“ (2017: 239), превелике ципеле („Ено Момчила босог“), различиту дугмад („Кутија за дугмад“, „Дугме“),¹⁵ спава у дну кревета са оцем и браћом („Укрштеница“)¹⁶, пешачи километрима до школе („Ако идеш пешке од куће до школе, / три километра тамо и три овамо, / хоће ли обе ноге да те

¹³ „У породичном густишу научиш најпре – да си неважан. Лако научен, никад одучен“ (Одаловић 2017: 234).

¹⁴ „Од краја априла до октобра ишли смо боси ко Бушмани. (...) Најлепше је било – бос после топле кише“ (Одаловић 2017: 240).

¹⁵ „Дугме се чувало. Ако га изгубиш, носићеш различита“ (Исто: 245).

¹⁶ „– Мама, где ћу да спавам? „Аууу, иди код њега; ја ћу се снаћи...“ (...) Било је сасвим нормално да спавам са неким од браће. „Наопачке“, један другом удну ногу“ (Исто: 235–236).

боле / ако раздаљину погрешно срачунамо.“ – „Математика“; Одаловић 1975: 72)¹⁷. Ипак, заштићен је и ушушкан у породичном окриљу. Сећање на то време обликовано је као врста личног мита који се отеловљује именовањем израза који покрећу сећање („потамо се“), као и оживљавањем дијалекатског говора („У други живот“, „Жими овај дан“, „Трајко се изгубија“, „Нема плакање“ и др.).¹⁸ Мириси и укуси кућне трпезе – приганице, качамак, пекмез („Милион тона пекмеза“), хлеб, чесница, ванилице, „жута торта“, кување млека – рекреирају минуло доба. Митологија породице истиче се и циклусом песама посвећеном прослави хришћанских празника: породична слава („Кандило“, „Славски колач“, „Славска свећа“), Божић („Ваистину“, „Божић Бата“, „Жишка среће“), Материце, Очеви („Оци“), Ђурђевдан, Сретење, Ускрс („Велигдан“), Врбица, Младенци – заокружују ову носталгичну слику.

У патријархалној породици „однос родитеља према деци јесте однос *надређеног према подређеном* (...) Родитељи од свог детета захтевају потпуну послушност, односно беспоговорно, брзо и тачно испуњавање свих својих захтева и наредби“ (Требјешанин 2000: 235–236). Деца се у оквиру патријархалне културе често кажњавају батинама („Друже тата кућни команданте“, „Додатак за дисциплину“ и сл.), чак и превентивно („Домаће васпитање“), па у великом броју песама лирски субјект због тога негодује („Кућни команданте“, „Додатак за дисциплину“) или бежи не би ли их избегао („Момчилосаурус трећи“, „Светозар на трешњи чека Халејеву комету“). Залагање за дечја права а против физичких казни песник наглашава и у поговорима својих збирки:

Никако не могу да верујем да још увек добијате батине због поцепаних панталона, изгубљене гумице, разбијеног колена у игри... не преостаје ништа друго него да озидamo велики, велики затвор за родитеље! (Одаловић 1975: 73).

17 „Основну школу до IV разреда учио сам у селу, потом у Липљану – до VIII, ђак пешак. Шест километара у оба правца, вероватно отежано суровим, грубим сиротињством, ал не памтим да сам то тешко подносио“ (Исто: 247–248).

18 То није неуобичајено за савремену поезију. На пример, песник Милосав Тешић сматра да је сећање на детињство нераздвојиво од првобитног начина говора: „По правилу сам песме таквог инспиративног порекла написао ијекавицом, својим првобитним, матерњим начином говора“ (Тешић у Јовановић 1995: 209), па раздваја начин говора у садашњости (екавицом) од прошлог доба („јекавицом настављам“) у песми „Читајући Данила, Свети Марко“.

По мотивима побуне детета против кажњавања („До-садни сте до космоса: Родитељ ти капу кроји / ал схватиће, ја то иштем / да због деце све постоји – / и Земља и сунчев систем“ – Одаловић 1995: 58) Одаловићева поезија смешта се у корпус децје песме из последње четвртине прошлог века (по томе су карактеристичне песме Драгомира Ђорђевића, Владимира Андрића, Драгана Радуловића, Рајка Петрова Нога, Владе Стојиљковића и других песника) (о томе више у: Опа-чић 2015; 2017).

Међутим, кохезиони елемент патријархалне породице није искључиво хијерархијски поредак старијих и млађих чланова, већ и њихова снажна међусобна приврженост и љубав (в. Требјешанин 2000: 236). Та приврженост породичном окриљу чини важан поетички чинилац Одаловићеве поезије и огледа се у великом броју песама посвећеном најпре похвали мајчине пожртвованости, радности, брижности, оној која никад не стаје и никад не спава, оцу земљораднику, који се бори са земљом и свађа с небом, баби и деди који имају важну улогу у одрастању (они га теше кад га ошишају – „Како баба лаже“ или кад плаче због батина – „Како ме дед лаже“; мали Болеслав „бол болује“ због бриге у песми „Балада о затуреном деди“). Овај породични круг певања често се у збиркама издваја у посебне циклусе песама: мајци су посвећени циклуси *Мама је глагол од глагола радити у Друже тата, кућни команданте* (1986) и *Код маме унутра у Молим те, чувај се* (1998), збирка *Молитва за моју маму* из 2011. а оцу *То тата не рађа више у Друже тата, кућни команданте и Татино лепо чудо у Уврнутој књизи* (1995) – у избору из 2017. обједињавају се у циклус *Породичне слике и прилике*.

Шири круг певања чини саборни дух сеоског колектива. „Свет се прозлио, а моји сусељани остали оно што и јесу. Добри, безазлени произвођачи хлеба“ (Одаловић 2017: 248). Из комшијске куће мирише пита („Нос вам загорео“), пече се ракија, а сви мештани деле своје радости и невоље, па када прослављају принове у домаћинству гости се чита-во село: деда се читав дан части с комшијама у „Куд се деда денуо“; Јанаћко угошћује читаво село због певца Крстивоја („Добро јутро, Велика Хочо!“) и сл. (Уосталом, тај дух саборности очувао је песник и у свом делу: отуд бројне песничке посланице-разгледнице, посвете, наглашена комуникативност у песама кроз обраћање онима које познаје и поштује,

укључивање реминисценција на њихова књижевна дела, као и објављивање заједничких књига.)

Разумљива је потреба да се слика сусељана, сачињена од живописних портрета људи из народа, прикаже са великом благошћу и топлином. Пописујући њихова имена, порекло, несвакидашње карактерне црте и умећа – песнички субјект покушава да од заборава сачува тај умногоне нестали свет, па да у певању отелови живу слику косовске стварности. Становници Косовског Поморавља приказани су као добри мајстори и вредни домаћини, племенити, христољубиви, меке душе, нежни према деци (Трајче из Доње Гуштерице, „медна душа“ Јанко Послушанко, столар Стаја, пијаница племенитог, радосног лица); знају, додуше, да буду и прзнице, инације, закерала („У реч ми не упадај“; солунски борац Тадија). (По склоности да се пажљивим посматрањем прочуе и портретишу несвакидашњи ликови из свакидашњег окружења Одаловићева поезија сродна је Раичковићевим лирским јунацима: Ананију, Вучини, Микајлу и другима, из збирке *Слике и прилике*, 1978.) Њихова марљивост, скромност и брига о кући и имању се идеализују („сељак Божидар у кући Марковића / имао свега – и јела и пића“ – „Помагај Боже“), баш као и сложеност и потреба да помажу једни другима у пољским радовима („Радуна, Радула, Радојица, Раде, / нико дане Богу не краде“ – „Радна акција“). Карактеристично је карневалско, хиперболично представљање њихове снаге и телесног раста. Посебно се наглашавају предимензиониране шаке као симбол тежачког живота: плећатом Стојану са Чеснобродице шака је велика као врећа пшенице, грдосија Прокпије има шаке „грубељаче“ а што Крста бунарџија „за дан ископа, / читаво село вози ноћу“ (Исто: 52).¹⁹

Саставни део тог колектива чини флорални, птичји, анимални свет. Биљни свет антропоморфизује се и изједначава са људским, па трешњу која се разболела („Тишина“) из збирке *Врло важно* (1975) лече тополе и липе, за њом једнако жале и људи и суседов воћњак а топола се види као симбол детињства и завичај птица („Тополе“ – Одаловић 1986: 21). Устаљени мотив Одаловићеве поезије су крилата бића, пого-

¹⁹ И животиње са домаћинских газдинстава су гротескно предимензионираног раста и јединствених способности: „најбољи коњ, најбоља стада“ и чувени певац Крстивоје у Јанаћка („Добро јутро, Велика Хочо“), „кокошкетина“ величине ждробета од чије једне перушке се пуни цео јастук („Кокоска се сели у топлије крајеве“), јаре које воли да чита и сл.

тово птице и пчеле²⁰. „Крилата бића призивају чистоту, светлост, небески сјај“, каже Башлар (2001: 90), па својом тежњом ка узлету, сањарењу, уздизању изнад појавне стварности (моћ да се види „птициним оком“ – „као да се летећи космос остварује у интими нашег бића“ – Башлар 2001: 45) бивају блиске детету (дечак „краде“ ласту пре сеобе како би му, као неко ко може да бива у небеској сфери, као небески сабрат „одго-нетала стране света“ – „М.О. украо ласту“). Певање о врапцима, ластама, родама – генерализовано птицама *косовчицама* које деле злехуду људску судбину истовремено је и певање о судбини свих становника завичаја, који губе своје гнездо и почињу да живе „у притвору, иза жице“ („Зочиште“).

Небеска сфера. Оно по чему је Одаловићева поезија савим особена јесте успостављање односа појединачног постојања и општег, космичког плана преломљеног кроз наивну свест. Живот на селу зависи од небеске милости и немилости. Човек и природа су нераздвојиви, па се небеска сфера у фолклорној космогонији обично представља као аналогна земаљском свету. То значи да се небеским телима приписују типичне људске радње из домена породичног, земљорадничког, сточарског живота а на то се наслања и Одаловићева поезија: Месец краде плодове да лечи оца, ветар има сина Поветарца, гром је муњин син и сл. Млади песнички глас загладан је у небо, запитан о природи света и сопственом постојању. Он осећа да је саставни чинилац општег поретка и да је његово биће саткано од исте твари као и звезде, биље, космичка прашина. Снажно привучен небесима, наивни лирски глас у њих зури и труди се да им се приближи, да „преточи небо у очи“:

Лежећ на земљи, неконтролисано дуго, системом левка, претакао сам небо у себе. Широка кадар сводио сам на празно гледање и помућену свест. Тада би настајало претакање. Када би стропоштавање добијало катаклизмично убрзање, наглим стресом тела пресецао бих игру. (...) Има у мени неког неба (Одаловић 2017: 239).

Наивна свест је природно склона имагинацији („Мени треба галаксије“, каже лирски глас у песми „Досадни сте до космоса“), па јој, самим тим, и *припадају* небеса („Духовни

²⁰ Симболика пчеле у Одаловићевој поезији је је богата и разграната. Она није само пчела-радилица, њено зујање симболизује божанску проми-сао, чему је у целини посвећена збирка *Жича, пчелино чедо*.

живот (...) тежи да расте, тежи да се уздиже. Нагонски тражи висину“ – Башлар 2001: 54). У Одаловићевој поезији успоставља се, стога, својеврсна *космологија погледа*: лирском гласу се стога чини да погледом непосредно осваја небеса, па може да „скочи“ у небо, да препакуже звезде, прелистава космичку праšину, гура облаке и везује их ужетом за земљу („Скачемо у небо где је плиће“, „Бескрајна“, Лампино дете“, „Громови на продају“, „Светозар на трешњи чека Халејеву комету“).

У неким песмама лирски јунак прераста у митског хероја који се бори са небеским појавама. Идеја хватања и кроћења муње („чобанског страха“) зачиње се још у песми „Око дома гори плот“, у којој је гром, муњин син, погодио плот. Млади лирски глас бесно прети небеском чеду, изазивајући га: „Послаћу те, муњин сине, / у мечкину тамо рупу, / јешћеш трице и кучине – / док измениш памет глупу“ (Одаловић 1986: 43). И у песми „Тврдоломче“ „громче“ изазива човека („село громче, па нас гледа, намигује“) који прихвата изазов и изнова му прети: „– Аха, ту си, лудо громче! / Средићу те, бићеш кликер, тврдоломче“ – Одаловић 2017: 37). Борба са митским противником реализује се, коначно, у песми „Громови на продају“ (Одаловић 1998: 60). Лирски субјект обраћа се неименованом Другом, позивајући га на заједнички несвакидашњи подвиг, лов на муњу. Тај други остаје на земљи а он, као митски херој, скаче међу облаке да победи муњу и исече је на громове и громиће. Пружа уже свом партнеру да завежу небо, чиме се, такође, активира митски подтекст („Знатан број митова говори о дрвету, лијани, ужету, пауковој нити или лествама које повезују Земљу и Небо, а помоћу којих се повлашћене особе доиста пењу на небо“ – Елијаде 2011: 53). Муња се приказује као змија, рогата звер која се крије међу облацима (градоносна ала) и коју треба заједнички савладати, ухватити за рогове и бацити на земљу. Јасно је да укључивањем митског подтекста и непосредним укључивањем наивног лирског субјекта у небеску сферу Одаловић размиче оквире наивног певања.

Феномен отетог завичаја

Дубински потрес – косовска трагедија, сеоба, губитак гнезда („неко нам отео гнездо, / а много, много боли“ – „Птице

косовчице“) изазива расап света. Отуд опсесивно варирање стихова о изгубљеним, просутим или помешаним странама света („Трајко се изгубија / изгубија правац“) које су превасходно лична а не само просторна координатна мапа. Позиција угрожености и обездомљености рађа дубоку потребу да се стајна тачка изнова створи у певању. Људи добре нарави чинили су свет Косовског Поморавља а иза њих остали су топоними који сведоче о њиховом постојању (Бистражин, Јажинце, Прилужје, Батус, Зочиште, Речани, Каменица, Витина, Крајиште, Алаш, Топличани, Доња Гуштерица и многи други). Због тога се песник труди да сачини својеврсни каталог цркава, манастира, села, заселака, планина, река, предела у песмама (уз песму „Агапије“ каталог се даје уз горку напомену да су цркве сада „већином у рушевинама“).

Завичај који престаје да бива препознатљив јавља се већ у песмама, причама и записима-цртежима из 80-их и 90-их. У овој етапи постепено снаже мотиви таме и егзистенцијалне хладноће у свету који се полако изопачује и растаче. У песми-цртежу²¹ посвећеној Јордану Николићу каже се: „Нешто ми се Приштина смрчила; спуштам ролетне да је не гледам. Све чешће бежим у моје Старо Грацко. Натоварим туге, теглим за тројицу“ (2017: 33). Исти доживљај света видљив је и у „Низ казальке истекло“ посвећеној Драгану Радуловићу: „Студено ми, / никад студеније / из ове језе / морам до села / као Јесењин до Рјазанске губерније“ (2017: 26).

Живот у непријатељском окружењу видљив је у песмама које садрже алузије на позицију угрожености, упаде на њиве и продају кућа и имања. Завичај почињу да напуштају не само људи и животиње, већ и сама демонска бића („Баба-рогино опроштајно писмо“: „Мени се овде само црно пише / и све је црње мојој црној кожи. // Не могу овде ни минут више. / ... / „Нађите неког другог / да вам децу плаши!““) – Одаловић 1986: 71). У потресној причи „Одселио се деда Тугомир“ (Одаловић 1986) описују се прве сеобе. Мотив „побрканих страна света“ везан је у овој причи за пса који се враћа у породичну кућу, док Тугомир и баба Гроздана остају да животаре у новој постојбини, обавијени тишином и с прогутаним сузама.

21 Знатан ликовни дар Момчила Одаловића допринео је интермедиланости у стварању: песник и ликовни уметник обједињују се у песмама-цртежима у којима слика и реч чине нераскидиву целину. О томе пише Цветковић 2010.

У збирци *Овде нешто није у реду* (1988) јавља се и песма „Ено вука насред авлије“ у којој се алузивно сведочи о насилништву коме су изложени становници, али и инату с којим се одупиру зулуму („Нека кољу!“, „Нека бане!“, „Нека стеже“ – 1988: 33; вук „сустанар“, симбол оних који угрожавају сусељане, јавља се и у песми „У колу српских сестара“). Сличан мотив носи и песма „Козја тужбалица“ о судбини јарца Јарослава који бежи од крволока на врх планине. Прво лице множине („бежимо“) открива опасност која се надвила над свеколики живаљ („не дајмо се, Јарославе, живећемо збратимљено“).

Од 90-их и у збиркама после 2000. ови мотиви постају доминантни: *Неко је украо ласту* (1990), *Лирски покер* (заједничко издање, 1994), *Косовчице* (1998), *Молим те, чувај се* (1998) и др. Већ прва песма збирке *Неко је украо ласту* из дечје перспективе указује на осећање угрожености: „Нешто се озбиљно догађа. / Врапци се сакрили у прућу. / Неко се с татом погађа – купује нашу кућу“, које се, изнова, исказује симболиком хладноће и поремећених временских координата („Купују стране света; / сад побркано све је. / Лето је, мраз пуккета, / Сунце пахуље веје“ – „М.О. украо ласту“). Песма о Неродимки, речи која се „од тешке сузе“ поцепала на два тока симболизује сепарацију од матичног простора, при чему завичај наставља да живи унутар песничког бића, као његов подземни, унутарњи ток. У позном певању деконструкција појавног света досеже врхунац: песнички глас увиђа да се свет разглобио, потонуо у таму („догорев црнина у Сунчевој чађи“), ништавило („васељена у прах уситњена“), у земљи преораној касетним бомбама. Метафора сталог времена означава да је наступило *недоба*, антивреме демонског света, чему је посвећена песма „Не дирај нас, сумрачице“: „Ту где буја помрчина, / рушикућа на праг сео; / плетенице у вештице / пређом мрака он је плео. // Помажу му вукодлаци. / Наоштрили црну длаку. / Плету црно, па притежу / и равну и наопаку“.²²

Чак и песме из ранијих периода контекстуализоване у нове збирке добијају знатно ширу, трагичну симболику. Такав је случај са песмом „У пољу смиља и босиља“, која је преживела више измена и постала насловна песма збирке

²² „Веровало се да вештице могу да свуку месец на земљу (...) кад се месец смањује, помрачује, каже се да се он *једе*, да га једу вештице (але, вукодлаци, ђаволи вукови)“ (Карановић 2010: 62–63).

*Молим те, чувај се.*²³ У фигури мајке на кућном прагу која благосиља дете на путу кроз живот слива се и умножава симболика свих концентричних кругова у певању. Јер, то више није (само) песма о детету које, одрастањем, одлази у свет. У времену егзодуса она постаје трагична исповест о коначном одласку. Песма се обраћа свима онима који заувек напуштају свој кућни праг, породицу, колектив, завичај – једном речју, свега што их је обликовало, а лик мајке шири се у архетипску слику свих мајки („ено је с твојом мајком – и она благосиља“) – и самог завичаја, који се оставља за собом.

Позиција лирског субјекта у једној од најпотреснијих песама нашег новијег песништва, „Ршуме, јеси ли знао Црњанског“, приказује са чим се све опрашта онај који одлази, па са претходном песмом обликује својеврсну поетичку целину. Мотив трагичних српских сеоба кроз историју уводи се реминисценцијом на јунака *Сеоба* („Вук Исакович коња ми кује.“). Лирски субјект напуштање завичаја доживљава као чупање корења („Трмка кроз саће пустила жиле.“), покушавајући да у памћењу сачува („спакује“) земљу („Пресели одољен, хрст, тополу, / Пренеси мравињак, поље и шеву.“; „Чаша извора, нарамак, шуме,“), воду („Низ Ибар моја Ситница тече;“) и небо, своје обичаје („глас полазника уз бадњак вежем“) и међусобну љубав и слогу сусељана („Здрав био, Мошо! Како си, куме?“). Најтежи је, ипак, растанак с родитељима („Мајчине сузе, и очевих је било, / Биће у коферу, оном најтежем.“), због чега му се чини да и сама небеса „цвиле“ због растанка („чућеш како Влашићи цвиле“). Из перспективе ове трагичне лирске исповести читав корпус певања о завичају и свему што га чини (прецизније, што га је *чинило*) треба разумети

23 Песма се јавља прво под насловом „У пољу смиља и босиља“ у *Друже тата, кућни команданте*, (1986); а под истим насловом у *Неко је украо ласту* (1990). Пети дистих у збирци *Друже тата, кућни команданте*, условљен тада пожељним мотивима о НОБ-у гласи: „Са срећом подруку, куд год ми ходили, / Козаре нек вас озаре, Сутјеску ми пребродили“ (Одаловић 1986: 54). Песник је осетио да у песми посвећеној мајчиној бризи о детету које одлази од куће овакви стихови нису најадекватнији, па у следећој верзији избацује овај дистих (краћа верзија песме) а затим је даље мења. У збирци из 1998, насловљеној по новом наслову баш ове песме, по мајчиним речима („Молим те, чувај се“) додата је нова верзију петог, претпоследњег дистиха: „Дала ми бели лукац, имам га уза се, / однекуд чујем: МОЛИМ ТЕ, ЧУВАЈ СЕ!“ (Одаловић 1998: 20). У оваквом облику јавља се и у *Добро јутро, Велика Хочо* (2017).

као метафору „препакивања душе“, слагања и похрањивања сећања на оно што је чинило пређашњи живот.

Закључак

Одаловић успева да кроз оквире наивне песме исказе најсложеније проблеме бића и да проговори о националној трагедији, егзистенцијалним и метафизичким питањима. У раду смо показали како се поезија овог песника постепено кретала ка усложњавању песничког израза, изграђивању песничке форме и ширењу симболике. Поезија Моша Одаловића разлистава се, како смо показали у раду, по концентричним круговима, од перспективе појединца (детета), преко певања о породичном животу, па, затим, о сеоском колективу и завичајном универзуму, све до укључивања наивне свести у небески свет.

У зрелијој фази долази до уозбиљења наивне песме, које се реализује креирањем целовите песничке космогоније, наслањањем на колективно памћење и активирањем митских / фолклорних представа. Својом визијом мудрости биљног постојања Одаловићева поезија наслања се на поетику неосимболизма. Песничка поетика заснована је на идеји да и најмањи делић појавне стварности представља важан чинилац универзума у коме се огледа божанска мудрост (дете као зрнце васионе у поретку природа – човек – небески свет – апсолут), а она се наивној свести приближава антропоморфизацијом живог и неживог света, хумористичким тоном и виталистичким духом. Одаловићева поезија карактеристична је и по наглашеној комуникативности, песничким посланицама пријатељима и писцима које поштује (што се очитује и цитатношћу и интертекстуалним алузијама на њихова књижевна дела, као и накнадним забелешкама уз песме).

Приврженост породичном окриљу и сеоском колективу чини важан поетички чинилац Одаловићеве поезије – песнички субјект покушава да га сачува од заборава и обликује слику живота међу *косовчицама*. Потресна лирска исповест о отетом завичају који је из стварносног прерастао у метафизички чини најдубљи и најпотреснији круг Одаловићевог певања. На основу свега реченог, јасно је да је Одаловић много чиме размакао границе наивне песме, те да његова поезија чини значајан чинилац српског песништва за децу.

Извори:

- Одаловић 1975 – Одаловић, Мошо, *Врло важно*, Приштина: Јединство.
- Одаловић 1977 – Одаловић, Мошо, *Да ти кажем нешто*, Приштина: Јединство.
- Одаловић 1980 – Одаловић, Мошо, *Пегави генерали*, Приштина: Јединство / Горњи Милановац: Дечје новине.
- Одаловић 1982 – Одаловић, Мошо, *Од амебе до бебе* Београд: Делта прес.
- Одаловић 1986 – Одаловић, Мошо, *Друже тата, кућни команданте*, Београд: Вук Караџић.
- Одаловић 1987 – Odalović, Mošo, *Neko je ukrao lastu*, Sarajevo: Književna zajednica Drugari.
- Одаловић 1988 – Одаловић, Мошо, *Овде нешто није у реду*, Крагујевац: Светлост.
- Одаловић 1990 – Одаловић, Мошо, *Неко је украо ласту*, Горњи Милановац: Дечје новине.
- Одаловић и др. 1994 – Одаловић, Мошо, Трифуновић, Душко, Ршумовић, Љубивоје, Радуловић, Драган, *Лирски покер*, Београд: SBM Ршум.
- Одаловић 1995 – Одаловић, Мошо, *Уврнута књига*, Врбас: Слово.
- Одаловић 1998 – Одаловић, Мошо, *Молим те, чувај се*, Приштина: Григорије Божовић.
- Одаловић 2008 – Одаловић, Мошо, *Где је лампино дете*, Београд: Завод за уџбенике.
- Одаловић 2009 – Одаловић, Мошо, *Жича пчелино чедо*, Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани“ / Манастир Жича.
- Одаловић 2017 – Одаловић, Мошо, *Добро јутро, Велика Хочо*, Београд: Задужбина „Десанка Максимовић“ / Народна библиотека Србије.

Литература:

- Башлар 2001 – Гастон Башлар, *Ваздух и снови (оглед о имагинацији кретања)*, превела с француског Мира Вуковић, Сремски Карловци, Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
- Елијаде 2011 – Елијаде, Мирча, *Расправа о историји религија*, Нови Сад: Академска књига.
- Јовановић 1995 – Јовановић, Александар, „Милосав Тешић. Утисци и слике са границе нестајања“, *У Порекло песме. Девет разговора о поезији*. Ниш: Просвета, 193–223.
- Карановић 2010 – Карановић, Зоја, *Небеска невеста*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.

- Миљинковић 2014 – Миљинковић, Миомир, *Историја српске књижевности за децу и младе*, Београд: Bookland.
- Миљковић 2011 – Миљковић, Бранко, *Орфејско завештање и друге песме*, Београд: Просвета.
- Радовић 2004 – Радовић, Душан, *Антологија српске поезије за децу*, Београд: СКЗ.
- Опачић 2015 – Опачић, Зорана, „Дете као лирски глас у поезији Драгана Радуловића (у контексту савремене поезије за децу“.
У Калезић Радоњић, Светлана (ур.), *Стваралаштво Драгана Радуловића*, Подгорица / Херцег Нови: Институт за дјечију и омладинску књижевност / НВУ „Пријатељи“, 23–41.
- Опачић 2017 – Опачић, Зорана, *О живој води* (савремена поезија и приповедна проза за децу и младе), У Вуксановић Миро (ур.), *Српска књижевност за децу данас*, Нови Сад: Српска академија наука и уметности, Огранак САНУ у Новом Саду, 68-84.
- Петковић 2007 – Петковић, Новица, *Словенске пчеле у Грачаници (Огледи и чланци о српској књижевности и култури)*. Приредио Драган Хамовић, Београд: Завод за уџбенике.
- Требјешанин 2000 – Требјешанин, Жарко. *Представа о детету у српској култури*. Београд: Југословенски центар за права детета.
- Цветковић 2010 – Цветковић, Никола, О елементима Одаловићеве поетике (традиционално), а о визуелној поезији – неоавангардно, У Јовановић, Виолета, Росић Тиодор (ур.), *Савремена књижевност за децу у науци и настави*, Јагодина: Педагошки факултет, 2010, 313-330.

Зорана Опачић

РАЗДВИЖКА РАМОК НАИВНОГО СТИХОТВОРЧЕСТВА

Резюме

Предостављеный в очерке анализ стихотворчества поэта Мошо Одаловича определяет его в рамках литературоведческих и эстетических жемчужин в стихотворчестве для детей, оценивает его причудливость и оригинальность, которые ему обеспечивают специальное место в сербском наивном стихотворчестве. В первой части очерка речь идет о том, как поэт принят среди литературоведов, будучи автором детской поэзии на самом деле. Очерк затрагивается и до анализа диахронического созревания одаловичевской поэзии, наивной по своей сути но отвечающей на самые сложные вопросы о бытии, национальной трагедии, экзистенции и метафизике. Он узнает умственность растительного существования и бла-

годаря этому его стихи опираются на поэтику неосимволизма. Его неосимволистский образный прием опирается на идею о том, что даже крошечное явление реальной жизни представляет собой значительный элемент универсума и божественной мудрости. Сокрушительная лирическая исповедь об отнятом родном крае, который у него жив не в реальности а на уровне метафизики, представляет глубоко интимное и самое потрясающее ядро его стихов. Имея в виду все перечисленное, полностью будут отчетливы все толкования средств и поэтических приемов раздвижки рамок наивного стихотворчества, но и утверждения о том, что Мошо Одалович принадлежит к числу выдающихся сербских авторов детской поэзии.

Zorana Opačić

LAYING THE BOX OF A NAIVE POETRY

Summary

In this paper, we contextualize Mošo Odalović's poetry in literary, historical and poetic sense, trying to show how Odalović is innovative and authentic in children's poetry and thus deserves a special place in the canon of Serbian „naive“ poetry. In the first part of the paper, it is showed the reception of Odalović's poetry disproportionate with the status it occupies within the corpus of Serbian children's poetry. Then, it deals with the question of diachronic maturation in Odalović's poetry. Through the frames of naive poems, the poet expresses the most complex problems of beings, and speaks about national tragedy, existential and metaphysical issues. With his vision of the plant's wisdom, Odalović's poetry relies on the poetics of neosymbolism. His poetics is based on the idea that even the smallest part of the reality phenomenon is an equally important factor in the universe in which the divine wisdom is reflected. The tragic lyrical confession about the lost homeland, which has grown into a metaphysical issue, makes the deepest and most intimate Odalović's poetic circle. On the basis of all this, it is clear that Odalović spaced the boundaries of the naive poems, and that his poetry is a significant factor in Serbian children's poetry.

Даница Т. АНДРЕЈЕВИЋ¹

УДК – 821.163.41.09-1 Одаловић М.

Филозофски факултет

Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској

Митровици

Србија

Faculty of Philosophy

University of Priština – Kosovska Mitrovica

ЕГЗИСТЕНЦИЈА ДОБРА У ПОЕЗИЈИ МОША ОДАЛОВИЋА

Сажетак: Мошо Одаловић припада првом прстену савремене српске поезије, посебно када је реч о стваралаштву за децу. У свету ведрине његове поезије постоје и сенке, али се трагика повлачи пред илуминацијом добра што крете са злим да се бори. Одаловићева поетика доброг није патетична, она је критична, дијалоска, динамична. При томе, као протопоетички следбеник Десанке Максимовић, песник се налази на путу очувања традиционалних тема и идеја, као и мелодије српскога стиха. Егзистенција добра у овој поезији је суштинска структурна оса и исказује се у полифоним и дисперзивним видовима – добро у детету, добро у породици, добро у национу, добро на Косову. Читав мисаони и интуитивни ток ове лирике, био он у виду игре и хумора или иронично-критичном, озбиљном тону, залаже се за права детета, за хуманост његове есенције и егзистенције.

Кључне речи: добро, егзистенција, детињство, Косово, поезија.

Када би песник за децу, или уопште маг и сањар, луталица и радозналац, могао да бира свој датум рођења, вероватно би изабрао 1. април. Њега је као датум рођења од Бога на поклон добио Мошо Одаловић, песник, те 1947. године у Старом Грацком код Липљана. Као дете, самоникао, учећи се језику и поезији из народних песама, Одаловић је почео да пише инспирисан часописом *Полетарац*. Прву песму објавио је као ученик Основне школе *Браћа Аксић* у Липљану, у дневном листу *Јединство*, на страницама за децу, где ће касније постати уредник. Поезија му је превођена на словеначки, македонски, албански, руски језик. Објавио је двадесетак књи-

¹ andrejevic03@gmail.com

га поезије, прозе и публицистике. Добитник је престижних награда – Вукове, Десанкине, Горанове, Змајеве, Грачаничке повење, Невенове, Забавникове, Жичке и многих других.

Рустикални и натурални књижевни садржаји поезије за децу Моша Одаловића само су крупни искуствени планови песничког одабира миљеа у који смешта своју поетику ведрине и егзистенцију доброг. Заветован русоовском миту повратка природи и природности, он у литерарном смислу тежи једноставности стиха и јасности мисли. Најтеже је писати једноставно, записао је Хемингвеј. Треба дорасати до једноставне дубине и дубоке једноставности живота и света и у дуалитету добра и зла пронаћи егзистенцију добра. Међутим, то не значи да у интертекстуалном смислу Одаловић не чита и „сложене“ и „тешке“ писце – Црњанског, Пекића, Киша. Од наше велике песикиње Десанке Максимовић наследио је лирску тековину – поетику свељубави и доброг. Читаво стваралаштво овог песника потврђује да је подела на поезију за децу и одрасле лажна и легитимише га као луцидног песника аутентичног израза. Ни свет детињства није више тако безазлен и наиван као што је био. Деца су личности од малих ногу, обавештена су, медијски и информативно зрели пре времена, деца готово да и не постоје. Одаловићева поетика доброг стога није патетична и зашећерена, она је критична, духовита, дијалошка и динамична. Његова поезија реинкарнира неке старе вредности у модерном свету са сензибилитетом чувара језика и снова који деци и нама олакшава неподношљиву тежину постојања и илуструје подривени смисао правде и кривде у свету. Глас песничке савести, сматра Одаловић, пресудан је у времену „помрачења сунца“ и аутор је дужан да испољи своју аутопоетичку, ангажовану, критичку и сатиричну свест. Модерни сензибилитет Моше Одаловића ипак прича једну традиционалну причу о добру и ту се контекстуализује и ослања на песничке легате: Змаја, Радовића, Ршумовића и других, (о чему пише Т. Петровић). То га књижевноисторијски ситуира у дијакхронијско наслеђе и континуитете развоја српске поезије савременог периода. Својим аутентичним лирским дискурсом Одаловић је, још релативно млад, постао класик српског дечијег стиха. Егзистенција добра у његовој поезији управо се идејно базира на социјалној, патријархалној и породичној тематској основи. Та традиционална језгра су, међутим, претрпела метамор-

фозе друштвеног и историјског карактера и у постцивилизацијско доба и нехуманистичко време добијају нови, можда још значајнији смисао. Дидактичко-морална основа овог певања трансформисана је новом свешћу о променама у свету и модерном структуром мишљења данашњег детета и човека.

Духовитост и духовност ове поезије, као саставни део стваралаштва (Хана Арент), одише завидном бригом о језику. Метричка и версификаторска форма римованог стиха захтевна је у смислу мелодије и артифицијелности језика. Можемо се присетити Ауербаховог *Мимезиса* и његове тезе о језику којим се пројектују форме стварности. Само римовање показује став песника и његову тежњу ка хармонизацији хаотичног света и тражењу језгра доброг. Синергија спонтане осећајности и промишљеног језика у овој поезији резултира семантичким квалитетом. Једно од најпостојанијих и најисконскијих добара на овом свету и у овој поезији је природа и њена флора и фауна. Уз њу иде љубав персонификована у стубу стаменог оца, у каријатиди големе мајке и деци као великом породичном добру које ће се стално надграђивати у естетичко-аксиолошком смислу.

Ма колико био у праву мудри Андрић када је рекао да у свету на један драм добра дође два драма зла, песници су увек били на тежој страни постојања, на страни добра, како би његовом анимом ојачали своју позицију у бинарно – опозитном односу према злу. По вокацији, стиху, перцепцији света и пројекцији свељубави у својој поезији, наш десанкинац Мошо Одаловић, је, као и његова предчасница Десанка Максимовић, сачувао мелодију српскога стиха и усвојио њено имплицитно поетичко начело у стиху – „добро што крете са злим да се бори“. Та егзистенција добра главно је лице у поезији нашег песника. У овој лирици постоје дисперзивни и полифони видови добра – добро у детету, добро у породици, добро у народу, добро у самој чињеници живота и добро у свету које се у овој поезији синтетише сабирањем метафизичких знакова доброте расутих око нас. Добро је конститутивни део ове поезије и функционише као лирска константа, поредак, закон који мотивише и даје иницијалну искру овом певању и мишљењу. Мошо Одаловић то добро тражи у детињству, јер се у одрастању успут негде изгубило. Тражи, како би рекла Јулија Кристева, „отети ореол истине“. Навистички и инфантилни дух који песник притом испољава

у ствари је веома сериозно изабрана експресија Моша Одаловића. Једноставно и велико добро је лирски медиј за саопштавање једноставних истина о животу. Дечија душевност и аутентика, сматра писац, мора се сачувати и након удара из стварности, рата, насиља, квара света. Свестан тог присуства ругобе и зла у свету, Одаловић диже свој монолит добра као обелиск животу. Племенити дух Аладина из чаробне лампе мора да доживи метаморфозу, а егзистенција добра покушава да затвори Пандорину кутију света. У томе му доброно помажу мудри хумор и насмејана туга овог песника.

Марина Цветајева је записала ову реченицу – „Што знаш у детињству, знаш за цео живот“. Та изворна спознаја о свету уз егзистенцију добра, руководи ову поезију путевима озбиљне игре, импресивне емоције и примарне песничке имагинације. Песник сматра да треба из основа реинкарнирати суштину поезије, вратити јој невиност и одговорити на питање Пола Целана: „Има ли поезија смисла након Аушвица?“ Управо оваквим апокалиптичним временима, када се свет налази између Гордијевог чвора и Дамокловог мача, потребни су песници поетике добра. Технолошки напредак и упоредна деградација бића у ери деконструкције света обавезују нас да сачувамо етичку и естетичку визуелизацију добра у поезији. Мада се то чини немогућим, сетимо се надреалистичког узвика – „Будимо реални, захтевајмо немогуће“, јер се тако омогућује авангарда света.

Који су и какви лирски трагови егзистенције добра у поезији Моша Одаловић? Без велике експлицитне, логосне и херменутичке намере, читав мисаони и интуитивни ток ове поезије, спољашњи и унутарњи, друштвени и иманентни, иде линијом тумачења добра. Након ишчитавања поезије Моша Одаловића и скептици интелектуалци, потонули у идеју краја века, цивилизације, хуманизма, одахну и помисле – има добра. Такав је њен учинак. Довољно за цели један живот и целу једну поетику. Ипак се добро налази негде у свету и треба га пронаћи. И ходати тамо, а да те тама не обузме. И посвећено тражити у трагичном зрну смеха, више светлости, како рече Гете. Кад нађемо добро у поезији Моше Одаловића, подсетимо се да оно постоји. Има ли моћнијег дејства поезије која не може да спасе свет, али може нечију душу. Може да спаси појам добра који као да је прогнан из савремене поезије, а богоми и из нашег речника.

У контексту те исте егзистенције добра, у овој поезији се налази ретка, драгоценa и свеколика радост живота, која у злу света, упркос њему, постоји и одржава живот. У хиндуистичкој филозофији Рамакришна је свет сматрао божјом разонодом. Свет је као игра. У њој има радости и туге, врлине и порока, добра и зла. Тај дуализам и бинарно-опозитне категорије у лирској карневализацији света Моша Одаловића само потврђују егзистенцију важност позитивних емоција. У игри света треба ићи и даље и трагати за есенцијом добра и апотеозом ведрине, сматра он. Као у ефекту контраста и сликарског *chiaroscuro* тако се однос добра и зла у овој поезији указује као конфликт у коме песник илуминира само добро и интензивира позитивне слике света. Он преко представа света које апстрахује из стварности преноси своју иницијацију у добро, партиципира само позитивне категорије, еманира своју емотивну радозналост, своју блискост с природом и своје аутентично присуство у свету. Из такве перцепције света, Одаловић пројектује слике кроз лазер поетике добра, добијајући садржај што се из мутне воде испира до бистрине. Овај процес праћен је промишљеним лексичким фондом, а завршава се хомогенизацијом и хармонизацијом добрих идиома света. Унутар те мобилне и метаморфозирајуће лирске игре, у средишту структуре и егзистенције добра, налази се дубоко сублимно јаство дечијег човечанства од кога старија популација може много да научи. У поезији Моше Одаловић има емпатије за универзалног другог (Леви Строс) и има врхунске елементарне слободе у оквиру те игре доброг. Дечја република има функцију катарзе у поезији Моше Одаловића. Његови мали јунаци индукују, генеришу и активирају добро. Већ сам наслов књиге изабраних песама, у првој речи има – добро. *Добро јутро, Велика Хочо*. Није то само фразеолошки поздрав. То је више од обичне комуникације, то је семантичко питање – је ли вам добро, добри људи, то је антрополошка порука да то добро песник жели, то је онтолошка порука, то је „двогласна, отежала реч“, како би казали руски формалисти, дупла семантичка експозиција. То је дар добра од песника народу, жудња за добрим и само по себи вредност. То су лирске одреднице за топонимско добро, за завичајно добро, за породично добро, за добро детињства и универзално добро. И свакако, национално добро. Егзистенција

добра је кодирана и означена већ у самом наслову, као органски састав ове поезије.

Ове особине природно су упућивале нашег песника на Десанку Максимовић, о чему сведочи и песма Моша Одаловића *Поштанско сандуче Десанке Максимовић*, на које многи песници шаљу жеље и љубав, „увојак сунца, прстохват васионе“. Национално добро је суверени, постојани фондус ове поезије који интегрише традицију и савременост у дослуху с мишљењем Томаса Стерна Елиота да је поезија најнационалнија од свих уметности. У песми *Разгледница са Цера* песников типски аутентични јунак Драгомир Панић одговара на претњу Аустроугарске – „Убићемо и опанак и опанкову веру“ – тако што одлази у рат, надживи Поћорека и враћа се као „многодушни костур који уме да светли“ за разлику од „аустроугарка“. Тај иронично-критички однос песника према српској историји и разисторији присутан је и у песми *Зидање гроба*, која говори о Голом Отоку :

Уби их прејака држава
из патриотских разлога, већма
Како ли је тек мору?
Стварно, како се осећа вода
Кад такав оток носи
на својим старим плећма. (Одаловић 2017: 12)

У галерији лирских ликова на које утиче, како каже Данило Киш, подмукло дејство биографије, постојећи људи имају поетску функцију симбола који у лирско-епском нарративу попримају коментаторски, чак субверзивни карактер. У имагинацијском пољу феноменологије добра Моше Одаловића најгорче се осећа његово одсуство у косовској сеоби, у антологијској песми *Јеси ли знао Црњанског*, коју прати питање како препаковати душу:

Тешко је и пчели кад се сели
Трмка кроз саће пустила жиле
Хајде, покушај небо пресели
чућеш како Влашићи цвиле. (Одаловић 2017: 22)

Песма *Која је ура* покушава да огради Србију из овог столећа, да је пресели из двадесетог века као Нојеву барку којом ће утећи из мутне сенке апокалипсе. Бранећи добре године пре деведесетих, Одаловић у песми *Цртанка Мило-*

вана Данојлића, у прозном курзиву, каже да врапци у Србији не знају у ком грму лежи експлозив. (*Зар с хлебом у небо!*) Поетика добра ће замрети и у Колу српских сестара које се труде да прахом добра поспу свет. Брине Мошо Одаловић и за добру душу Даринке Јеврић у опустошеној Приштини тих деведесетих година претходног века и за страх од грома, свој и Ђорђа Сладоја. Епске размере несреће прати и епски стих нашег песника који је очит у дескриптивно-симболичним песмама. С тим у вези треба истаћи поетичку чињеницу да је пејзаж готово нестао из савремене српске поезије, те да га Одаловић чува као још једно лирско добро. Кроз лепоту слике света назире се највећи цивилизацијски пакао и пандемонијум лишен сваког хероизма. Прогнане речи хуманизам и добро Мошо Одаловић враћа у речник и у српску поезију. Тим крхким речима иде против глобалног зла света.

У феноменологију добра у поезији нашег песника спадају и термини природе, флоре и фауне који имају функцију симбола – шума, поље, њива, птице, вода, пчеле, звезде. Та добра природе никада нису изневерила свет и припадају универзалним тековинама генезиса, над којим песник, као Дана осмог, стоји и први задивљено посматра свет. Бинарна опозиција стварносног и фикционалног у поезији Одаловића увек је сагледана из перспективе природних добара са саучесном идентификацијом с природом и у блиском „читању“ природе. Блиско читање (close reading), како енглеска нова критика каже, омогућено је и када је реч о поезији Моша Одаловића. Овај вам се песник чини неодољиво блиским. Као да читав реални свет кроз његову лирску стварност улази у нашу перцепцију и ми у песниковој стварности искуствено учествујемо. Као да је читав свет аутора, флора и фауна, стварно дошао с косовских дубрава, са Шаре, из Гацког, Прилужја, Голеша, Јажинаца, из шумске републике и као да је сијасет топонима Косова настанило песничке странице Моша Одаловића. Таква поетика средишта сугерише доживљајну рецепцију поезије, што није честа појава у процесу поимања и тумачења поезије.

Цело косовско небо таме се слило у свет Божидара Марковића који је кренуо у Београд да тражи зрно правде и доброг. Чести дијалекатски дискурс ове поезије такође је у функцији запамћеног добра завичаја у коме су остале све четири стране света, који представља аутентичну мапу бића, духов-

ну географију, који представља вечну Атлантиду Косова и пету димензију песникове аниме. Сва места, све куће и окућнице, сви лирски портрети сељана, сав паноптикум биља и животиња слави радост живота, здравља и природности као највишег добра.

И онда, из тог океана добра који је илуминиран сред таме, искрсава сјајна, јединствена песма, лирски ДНК Моша Одаловића, песма која је променила граматику српског језика: *Мама је глагол од глагола радити*. Постоји читав круг песама Моша Одаловића с ликом мајке у онтолошком центру ове поезије. Мајка је веза с небом, има вредност врховног добра, има значај галаксије. И више! Мајка је климакс имажинације добра овог песника. Химнични тон ове песме је ода свим мајкама радилицама овога света. Она је родитељица, хранитељица, исцелитељица, спаситељица, она је брехтовска мајка храброст, она је ударница детињства. Њен лик се на оскудном социјалном фону истиче као везивно ткиво породице својом пожртвованом, исконском љубављу и добротом. Исцртан крупним лирским потезима дирљиве наиве, овај лик као да је сишао с неког платна сликарке – мајке из Ковачице. Песник нам, њеном појавом, враћа, као Марсел Пруст својом мадленом, мирисе детињства, приганица, снова, слемарице, свеже окречене собе.

Посоли, досоли, замеси, подмеси,
добар дан, изволи, побогу, где си?
Коприву вадити, руже садити
Мама је глагол од глагола радити.

Помети, полети, оплети рукавицу,
Окрпи сину десну ногавицу,
Таблету попити, облогу хладити
Мама је глагол од глагола радити.

(Одаловић 2017: 77)

Једно друго велико универзално добро, земља, за нашег песника је звезданик плодова, док се објава човечанства лирски конкретизује песмом *Шта радиш у васиони*. Особина Моша Одаловића да непатетично пева о патетичним темама видљива је и у песми *Бескрајна*, у којој тражи копчу за светове, преслаже тишину, прелистава космичку прашину и све бескраје срцем мери. Наизглед лепо, лако, једноставно. Али

до тог једноставног треба дораси. Та дубока једноставност и једноставна дубина нешто је што се у књижевности најтеже постиже.

Будући да је прави песник, Одаловић види у свету и видљиво и невидљиво, види оно што други не виде или што други песници не виде. То се зове једноставно властити поглед на свет. Тако је могуће да се скаче у плитко небо, да се буде месечево дете. У песми *Којим путем* аутор долази до надреалне инверзије света и земљиних полова. Обрнута експозиција ове песме сведочи о модерном сензибилитету Моше Одаловића, о његовој способности мешања категорија и представа, о укрштању времена и простора и паралелној стварности, о мешању материје и енергије – Ескимима расту, море тече, птица хода:

Расло момче, па порасло
Скита којекуде
Реците му којим путем
Да стигне у људе... (Одаловић 2017: 151)

Наизглед лаконска питања и набрајалице Моша Одаловића представљају основна питања људске егзистенције и есенције, општежића и саможића. Било да поставља питања, на њих одговара, оставља отвореним или све доводи у питање, песник покушава да поезијом уреди свет као простор у коме ће ствари имати људску меру. То песниково слављење света и радовање свету, макар он био угрожавајући за човека, тежи да се ослони на неки фондус добра, на Архимедову тачку ослонаца. Ода доброј страни живота налази се у песми *Радуј се*, чији последњи стихови гласе:

Мило ми је што постојим
Хвала, дане, што ме чуваш и што дишем
Што је дивно кад се родиш
Баш је лепо што ме има. (Одаловић 2017: 177)

Сунце пшеницом грли човека, вели Одаловић и указује на два велика добра планете и извор живота. Апсолут Бога који је ненаметљив, али свеприсутан у овој поезији, као и православна иконична терминологија, такође је велико трансцендентално добро, духовнички ослонац и метафизички стуб. Светлост и имагинација неба у песми *Кандило* представљају апотеозу добра.

Када мрачје свих векова
Својом силом сладило,
Сео човек и смислио
Ватрило и кандило.

...

Потрајало и трајаће
Светог духа обасјање
Да причува чељадницу,
Окућницу и имање. (Одаловић 2017: 182)

Поетика добра еманира снажну моралну димензију поезије Моша Одаловића и може се повезати с феноменологијом етике о којој расправља Микел Дифрен у својој књизи *За човека*. Било историјско, било филозофско, материјално, национално или породично, питање добра је једно од основних камена искушења наше културе и цивилизације. На челу хијерархије доброга за нашег песника стоји егзистенција поштовања људских права, посебно права детета, разумевања, слободе и ведрине. Када је реч о националној етици, она у лирској естетици овог песника заузима значајно место као колективно добро, саборно умље, генска меморија и примордијална истина. Православни празници: Божић, Врбица, Ђурђевдан, такође представљају златне, добре тачке детињства када се уједињују општежиће и саможиће, када се јављају жишке среће и дијамантске успомене из прошлости. Те категорије доброг су контекстуални хронотоп детињства у овој поезији.

Нема смрти, има сеоба. Ове речи великог Црњанског имају дубоку поетску реминисценцију у поезији Моша Одаловића. Мало смрти има у песниковом свету или се мало спомиње иако ју је у биографији било много, као страдање рођака жетелаца у Старом Гацком. Живот у нов живот прелази, као у песми *Листопадна*. Сузе „теже од Косова“ може да обрише само лирика егзистенције добра. Косово се визуелизује различитим представама, али увек као место на коме станује свети грал, физички и метафизички стожер, геопетичко и трансцендентално средиште песниковог света. На страшном месту постојања песник маркира позитивум света који представља метафизичку одбрану од нове апокалипсе.

Песништво Моша Одаловића се контекстуализује и ситуира у првом прстену савремене српске поезије. Својом веселом мудрошћу понудио нам је један посве отворен, зрачан

и добар поглед на свет и поручио да он признаје само имагинацију ведрине и егзистенцију добра. Тиме нам је омогућио задовољство у тексту, како каже Ролан Барт. Усред зла овога света, Одаловић је формирао лирски континент доброг, ласером својих емоција и мудрошћу свељубави. Тако маркирана егзистенција добра ретка је у савременој поезији. Док су се постмодернисти бавили превазилажењем авангардних токова међуратне српске поезије и радикално експериментисали с формом, што је дало такође индивидуално бриљантне естетичке резултате, Одаловић је наставио ону музичку линију која показује други пол националне поезије и другачију коегзистенцију вредности, без обзира на разлику у методу, стиху и моделу. Проблем другог у модерном свету о коме пишу многи теоретичари, песник је схватио као етичку релацију, идентификацију с болом другог и морални смисао у времену које с моралом није нарочито добро стајало. На сунчаној страни света ваљда се боље види. Песник је објавио етику и естетику добра и њима је осветлио све сфере, нивое и димензије свог песништва. Као лирски апостол добра, он има за данашње појмове, невероватну потребу да верује у њега. И да нас убеди да такође верујемо у добро. Јер сврха постојања поезије можда и јесте да неподношљиву стварност превари игром као Андрићева Аска, да макар утопијом оплемени овај свет, да понуди добре речи поезије имуне на зло. Егзистенција добра и добро егзистенције у овој поезији корачају руку под руку. Сама идеја добра, посебно за постанак човека од детета, ма како изгледала наивно и ретро у већ одмаклом двадесет и првом веку, можда нема алтернативу. Доследно и целоживотно сјајно спроведена у песништву, та идеја добра легитимише Моша Одаловића као аутентичног песника.

Извор:

Одаловић 2017 – Одаловић, Мошо, *Добро јутро, Велика Хочо*, Београд: Задужбина „Десанка Максимовић“ / Народна библиотека Србије.

Литература:

Андрејевић 1988 – Андрејевић, Даница. *Портрети косовских писаца*. Приштина: Јединство.
 Арент 2010 – Арент, Хана. *Живот духа*. Београд: Службени гласник.
 Ауербах 1968 – Ауербах, Ерих. *Мимезис*. Београд: Нолит.
 Дифрен 1973 – Дифрен, Микел. *За човека*. Београд: Нолит.

Петровић 2008 – Петровић, Тихомир. *Историја српске књижевности за децу*. Нови Сад : Змајеве дечје игре.

Даница Т. Андреевич

СУЩЕСТВОВАНИЕ ДОБРА В СТИХАХ МОШО
ОДАЛОВИЧА

Резюме

Мошо Одалович принадежит к числу поэтов составляющих ядро сербской поэзии, на самом деле детской. Хотя в мире его жизне-нерадостной поэзии есть и мрачные тени – трагические мотивы все-таки отступают перед миром добра, ведущего битвы против всяких зол. Одаловичевское добро в стихах не исполнено пафоса, а наоборот – весьма критическо, разговорно и динамично. К тому же, в лице прямого последователя поэтессы Десанки Максимович, Одалович крепко стоит на почве которая хранит традиционные теми и идеи, мелодију сербского стиха. Существование доброго в его стихах является главной осью структуры стихотворения; оно воплощается через различные полифонические обстоятельства: добро у детей, добро в народе, добро в Косово. Весь духовно-интеллектуальный потенциал его стихов – будь он на уровне развлечения и юмора, или на уровне иронии и серьезной критики – защищает права ребенка и гуманность его бытия.

Danica Andrejević

THE EXISTENCE OF GOOD IN THE POETRY
OF MOŠO ODALOVIĆ

Summary

Mošo Odalović is an exquisite representative of the contemporary Serbian poetry, especially when children's poetry is in question.. There are dark shadows in the world of brightness of his poetry, but the tragic elements retreat in front of the illumination of good that starts to fight with the evil. Odalović's poetics of good is not pathetic, it is critical, dialogic, and dynamic. Thereby, Mošo Odalović, as a proto-poetical follower of Desanka Maksimović, is on the way of preserving the traditional themes and ideas, as well as the melodies of the Serbian verse. The existence of good in his poetry is an essential structural axis, expressed through the polyphonic and dispersive aspects – good in the child, good

in the family, good in the nation, good in Kosovo. The entire reflective and intuitive process of his lyrics, whether it is in the form of games and humor or in an ironically critical and serious tone, pleads for the rights of the child and the humanity of his essence and existence.

Добривоје Ж. СТАНОЈЕВИЋ¹

УДК – 821.163.41.09-1 Одаловић М.
Факултет политичких наука
Универзитет у Београду
Faculty of Political Sciences
University of Belgrade

ПОЕЗИЈА РАЗЛИКЕ

Сажетак: Лирски еквилибриста на оштрици речи, Момчило Одаловић посебним песничким поступцима разликовања по сродности и осродњавањем разноликости (парадоксом, апсурдом, дезаутоматизацијом...), употребом бираних елемената материјалне стварности самосвојног детињства, суптилно семантизује материјалности у поезији и тако долази до прастарих унутрашњих заборавањених гнома које скривено препознајемо као прапамћење. Из његових лирских кованица наслуђујемо минималистичко музицирање сећања стално подвргнути могућности да значење изненади скривеним отпором језичких и сликовитих метафоричких изненађења. Ова поезија у надахнутој лирској бифуркацији подједнако скрива и открива. Понекада се скривеним намерним замуцкивањем говори потпуније и снажније него откривеним певањем. Као да се песник поиграва значењима запретених тајни. Лирски субјект непрестано нешто поверава, али најважније разликовање у истоветном крије за најпажљивије. Можда би откривање тајне, лепотом различитости својих посрнућа, посрамила, поразила, можда, чак, уништила бесмисао. Отуда је читалац, као и дете, неопходан, посебни креативни саучесник у израстању ове поезије.

Кључне речи: парадокс, лирски дијалог, хумор, кованице, лирски субјект.

1. Увод

Док се чита поезија Моша Одаловића, види се да се она знатно разликује од других, али је тешко објаснити у чему се огледа то разликовање. Биће да је реч о сасвим непосредном и богатом сеоском искуству, посебном у сродности, истоветном у разликама, у време опште глобализације (као код Милоша Црњанског: „душа је наша богат сељак“, Добрице Ерића, Добрице Ћосића, Мирослава Антића, Моме Капора, Зуке Цумхура или Милована Данојлића). Пева се, дакле, о искуст-

¹ dobrivoje.stanojevic@fpn.bg.ac.rs

ву разлике и великом маштовитом искораку у „поправљању низбрдица“, посебним поступцима и угловима гледања на стварност, нарочитом „наглашавању мелодијске линије као средства реструктурисања песничке форме“ (Орлић: 2017, 155). Предочена гледања обилују сасвим посебним незлобивим ћопићевским хумором, без елемената подругљивости којима би се тај смех без остатка сврстао у поље ироничног. Јер Одаловићево певање је озбиљно, на моменте страхоозбиљно, горко, па и трагично. У томе се огледа самосвојност песничког поступка овога песника.

Реч је о поступку разликовања сродности којим се читалац суптилном семантизацијом реминисценција лирског субјекта усмерава и на сопствено сећање. Не само „говорна инвенција и језички лудизми“ (Јован Пејчић, *Беседа у Бранковини*, 2016), већ и „матерња мелодија“ (Момчило Настасијевић), чак и лирска запета као посебан заплет. Новица Милић је уочио да „Црњански као прозни писац користи технику Црњанског као лирског песника“ (Милић: 1994, 96).

Могло би се рећи да се Момчило Одаловић користи техником наизменичног нијансирања говорног и лирског. При томе се говорно узима као појачани лиризам, а лирска рима добија обличје нарочите досетке. Запета песнику служи као одскочна даска смисла у могући трајни неоптерећени каламбур.

Отуда, смех, меланхолија, па опет смех, можда, чак, туга делују као посебни, различити, одаловићевски лирски „органон“. У сваком случају, по среди је опијајућа тајновита вртоглавица ненасилне (често леонинске) риме и говорног тајновитог израза. „Исто онако као што тежи да остане свима недоступна, тајна тежи да се открије другима“. (Јанкељевич: 1989, 49). Тај поступак између откривања и сакривања, тешко рашчлањив, указује на богатство доживљаја и пружа широке могућности уосећавања. Најбоље се, рецимо, може показати пажљивим праћењем песме бифуркацијске лиричности „Ено Момчила босог“. Јер лирска прича се непрестано одвија у два смера: комично-евокативном и социјално-трагичном. Притом се увек, некако, „стиже до оптимизма“ (Данојлић). Само, тај оптимизам није наметнут и вештачки. До њега се дошло тешким преиспитивањем стварности. А стварност је у поезији Моша Одаловића безусловно двосмерна. Никада сасвим оптимистичка, још мање песимистичка. Стварност је

увир разноликих приступа од којих бисмо могли и „умрети од истине“ (Ниче) када би нам необично одзвајајуће сме-хотресје то дозвољавало.

2. Поезија и патња

Одаловићев песнички говор јесте готово увек дијалошки. „Определити се за дијалог значи избећи две крајности – монолог и рат.“ (Тодоров: 1994, 14). Отуда се лирски субјект ове поезије непрестано некоме обраћа, било да је саговорник скривен или сасвим познат. Наравно, избегавајући монолог и рат. Нема у њима нимало поезије. И Милош Црњански и Рајко Петров Ного и Душан Васиљев су певали после ратова и врло мало о рату. Јер о рату се не може певати другачије него ратнички. А то је својеврсни продужетак ратовања.

Кад би, дакле, тај Неко, пажљиви слушалац, изостао из Одаловићеве поезије, живост замишљеног или стварног дијалога знатно би се смањила. Отуда је овај лирски говор на извештан начин и сугестивно пантомимичан и ликовно дијалогичан и каламбурски трагикомичан. Оваквим лирским говором иде се из средишта ствари, али се не пева само о предмету говора, већ и о свему околу. И у томе се разликује Одаловићева дијалогичност. Овај лирски говор није ни алегоричан ни сатиричан без остатка, он је безусловно упућен на изрицање неизрецивог, на притајени ангажман којим се непогрешиво навија за слабијег, за паћеника. Јер паћеник је управо средиште лирског. И увек другачији. Наше симпатије и навијање су увек на његовој страни, чак и по цену ризика због могуће патетике.

Међутим, Одаловићев паћеник је далеко од сваке патетике. Он у својој тихој патњи детињства види веселу нормалност, пролазну штедљивост бриге и насладу у богатој осећајности. Он и не зна шта би све могло бити детињство и одрастање. Никада досад није одрастао. Он мисли да тако баш треба одрастати да би се замомчило. И, упркос модерним педагогијама, чини се да баш тако треба. Одрастати у великим ципелама. И не приметити кад се одрасте. Свака даља неправда ће лакше пасти. И нећемо их чинити другима. Одрастати црнчевићевски босоног јесте сростање са собом самим и одбацивање сваког издајства. Јер, у *Непријатељу*

народа, Хенрик Ибзен тврди да је човек најјачи кад је сам. Или босоног, свеједно. Тако се табанима можда може и небо додирнути.

Богата осећајност у патњи није пут према мазохизму, још мање садизму, она је најбољи показатељ разумевања између онога који тлачи и онога који је тлачен. Разумевања да је пут одрастања и сазревања управо у тихој ненамерној патњи којом се, како су и Стари Грци говорили, памет стиче. Истовремено, према Пекићевом *Златном руну*, „што живот даје, то и убија“. Или, у Одаловићевом „преводу“, што убија, то и живот даје. Иако симовићевски убијен, бити животан.

Оно што је малено, тек, дозвољава да се обликује. Мање је увек више. У Одаловићевој песми малено је често сукобљено са великим. Малено има своју драматику одрастања. Момчило (онај из песме, лирски јунак) ништа не каже, али непрестано дела, стално је у акцији према одрастању. Градативни антиклимаксни низ повређивања (од оца, мајке, кума до баке) има за циљ да ојача. Момчило не стоји и не трпи. Он непрестано покушава да одрасте на сасвим необичне начине зачињене духовитим хиперболама (у ципеле се ставља звоно, марама, цигла, жаба – направа којом баба лечи крајнике). Тако се болест крајника неумитно сели у лирику. Болест постаје метафора, како би рекла Сузан Зонтаг.

Како ови јунаци остају, ипак, здрави иако су изложени разноликим опасностима? Младост је здравље, мноштвеност је нада за сутра, невоље су поуздани знак испитивања спремности за живот.

Скривени хумор је, притом, поуздани начин трагања у свету. Тако Аустоугарска постаје *аутроугарак* („Разгледница са Цера“), критика моћи која заборавља да је пролазна и моћ критике да се пресели у лирику. Критика као метафора.

„У мојој глави, Јакове, / твоја ме глава заболела“ („На руке Јакову Гробарову“); у муци се јединствено спајају истоболници. Заједничко обраћање Непознатом Некоме, госпођи Смицалици, СД безбедности обезбеђује далекосежно дозивање скривеном сатиром. Именовање јунака као „Гробе – Миладине“ води неспутаној алегорији као дубљем путу од пукe сатиричности. Непосредном јасноћом и конкретизацијом певања (никако једнодимензионалном) неизрециво се доводи до нивоа алузивне исказивости. Јер песнички језик није слика одана мисли, већ осећањима. Тако се, ван догма-

тизма науке о језику, лириком, у стилу најбољих песника, најзад осећају мисли и мисле осећања.

3. Песнички низ

Именовање лирског субјекта (често у поезији Моше Одаловића; поменимо, уз Јакова Гробарова, Десанку Максимовић, Даринку Јеврић, Мирослава Поповића, Душка Трифуновића, Драгана Радуловића, Мому Капора, Амбру Марошевића, Дару Секулић, Рашу Попова, Бранислава Црнчевића, Данила Николића, Милована Данојлића, Љубивоја Ршумовића, Радомира Уљаревића, Ђорђа Сладоја, Благоја Радосављевића, Емира Кустурицу, Јордана Николића, Церу Михајловића...) јесте слика веродостојности ове поезије. Ничија љубав није повређена. Осећања се умножавају до тачке кључања. А никад не прекипи.

Често се кодеровско-настасијевићевска заумност сакрије у стихове Моше Одаловића („Жито наше, ма зрно роди ли, / иноплемство рад весеља пали – / што ли нам се неће, леско, што ли!?“; „Што ли нам се неће, леско“). У тананим преливима звучне слике и скривених значења рађа се вишак смисла који се може распоређивати (преливати, „опализирати“) према науму и асоцијативном пољу читаоца. Разрушена и поново саграђена слика и сведени стих – ето нове вредности овог певања. На тај начин, језик у својој несавршеној савршености постаје медиј којим се производи неслућена значењска ширина. Ширина се креће од дословне препознатљивости адресанта и адресата до метафоричке разобручености стиха. Препознатљивост је, међутим, заводљиви, често варљиви, Аријаднин конач. Ако идемо само за њим, наћи ћемо се у вртлогу непотребне приватности, чак својеврсне болести. „Гледајући с те стране, збиља је крива болест, али не болест појединца, него саме групе.“ (Bloch: 1981, 541) Изгубимо ли га сасвим из вида, залутаћемо на терену алузивне парадоксалности. Као што туђа глава може да боли у глави лирског субјекта, тако се овековечује у нестајању и стогодишња бака која је живела сто година и више није хтела („Да дођеш на жалос“).

Ту поново откривамо двојност. Императив да се живи по сваку цену, осим онда кад намерно одлучимо да нам се више не живи.

4. Парадокс и гномичност

Момчило Одаловић умешно спаја елементе парадокса и апсурда са живим тренутком јунака. Такав поступак се мотивише архаичним и гномским изразима, као и ефектним дијалекталним сленгом у којем се крије аутентичност проживљеног. Дијалектизмима се сажима језик до тачке распрућа. Покрајинско овде није препрека, већ пут према непосредности значења. И пут према трагичном и његовом превладавању. Јер осећања се могу пренети само ако су у самосвојном изворном облику.

Да би се осећање саопштило, оно се мора нагло прекинути. У прекидима се налази вишак значења (или паралелно значење) којим се може пловити према другачијем разумевању текста. Дијалектизмима се, тако, постиже дезаутоматизација и посебни интензитет комуникације („...естетским средством се може појачати интензитет комуникације“, Јовановић: 2009, 65). Зато се парадоксално понекад хармсовски излаже као да је стварно, а у стварности се уочава посебна парадоксалност. Оно што се чини као да је немогуће – постаје стварно, а стварно делује као још једна остварена немогућност.

Тако и Момчилове ципеле постају дуговеке, ципеле од седам миља, оне које су наметнуте и више нису наше јер следеју и неке после нас. Ништа не овоме свету није само наше. Ципеле свих бројева у једним ципелама јесу мера јонесково-швејковског апсурдизма. На тај начин оно што је немогуће постаје незаменљива неопходност јер се другачије не би живело, ни издржало, ни опстало. Изгуби ли се потреба за немогућим, неће остати ни оно што је неопходно. Тако неодложна потреба за немогућим постаје обавезна потреба за детињством.

Утемељење немогућег налази се у сасвим реалним околностима. Тако се у песми „Неродимка“ о бифуркацији говори као о „цепкању душе“. „Туга пред неку поплаву? Пред сушу“. То су мотиви који контрастом преносе интерлитерарну везу са радичевићевским певањем и значењем мотива „туге“ и „опомене“. Зато и „сецкање воде за хрчка“ постаје део шаљиво-тужне Десанкине „опомене“. Потребно је навестити трагику неизрецивог и сведеност изрецивог. Песма „Неродимка“ је, стога, готово гномске структуре, како се и нагове-

штава у кратком прологу: *Да ти каже деда твој: Неродимка је од тешку сузу, и она пада на две стране!*

Овакво објашњење нагиње према привидној „смисаоној неправилности“ (Данојлић, 2008: 12) о којој говори Милован Данојлић у свом тексту о поезији Моша Одаловића. Сродне „логички неодрживе конструкције“ (Данојлић) јесу, у ствари, дубљи продор у смисао. Пред јаким налетом аутентичне маште, текст, изменом конструкцијских правила смисла, дозвољава продор на вишу смисаону раван. И баш као што речица Неродимка може, „од тешку сузу створена“, да се улива у два слива, тако и именица *мама* може постати „глагол од глагола радити“. Неродимка је саткана од два пола своје душе, а *мама* је громада сачињена од рада и неузмицања пред обавезама. На тај начин, привидне нелогичности постају логичности вишега реда.

5. Дезаутоматизација фразема

Најпре у песми „Неродимка“, уочавамо фразеолошки оквир којим се позива на повећану пажњу, поверење и осећајност. Изразом „од тешку сузу“, ван граматичке норме обликованим генитивом, исказује се дубина афективне скале. Гласом „У“, као самогласником задњег реда, асонантивно се залази у дубину трагике и сложеност каснијег контраста („суша“ и „поплава“) у којем ниједан пол није позитиван – и суша и поплава јесу, наиме, два пола исте трагике. Јер речи имају значење „зависно од онога што читамо“ (Фрај: 1985, 86). Контраст који, у ствари, није контраст, служи да би се истакла дубља парадоксалност.

Како год се окрене, нама, никако, није добро. Отуда је ова поезија сва у посебно семантизованом контрасту који собом носи многе меланхоличне наговештаје, али и непорециву борбеност и несвакидашњу виталност. Лирски субјект се непрестано бори између коначног и бесконачног. Бесконачни ток реке Неродимке се омеђава наизменичним истицањем у два слива. Ограничено трајање ципела, у Момчиловом случају, продужава се у очигледну парадоксалну бескрајност у којој појединац себе доживљава као нит у предиву, дубоко свестан своје безначајности. Јер од њега су, на нивоу синхронине, вреднији и звоно и марама и цигла и специјална кашика за крајнике звана жаба.

На плану дијакроније, све се то посматра као вид ојачавања усмерен на преживљавање у условима када се, упркос тешкоћама, може бити срећан. Тешкоће су ретко када препрека за срећу („Нема плакање“) ако постоји јаки појединац као што је то Крста у песми „Крста бунарџија“: „Што Крста за дан ископа, / читаво село одвози ноћу“.

Фраземом *да ти деда каже*, дезаутоматизује се лирски разговор, скреће пажњу и уводи поверење.

После тога, све нелагоде, у ствари, представљају пут, као што је и реплика „У реч / не ми упадај!“ („Не ми упадај“) представља позив на одложени разговор. На тај начин, коначност у лирском дијалогу постаје бесконачни разговор пун напете афективности, реторички минимализоване и изазовне драматике. Неупадање је увек и немо и речито у својој немости. Отуда и спавање као у „укрштеним речима“ („Укрштеница“) и породично буђење као у вртићу утиче на читање поезије као тражење решења и бољег решења. Лирски субјект се исповеда искрено причајући о својим догађајима, али „имећу редова“ оставља хармсолике загонетке о чудноватим ципелама и значењу качамака, у ком као да се огледа целопкупни исаковићевски месец. Између редова би се дало прочитати гесло: Ја певам као што се некада говорило, а ви читајте како сада мислим. А свако сада је другачије и *свако је ципело* за ново време.

Мошо Одаловић трага за ципелама за сва времена.

6. Граматичка норма и песнички стил

Одаловић пева једноставно, тако да га могу разумети и они најнепажљивији, ако издрже да не пазе на овим часовима аутентичне поезије и неаутентичних живота. На другим равнима, међутим, налазе се истолики контрасти испуњени парадоксалним захтевима тајанствених таласа асоцијативности. Честа намерна огрешења о граматичку норму говоре о потреби да из другог, „искривљеног“, угла посматрамо стварност. То додатно омамљује нашу машту и гони је да мисли онако како често размишља Одаловићев лирски субјект: *тешко* је само пут до људскости. У тами појединачне лирске приче трага за бисером „уједначене тишине“ (Стефан Маларме) трајања. Зато нам се истовремено може чинити да песник увек каже мање од онога о чему би да говори, а то је увек

више од онога што каже кад говори. У тој намерној дисонантности крије се суштински код ове поезије.

Мошо Одаловић тако својим певањем допуњује језик, баш као и многи таленти српске поезије, од Ђорђа Марковића Кодера, Лазе Костића, Момчила Настасијевића, Милована Данојлића, Војислава Деспотова... Он на свој начин поправља језик – додајући му своје речи. „Запахуљају“ се његови снегови и покривена долина разгали машту („Хајдемо до Честобродице“). Јер ти снегови могу да падају као и сви други, могу да нас засене мирисом свежине, али могу бити и притајене хуље које нас изненаде кијаметом, сметом и налетом негостољубља. Могу бити и надахнути, сунцем смлаћени, Вијонови „лањски снегови“.

Самосвојна разликујућа језичка снага избија из Одаловићеве лирике. Она непогрешиво листа по сећању лирског субјекта и завејава машту читаоца, поставља нове законе читања. Еруптивна свежина значења и многогласја. Дочаравати нови свет и другачије светлости при описивању таме („И више нема таме у коју нисам сишао по своје злато“, Бранислав Петровић) помоћу нових речи (*чељадница, чедуљица, звезда редарица, мајка јагњица, шаке грубељаче, земљотресак, учврслице, доколенче, доколбелић, рушикућа, сумрачице, благоживић, цветомишлче, породилче, њивица босиљица, множилица, благосиљалице, с татом татити, добар штуцањ...*) значи дочаравати невидљиве стихове као коментаре уз већ постојеће, умножавати значење до тачке надахнутог распрснућа да би све изнова почињало уједначено разликујућим римованим благозвучјем. Међутим, ово благозвучје носи опомињуће значење.

Неологизми јесу одложени пут да се старе ципеле поимају као нове. У поимању је, дакле, кључ. Они нису само залажење у матерњу мелодију, већ и стваралачка назнака за обликовање новог језика.

7. Закључак

Несумњиви еквилибриста на оштрици речи, песник Момчило Одаловић као да певањем о материјалности одстрањује материјално из поезије и долази до прастарих унутрашњих заборављених гнома које скривено препознајемо. Из кованица наслућујемо непрестано музицирање сећања,

стално подвргнути опасности да нас значење ошине егзистенцијалним равнодушјем.

Ова поезија, отуда, подједнако скрива и открива. У оба случаја она снажно гоори. Понекад скривеним говори потпуније и снажније него откривеним. Скрива набрајањем, открива прећуткивањем. Као да се песник поиграва својим потиснутим тајнама и крадомицама, уопште дозвољавајући им да буду јавне само онолико колико заслужују својим симболичким деловањем. Иако лирски субјект стално нешто поверава, слутимо да крије и много важније, битно различите, готово енигматске ствари. На читаочевој сарадљивости и саосећајности је да их се докопа пажљивим, игривим, досетљивим читањем.

Литература:

- Bloch 1981 – Bloch, Ernst, *Princip nada 2*, Zagreb: Naprijed.
- Данојлић 2008 – Данојлић, Милован, „Цео живот као песма“, у Одаловић, Мошо, *Где је лампино дете*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Јанкелевич 1989 – Јанкелевич, Владимир, *Иронија*, Сремски Карловци: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
- Јовановић 1989 – Јовановић, Јелена, *Писци и стил*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.
- Милић 1994 – Милић, Новица, „Зарез Црњанског (2): естетика запете“, у: *Милош Црњански: теоријско-естетички приступ књижевном делу*. Зборник радова, ур. Милосав Шутић, (Београд: Трећи програм Радио Београда, бр. 92-95, том 1-4).
- Орлић 2017 – Орлић, Милан, *Андрић, Црњански. Пекић: приповедне структуре српског (пост)модернистичког романа, деконструкција приповедног субјекта и реконструкција фигуре приповедача*, Панчево: Мали Немо.
- Тодоров 1994 – Тодоров, Цветан, *Ми и други*, Београд: Словограф.
- Фрај 1985 – Фрај, Нортроп, *Велики код(екс)*, Београд: Нолит.

Добривоје Ж. Станоевич

ПОЕЗИЈА ОТЛИЧИЈ

Резюме

Будучи лиричским еквилибристом на лезвији слов, поет Момчило Одаловић – пользуясь особыми поэтическими приемами 'отличие по сходству и сходство различий' (парадоксом, апсурдом, деавтоматизацией...) и использованием отобранных элементов ма-

териальной реальности своего детства – чутко олицетворяет материальность в своих стихах, и таким способом доходит до древних внутренних забытых мудрых мыслей которые узнаем как духовное наследие. Благодаря его лирическим словосочетаниям, мы слышим минималистическую игру под музыку воспоминаний, постоянно находясь в таких обстоятельствах, когда значение может вызвать эффект сюрприза от скрытого сопротивления языковых и метафорических неожиданностей.

В пылающей лирической бифуркации эта поэзия одновременно скрывает и открывает. Бывает и такое, что даже при нарочном заикании она звучит крепче и более четко чем в откровенном выражении. Будто поэт заигрывается значениями невысказанных секретов. На самом деле, лирический субъект постоянно что-то проверяет но до главного – узнать различное среди одинаковых – доходят только внимательные читатели. Может быть, в самом деле, что раскрытие тайн с последствиями разнovidных своих провалов, смутит и поразит, даже уничтожит бессмысленность. Поэтому читатель, наподобие самому ребенку, является необходимым значительным креативным сопричастником, который ответствен в процессе возрождения данной поэзии.

Dobrivoje Ž. Stanojević

POETRY OF DIFFERENCE

Summary

Lyrical equilibrist on the edge of the word – Momčilo Odalović – with special poetic procedures of distinguishing by similarity and the beginning of diversity (paradox, absurdity, etc.), using selected elements of the material reality of the childhood, subtly semantizes materiality in poetry and thus comes to the ancient inner forgotten gnomes which we secretly recognize as a memento. From his lyrical coins we find minimalist playing of memories continually subjected to the possibility of signifying the surprise of the hidden resistance of linguistic and pictorial metaphorical surprises.

This poetry is equally hidden and revealed in an inspired lyrical bifurcation. Sometimes a hidden deliberate blurry is said to be more complete and stronger than open words. It's as though the poet plays with the possible meanings of a secret. The lyrical subject constantly entails something, but the most important distinction within the identical is hidden for the most caresome readers. Perhaps the disclosure of the secret, with the beauty of the diversity of its stumbling, may have had defeated, humiliated, destroyed the nonsense. Hence, the reader, just like a child, is a special creative accomplice in the growing of his poetry.

Валентина В. ХАМОВИЋ¹

УДК – 821.163.41.09-1 Одаловић М.

Учитељски факултет

Универзитет у Београду

Teacher Education Faculty

University of Belgrade

СКЛОП И СМИСАО ПЕСНИЧКЕ ЗБИРКЕ ДОБРО ЈУТРО, ВЕЛИКА ХОЧО МОША ОДАЛОВИЋА

Сажетак: У раду се бавимо структуром песничке збирке Моша Одаловића, сачињене поводом награде која носи име Десанке Максимовић. Архитектура ове песничке књиге, њен склоп и састав, показују умеће Моша Одаловића да сакупи у једну природну и складну целину оно што је настајало у различитим временима и различитим поводима. У њој аутор прави пресек свога песничког опуса, организујући грађу тако да отвара простора за нова читања и тумачења.

Кључне речи: структура, песничке целине, детињство, наивно, космичко, небеско, сакрално.

У новијој српској књижевности готово није могуће наћи писца чије дело није осенчено снажним доживљајем детињства и сећањем на детињство (неки од њих су и главни јунаци збирке изабраних песама *Добро јутро, Велика Хочо* – Брана Петровић, Рајко Петров Ного, Перо Зубац, Душко Трифунковић, Милован Данојлић, Момо Капор, Десанка Максимовић), али чини се да је тек неколицина пуним својим бићем дошла до оног песничког идеала који је поставио Станислав Винавер пред читаву своју песничку генерацију када је, још на почетку двадесетог века, говорио о потреби да се дође до *праоблика, заметка*, односно оне кључне *животворне дечије супстанце* поезије. Један од таквих писаца свакако јесте Мошо Одаловић, а оно што чини посебност његовог песничког израза није у свесном/калкулисаном одабиру стратегије којом ће се стићи до те „инфантилне клице“. Многи су славни Одаловићеви претходници, рецимо, дечји говор користили као моћно средство субверзије, заснивали своје индивиду-

¹ valentina.hamovic@gmail.com

алне и групне песничке програме на начелима прапочетног, дечјег, доживљаја, односно користили дечју тачку гледишта као средство онеобичавања. Мошо Одаловић је исконски наивни песник из кога проговарају бескрајно чисти, изворни, суштаствено виталистички дечји пориви (чак и када пева из позиције одраслости) а његово писање представља аутентични (*sui generis*) књижевни израз, који има везе са дечјим само утолико уколико су се, како је говорио Милован Данојлић у својој студији о наивној поезији, „две невиности, дечја и песникове, накнадно, или уз пут, препознала и спријатељила.“

Ова сасвим специфична наивност на којој инсистирамо, међутим, добиће једну сасвим нову боју, уколико је сагледамо у контексту склопа и значења збирке *Добро јутро, Велика Хочо*. Овде се Одаловић показује врло вештим у организовању свога опуса – збирка је брижљиво компована и делује као складна целина, односно, у њој су слике и мотиви груписани по некаквој природној, каузалној, органској, вези, онако како су поређани „бића и ствари, биљке и звери, шуме и облаци, реке и мора, рибе у рекама и морима, па и саме речи у песми“ (Данојлић 2012: 11). Суштински посао наивног песника и јесте да примењује, како би то Попа рекао, „стваралачки чин природе“ на оно што жели да створи, а да Одаловић жели да сатка своје биће у природу саму, између осталих, говори песма „Песник у Змај Јовиној улици“, у којој лирски субјект уме и „Дунав да буде и Фрушка гора“, уме да на дрвету „цвета грану“, да „цвркуће, лаје“, уме „на облаку стихове да слаже и с ветром да рецитије“. Овде се може направити веза и са једним лирским јунаком – Крстом бунарцијом – који, док зида бунар, има сличну прекупацију: он, готово побожно, најпре „први слој земље дланом скине“, а потом зида „као да цркву гради, милује камен, душу му послушује“ уверен да „камен фино чује,/ кад има шта да чује“. Тек након што сваки камен „опипа, обиђе“, он постепено силази, са светом пажњом, до онога што се у тој песми именује као „осовина земље“. О међусобном преплету природе и поезије, још једном, говори Данојлић: „Песма је рад, а рад је велика, усрећујућа, трудољубива игра [...] Гледати зидара како напишава лежиште у које ће сместити камен, или сељака кад секиром шиљи багремов колац за који ће саденути сено“ исто је као и гледати песника који слаже своју песму, јер је „из перспективе врховног ствараоца гото-

во свеједно да ли плетемо корпу, житни венац или песму“ (Данојлић 2012: 12).

Као и сваки трудољубиви делатник, а сасвим налик Крстином савлађивању кружне геометрије у зидању бунара, Одаловић примењује сличну технику: у горњем слоју збирке, наиме, као спољашњи омотач, појављује се *социјално-политички* оквир сачињен од циклуса песама под насловом „Узех мало потоњег времена“, потом се перпектива сужава на *завичајно* и *породично* (оглашава се кроз циклусе „Добро јутро, Велика Хочо“, „Породичне слике и сличице“), потом на оно што је *васионско*, односно на оно што је у најужој вези са дечјим осећањем света, а које песник непрестано сагледава кроз самеравање микро и макрокосмоса (кроз циклусе „Шта тражиш у васиони“, „Поправљамо низбрдице“, „Скачемо у небо, тамо је плиће“), и коначно, из најдубљег језгра збирке проговара њена „осовина“, кроз личну и колективну митску слику у циклусима „Под кровом саборне кућице“ и „Жича, пчино чедо“. У вишеслојном и цикличном распореду песама збирке *Добро јутро, Велика Хочо*, назире се дубоки зде-нац интимне и колективне повести, чија је снага садржана у бистром, топлом, сензибилном певању у коме се непрекидно укрштају дечја и „одрасла“ перспектива.

Постављањем у уводни, композиционо повлашћени део овог избора, Одаловић на изразит начин настоји, сасвим на трагу Црњанскове књиге *Итака и коментари*, да стави у први план документарну основу свог инфантилног лирског мита. Смештајући своје певање у контекст социјално-политичких превирања с краја двадесетог века, и окружење блиских људи, види се његово ангажовање да да одговоре на нека од важних питања које намеће тадашња савременост. Та се стварност, заправо, с једне стране и поставила као кључно трауматско језгро (најескплицитније наговештено кроз слику суморне косовске сеобе, у песми „Јеси ли знао Црњанског“) које се заодева читавом потоњом имагинацијом инфантилног садржаја. Песник, дакле, у уводу проговара из свог личног песничког искуства, кроз различите дијалоге, песничке епистоле упућене књижевним саборцима и истомишљеницима. Поједине песме из књиге *Лирски покер*, које су сведочанство о великом метежу деведесетих година (стих из песме „Која је ура“ упућене Душку Трифуновићу најбоље сумира то стање – „Ево тражим весла која нас довезла/ да

Србију бродим из овог столећа/ јер стало је време за сва времена“) добиле су овде савим нов ангажман, нарочито у контексту присутних тема (тема Голог отока у песми посвећеној Мирославу Поповићу, војних и политичких злочина комунистичке власти у песми о Јакову Гробарову, рушење старог мостарског моста у босанском рату у посланици упућеној Пери Зупцу, протеривање и злопаћење песникиње Даринке Јеврић, тема српског војника у песми „Разгледница са Цера“ као и тема невеслог, окупираног, живота на Косову у песми „Имаш ли дрва“, итд).

Али Одаловић је преваходно ведро, разиграног духа, и они поменути виталистички набоји се најбоље огледају у песничком дијалогу који води са песницима блиским његовом сензибилитету – Браном Петровићем, Рајком Петровим Ногом, Момом Капором, Милованом Данојлићем, Рашом Поповим. У вези са последњим песником у низу, у песми коју је игриво именовао „унатрашке“ – „ВопопашаР“, може се наслутити радосно препознавање са човеком који уме да „лови звезде“ и да их склања „под шешире и качкете“, односно да води сасвим своје дијалоге са космосом: „Кажи звезди: Буди крава,/ паси небо, кљуцај жито!“. Сасвим сличну емпатију дели са песником Ђорђом Сладојем, показујући свој детињи страх пред громовима и олујама, баш као што уме да препозна меланхолију дечака-сирочета у запису упућеном Рајку Петрову Ногу, те да самокритички забележи: „Кад наиђе студен души, ма и сред лета, себи самоме наглас изговорим: 'Нек пада снијег, Господе'. У три строфе болне исповести нађем да сам малодушан и дозовем се самопрекором... Како је Рајку било...“ Крајњи оквир књиге, заправо, јесу забелешке посвећене оној, у чију је славу и састављен овај избор и тај оквир има и своју физичку и метафизичку конотацију. Блиско познанство са Десанком Максимовић, кроз чију се присутност у књизи огледа читава његова прича о припадности руралном подручју са националном историјском свешћу и патосом, пресликало се и на неке суштствене поетичке блискости које Одаловић препознаје као „усхит за васељену и микросветове, љубав и брижност за мале и небраћене“.

Оно што је приметно, дакле, јесте да у песмама спољашњег круга Одаловић своди нека интимна и општа питања у контексту идеолошких стега, политичких прилика и жи-

вотних околности у којима се кретао да би се затим растворили и они кругови песама који се делом односе на косовски амбијент његовог детињства, са финим дијалекатским ароматама, хуморизованим тегобама детињства (у односима многочлане породице, према оцу и мајци у циклусу песама о мајци, родителу и родитељици, песма „Укрштене речи“ или спавање у породичном густишу, песме о баби и деди итд) и фигурама људи које су благо карикатурално изобличене (Крсто бунарџија, Јанаћко из насловне песме „Добро јутро, Велика Хочо“, Десимир и баба Рушка у песми „Да сецкамо воду“, песма „Јажинце“ итд.) То ће нарочито доћи до изражаја у задњем оквиру књиге, када се поново, кроз аутофикцијску прозу баци ново светло на све оно што се у фрагментима, у сижејним основама појединих песама, могло наћи (накнадна слика детињства у „породичној кошници“ са свим изазовима кроз које као дете морао да прође, када је „експлодирао мрак“ добијањем светла, кад је учио да је земља округла итд.). Најизразитија стилска одлика у овом кругу песама јесте језик, староштокавски, похрањен у завичајној „матерњој мелодији“ (песма „Трајко се изгубија“; „Да дођеш на жалос“: „Драги Блашко, умрела ти баба; и све плачем – зашто је умрела? Сто године, ал није била слаба, још сто је могла, није хтела...) У песми „Нема плакање“: „Сад иди дома, да ти мију очи, мене је сутра ред – сутра ће скочим“, песма „Клечка“, или: „У реч не ми упадај! Боље у бунар да упаднеш, у живо блато, у врућу воду, у коприву, у кошницу, у дивљу ружу, у луди сватови, и шиљати јарци, и остри милицајци, у ђитку с тврди каменчићи.“ итд.).

Све више, затим, овај амбијент косовске свакодневице добија и неке дубље симболичке преливе и чини се да сама древност косовског тла добија неко ново осветљење. Посебан искорак, који је добро припремљен кроз ликове и симболе и кроз староштокавски језик, јесте целина *Жича, пчелино чедо*, у којој је укореењена древна косовска симболика. Овде је Одаловић нашао потпору у сакралној предаји везаној за наше манастире, где, опет на један чист, пречишћен духовни начин, добија свој израз у инвентивном и већ припремљеном сижеу (Жичу, њену везу са небесима, Жичу као здање не може нико други да сазда но тајни пчелињи поредак: „У послу смо великоме/ ројимо се као пчеле/ по задатку Савиноме/ примакли смо Сунцу скеле). Хришћанска симболика је, притом, упос-

лена на начин који може да поднесе инфантилна поетика, без обзира што је у песничком смислу ово најзгуснутији и, у некаквом свом симболичком зрачењу, најсложенији песнички подухват Моша Одаловића.

Понеке песме овог круга из циклуса „Под кровом саборне кућице“ чувају управо део оне најздравије, најрадосније, колективне наивне свести: „Жир жир жир/ божићни је мир/ и хрстова гранчица/ и жишка и варница/ и белица пшеница/ и погача чесница/ кандило и свећа/ сва радост и срећа/ трајанка ми трајана/ пуна кућа тамјана“. То су, да се послужимо песниковим изразом, праве песме *благосиљалице*, у њиховом језику „станују“ речи „од милости“, речи од којих се расте, речи које смо заборавили, па кад их се подсетимо имамо утисак да је пред нама просинуло „нешто љупко, прозрано и светло па ти се просто плаче, иако не знаш ни шта те боли ни шта си изгубио“, како оно рече Ђопић. „Какво ти је то именче/ мило Ленче?/ Док порастем, нека будем доколече/ А куд си ми поранила/ ружо мила?/ Носим оцу шаку дрена/ да ојача крила“).

А између свега овога постоје кругови песама упућених и данашњој деци, у којима се исказује бескрајна животна радост. Овај круг песама дат је кроз космичко осећање свеприпадања свеукупном васионском простору, и у њима се помало египеријевски, помало романтичарски, растварају звездане висине и космички предели према којима песнички субјект и уједно стреми, али и сумња у могућност да ће се међу њима може пронаћи оно што се само међу својима налази. У опису једне дечје игре, готово идентичне оном искуству које је имао јунак књиге *Људи говоре* Растка Петровића, види се симболичко пресликавање дечје душе на бескрајност небеског простора: „Лежећи на земљи, неконтролисано дуго, системом левка, претакао сам небо у себе. Широка кадар сводио сам на празно гледање и помућену свест. Тада би настајало претакање. Када би стропштавање неба добијало катаклизмично убрзање, наглим стресом тела пресецао бих игру“. То ношење „неба у себи“ је оно што нас чини својима и симболички је сажето у песми „Твоја звезда будалица“, у којој се симболи птица, звезда, пчела показују као светлосни синоними блиски соларном, небеском и бескрајном. Али исто колико је тај макрокосмос омамљујућ у својој тајновитости, бескрају и метафизичком набоју, то-

лико је у овом кругу песама и јасних наговештаја, односно упозорења да није смисао у оном тајновитом и невидљивом већ у ономе што је видљиво, блиско, препознатљиво (песма „Јагличице, не гледај високо“ или песма „Шта тражиш у васиони“: „Зар нисмо довољни ЈА ТИ ОН МИ ВИ ОНИ!? Хтео би још неког да нађеш тамо негде у васиони ... Имаш прозор и стакло – какво откриће! Под прозором ладолеж; у њему штуца јучерашњи ветрић. У дворишту квочка и пилићи – вртић васионе!“).

Зато је овај, „приземни“ свет, опет дечје раздрагано, препун птица (врабаца – а врабац има повлашћено место у архитектоници ове књиге још од прве разгледнице Десанке Максимовић: „Где год сам била светом, а видим врапце, помислим, да су наши... А после ми се учини: Десанка, ти си мало безобразна!“), сасвим слично и Одаловић врапца доживљава као „најлепшег човечуљка на земљи“), пчела, мрав, домаћих животиња. Лирски субјект се свету радује, и то чини и у име деце, и у своје име па и у име самог света: „У животу животуљци/ корачају путем својим;/ дај, запиши, па подвуци –/ МИЛО МИ ЈЕ ШТО ПОСТОЈИМ“. И у том комешању, односно динамизацији симбола пчела, птица и свих живих створова у природном окружењу, посматрамо како се тематски токови збирке *Добро јутро, Велика Хочо* разгранвају, да би се поново сусрели у некој тачки а затим наставили својим путем – стичемо утисак да онај тајни градитељски пчелињи поредак као да је и овде заузјао и као да додатно утврђује тезу о наивном ствараоцу чији су поступци у хармонији са ритмовима природе и васељене.

Извори:

- Трифунковић, Ршумовић, Радуловић, Одаловић 1994 – Душко Трифунковић, Љубивоје Ршумовић, Драган Радуловић, Мошо Одаловић, *Лирски покер*, РШУМ, Београд.
- Трифунковић, Ршумовић, Радуловић, Одаловић 1999 – Душко Трифунковић, Љубивоје Ршумовић, Драган Радуловић, Мошо Одаловић, *Петорица из српског*, РШУМ, Београд.
- Одаловић 2002 – Мошо Одаловић, *Педесет пет песама*, Златни кључић, Смедерево.
- Одаловић 2008 – Мошо Одаловић, *Где је лампино дете*, Завод за уџбенике, Београд.

Одаловић 2017 – Мошо Одаловић, *Добро јутро, Велика Хочо*, Задужбина „Десанка Максимовић, Народна библиотека Србије, Београд.

Литература:

Данојлић 2012 – Милован Данојлић. „Поетичка исповест“. *Зборник Матице српске за књижевост и језик*, 1/2012, Нови Сад: Матица српска.

Валентина Хамовић

СТРУКТУРА И СМЫСЛ СБОРНИКА СТИХОТВОРЕНИЙ *ДОБРО ЈУТРО, ВЕЛИКА ХОЧО* МОШО ОДАЛОВИЧА

Резюме

В очерке дается анализ структуры сборника стихотворений поэта Одаловича, созданного по поводу получения литературного приза им. Десанки Максимович. Структура этого сборника отчетливо доказывает умение автора в одно целое собрать стихи которые он писал в разное время и при разных обстоятельствах. Данным выбором стихотворений и их складыванием в сборник – автор предоставляет читателям не то что полный обзор своего творчества, но и возможность нового толкования его стихов.

Valentina V. Hamović

STRUCTURE AND MEANING OF MOŠO ODALOVIĆ'S POETRY COLLECTION *DOBRO JUTRO, VELIKA HOČO*

Summary

This paper deals with the structure of Mošo Odalović's poetry collection, made for the occasion of the award named by Desanka Maksimović. The architecture of this poetry book, its composition and structure, shows Mošo Odalović's skill to gather what was created in different times and on different occasions in one natural and harmonious whole. In this collection, the author creates the intersection of his poetic opus, organizing material in a way that it opens space for new readings and interpretations.

II

Сунчица М. ДЕНИЋ^{1, 2}

УДК – 821.163.41.09-1 Одаловић М.
Педагошки факултет у Врању
Универзитет у Нишу
Faculty of Education in Vranje
University of Niš

ЗАВИЧАЈНОСТ КАО ПОЕТСКА СУШТИНА У ДЕЛУ МОША ОДАЛОВИЋА

Сажетак: Књижевност за децу српских аутора са Косова и Метохије тек ће са Мошом Одаловићем достићи националне оквири и вредности. Особеном поетиком Одаловић ће проговорити, између осталог, о детињству на Косову, уденувши ширу психосоцијалну слику везану за друштвени/политички тренутак с краја 20-тог века. То се, најпре, односи на неадекватно успостављање континуираног живота у широј заједници који је резултат избеглиштва као насилног измештања, чије су последице по емоционални и свеукупни развој људи, нарочито детета, велике. Значајан број песама о завичају упућује на тзв. косовски симбол припадности, чији се идентитет носи и као вредност, али и као усуд. Због њега је, губитком истог, тешко одредити се у сваком смислу (*само у мом крају/умем да одредим стране света*). Нарочито се тешко долази до интеграције у нове средине и нове околности. Безоријентација прогања све, чиме се стварају нова правила. Она су најчешће обојена носталгијом за детињством, носталгијом за завичајем и напуштеним простором среће.

Кључне речи: књижевност за децу, Косово и Метохија, Одаловић, завичај, избеглиштво, прогон, носталгија

Ма где живео, ово је моја једина кућа.
М.О.

„Рођен сам у Старом Градском и ту ћу увек бити, ма где спавао, скитао, стално боравио,“ речи су Моша Одаловића.

Песме и песме је Мошо написао о завичају, наводећи да је завичај све оно што може да се насложи у Настасијевићеву синтагму „матерња мелодија“.³ Сви звукови, од дојења до

1 suncicadicnic@gmail.com

2 Материјална и духовна култура Косова и Метохије, Институт за српску културу, Приштина/Лепосавић, бр. 178028

3 Видети у: Сунчица Денић, *Опште и лично*, „Филип Вишњић“, Београд, 2005, стр. 127.

срчаног удара, све патње, пресложене су у интензиван бол, све радости, љубави и интима... Бесконечно мотивисан завичајним, косовским усудом, Мошо Одаловић бележи уместо мноштва, и у име свих. Не митским, оптерећеним језиком, већ оним бескрајем кога дете угледа чим сунце угледа, оним чудним, препознатљивим косовским симболом припадности. У том су симболу смештени сви отпори и сва трпљења, као што су у њему згуснути сви јецаји, сва људска мука.

Само у мом родном крају
 Умем да одредим
 стране света,
 и нигде
 нигде
 нигде
 више.

(Завичај)

Завичај је нека врста узвишеног простора, као извориште речи и звукова, као најсуптилнија и најтананија мелодија постојања.

Нема неба без завичајног, и нема звезда без
 завичајних.

Трајко Липљанац
 Изгубија правац
 Изгубија га низ поље
 Код онога брега
 Ако га нађе правца
 И ми ће нађемо
 Њега.

Без завичаја, оријентацију у Мошовој поезији не губи само дете. Правац губе и старци. Без њега, они су изгубили детињство. Ако пронађе правац, Трајко Липљанац ће се вратити себи. Препознаће се, као што ће га мноштво препознати и примити својски.

Не кажу залуд да је сваки човек, без обзира на све околности, на бекства или принудна напуштања, увек само копија свог завичаја и да му је завичај мера за све.

У песми *Огледалце*, песник моли да огледалце прикупи сунца сјај, „да не лута, да не плаче, када тражи завичај“. Завичај

је место са јасним цртама истине. Одлазак, тј. губљење косовског завичаја, није класичан егзил! У њему је нешто што вуче натраг, у њему је жива косовска равница, и Лаб и Ситница, и Голеш и грумен – камен, клето Проклетије. Житељи Косова заробљеници су својих кућа и снова, својих љубави, рањивости и беспомоћности.

Тамо још понегде живе старци. „Они“, каже Мошо, „воле да су нечији. Живе на Косову, имају хиљаду година и много, много су тужни! Стално неког чекају. Ако им не дођемо ми и широка својта, надође нека војска и донесе им црнину. (...) Понекад моле Бога да на Косово падне тешка звезда.“

Претпостављамо, нека звезда спаситељка. Избавитељка од туге и косовске тишине, где дан није видљив, као што ноћ не служи за сан и спокој. И да их та „тешка“ звезда ту убије, нека! Ту да су, ту да остану, да се очувају до последњег даха, кућу, њиву и душу. Да не иду, да се не „поцепају“ као Неродимка.

Ко зна
 Каква је туга била?
 Пред поплаву?
 Пред сушу?
 Кад Неродимка
 се замутила;
 На два мора
 исцепкала душу...
 (Неродимка)

Дељење воде је дељење душе. И на помен Неродимке обузме човека омилење, али и страх. Страх од нечега што ће бити крупно, што ће бити нестајање и заборав, одлажење у различите крајеве, као у два њена мора. Два мора као два света – митско чекање без дома и рода. А старински косовски народ није навикао да живи без душе, као што не може да живи без слободе. „Сељак Божидар у кући Марковића / имао свега – и јела и пића.“ Имао, дакле, сунце, њиву, расло му жито, имао Божић и славу, пријатеље и мобе. „Када је пуно таме око Батуса било, / сво косовско небо у њега се слило.“ То је та општа патња, јер је косовска земља једина кућа.

Снагу завичајности песник Одаловић потврђује аутентичним језиком старокосоваца, у збирци *Косовчице*. То ће и за неке језичке посленике бити драгоцен ризница, јер је

то говор душе на издисају. Матерњи говор, како каже, у овој је поезији поткрепио симболику овог чудесног певања, које понегде делује хуморно и неозбиљно, упућује на незнање и сељаштво, а сведочи, управо, о пространству по којем се крећу *звезде и руже*. Сведочи о мудрости, о исконском косовском заједништву, као о општежителију у храму. Све што ради, Косовац ради као алхемичар – сањар и верник. „Кад бунар озиђује, као да Дечане гради, / Милује камен, / Душу му ослушкује.“ (*Крста бунарџија*).

На почетку књиге *Тако је било, пчеле ми*, Мошо Одаловић је написао: „Кад бисте ви, опрезни читаоче, знали како сам напорно живео, поверовали бисте ми, са пуно осећања, да сам имао необично крупну сузу. Њоме сам могао птицу да убијем, пашче повредим. (...) Знајућ’ да живим у земљи носталгичара, где свако за нечим цмиздри, лагодније износим сузу на увид. Нека је, нек вашој сузи лакне.“

Оно што поткрепљује тезу о завичају као о сликама са степеном неслућених дубина, јесте збирка песама *Лирски покер*, епистоларно дело необичне поруке које су створили Душко Трифуновић, Љубивоје Ршумовић, Драган Радуловић и Мошо Одаловић. Каже се да је *Лирски покер* „песничка игра која је прерасла у опасно сведочанство о времену. Неви-на правила игре (да се песници дописују у стиховима!) добила су нову димензију када је цео свет наметнуо нова правила игре Југославији. Зато је ова књига јединствена: из епистоларне лирике родио се документ о емотивном напору једне генерације да спаси душу пред општим злом.“ Тада су лирске поруке Моша Одаловића праве драме:

Низ казаљке истекло
студено ми,
никад студеније.
Из ове језе морам до села
као Јесењин до Рјазанске губерније.
А тамо сипи меланхолија...

И, свакако, поздрав: „Из темеља, из основа / Прими поздрав са Косова“. Препознавали су песници – другари Мошов велики завичај, те је њихов песнички коментар био у истом смеру.

Завичај је прва и права слика живота. У њему су смештени сви видљиви и невидљиви детаљи, снови и догађаји.

Ту је почело све: од погледа, корака, сузе и љубави, страхова и чекања... Први плач и прво певање. Завичај, као тело и као душа, највећа је сила имагинације. Без њега, као без куће, човек је разбијено, расуто биће. У *Четворособној кући* песник Одаловић је без инспирације и идеје:

Одавно не пишем ништа.
 Свако ми слово о клину.
 „Ђурђевак“ ми не цвета,
 Уби га прејака суша.
 Ал имам књигу – кућу,
 У њој ми станује душа.
 Све ми је у блокади,
 Више се и не смејем.

Скромна Мошова *четворособна кућа*, као право стање живота на Косову, јесте тзв. *простор за поетику*, тј. то је тај елеменат поетике простора. „Кућа је“, како је писао Гастон Башлар, „наш кут у свету. Она је наш први свемир. Она је стварно космос. (...) Писци *скромне куће* често евоцирају тај елемент поетике простора.“⁴

Без куће, песник је у простору без темеља, у ваздуху, као у песми *Песник у Змај Јовиној улици*.

Ако ме случајно деца траже,
 Ти им слободно реци: ту је!
 Ено на облаку стихове слаже,
 Доћи ће с ветром да рецитије.

Путник без кофера као Мошо, као Душко, као Ацо Ракочевић, као многи знани и незнани, јесте онај путник у овом савременом свету егзила где је, најпре, Косово и Метохија страшно место одласка и повратка, као и други неки архетипски простор. Из таквих се средина тешко проналази прави пут и право уточиште. Таквима „Улица неког нејасног смјера / чудни лавиринт плете, / Једини путниче без кофера / а са бременом сјете“. (Д. Радуловић, *Путник без кофера*). Такви су осуђеници на вечиту кривицу, на вечиту тамницу, као у *Проклетој авлији*. Па, „жедан не пијеш, недужан плаћаш, завичају – гуја у грудима“, каже Душко Трифуновић.

⁴ Гастон Башлар, *Поетика простора*, Култура, Београд, 1969, стр. 30.

Кључна песма у *Лирском покеру* она је песма коју је Мошо наменио Ршуму, под насловом *Јеси ли знао Црњанског*. Сви они товари туге и сете, тешке сузе и залогоја и у овој су песми дешифровани и нашли пут до узрока. Све је у њој слика великог потопа, где се у шупљем завежљају покушава заједно да смести могуће и немогуће, имено и безимено, мртво и живо. Готово надреална је слика о походу, о великом мору блата и лешева. Песник креће к'о лопов, ноћу у недоба, неспреман за сеобу, јер, „тешко је и пчели кад се сели, трмка кроз саће пустила жиле“. Како да пресели небо, одољен, храст, тополу, мравињак, поље, шеву, малу сеоску школу, извор, пртину, прво јагње, гласове...? Мајчине (а и очеве) сузе биће у оном најтежем коферу.

Све што је детињство, као предео лепог, било је у завичају. Док је у завичају, у дому, у простору сна, он не размишља како ће и где ће. „Песник ће своју снагу да спозна / тек када крене из завичаја.“ Тек тада се сусреће са блиским безизлазом, као са незнањем. Ма куд кренуо, он је дезоријентисан. „Завичај је једина отаџбина која не подлеже grubим начелством глобализације. Ко се лако одрекне завичаја и матерње мелодије, тај није ни боравио на овој планети,“ каже Мошо Одаловић.

Пишући о *Завичајном буквару*, Оливера Вуксановић, између осталог, каже да ма где смо рођени, отишли, изгнани, одбегли или остали, једно је више него јасно – завичај је управо онај једини простор из кога никада и никуда не можемо отићи, који никада заувек не напустимо, макар и имали куда да се упутимо, макар морали било куда да кренемо. Одаловићев буквар, побожно и радосно исписан и исцртан руком, јесте књига о сваком од наших завичаја, јер завичај – то није тек место у ком си рођен, простор који памти рану осетљивост, крај који смо бирали или је, како то неретко бива, он нас, неким од недокучивих путева, одабрао. (...) Једино у завичај из сваког места можеш да се упутиш, јер, како Мошо каже, „само у мом родном крају уем да одредим стране света и нигде нигде нигде више“. Завичај, као трећи родитељ, пророчки је одредио нас саме.

Мошо Одаловић је као ретко ко код нас окрепио српску књижевност за децу за велики доживљај заштићености у простору и времену, за сећање на Косово, као божанску насеобину. Иако није типично у поезији за децу и младе да се ова-

ко *тешким*, епским, да не кажемо политичким темама осваја читалиште, Мошо Одаловић је освојио свет својом лаганом, хуманом, тужном и ведром поезијом, баш пишући о детињству у завичају. Зашто да не пише о нечем са чим се у, великој мери, савремено дете сусреће?

У књизи *Недовршиво*, француски песник Ив Бонфоа пева:

Шта зграбити ако не оно што измиче,
 Шта видети ако не оно што тамни,
 За чим чезнути ако не за оним што мре,
 За оним што говори и што се цепа?
 (Последње кретање)

Оно што измиче, тамни, мре и цепа се, јесте оно што препознају сви којима је Косово завичај. О томе се најчистије пева. „Посредством песама, можда више него посредством сећања, долазимо до поетичке суштине простора куће (простора завичаја)“, каже Башлар. „У тим условима, када би нас неко упитао шта је најдрагоценија особина куће (завичаја), рекли бисмо: Кућа пружа уточиште сањарењу, кућа штити сањара, кућа нам дозвољава да мирно сањамо. (...) Обитавалишта прошлости су у нама неуништива зато што се успомене на некадашње домове поново доживљају као сањарења.“ (Башлар 1969: 33) Зато је песма *М. О. украо ласту* Мошова *песма над песмама* на ову тему. Она на најбољи начин преноси дечије страхове и немоћ пред нужним послом: *продаје куће као продаје душе*.

Нешто се озбиљно догађа.
 Врпци се скрили у пружу.
 Неко се с татом погађа –
 Купује нашу кућу.

И све око куће, дабоме:
 путељак, њиву, воду...
 Доче, најлепши доче,
 купују гнездо и роду!

Купују стране света.
 Сад побркано све је.
 Лето је, мраз пуцкета,
 Сунце пахуље веје.

Кућа као завичај, као дом, за Косовце је слика урушене куле. Као да су одбегли Косовци бића уништене куле, тј. уништене душе. Без ње нема основе, нема ничега. Кућа је и подрум и кров, и дубоко и високо. И круг, центар круга, као што је кућа и бескрај, и праисконско место памћења и маште. Кућа је гнездо. „Сањао сам о гнезду где је дрвеће одбијало смрт“, писао је један други песник, постављајући кућу и завичај као места против смрти, против заборава и нестајања.

Велика Косовска битка, као велика косовска несрећа, стварала је, вековима, велику епску песму. Тако је добијено прво лице националне поетике. Овај садашњи погром, као велико страдање косовског човека, ето, ствара нову и препознатљиву поетику нестајања и немоћи, туге и умирања, као друго лице националне поетике. Чини се да ту Мошо Одаловић, весели песник коме се деца највише радују и са ким се највише играју, предводи у меланхолији, макар скривао сузу, макар летео са врапцима, или са оном украденом ластом која ће му одгонетати стране света.

„Занимљиви су и зачуђујући призори Одаловићеве певаније“, писао је Душко Трифуновић. „Као отргнуте завичајне сличице, а сваки ће читалац пронаћи оно што је његово. Сопствено детињство у песниковом детињству, уз утисак да су ове песме настале давно, давно – у кућици из које и данас тек провири, колико да пријави ново стиховање...“ Башлар наводи да „кад нам се у новој кући врате успомене на старе домове, ми одлазимо у земљу НЕПОКРЕТНОГ ДЕТИЊСТВА, непокретног као што је непокретан Праискон, и доживљавамо фиксацију среће.“ (Башлар 1969: 34) То је основно значење вредности. То трајање као вредност, рађа у овој песничкој имагинацији веру у позитивно. Рађа добро, верно и друкчије вредновано. „Има у свему што Одаловић напише нечега светог, одистински побожног – у најлепшем смислу те речи,“ писао је Перо Зубац. „Та врлина која проистиче из његовог побожног односа према речи и снази казаног, записаног, емитованог у свет. (...) Нечега топлог, пријемчивог, присног, душевног, има у свим Одаловићевим песмама.“ Деци и осталима блиска је ова поезија, ова игра и ово сањарење, ова збиља и ово јадиковање. Мошо је, ненаметљиво, тихо и родбински, унео нов манифест у савремену српску књижевност за децу, а склони смо веровању, и у могућност за другачије и хуманије ангажовање самог детета.

Мошо Одаловић је велики српски песник за децу. То можда не би био да овако и оволико није писао о Косову, о завичају где му станује душа. Могло би се рећи да је значајна остварења Одаловић изградио управо преко завичајности као јединственог симбола песничке организације и песничког манифеста.

И не би био тако признат и радо примљен да његова забавност и игра нису прожете тихом елегијом и великом љубави.

Песник за децу једино тако може да ствара и да живи. Као Мали принц, да *усамљен међу људима* – љубав шири.

Извори:

- Трифунковић, Ршумовић, Радуловић, Одаловић 1994 – Душко Трифунковић, Љубивоје Ршумовић, Драган Радуловић, Мошо Одаловић, *Лирски покер*, РШУМ, Београд.
- Трифунковић, Ршумовић, Радуловић, Одаловић 1999 – Душко Трифунковић, Љубивоје Ршумовић, Драган Радуловић, Мошо Одаловић, *Петорица из српског*, РШУМ, Београд.
- Одаловић 1989 – Мошо Одаловић, *Неко је украо ласту*, Бачки Петровац: Књижевна заједница Другари.
- Одаловић 2001 – Мошо Одаловић, *Завичајни буквар*, Београд: Контакт, Нова Пазова – Бонард.
- Одаловић 2002 – Мошо Одаловић, *Педесет пет песама за децу*, Смедерево: Смедеревска песничка јесен, Смедерево.
- Одаловић 2006 – Мошо Одаловић, *Поправљамо низбрдице и нове песме*, Београд : Bookland.

Литература:

- Башлар 1969 – Гастон Башлар, *Поетика простора*, Београд: Култура.
- Денић 2005 – Сунчица Денић, *Опште и лично*, Београд: „Филип Вишњић“.

Сунчица М. Денич

ЛЮБОВЬ К РОДНОМУ КРАЮ – ЭТО СУТЬ ЛИРИКИ
ПОЭТА МОШО ОДАЛОВИЧА

Резюме

Среди авторов писавших для детей и берущих свое начало на косовской земле – больших литературно-художественных масштабов добилась лишь лирика поэта Мошо Одаловича. Он по-своему заговорил о своем детстве проведенном на Косово внедряя в свои стихи и психосоциальные картинки которые прямо связаны с общественно-политическими обстоятельствами в конце XX века. Прежде всего, это утверждение относится к обстоятельствам неполного совпадения с жизнью в новой среде – куда привела судьба беженца, нежеланная и вовсе неожиданная. В результате таких эмоциональных переживаний, особенно для милой детской души – чрезвычайно тяжелы. Большое число стихотворений относится именно к родному краю – причем ценность косовского происхождения одновременно славит и язвит жизнь поэта. Покинув родную землю, он вовсе не в состоянии разобраться (“лишь на своей земле / я способен определить стороны света”). Ему кажется чрезвычайно трудным достичь интеграцию в новую среду. Сложившиеся обстоятельства – вводят новые правила, с оттенками ностальгии по родному краю, покинутому источнику счастья.

Sunčica M. Denić

ATTACHMENT TO HOMELAND AS POETIC ESSENCE
IN THE WORKS OF MOŠA ODALOVIĆ

Summary

„No matter where I live, this is my only country“
Mošo Odalović

Children’s literature by Serbian authors from Kosovo and Metohia reaches the national frames and values only with Moša Odalović. In his particular poetical expression, Odalović speaks, among other things, about his childhood in Kosovo, including a wider phycho-social picture connected with the social/political moment at the end of the 20th century. It is primarily related to an inadequate establishing of a continuous life in a wider community, which is a result of refugeedom as a violent displacement with grave consequences on the emotional and overall de-

velopment of people, especially of children. A considerable number of his poems about the homeland points to the so-called Kosovo symbol of belonging with its identity carried not only as a value but also as a fate. Because of it and its loss, it is difficult to determine yourself in any sense *samo u mom kraju/umem da odredim strane sveta*). It is particularly difficult to integrate into new surroundings and new circumstances. The lack of orientation haunts everyone and this creates new rules. They are most often coloured by the nostalgia for the childhood, nostalgia for the homeland and for the abandoned place of happiness.

Драгољуб Ж. ПЕРИЋ¹

УДК – 821.163.41.09-1 Одаловић М.
Филозофски факултет Нови Сад
Универзитет у Новом Саду
Faculty of Philosophy
University of Novi Sad

ПРОТЕЈСКИ ИДЕНТИТЕТИ МОША ОДАЛОВИЋА

Субјекти, идентификације, етници, двојници,
пријатељи, ексцентрици, драги чудаци и остали
(ид)ентитети у збирци *Добро јутро, Велика Хочо*

Модерна индивидуа [...] јесте особа чији идентитет и вредност, како се сматрало, потичу од осећања и личних квалитета, а не од њеног или његовог места на друштвеној лествици. То је идентитет који се остварује кроз љубав, а његов центар не налази се у друштву, већ у породици. (Kaler 2009: 131).

У породичном густишу научиш најпре да си неважан. Лако научен, никад одучен. (И у песничком братству тако се осећам). (Одаловић 2017: 234).²

Сажетак: Овај рад има за циљ да покаже како идентитет лирског субјекта настаје као производ историјских околности, односно резултат интеракције с другима. По систему концентричних кругова, посматра се репрезентација поетског света, као и лирског „ја“ унутар тог света пошавши од породице, родног места, преко регије, покрајине (Косово као изгубљени завичај), све до космичко-метафизичких оквира. На крају, разматра се разлика између песника и конструктивистички моделованог лирског субјекта као самосазданог (ид)ентитета.

¹ dragoljub.peric@ff.uns.ac.rs

² Овај двоструки мото, узет из актуелне литерарне теорије, с једне стране, и Мошиних аутопоетских цртица, с друге стране, чини се да добро предочава недостатност или, у бољем случају, парцијалност литерарне теорије када се она примени на конкретног аутора, нарочито ако је он у погледу поетике, стваралачких поступака, сензибилитета, искуства... јединствен и особит, као што је Мошо Одаловић. Отуда, циљ овога рада неће бити интерпретација појединих сегмената његове збирке (пре свега – идентитета), већ указивање на начине конструисања идентитета у овој збирци песама.

Кључне речи: идентитет, лирски субјекат, конструктивизам, идентификација, локално, национално, метафизичко.

Настала као сводна збирка и пажљиво структурирана, ова својеврсна антологија сопственог стваралаштва, обједињена нуклеусом завичајности и насловом *Добро јутро, Велика Хочо*, представља не само повратак (изгубљеној) завичајности и повратак себи самом (детинству, успоменама, пријатељима једнако као ексцентрицима и особењацима³ који су обележили његов животни пут), већ и потрагу за собом самим, односно конструисање сопственог лирског идентитета. Поменути крајеви, као и сусрети, емоције, искуства, исцртавају непоновљиве просторе среће – и упркос сиромаштву, оскудици и сведености живота лирског јунака (или управо због тога) – граде сопствени аркадијски свет коме ни небо није граница. Притом, апсорбовањем у себе дела тог светлог неба детинства, али и влаге завичаја, ослоњен леђима о тле, Одаловићев лирски субјект бива двоструко укореењен, с једне стране, у завичајно тле, Косово, имагинарно-реални простор (националне и личне) идентификације, а погледом упртим у небо и „претакањем неба“, те „усхитом за васељену и микро-светове“, (Одаловић 2017: 228), као и доминацијом астралних простора (*Шта тражиш у васиони, Твоја звезда Будалица, Јагличице, не гледај високо* и сл.), с друге стране – у универзалну заједницу песника духовне вертикале:⁴

³ Реч је о индивидуама с реалним хабитусом – именом, презименом и/или надимком. Поред Десанке Максимовић, Душана Радовића, Љубомира Ршумовића, Милована Данојлића и др. поетски (или епистоларно-сликовни) дијалози воде се (понекад и постхумно) с Благојем Радосављевићем, Миладином Ковачевићем (Гробаровим), Амбром Марошевићем, с бунарцијом Крстом, Божидаром Марковићем из Батуса, Агapiјем (Гапом) из Речана, вечитим закералом Тадијом, столаром Стајом из Липљана и иним другим, или се они, из мрака заборава, одразом у Алисином чаробном огледалу (песми), поетски евоцирају и преводе из реалности у имагинативни свет песме.

⁴ Структурирање простора одоздо нагоре, односно „дисперзију простора из једне тачке ка неограниченој висини“ уочава и Предраг Јашовић, истичући да се „у Одаловићевој поезији простор шири изнутра (изнутра, мрклине) до горе, до светлости, до звезде Будалице (‘Твоја звезда Будалица’), према горе ’где Сунце шири трепавице’ (‘Јагличице, не гледај високо’).“ (Јашовић 2017: 94, 95).

Лежећ на земљи, неконтролисано дуго, системом левка, претакао сам небо у себе. Широк кадар сводио сам на празно гледање и помућену свест. Тада би настајало претакање. Када би стропштавање неба добило катаклизматично убрзање, наглим стресом тела пресецао бих игру. Почињао нову, тек када истресем страх. Клепили би ме, онако узгред. 'Кад ти кости повуку влагу, нико те неће излечити!' Повремено попијем *бруфен*, а мило ми ако сам претакањем зарадио бар мало реуме. Има у мени неког неба... (Исто: 239).

Потреба да се „овоземаљски“ идентитет гради на чврстој упоришној тачци завичајних простора, а уједно и простора српске духовности уочава се и у исписивању својеврсне духовне картографије у овим песмама, маркирањем „само неких цркава и манастира – већина у рушавинама“ на „мапи Косовског поморавља“ (Исто: 67).⁵ У доба глобализацијске тенденције изједначавања, универзализма и искорењивања локалног, „у времену у коме доминирају нестабилни, фрагментовани идентитети, потреба за што чвршћим одређењем и усидравањем појединца у одређени колективни идентитет постаје све снажнија и јача“ (Ђорђевић 2009: 394). Та жеља за припадањем, заједништвом, завичајношћу, односно „трагање за домом, утемељењем, местом припадности“ (Исто: 399) доводи до тога да место више није само реални локус, „већ су у питању замишљени и имагинарни простори с којима се идентификујемо и у које улажемо своје емоције. Оно по чему се она препознају јесте пре свега симболичка и психолошка димензија наших идентификација, због чега она за нас увек имају значење и значај“ (Исто: 401). Тако породична кућа у „Старом Грацком код Липљана, под Голеш Планином, у приобаљу епске реке Ситнице“ (Одаловић 2017: 247) за Одаловића постаје она упоришна, самоодређујућа тачка на којој песник, као и његов лирски субјект, утемељују сопствене идентитете. Губљењем ове нулте тачке координатног система и селидбом, пројекцијом у нови (принудни/изнуђени простор) лирски субјект сведочи о немогућности сопственог позиционирања у простор-временски континуум, о хаосу и ненавикнутости на све остале просторе који нису завичајни:

5 Поименце, само у једној песми (*Аганије*), у каталогу манастира помињу се: Каменица, Убожац, Огоште, Ваганеш, Бостане, Драганац, Врбовац, Витина, Бинач, Смира, Кметовце, Коретин, Крајни Дол, Лисоцка, Десивче, Љајчић, Ајкобила, Драина, Дабишевце, Топоница, Кормијане, Подграђе, Билинце, Дунаво, Ђурђев Дол, Паливоденица (Исто: 66–67).

Нешто се озбиљно догађа;
 врапци се скрили у пружу.
 Неко се с татом погађа –
 купује нашу кућу.

И све око куће, дабоме:
 путељак, њиву, воду...
 Доче, најлепши доче,
 купују гнездо и роду.⁶

Купују стране света;
 Сад побркано све је.
 Лето је, мраз пуцкета,
 Сунце пахуље веје.

На кори трешње пише:
 'М. О. УКРАО ЛАСТУ!'
 Молим вас, тихо, тише,
 нек слова мирно расту.

Кад тамо, далеко тамо,
 изгубим стране света,
 ластва ће бити са мном –
 ДА СТРАНЕ ОДГОНЕТА...

Хајде, одсели се,
 видећеш да су стране света
 остале у завичају...“ (Исто: 62)

Симболика гнезда даље се развија и продубљује (више то није продаја, већ отмица гнезда) у и емоционално кумулира у минус присуство знака (празнина), у слици празног гнезда и плач неба, људи и птица (*Птице косовчице*):

Плачу бака и дека.
 Шта им је, да ми је знати?!
 Плачу мама и тата –

⁶ У традиционалној култури, гнездо ласте, односно роде, симболизује срећу домаћинства, штити кућу од пожара, муње, града и злих чини. Стога, гнездо као метафора куће, среће и благодати оличава позитивно начело и везује се за напредак дома (СМ 2001: 333, 470). Његовом „продајом“ укућани се лишавашу његове магијске и заштитне моћи. Па ипак, мотивом крађе ласте (која може, у неком новом дому, да свије друго гнездо) сугерише се могућност „пресађивања“ напретка и новог укоревљавања, што је у песми репрезентовано поновним проналажењем страна света и успостављања реда (*ластва ће бити са мном/ да стране одгонета*).

и ја ћу заплакати.

Неко нам отео гнездо,
а много, много боли –
кад се изгуби оно
што се највише воли.

У гнезду били птићи.
Били, нема их више.
А птице косовчице –
плачу, падају кише... (Исто: 64)

Ратна разарања на Косову, као и егзодус Срба са тих простора стварају искорењени, депосидирани субјект, који, и тако „пресађен“, поново настоји да се „укорени“ – у новом простору, у Смедереву:

Тешко је и пчели кад се сели.
Трмка кроз саће пустила жиле.
Хајде, покушај Небо пресели,
Чућеш како Влашићи цвиле.

Пресели одољен, храст и тополу,
пренеси мравињак, поље и шеву.
Хоћу ли малу сеоску школу
икада наћи у Смедереву? (Исто: 22)

У пропратним аутопоетским текстовима, датим на крају збирке (*Азбучним путeljцима до оно мало биографије, Родна и радна биографија*) – својеврсним манифестима Одаловићеве поетике – песник даје прозну интерпретацију сопственог усуда: „Том сеобом (1994) тврдо утувих да се у Смедереву догодих низбрдицом, као и Ситница. Моја завичајна река слила се у Ибар, па Моравом до Дунава! Овде, код села Кулич, нестале у Дунаву – као утопљеница у општем расулу воде. *Коинцидентално расулу избегличког народа*“ (Исто: 247, истакао Д. П.). Ово цитатно место претходно је и поетски парафразирано („Низ Ибар моја Ситница тече;/ Доћи ће тамо у твоје Дунаво.“ – *Риуме, јеси ли знао Црњанског* – Исто: 23). Истовремено, формом (лирска исповест), стихом (версификација лирског десетерца као метричка доминанта песме), алудирањем на песника сеоба и сеобе као усуд српског народа (Црњански), увођењем песника-адресата (Ршумовић), као и Црњансковљевог ратника луталице (Вук Исакович) за

прототип сопственог лирског јунака, песника лишеног завичајности, те заједничким искуством с Црњанским (*Песник ће своју снагу да спозна/ Тек када оде из завичаја* – Исто: 23) Одаловић не само да успоставља вишеструке и комплексне везе са традицијом, већ, истовремено, као да у самој српској традицији покушава да се укорени.

На свом путу присилног лутања наилазио је на своје завичајне и песничке истопатнике, попут Благоја Радосављевића, вредног али мало познатог „косовско-смедеревског песника, од оних [...] како се животом испоставило, уклетих песника. Иссувише рано окусио алкохол, срљао у паклену опојност. Нагло оставио пиће, насложио четири збирке занимљивих, аутентичних стиховања, потом се, изнова жестоко, вратио алкохолу, махнуо нам и отишао Богу на истину“ (Исто: 43), који своју упоришну тачку такође налази у завичају, на Косову (село Лешак), „где је одлазио кад год се могло, да дане душом завичајности“ (Исто).

Идентификација себе са другим, осим на основу завичајности и судеоништва у потоњем егзодусу, изводи се и на основу датума рођења. Тако се песников земљак и *једноданац*⁷ (*исти нам датум рођења – 1. април* – Исто: 15) Јаков Гробаров, дат у хијастичкој спрези с лирским субјектом, поетски моделује као лик митског варалице – *trickstera*:

У мојој глави, Јакове,
твоја ме глава заболела.
Би ми је жа' ко травке,
Травка међ људе изволела.

Прелистај цаде, призиви лептире,
замоли април и птице;
сазнај некако – ниси ли чедо
госпође Смицалице?
[...]

Прича се да си позајмљивао
Терасе, подруме, шкриње,

⁷ У традиционалној култури Срба сматра се да две особе, рођене истог дана или месеца, деле и исту судбину: „Сматра се да једноданици/једномесечићи – Д. П.), попут близанаца, снажно осећају невоље и непријатности један другог, чак и када не знају за њих. Да један не би поновио несрећну судбину другог, њих што пре 'раздвајају', ('ограђују' једног од другог) разним магијским начинима“ (СМ 2001: 244).

где год те нађоше, рекоше:
 Ма какви писци! Свиње! (Исто: 14).

Идентификацијом на основу датума рођења (1. април, Светски дан шале) песник и себи самом приписује неозбиљност, одсуство животног фокуса, логику нонсенса, односно релаксирани, опуштени однос према озбиљности живота (циклус *Поправљамо низбрдице*). Благохуморна аутоиронијска карактеризација лирског субјекта именом остварује се његовим антитетичким повезивањем с личним именима (помина ргорџа), изведеним из корена *рад* – (*Радица, Радојка, Радиша* и сл.): *И ја кренуо, а подне одскочио, / е, мој Момчило, црни Момчило* (Исто: 173). Песник деконструира идентитет лирског субјекта и на друге начине – најпре посредством различите номинације (*МомчилоРадојица* – Исто: 170–171; *М.О.* – Исто: 62, 109),⁸ а потом и увођењем надимака: „Лампино дете“ (лирски субјект је приказан као дечак који, прераспоредивањем звезда, ствара нове констелације – Исто: 118),⁹ „Жгољавко, Грисини, Трскино дете, Ветроказ на крову“ (Исто: 132), који указују на мршавка, слабуњаво (можда исмевано и кињено), а свакако и осетљиво дете, које, понесено маштом, најпре планира освету за све болне грудве које је примило, да би потом, у тренутку освешћења, брзо одустало од тога (*Зар ја, Трскино дете, / грудву да померим, / неког да бијем?!* – Исто: 133).

Ширење сазнајне и емоционалне палете лирског субјекта до крајњих граница Одаловић постиже обухватањем свих узрастних идентитета, односно готово читаве онтогенезе – од детињства родитеља (с онеобиченим, инверзним позиционирањем родитеља и деце – *С родитељима само строго* – Исто: 87) и њихове свадбе (*Родитељица и родитељ* – Исто: 84–85), доласка из простора преегзистенције, преко стадијума фетуса (где је лирски субјект остао повезан с астралним просторима, помоћу пупка, који је „спајао са небом мене и моју мајку“ – Исто: 78) и тренутка рађања (чиме појединац

⁸ Притом, различитост језичких знакова (М.О., МомчилоРадојица, Момчило/Мошо Одаловић и сл.), као и контекста у песми у коме се они појављују, пре би указивала на то да их не би требало поистовећивати или изједначавати, баш као што не би требало ни лирски субјект ових песама идентификовати са песником. Заправо, пре би се могло говорити о фрагментаризованом и поетски транспонованом (односно, симболички представљеном) искуству лирског субјекта.

⁹ Уп. и Одаловић 2017: 102.

почиње да партиципира у свеколиком животу, у макрокосмичким оквирима – „Крећеш се из мајке, биљчица си, никни,/ малчице заплачи, па пуно подвикни:/ Осим бабице, сви да се склоне/ РАЂА СЕ ЧОВЕК, ТО ЗРНЦЕ ВАСИОНЕ“, Слово о рађању – Исто: 79), па детињства (*Не буди сам; Укрштеница или – спавање у породичном густини; Ало, овде ја; Ма, каква дивота; Клечка и др.*) и дечаштва (*Иду ли за мном, Нема плакање, Ено Момчила босог*), преко адолесценције (*Којим путем*), заљубљивања (*Бескрајна*) до ступања у брак (*Младенци*).

Зрело доба углавном је репрезентовано ликовима родитеља (*Мама је глагол од глагола радити; Молим те, чувај се; Кутија за дугмад; Кућни команданте; Укрштеница*), а старост – песмама које анегдотски уобличавају поједина искуства с бабом и дедом (*Нос вам загорео; Мама, купи ми баку; Тако је пукло; Балада о затуреном деди; Куд се деда деду; Како ме баба лаже; Како ме деда лаже; Како деда прави оклагију*). Поступком нонсенсног хумора, на први поглед не приметно, уводи се и лирски субјект у позним годинама, при чему се временски проток претвара у једну хипертрофирану игру жмурки (*Жмурка*):

И ја жмурио,
жмурио, жмурио,
до хиљаду жмурио.
Па их тражио,
тражио, тражио,
до пет хиљада тражио.

После много година,
гле, како време лети –
ја се сетих!

Намерно су се изгубили
и тамо негде љубили,
љубили, љубили,
до сто хиљада љубили! (Одаловић 2017: 168).

Конечно, прави узрасни идентитет лирског субјекта (неозбиљног и игри склоног деке) открива се у епилошкој (графички издвојеној) последњој строфи песме посредством разоткривања старости његових вршњака и другова из игре:

Још их тражим!
 Ено их!
 За њима трчи неко!
 Трчи и виче:
 – СТАНИТЕ, БАКО, ДЕКО! (Исто)

Ова песма кореспондира са последњим одељком Одаловићевог поетског и животног манифеста (*Родна и радна биографија*), враћањем у узраст коме је посветио најзначајнији део свог опуса – детињство (и, очито, омиљену игру):

Свеједно, овако белокош, повремено се склањам из спољног света, а онда надођу унучад и изведу ме напоље, да ми покажу свет! Играмо жмурке, па кад ме пронађу – наглас запљуну: – Пу деда! Нису ли то тренуци чисте поезије! (Исто: 250).

И док је у већини песама циклуса *Породичне слике и слицице* лирско „ја“ родно неутрално (*то* дете) или је прецизиран (и фиксиран) род (мушко дете), релативно је мало песама у којима се преиспитује родни идентитет лирског субјекта. У једном од примера, *женски род* припада гласу који пита о вредности маме: *Ја немам маму и живим сама, / кажи – колико вреди мама? (Молитва за маму – Исто: 80)*. Други пут, женски глас је двоструко моделован – из перспективе бабе, као и с аспекта лирског субјекта дечака, који с извесним подсмехом посматра „превише васпитане“ девојчице: „Каже ми ’Ђаволице’, а ђавола гања; не бих више о том – због мог васпитања“ (*Апћиха – Исто: 97 – истакао Д. П.*). Заправо, реч је углавном о поетском преиспитивању друштвено детерминисаних полних улога, односно нормативних идентитета (уп. Буџинска, Марковски 2009: 493–507). Култура опхођења, бонтон, женска преосетљивост и сл. као „оквир“, односно начин типичног „родног изражавања“ (Маганс Нениг 2017: 37) једне девојчице постаје предмет иронијско-хиперболичног поетског приказивања, и то – из перспективе бинарно (су)п(р)о(т)стављене родне улоге дечака (*М. ме много нервира – Одаловић 2017: 116–117*).¹⁰

¹⁰ Да ли је М. из наслова песме један од протејских идентитета лирског субјекта, његова анонимна саговорница из песме *Апћиха* (Исто: 97), персонализована анима тј. женски део психе мушкарца, поспољена цисродност (уп. Маганс Нениг 2017: 50) лирског субјекта, или шта друго немогуће је утврдити. Међутим, ови маргинални пробоји женског лирског субјекта у доминантно мушком писму као да призивају две цртице из текста *Азбучним путевцима до оно мало биографије*. Док се у првој женско родно из-

И док (претерана) учтивост и рафинираност манира „лепо васпитане девојчице“ лирском субјекту – дечаку делују прециозно и извештачено, живот радозналост мушког детета са села карактерише непосредност контакта с природом и осећај учествовања у животу природе и њеним циклусима. То заједништво испољава се у присности с бићима из света природе, међу којима доминантно место добијају пчеле и врапци. Пчела Јевросима (из истоимене песме) „и поји и храни“ укућане, својим појављивањем најављује долазак пролећа, делећи и судбину ове породице:¹¹

Волела је, воли и волеће
 наших двора отворена врата;
 кад је стигла, стигло нам пролеће –
 процветала липа до Карпата.
 [...]
 *Зуји пчела над липовом граном,
 да одсели, и ми бисмо за њом.* (Исто: 61).

Представе о судбинској вези човека и неких елемената природе генерисале су у традиционалној култури Срба круг „веровања о човекову двојнику, по којима је свако људско биће у мистичној судбинској повезаности с објектима или

ражавање (облачење сестрине сукњице) може приписати социјалним условима – беди и немаштини („Шта смо то облачили, туго моја! Ја сукњицу до седме године; углавном наслеђену.“ – Одаловић 2017: 236), у чему учествује породица, у другој је облачење хаљине вољна одлука, протумачена као израз „младачког беснила“ (истакао М. О.): „Негде у двадесетој години, из носталгије или из младачке необузданости, обукао сам сестрину хаљину и изашао на сеоску утрину. Партерна гимнастика под ведрим небом! Можда се ово звало *младачко беснило*. Пубертет није постојао, нисмо смели да га пријавимо... Енергијом обесних, правио сам 'звезде' и колутове – правилне, у истом ритму и перфекцији. Комшија Аћим Бокић, старац утрнулог вида, почео је да виче: – Милијана, мртва се превртала, Милијанааа... Мислећ, ваљда, да је моја сестра полудела.“ (Исто).

11 Пчела у усменопоетској традицији Срба најчешће се појављује у пролећним обредним песмама као гласник пролећа (лајтмотивски се понављају стихови, у различитим варијантама – *долете челка од бога/ казује лето богато...*). Носилац је апсолутно позитивне симболике, те она зато „по свом култном, односно симболичком значају не припада 'бубама', инсектима“ (Раденковић 1996: 185), будући да су је то култно нечиста група, него се убраја у домаћу стоку (Исто). Стога, „пчела се сматра чистом животињом и постоји нит забрана које су везане за улазак људи или животиња у пчелињак. Као таква, она се супротставља нечистој сили, па отуда и веровање да ђаво све једе осим меда, а такође да не трпи мирис воска.“ (Исто: 186)

бићима у природи“ (Filipović 1966: 149). Та веровања изведена су на основу истог датума рођења (хумани, анимални двојник или вегетабилни двојник – најчешће дрво), односно тренутка појављивања звезде на небеском своду, које се најчешће доводи у везу с тренутком рођења неког човека (астрални двојник), тј. његовом повезаношћу са неким извором, каменом и сл (Исто: 150–172). Фундиран на систему традиционалних представа, Одаловићев поетски свет прожет је тајанственим везама лирског субјекта и свеколике природе: птица (врапци, ласте, жуне), инсеката (пчела, мрав, бубица) и биља (босиљак, пшеница, јаглика, липа). У неким песмама, ова веза семантизује се, саодносно традицији, у идеју о (вишеструким) двојницима:

Знам да имаш *своју птицу*.
С њом си рођен, с њом постојиш.
 И брдо, ваљда, имаш,
 и какву-такву равницу,
 и шаку пчела –
 да се са звездама ројиш.

Твоја звезда Будалица
 чека те код Северњаче.
 Ти кренуо преко брда,
 збунила те измаглица, она плаче.
 [...]

Где све стигну *твоје пчеле*,
 оне мрве од живота!
 Грачаницу, Милешеву и Анђеле
 Одавно су надлетеле,
 а ти једва преко плота.
 [...]

Попиј мало птичјег млека,
 па полети!
 За тобом ће *твоја пчела* зујалица.
 Ако не смеш, ја ћу рећи
 оној звезди што те чека –
 да је стварно БУДАЛИЦА.
 (Одаловић 2017: 110–111, истакао Д. П.).

Пошто заједно присуствују историјским догађајима, укључени су истовремено у смене природних циклуса пери-

одичног умирања и обнове вегетације,¹² деле исте страхове (од грмљавине – „тад по нама и по врапцима сто страхова“ – Исто: 37) између људи и становника природе долази до узајамног приближавања, односа поверења – чак и поистовећивања („Види да ми је душа као у мрава мека,/ а да ћу сваког мрава разумети ко човека“ – Исто: 82). Тако постају „врапци људине“ (Исто: 26), врапци верници (Исто: 206), врабац – „најлепши човечуљак на свету“ (Исто: 108), исто као што и босиљак (моћна биљка апотропајон)¹³ у Одаловићевом песништву не само да има функцију браниоца и заштитника новорођенчади, већ она то и постаје (Исто: 220), док се нерођено дете подстиче да се роди речима „биљчица си, никни“ (Исто: 79).

Такво наивно (митско) изналажење веза у међусобно неповезаним стварима, тј. „откривање“ узајамног прожимања света људи и света природе, водили су ка поетском сагледавању свеукупне повезаности човека и природе (блиско суматраистичкој „космичкој религији“ узајамног прожимања М. Црњанског), као и стварању вишеструких двојничких парова (*човек-птица-звезда-пчела...*), заснованом на систему

12 У песми *Листопадна* (иако се приказује само део јесени) приказано је заједничко партиципирање лирског субјекта и природе у смени годишњих доба:

Од Митрова до Аранђелдана
нуна – нина листопадна грана.

Трешња, вишња, топола и дренак
сабирају лишће уз коренак.

А ја вирим, гледам преко плота –
Шта ће бити од биљног живота!?

Пала слана, грана лишће склања,
зар је тако било од постања...

Ко ће мени мајушноме рећи –
ДА ЋЕ ЖИВОТ У НОВ ЖИВОТ ПРЕЋИ... (Исто: 196).

Уосталом, читав циклус *Под кровом саборне кућице* заснован је углавном на редоследу празника аграрног календара, почев од зимске половине године (Уп. Исто: 179–198).

13 Босиљак се у традиционалној култури користи као изузетно значајно и моћно магијско средство, као утук од злих сила, посебно у кључним моментима човековог живота као што су рођење, свадба, сахрана, те као одбрана од (демона) болести, у љубавној магији, народној медицини, свешта се у цркви на поједине празнике и чува се за религиозне или магијске сврхе. (Уп. Чајкановић 1994: 36–43).

митског мишљења.¹⁴ Сличност поетске логике и логике мита послужила је песнику да се поигра симболичком сугестивношћу појединих представа, а у магијски чвор спрегне елементе природе и културе (*Дружица – Исто: 207*).¹⁵

Опсесивно оријентисан на завичајне микрорпросторе (о чему сведочи и наслов збирке *Добро јутро, Велика Хоча*), а потом концентрично ширећи свој свет (Старо Грацко, Велика Хоча, Косовско Поморавље и Метохија, потом и централна Србија, па простори бивше СФРЈ), песник, ре-креирајући свој поетски свет, уједно гради и сопственог литерарног двојника, лирски субјект који свој идентитет гради полазећи од завичајности – од етника (изведеног посредством топонима родног места – како сопствени, тако и код различитих драгих ексцентрика у његовим песмама – *Сви се у село викају ЈАЖИНЧАНИ – Исто: 56*) и назива регије (Косовац), преко новоосвојених животних простора (Смедеревац), те националног (Србин) и професионалног одређења (православац),¹⁶ али не мање и – космополита, до професионалне идентификације и аутоидентификације: новинар, писац и песник (оријентисан углавном ка деци, али не искључује ни остале читаоце), уредник часописа за децу, илустратор, ликовни уметник, вајар, судеоник у „однегованим пријатељствима“, баштован на оних неколико ари „коначне отаџбине“¹⁷ (*Исто: 248–250*)... Становник Земље и њој одан, у њене ситнице које живота вреде непоправљиво заљубљен, изневеравајући је

14 Човек је изникао из целине коју чини околна природа и он је, као део те целине, у вези са свим оним што је око њега и у зависности од тога, а поједина људска бића по тој логици су у најтешњој вези с оним појединим предметима или бићима који су настали у онај час када је и он дошао на свет; човек ће трпети исто зло или делити истп добро као и његов двојник, или двојници, и истовремено ће када и они ишчезнути са позорнице живота. (Filipović 1966: 180).

15 Коначно, у помињаном аутопоетском тексту, Одаловић каже: „Поетику сводим на лажуцкања, преувеличавања, јуначења, страховања, ситне подвале... ал само у мери разгоревања дечје маште и узајамног поверења.“ (Одаловић 2017: 247).

16 Циклус *Жича пчелино чедо* представља својеврсно ходочашће сакралним просторима – црквама и манастирима Косова и Метохије.

17 Дефинисање отаџбине моделовано је системом концентричних кругова, а проблематизовано је са становишта онога ко је одређује – бувица („сто страхова од висина/ сто страхова од даљина/ – ЖБУН ЈЕ МОЈА ОТАЏБИНА“), жуна („сто летова у висине/ сто летова у даљине / ЕТО МЕНИ ОТАЏБИНЕ“), јастреб или лирски субјект – односно у зависности од размере њихових страхова и (ли) прегнућа (*Дрхтавица – Исто: 57*).

једино када поглед одлута ка небу, песник опомиње космо-
наута шта све оставља за собом, док лута по васиони (*Шта
тражиш у васиони*):

Имаш кућу, у кући чељад
– весело потомство.
Имаш хлебац, со и воду!
И јастук, и јутро хеклано сунцем!
Имаш врапца,
Најлепшег човечуљка на свету!
Иди на трешњу, то је твој
Космос – звездарник плодова!
Имаш шуму и шумску јагоду,
па поток – интернет према мору.
Шта кажеш за мравињак!
У њему је мрав – учитељ!
А горски вук – твој род рођени!
Пољску шеву имаш;
Дрикер између Земље и Неба.
а годишња доба и древне смицалице:
У истом часу љубичице и пахуљице!
И ватру имаш; замисли – ватру!
Понављао је све разреде онај који не зна
да је димњак објава човечанства!
Имаш прозор и стакло – какво откриће!
Под прозором ладолеж;
у њему штуца јучерашњи ветрић.
У дворишту квочка и пилићи –
вртић васионе!
Ено и голуба писмоноше!
И лубеницу имаш, човече!
Препуне вреже!
А теби досадно;
бежиш из земљине теже...
ОСТАВИ НЕБО ДЕЦИ, М.О.ЛИМ ТЕ!
(Исто: 108–109).

Песник моделује простор Земље указујући на свет пред-
метности, с брижљивим осећајем за лепоту детаља, односно
„опредмећивањем простора материјалностима“ (Јашовић
2017: 93) он ствара аутохтони поетски свет. „Носталгично-
родољубивим односом песника према појмовима којима се

означава материјалност, сам материјални простор поприма метафизичку димензију“ (Исто), која се назире иза појавног (но никад баналног), иза предметног света (тако је трешња – космос *per se*, звездарник плодова, а квочка с пилићима – вртић васионе).

Са сличном пажњом песник – лирски субјект (М.О. из претходно цитиране песме), обдељава простор своје баште:

Шта је то што ме на свом поседу, омеђеном са 120 метара живе ограде, чини живљим и јачим, што ми враћа самопоздање, изгубљено сеобом? Башта и свакодневна упослења – здравија ми од креативних, разноликих занимација, свакако! У башти, где у мојој башти: храст – Живојин, бадем – Горчило, трешња – Десанка, вишња – Вишеслава, дуња – Душанка, смоква – Трајанка, три дрена с Косова – Миладин – Костадин – Вујадин; имам и декоративног, грменастог биља, а у дворишту раскошне брезе Олга, Волга и Долга! (Исто: 250).

Код Одаловића, генеалогичка (лирског) субјекта (Фуко) изводи се по принципу концентричних кругова. Прву кружницу аутоидентификације исписује завичај под дејством спољашњих фактора, дефинишући субјект као производ историје (в. Ђорђевић: 362). Избачен из топоса завичајности као равнотежне тачке и депоседиран, лирски субјект идентификује се у националним, конфесионалним и другим оквирима и измењеним друштвеним контекстима, са болном потребом за локализовањем, стварањем (новог) чврстог упоришта. И док у животу Одаловић гради на 7,5 ари своју „коначну отаџбину“, његово лирско „ја“ схвата да „не постоји средиште на основу кога се идентитет може дефинисати“ (Исто: 356), тако да се самоодређује конструктивистички – радећи на самом себи и сам(о) себе градећи.

Извори:

Одаловић, Мошо. *Добро јутро, Велика Хочо: изабране песме*. Београд: Народна библиотека Србије – Задужбина „Десанка Максимовић“, 2017.

Литература:

Јашовић, Предраг. „Однос времена и простора у поезији Моша Одаловића.“ *Детињство: часопис о књижевности за децу*, година XLIII, бр. 2 (лето 2017): 91–97.

- Раденковић, Љубинко. *Симболика света у народној магији јужних Словена*. Ниш: Просвета Ниш; Београд: Балканолошки институт САНУ, 1996.
- СМ 2001: *Словенска митологија: енциклопедијски речник*. Београд: ZEPTEK BOOK WORLD.
- Чајкановић, Веселин. *Речник српских народних веровања о биљкама*. Сабрана дела из српске религије и фолклора, књ. 4, Београд: Српска књижевна задруга: Београдски издавачко-графички завод: Просвета: Партенон М. А. М, 1994.
- Bužinjska, Ana, Mihal Pavel Markovski. *Književne teorije XX veka*. Beograd: Službeni glasnik, 2009.
- Đorđević, Jelena. *Postkultura: uvod u studije kulture*. Beograd: Clio, 2009.
- Filipović, Milenko. „Čovekov dvojnik u narodnom verovanju Južnih Slovena.“ *Radovi 30: Odjeljenje društvenih nauka*, knj. 10. Akademijska nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine (1966): 149 – 183.
- Kaler, Džonatan. *Teorija književnosti: sasvim kratak uvod*. Beograd: Službeni glasnik, 2009.
- Maranc Henig, Robin. „Preispitivanje rodova.“ *National geographic*, br. 123 (januar 2017): 34–53.

Драгољуб Ж. Перич

ПРОТЕЙСКИЕ ОБРАЗА МОШО ОДАЛОВИЧА

Резюме

В очерке докладывается о том, что лирический субъект возникает в результате исторических обстоятельств и взаимодействия с другими. Опираясь на систему концентрических цепей, мир стихов и лирический субъект в нем анализируются через семью, родной край, область или автономный край (родной край без которого поэт остался) – вплоть до метафизических вершин. В конце доклада обсуждается разница между поэтом и лирическим субъектом, бытие которого остается самостоятельным и своеобразным.

Dragoljub Perić

PROTEAN IDENTITIES OF MOŠO ODALOVIĆ

Summary

This paper aims to show that the identity of a lyric subject arises as a product of historical circumstances, that is, a result of the interaction with others. Under the system of concentric circles, it is perceived the representation of the poetic world, as well as the lyrical „I“ within that world, beginning from the family, birthplace, through the region, the province (Kosovo as a lost homeland), to the cosmic-metaphysical framework. Finally, it is considered the difference between the poet and constructively modelled lyrical subject as a self-contained (id)entity.

Предраг М. ЈАШОВИЋ

УДК – 821.163.41.09-1 Одаловић М.

Висока школа за васпитаче струковних студија

у Алексинцу

College for Preschool Teachers in Aleksinac

ХРОНОТОП КОСОВА У ПОЕЗИЈИ МОМЧИЛА МОША ОДАЛОВИЋА

Сажетак: Рад се састоји из два тематска дела. У раду тежимо да ситуирамо вредност песничког дела Моша Одаловића у односу на ставове неких књижевних историчара. Доказујемо дијалогичност његове поезије и одступање од хронотопа Косова који је у књижевној традицији диференциран. Одаловић је, иако један од водећих песника за децу и младе, много боље пролазио у критици међу песницима но у књижевној критици књижевних историчара. Књижевнокритичких записа је врло мало и углавном су површни. На стваралачком плану, Одаловић у песмама остварује дијалогичност успостављањем кореспондентних тачака између књижевно-уметничке традиције текста песме и рецепције. Он не преузима готов хронотоп Косова из српске усмене књижевности и из уметничке књижевне традиције до њега. То није онај познати хронотоп страдања, јунаштва, етичке понесености и издајничке нискости у коме је формиран нуклеус, чини се, јединствене националне метафизике пораза која је била основно извориште великих српских победа и темељ српске слободољубивости. Код Одаловића је хронотоп Косова разрађен и оживотворен и у представљеном свету песме, према топонимији и људима у реалном свету. Хронотоп Косова се састоји од сасвим маргиналних, али реалних предала у којима људи живе и страдају; хронотоп Косова се потврђује кроз јединство простора, времена и традиције којом су сва бића, живе и неживе ствари обележене.

Кључне речи: Момчило Одаловић, хронотоп Косова, косовски мит, дијалогичност, поетика.

1. Одаловић у историји српске књижевности

Мошо Одаловић је значајан књижевни феномен у српској књижевности за децу. Он је много боље пролазио код публике/деце и код колега песника (Д. Максимовић, Д. Радовић, Д. Лукић, М. Данојлић, С. Раичковић, Љ. Ршумовић, и други), но у књижевној критици. У двама најобухватнијим синтезама српске књижевности за децу и омладину, Одаловић се

тешко „провукао“, а то му је пошло за руком у *Историји српске књижевности за децу* (2001) захваљујући томе што је њен аутор осетио да Одаловићева поезија „носи нешто од поезије високе отмености и формалног савршенства“ (Петровић 2001:481). У другој дијахронијској синтези *Историја српске књижевности за децу и младе* (2014), поновљена је оцена из књиге, готово идентичне садржине, *Нацрт за периодизацију српске књижевности за децу* (2010) од истог аутора. У овим књигама, које теже синтетичкој обради историјске књижевне грађе, Мошо Одаловић је прихваћен као песник чија се стилска тематска равна уклапа у два напоредна тока поезије за децу, ону змајјовинску и пародично-апсурдну Душка Радовића, те је надахнут песничким сликама и темама какве се срећу у поезији Љубивоја Ршумовића и Душка Трифунчића, али „при том он настоји да буде нов, како у изразу тако и у начину уметничког обликовања, али у томе увек не успева. Иако испољава неопходан песнички дар, његове песме често одају утисак недовршених уметничких слика, које је аутор радио у некој врсти духовног грча или у, само њему познатим разлозима, непотребне стваралачке журбе. И поред тога испевао је неколико песама антологијске вредности које садрже најбоље елементе његове поезије: складан и надахнут тон, динамичан ритам и функционалну риму“ (Милинковић 2014:512).

Ни у једној од наведених дијахронијских синтеза у области књижевности за децу не налазимо образложење изнетих вредносних судова. Чини се да аутори сматрају да су њихови судови аргументирани и да се као такви не доводе у питање. Иако не знамо шта је то *отменост песме* нити *формална савршеност*, било је простора да се макар нешто каже о тој узвишености Одаловићевог стиха и савршенству форме, рекли бисмо песничког израза. Примећујемо да, чак кад Одаловић тежи да пише уједначеним стихом, или строфичном формом (дистих, терцина, катрен, итд. или песничком формом, као што је сонет), чини се да је полисемантичности његовог немирног израза свака форма уска, па сам песник не тежи некаквом потврђивању унутар песничких форми, већ напротив, по императиву сопственог стваралачког нагона мора да их избегава. То је основна одлика његове поетике. Зато је форму његових песама најближе одредити формом слободног стиха, а версификацију савршеним осећајем за

унутрашњу ритмику језика којим је песма спевана, а тај језик нити је били који, нити је ма који, већ је типично одаловићевски језик. То је језик детињства којим је испричан читав један свет којег више нема, а Одаловић га је песмом сачувао. Зато је он велики песник за децу.

Одаловићева, назовимо недисциплинованост, или, боље рећи недоследност устаљеним песничким формама, не значи да је он мање песник, нити да тим формама, као врхунски песник није овладао. Илустрације ради наводимо сонет *Која је ура*, који је испеван у римованим александринцима богатом женском римом по шеми: *абаб вгвг ддд ддд*, што у низу могућности потврђује још једну могућност у римовању сонетних структура. Ово је тек један у низу доказа да проблем Одаловићевог стиха, који је неминовно скопчан са језиком његове песме (језик *Косовчица*), колико год да је утемељен у поднебљу песниковог завичаја, он то није, јер је то сада језик песме, света којим је песма искреирана и којим се песма потврђује. Као такав, сам говор једног краја прерастао је у језик Одаловићеве песме, постао је лексичка и семантичка баштина српског језика као потврда да је њоме могуће представити лирски сензибилитет детињег доживљаја, очаја, али и среће и душе.

Сасвим је извесно да свако књижевноуметничко дело почива на књижевној традицији, из ње проистиче и у њу улази као саставни чинилац; тако је било пре Одаловића и биће после Одаловића. Зато евентуална спочитавања Одаловићу да се на некога угледа или нечијим темама користи су, најбоље речено, несувисла, јер не постоји песник који поседује теме и мотиве, нити постоји неко или нешто што данас не можемо да доведемо у везу са неким или нечим. Проста успостављања аналогија са књижевном традицијом најчешће нису резултат песничке творевине, већ немогућност (или страх од грешке) интерпретатора да разуме иманентну поезику аутора. Најлакше је једног песника сводити на претходнике налазећи им исходиште у њима, тешко је песнику који настаје и касније, који се потврђује, наћи оно што оставља за будућност. Рећи за Одаловића да *настоји да буде нов*, са тенденцијом истицања узалудности тог настојања, може само онај који нити познаје Одаловића, нити је разумео његову поезију. Мошо Одаловић кад ствара само тежи игри. Игра је успела кад направи добру песму, а за њега је добра песма само

она којој се деца радују. Он не може да настоји да буде нов, јер је са сваком својом збирком, у већој или мањој мери, то био, и то јесте. Зато и траје. Једини песник, у мору песника, који је дорастао да објави оно што смо сви знали, а то је већа истина од свих земаљских истина, да је мајка глагол од глагола радити (*Мама је глагол од глагола радити*) већ тиме је стекао услов да оснује Змај Јовину странку (*Чика Јовина странка*) и после те објаве, он стиче право, као мало ко пре њега да се заклиње пчелом (*Тако је било, пчеле ми, Азбучним путељцима до оно мало биографије*, под Б). Нема ту никаквог „духовног грча“ (Милинковић 2014:512), већ има искреног, непатвореног духовног полета, јер је Мошо Одаловић „велико дете у животу и у песми“ (Милован Данојлић)¹, искрен увек, он не може да буде у грчу ма чега већ у полету радости, деци, будућности и живота који увек њима обећава. Не може бити духовног грча код оног који је пре других увидео да је „мајка кућа душе и кућа народа“ (Драган Лукић).² То само несувисли књижевни историчар, који се игра Јована Скерлића, није могао да схвати, јер није дочитао песника. Зато се чини да се Момчило Мошо Одаловић лакше сврстао у јато великих песника који су понели награду *Десанка Максимовић*, но у књижевну историју, иако је књижевност за децу, ако не другде, а оно на Косову и Метохији почела са њим и „тек са њим достиже националне токове“ (Денић 2014:59).

2. Око разумевања хронотопа и његове примене

Појам хронотопије у науци о књижевности је присутан већ од половине прошлог века; ипак, чини се да је његова примена и разрада у оквирима научне апаратуре кренула последњих деценија прошлог века и пренела се на прве деценије двадесет и првог века. Као што је познато, појам хронотопа у науку о књижевности је увео Михаил Бахтин (1895-1975). Хронотоп уводи у анализу романа³ „да би одредио временско-просторни континуитет унутар књижевне стварности дела“ (Поповић 2007:272). Иако је у његовом систему

¹ Цитат је преузет са задње корице Одаловићеве збирке *Твоја звезда будалица* (2014).

² Исто.

³ Хронотоп схватамо као формално-садржајну категорију књижевности (овде не дотичемо хронотоп у другим сферама културе). (Bahtin 1989: 193).

роман схваћен као „уметнички организована друштвена говорна разноликост“ (Bahtin 1989:86), хронотоп као феномен је у извесној колизији са појмом *дијалогичности*, који је носећи стуб његовог филозофског система. Наведимо, примера ради, Холквиста, који је Бахтинову филозофску антропологију назвао *дијалогизмом* (Holquist 1990) због дијалогичности и полифониčnosti његовог филозофског система, а не због хронотопичности. Хронотопичност се односила само на књижевност и то – прозу/ роман, а феномен *дијалогизма* тиче се проучавања различитих културолошких феномена.⁴ То само говори да је сам појам хронотопије потребно изучавати и испунити садржинама које ће његову примену учинити оперативним и у поезији.

Бахтин је сматрао да је дијалогичност „природна оријентација сваке живе речи“ (Bahtin 1989:34), али је дијалогичка суштина романеског дискурса, док је песнички дискурс „довољан самом себи и изван себе не замишља туђе исказе“ (Bahtin 1989:40). Бахтин није волео поезију (Марковски 2008:117). Поезију је сматрао обликом монолошке речи која се завршава у себи. Зато је у Бахтиновој концепцији хронотопа одрицањем дијалогичности поезији остало „нејасно да ли је Бахтин тиме песничком дискурсу признавао текстуалну аутономност, за коју су се залагали текстуалисти, (а против чега је сам био), коју није признавао романеском стваралаштву, или ју је само сматрао језичком творевином која је језички била затворена сопственим дискурсом, па зато није била дијалогична“ (Јашовић 2017:92).

Бахтин је сматрао да се романескна структура не развија независно, како од стваралачког, тако и контекста у коме настаје. У том смислу, романескна структура није могла бити аутономна семантичка категорија како су то захтевали формалисти. Дијалогичност у књижевноуметничком делу се према Бахтиновом суду потврђује тек у односу на контекст, јер се „естетско разматрање и етички поступак не могу одвојити од јединствености места и стварности које заузима субјекат те активности или уметничког разматрања“ (Bahtin 1991:24). Зато се у естетичком разматрању залагао за разумевање *иманентне логике стваралаштва*. „Иманентно савладати мате-

⁴ Примера ради, истичемо да је Светозар Поштић пронашао могућност да *дијалогичност* анализира као „пројаву светог духа“ (Поштић 2012:94).

рију“, према Бахтину је значило „схватити контекст у коме се осмишљава стваралачки чин“ (Bahtin 1991:207); све остало: структура, реченице, поглавља, главе, странице, па и хартија су од секундарног значаја за разумевање дела, јер не одређују значење дела већ су значењем дела одређени.

Сматрамо да дијалогичност није само карактеристика прозе.⁵ Неминовно она постоји и у поезији. Поезија је манифестација јединства текста и контекста (сагласје, синестезија или дијалогичност текста и контекста), јер налазимо да без тога уметнина не може бити остварена као естетички онтос.

2.1. Дијалогичност поезије Моша Одаловића

Доказујући *дијалогичност* поезије Моша Одаловића (Јашовић 2017:91-93) скренули смо пажњу на управљеност њене садржине ка некоме; тако се остварује *вишејезичност* (Bahtin 1989:26). Поред управљености песме ка конкретно именованом субјекту, где се дијалогичност одвија на нивоу кореспонденције песника и субјекта, али и песника и читаоца, који је, заправо, прави разлог за настанак песме, јер је управљеност ка конкретно именованом субјекту најчешће свечарска (*Вежбај цвркутање*), *дијалогичност* се у песми остварује и између песника и традиције, песника и завичаја, а тако се посредством дискурса песме дијалогичност остварује и између рецепције и традиције и песниковог завичаја.

Одаловић у песмама остварује дијалогичност успостављањем кореспондентних тачака између књижевно-уметничке традиције текста песме и рецепције. У песми *Ршуме, јеси ли знао Црњанског* аналогично препознавања времена између знака дискурса песме и онога што је знаком у песми означено омогућено је на плану три временска нивоа – давно прошло, некад и сад. У стиховима:

5 Према носећим категоријама филозофије Михаила Бахтина и његовог односа према прози, Марсон и Емерсон су основне његове идеје дефинисали као *прозаичност* (енгл. *prosaic*) због истицања прозе на уштрб поезије; *недовршеност* (енгл. *unfinalizability*) јер се његов систем потврђује отвореношћу својеврсном комуникативношћу и *дијалог* (енгл. *dialogue*) којим дефинише и разумева културолошке феномене (види: Gary Saul Marson, Caryl Emerson, *Mikhail Bakhtin: Creation of a Prosaics*, Stanford: Stanford UP, 1990.)

Примакла се, Љубо, моја сеоба.
 Вук Исакович коња ми кује.
 Крећем ко лопов, ноћу, у недоба,
 Још само душу да препакујем.

(*Ршуме, јеси ли знао Црњанског*),

песник успоставља међужанровску дијалогичност унутар српске књижевне традиције између уметничког књижевног дискурса некад и књижевноуметничког дискурса сад. Тако цела строфа представља дискретну шетњу читаоца кроз временски континуум српске књижевне традиције од усменог стваралаштва *искона*, преко стваралаштва Црњанског *некад* до стварања и певања Одаловићеве песме *сад*.

Посматрано са стваралачког аспекта прва два стиха су ништа друго до темељни ослонац у времену стихова који настају везани за догађаје сад. Три различита времена, трију различитих песника, а чини се да је, од *искона*, сеоба иста. Поред ове, да кажемо „унутарње“ дијалогичности временског континуума књижевне традиције, која је настала неминовношћу језичког потврђивања суштине погрома једног народа, сруктурирана је и, назовимо „спољашња“ дијалогичност између делова, појединаца књижевно-уметничке стварности *сад*. Песник је то остварио тако што је између дела насловног знака *Ршуме*, и краја садржине песме делом стиха *Ма шта ми рече*, који је, иначе, наслов једне од првих и најпознатијих збирки песама Љубивоја Ршумовића, остварио кореспондентну тачку сагласја временског континуума *сад* у коме се песма као живи дијалог између два песника догађа.

Поред песама у којима Одаловић садржином песме успоставља дијалогичност са усменом традицијом (*Дочитавање плећке*, *Не дирај нас сумрачице*) има песама које представљају својеврсни песнички архивски документ о појединачном (*Даринки опустошеној*, *На руке Јакову Гробарову*) или колективном страдању (*Помагај боже*, *Босиоче неодморче*). С обзиром да ове песме, својеврсним лирским белешкама несрећа које су наш народ задесиле и у којима су, било песници, било сељаци страдали, биле наша давна и блиска прошлост, као што данас јесу наша садашњост, представљају дијалогичност / вишегласје између низа *сада*, који су, на жалост, континуирана истина о српском страдању на Косову.

Величина Одаловићевог певања о косовским погромима српског народа садржана је у чињеници да је он избегао

патетично ламентирање над самим собом. То му је пошло за руком јер је избегао патетичан занос личног тако што је, бележећи личну трагедију, заправо говорио о колективној, па и шире, националној трагедији.⁶

Момчило Мошо Одаловић је већ одређен „песник изгубљеног завичаја“ (Денић 2014:59), иако је истицан као песник „који није оптерећен традицијом“ (Обрадовић 2005:498). У раду показујемо како поезија Моша Одаловића проистиче из традиције са којом се он сретао у детињству и са топониом Косова, његова поезија јесте традиција у сваком сегменту поетског потврђивања. Међутим, преобликована лирским дискурсом Одаловићеве поезије, који обилује хумором, нонсенсом, својеврсном девијацијом од нормe језика (Лешић 2008:60), традиција делује, као прича равна миту о тамо, некад, некаквом Косову, некаквој Великој Хочи, Липљану и Новом Гацком. И заиста је тако за све оне који су рођени после 1999. године. Зато сматрамо, да ништа друго није урадио до што је оставио у наслеђе своје лирске записе као живо песничко памћење на Косово у другој половини прошлог века, Мошо Одаловић је задужио српски народ, а свом делу обезбедио трајање у српској књижевности.

Хронотоп Косова је скоро стар колико и развијена самосвест Срба о верској припадности. Преко слободарске тежње и идентификације нације са вером, хронотоп Косова, синоним српског бића, промишљан је као *легенда* (Ђурић 1990: 40, 80, 108). Има значајних књижевних анализа епских песама косовског циклуса где се Косово представља као „повратак легенди и митским обрасцима јунаштва и јунака“ те „означава дубину војничког пораза и расула основних друштвених структура“ (Павловић 1989:6), до све чешће употребе синтагме косовски мит.

Сматрамо да кад говоримо о косовском миту, ми мислимо на дешавања и чиниоце везане за Косовски бој који се одиграо 1389. Све остало што се тиче Косова у нашој актуелности, јесте извесна рефлексивна Косовског боја, али није ни у каквој вези са актуелним осећањем српског народа према Косову, јер се народ не руководи никаквим митом о херојс-

6 Истицања је вредно да до данас нису описане нити су икад истичане муке које је Даринка Јеврић, српска песникиња, трпела од својих комшија Шиптара у окупираној Приштини, коју, као и свако часно биће које је по суштини херојски саздано, није могла да напусти.

тву и жртвовању зарад узвишених циљева, већ конкретним погромом који је извршен над српским народом од стране НАТО снага и такозване ОВК 1999. године

Руководећи се дефиницијама мита, мишљења смо да се не може говорити ни о каквом косовском миту у односу на косовску реалност, јер ако прихватимо да је „мит настао на почетку историје у освит цивилизације“ (Илић 1990:14) и да „сваки мит прича неку историју“ (Stros 1969:62), на нивоу уопштавања се можемо сложити са тиме, али на нивоу појединачног примера, посебно кад је реч о косовском миту, то није случај. Везивање мита за историчност подразумева његова везаност за далеку, чак и нејасну прошлост, а то је за косовски мит само делимично тачно. Реч је о томе да се Косовски бој као историјски факт заиста догодио, али прича о самом боју, о ономе што претходи боју и што после њега следи јесте испричана, али није конкретизирана и зато, као сигурна историјска чињеница, није рационализована у оној мери у којој је то било могуће са другим чињеницама везаним за овај период. Зато је овај догађај био идеалан за митско обликовање историјске грађе.

Посматрано у односу на нашу актуелност можемо приметити да наилазимо на можда јединствен феномен продужених последица боја из далеке прошлости, због којих народ на Косову пати и данас. Зато, да се изразимо парадоксом, имамо утисак да се косовски мит још увек догађа.

Погроми на Косову су наша реалност. Зато их као такве и Мошо Одаловић пева у својим песмама о Косову. Косовска / српска трагедија се одвија ту пред његовим очима, или је обележена сећањем једног не тако давно преживљеног детињства, које је било толико једноставно, а богато у толикој мери да је оплодило читав стваралачки век песника и обележило детињство на хиљаде друге деце даривајући им стихом забележено сећање.

Сама синтагма косовски мит, у односу на садржину којом је испуњена, не одговара ни дефиницијама у којима се појам мита одређује као одраз прича посебне врсте које „нису реалне приче – нису приче о људима који раде уобичајене ствари у обичном свету“ (Mitologija 2011:10), или је то прича о натприродном, о боговима и херојима, настанку природних појава и друштвених институција у чију веродостојност људи не сумњају. Због иреалности и апстракције којом је ис-

пуњена садржина мита, ове дефиниције упркос неким подударностима (измишљени ликови) нису прихватљиве, јер, као што је косовски мит, утемељен у реалном страдању, на реалном простору у реалном догађају.

Зато је значајно да Момчило Одаловић не преузима готов хронотоп Косова из српске усмене књижевности и из уметничке књижевне традиције до њега. То није онај познати хронотоп страдања, јунаштва, етичке понесености и издајничке нискости у коме је формиран нуклеус, чини се, јединствене националне метафизике пораза која је била основно извориште великих српских победа и темељ српске слободољубивости, али и страдања. Код Одаловића је хронотоп Косова разрађен и оживотворен и у представљеном свету песме, као што постоји у реалном свету. Он је начињен од језика деце, људи који говоре и верују на њему; начињен је од реалних топонима и стаза и богаза који их окружују; од градова и варошица које су постојале; од културе која је била, која је постојала и која је нестала са једном државом; од културе која се поново потврђује и у новим историјским околностима, готово ни из чега настаје услед погрома којима је изложен српски народ коме припада песник.

Зато дитирамб *Трајко се изгубија* представља својеврсни букварски увод у језик Косовског Поморавља:

Трајко Моравац
изгубија правац!

Изгубија га
низ поље,
код
онога
брега;
кад га
нађе
правца,
и ми ће
нађемо
њега!

Садржина ове песме ничим не потврђује да је реч о говору Косовског Поморавља, који има све одлике призренско-тимочког дијалекта, већ се говор којим је спевана ова песма лако може односити и на поднебље других јужних српских

крајева. Међутим, својеврсно „дописивање“ песме ради њеног лакшег разумевања, што се лако може одредити и једним начином успостављања непосредног дијалога са рецепцијом, потврђује да језик којим је спевана ова песма припада Србија са Косова.

Тако говоре твоји баба и деда, ако су са Косова.
Често их исправљаш, па и подвикнеш: 'Не може тако,
Него овако!' Они само заћуте.
Имају хиљаду година и много су тужни. Стално неког
Чекају. Ако не дођемо ми и широка својта, надође нека
Војска и донесе црнину.
Њихове главне работе су да сеју пшеницу и верују у
Бога.
Понекад моле Бога да на Косово падне тешка звезда.
Само они знају – зашто да падне...

Хронотоп Косова Мошо Одаловић одређује језиком и људима. Зато Косово о којем он пева није мит, није нешто што је давно било, то је нешто што од давнина и данас јесте и језиком се потврђивало у говору⁷ и у народном певању.⁸ Зато, кад говори о Косову, Одаловић говори о конкретним људима: Јанаћко из Велике Хоче, Крста бунарџија, деда Десимир, баба Рушка, сељак Божидар Марковић, лепа Цветанка, деда Акса, Агапије, Стаја столар, Тадија, Трајко Моравац, Горја и Добрунка, Јевгеније и Момчило, Костадин, Даринки Јеврић, Миладину Ковачевићу, Миодрагу Одаловићу и многи други

7 То доказује двотомни *Речник косовско-метохишког дијалекта* Глигорија Глише Елезовића из 1932. године. Тек данас је то, колико је нама познато, једини диференцијални дијалектолошки речник из прве половине XX века који обухвата дијалекат Срба са Косова и Метохије.

8 То доказују и зборници усменог стваралаштва *Народна књижевност Срба на Косову* (1980), *Народна књижевност Срба на Косову и Метохији* од Владимира Бована у више издања (2000, 2001, 2005), *Остала је реч* од Милорада Радуновића (1989), а други том од истог аутора, под истим насловом је публикован 2009. године. Зашто су битне ове књиге, као и Елезовићев *Речник*? Оне су значајне, јер представљају документ о постојању Срба на Косову и Метохији. Поред тога што је остала реч у запису, она траје и преноси се у друге крајеве, што је доказао Радуновић у свом зборнику *Остала је реч* из 2009. године, где публикује усмено стваралаштво које је скупљено на простору Косова, али је већина скупљена од оних који су се одавно иселили са Косова, или се услед најновијих погрома Срба воде као расељена лица са Косова и Метохије. Овај зборник је живи доказ о континуираном, пажљиво смишљеном и спровођеном исељавању Срба са Косова и Метохије под присилом током XX века до данашњих дана.

који, и ако нису били стварни, у његовој песми су добили и име и презиме, као „Одрж Благоживић/ Звоноливац из Тврде Трепне“ (*Благоживић, благо њему*).

Конкретни људи живе на конкретном простору. Велика Хоча је означена Јанаћком и његовим певцем Крстивојем, иконском везом између човека и птице, која није само весник зоре, већ својим живописним изгледом и хронократорским обележјем функције коју врши у свом дворишту садржи иконску слику жар-птице феникса.

Хронотоп Косова је оживотворен низом других хронотопа. Голеш се не препознаје по сукобу Бановић Страхиње и Мусе Кесеције, већ по томе што отуда „нешто светлуца“ (*Од Голеша светлуца*). Тако је хронотопска суштина Голеша, као места иконског двобоја између Бановић Страхиње и Мусе Кесеције, између добра и зла, између двеју вера, преиначена у хронотоп рађања љубави. Хронотоп Косова, Одаловић „дописује“ додајући му нови садржај увођењем у песму железничку станицу Прилужја, малог места на Косову које ће остати значајно и упамћено само по томе што је ушло у Одаловићеву песму.

Отварањем хоризонта очекивања Одаловић је постигао онебичавање онога што се очекује од једног места у дечијој перцепцији. Прилужје није важно зато што има неко чудо света (пирамиде, некакав торањ, или огромну зграду), нема дворца, нема јунака, и ту се није десило ништа знаменито. Као хронотоп Прилужје је ушло у песму једном сасвим обичном објавом да има железничку станицу:

Ако хоћеш, баш да ти кажем.

На уво да ти ставим раницу!

Нашли смо, шта да лажем:

ПРИЛУЖЈЕ ИМА

ЖЕЛЕЗНИЧКУ СТАНИЦУ!

(*Железничка станица Прилужје*)

Оваквим стваралачким захватом Одаловић је показао да хронотоп у песми може постати апсолутно свако место, како и које, зависиће само од маштовитости песника. Тек са неколико комичних интервенција, којима се интригира знатижеља рецепције и тако задржава пажња, Прилужје, можемо рећи једна маргинална средина, захваљујући овом песнику ушло је у свест деце преко железничке станице, такође

маргиналног места, као место на Косову на чијој железничкој станици ради „отправник наш / Трајковић Трајче!“ (*Железничка станица Прилужје*). Тако је дискретно остављено сведочанство будућим нараштајима о томе да је на Косову, које је данас окупирано, постојало и место Прилужје у коме су живели Срби.

Зочиште је такође постало нека врста допуне хронотопа Косова. У молитвеној песми *Зочиште* ово место је постало хронотоп широког симболичног значења којим се приказује страдалиште и губилиште на којем су птице од страха занемеле, јер изгубљене са људима, којима су „просуте стране света“, оне, као ни људи, немају куд:

Пронађи нам, мили Бого,
под небеси коначишта;
просули нам стране света –
не можемо до Зочишта.

И птице су у притвору
ту су негде, иза жице.
Не чују се, не певају
миле моје косовчице...

(*Зочиште*)

Садржинску виталност хронотопа Косова Одаловић приказује кроз животворну необичност реком Неродимком која тече у два слива. Ова песма кратког стиха структурирана је из три сегмента, где се остварује вишегласје између три дискурса: искона усменог предања, песме којом се означава актуелност и лирски дискурс и поучном интервенцијом којом се подржава информативни, научни дискурс. Тако је остварена својеврсна синестезија наслеђеног, проосећаног и научног, где се на три начина саопштава једна и јединствена истина о природном феномену који постоји још само у Јужној Америци, а у вези је са сливом реке Ориноко.

Песмом *Агапије* Одаловић нам показује још једну овога пута духовну необичност хронотопа Косова. И ова је песма структурирана трима структурама, а можемо рећи испевана је из два различита дискурса у односу на оног ко их саопштава. Први, уводни и трећи завршни припадају Агапијевом саговорнику, а други, лирски припада Агапију који саговорнику пребројава цркве и манастире.

Као у прози свезнајући приповедач, тако нас песник уводи у Агапијеву причу:

Агапије, Гапа из Речана код Каменице,
 Броји цркве, као да броји птице...
 (Агапије)

Агапије, по свему судећи свештеник, обраћа се некоме, ко је млађи „сине мој, прича ти стара коска“ и коме хоће да остави предање о томе како је било док се веровало у Бога:

– Док смо веровали и Бога,
 У његову кућу смо се грејали!
 А цркве,
 тако ми овога и онога –
 ко пшеницу смо сејали.
 (Агапије)

У тим староставним временима кад је било „млооого воска – свеће за радос“, а „биле и оне друге,/ за жалос“ и кад су били на много бољем месту него што се данас налазе („Сам видиш где су нас ставили ...“), било је и много више манастира и цркава: Каменица, Убожац, Огоште, Ваганеш, Бостане, Драганац, Врбовац, Витина, Бирач, Смира, Кметовце, Коретин, Крајни Дол, Лисоцка, Десивојче, Љајчић, Ајкобила, Драина, Дабишевце, Топоница, Кормињане Подрграђе, Биланце, Дунаво, Ђурђев Дол, Паливоденица.

Као својеврсну допуну песме за историјске архиве, песник записује: „Са мапе Косовског поморавља (у округу Ѓњилане, Каменица, Витина) овде су споменуте само неке цркве и манастири – већина у рушевинама“. Већ ова интервенција песника, доказује да поред косовског мита треба говорити и косовској истини, која се догађа, а чини се да ће у недостатку архивских докумената бити све више лирских које ће време преобликовати у најприкладнији облик сећања за потомство наредних миленијума.

Извори:

- Одаловић, Мошо. *Добро јутро Велика Хочо*. Београд: Народна библиотека Србије и Задужбина Десанка Максимовић, 2017.
 Одаловић, Мошо. *Твоја звезда будалица*. Смедерево: Newpress, 2014.

Литература:

- Денић, Сунчица. *Књижевност за децу. Крила за зачарани свет*. Врање: Учитељски факултет у Врању, Нови Сад: Змајеве дечје игре, 2104.
- Ђурић, Војислав. *Косовски бој у српској књижевности*. Београд: СКЗ, 1990.
- Илић, Веселин. *Мит и стварање*. Ниш: Просвета, 1990.
- Јашовић, Предраг. „Однос време и простора у поезији Маша Одаловића“, *Детињство*, XLIII, 2/ 2017, 91-96.
- Милинковић, Миомир. *Историја српске књижевности за децу и младе*. Београд: Bookland.
- Обрадовић, Славољуб. *Књижевност за децу*. Књ. 1. Алексинац: Висока школа за образовање васпитача, 2005.
- Павловић, Миодраг. *Бој на Косову – народне песме*. Ниш. Просвета, 1989.
- Петровић, Тихомир. *Историја српске књижевности за децу*. Врање: Учитељски факултет у Врању, 2001.
- Поштић, Светозар. *Бахтин и хришћанство*. Нови Сад: Академска књига, 2011.
- Bahtin, Mihail. *O romanu*. Prev. Aleksandar Badnjarević. Beograd. No-lit, 1989.
- Bahtin, Mihail. *Autor i junak u estetičkoj aktivnosti*. Prev. Aleksandar Badnjarević. Novi Sad: Svetovi, 1991.
- Lešić, Zdenko. *Teorija književnosti*. Beograd: Službeni glasnik, 2008.
- Markovski, Mihal Pavel i Bužinjska, Ana: *Književne teorije XX veka*. Prev. Ivana Đokić-Sanderson. Beograd: Službeni glasnik, 2009.
- Mitologija-mitovi, legende i verovanja*, prev. Antonio Antić i dr. Beograd: Akia-Mali princ, 2011.
- Holquist, Michel. *Dialogism: Bakhtin and His World*. London: Rutledge, 1990.

Предраг М. Яшович

КОСОВСКИЙ ХРОНОТОП В СТИХОТВОРЧЕСТВЕ
МОШО ОДАЛОВИЧА

Резюме

Данный доклад разделяется на два тематических раздела. В нем оцениваются художественные итоги стихотворного творчества Мошо Одаловича, в сравнении с некоторыми толкованиями современных литературоведов и критиков. В докладе доказывается художественная ценность коммуникабельности его поэзии и различное, новое, до сих пор непринятое словесное описание хронотопа Косово. Хотя его считают одним из лучших авторов детской литературы, поэзии в самом деле – его до сих пор лучше понимают и выше всех оценивают коллеги – поэты, чем сама художественная критика т.е. литературоведы. Литературоведческих анализов слишком мало, они в основном несущественны. Коммуникабельность его стихов осуществляется через соотношение литературно-художественной традиции (на почве которой строятся стихи) и их восприятия у читателей. Поэт сохраняет свою индивидуальность тем, что не переписывает принятые толкования косовского хронотопа, начиная с устного народного творчества, вплоть до авторских произведений. Свой личный косовский хронотоп поэт строит из реальных зрелищ, характеров и мест. Одаловичевский хронотоп относится к совсем маргинальным, незначительным местам жительства, страдания и гибели. Он состоит из плотной связи места, времени и традиции которые в состоянии дать характер всем одушевленным и неодушевленным понятиям вокруг.

Predrag Jašović

THE CHRONOTOPES OF KOSOVO IN THE POETRY
OF MOMČILO MOŠO ODALOVIĆ

Summary

Mošo Odalović, one of the most significant literary phenomena in Serbian literature for children and young adults, was much better in the writings of a poet than he was in literary criticism. Today he is a poet who, with the lyrical discourse of his poetry for children and

young adults, has inherited the Serbian language of Pomoravlje of Kosovo and left it in the heritage of future generations as an evidence of childhood, education, life and suffering in this region. With his poetry, Moša Odalović gave a live picture of the chronotopes of Kosovo. The chronotop of Kosovo is everything from the smallest insect through the sublime bee to the appointed people, places, and railway stations, which, all of them together, are toponyms of one life, of one nation in Kosovo before only a few decades ago. His poetry is therefore a testament to the existence and restlessness of evil.

Сања В. ГОЛИЈАНИН ЕЛЕЗ¹

УДК – 821.163.41.09-1 Одаловић М.
Педагошки факултет у Сомбору
Универзитет у Новом Саду
Faculty of Education in Sombor
University of Novi Sad

ДИНАМИКА ДИСКУРСА У ЕПИФАНИЈИ ПЕСНИЧКЕ СЛИКЕ – ПОЕТСКА ДУХОВНОСТ СТВАРАЛАШТВА МОМЧИЛА ОДАЛОВИЋА КАО УЗВИШЕНА ТАЈНА ЗАВИЧАЈНЕ ОНТОЛОГИЈЕ ДЕТИЊСТВА

Сажетак: У раду се актуелизују поетичке и херменеутичке премисе Одаловићевог стваралаштва у контексту завичајности песничког идентитета и онтологије детињства. У фокусу истраживања је динамика дискурса, инвенција песничке слике и хуманистички активизам песника у онтологизацији почетног простора завичајне и духовне премисе идентитета детињства. Синтетска исходишта генеришу типолошка одређења динамике поетског дискурса у регистру калеидоскопа поетске слике и песничког фантазма – од инвентивног космолошког проницања првих песничких књига и прозних нотирања (*Врло важно, Да ти кажем нешто, Пегави генерали, Од амебе до бебе, Неко је украо ласту, Мама је глагол од глагола радити, Друзе тата, кућни команданте, Твоја звезда будалица*) до књига које у опалесцентном језичком ткању отварају онтолошка питања завичајности идентитета у смерницама бића и језика (*Буквар, завичајни појмовник, Завичајни буквар*), културолошке и историјске парадигме (*Жича пчелино чедо*) – као искон и уток хуманистичке ревности и поетске духовности Момчила Одаловића.

Кључне речи: поетика, дискурс, песничка слика, духовност, идентитет, онтологија детињства.

Онтологизација дечје књижевности као рађање пуног говора – историјска и поетичка парадигма

Када говоримо о дечјој књижевности данас, неминовно се намећу питања теоријске систематизације поетичких узуса и актуелизованих херменеутичких деривација, које су током последња два века имале вероватно највеће рефлексе утили-

тарности, непосредности/стварности у савременом исходном обликовању и динамичном пулсирању поетичке и поетске духовности процесуалне форме. Стога се актуелизација дечје књижевности у савременом поетичком дискурсу не исказује само у протејској постмодерној процесуалности већ и као постулат стварности који је по својој природи поетички (онтолошки) отворен у синтетичком јединству сфера субјективно-објективног конструкта естетичких ситуација у тријадном јединству и агону лирско-епско-драмског жанровског профилирања. Синкретички постулати поетске речи, напосе дечје књижевности, сагледани у њеном *ритуалном* (педагошком), историјском и идеолошком практицизму, сигурно су она генеративна матрица која књижевност води ка презентној, актуелној инсценацији.

Та особеност је тим видљивија ако је посматрамо и у оквиру парадигматичних оса поетике српске књижевности, оне сакралне духовности која је дубоко актуализована у нашој средњовековној књижевној речи, а модификована исходишта јој сежу до илуминације просветитељске парадигме великих учитеља нације, и оне пак историјске, естетске, аутохтоне и индивидуалистичке, засноване на естетском проницању самосвојне предметности која се у дијалогичном, интертекстуалном коду развија као особен вид литерарности. У домену таквог развоја (од педагошки, идеолошки нотираних нормативних постулата до романтичарске разуђености и потоњих интенција поетског јединства и жанровског номинализма) књижевност за децу се у двадесетом веку креће од премисе васпитне употребљивости поезије за децу 19. века² (и поред начелног ограђивања од педагошке злоупотребе уметничких дела)³ преко реактуализације конструкта ироније, по-

2 Како је већ књижевнокритички зпажено, „према пустом Пура-Моци, лењом Гаши, и сличнима, Змај милости није показивао. Ипак, деца су најчешће сликана у чистом, ограђеном простору детињства, који је, по том осећању и схватању, простор првобитне отворености и невиности: детињство сваког човека као да понавља људски живот пре источног греха и прогона из раја. О тим Змајевим песмама морамо данас судити уважавајући књижевноисторијске околности: ограничен моралним начелима једног времена и једног друштвеног слоја, Змај је имао права на идеализације које су се већ у песмама његових првих епигона показале као површне и заглупљујуће“ (Данолић 2004: 109).

3 Основни постулати педагогизације књижевности заснивају се на доминантнијој обузетости оним што је несумњиво и опипљиво, с једне стране, а, с друге је снага естетске сугестије и духовног етимона: увек је

уке, вица, који се проширио у надстварну слику суздржане нежности (епифаније литерарног конструкта) до потпуне илуминације хронотопа детињства у стваралачком надилажењу свега што га почетно, генерички одређује.⁴ Персонално начело као генератор и предводник српске књижевности (од светосавског кода до доситејевског прегнућа и вуковске аутохтоности, те следбене змајевске лирке у непосредном и апелативном дечјем орјентуру) развијало је у свом окриљу и оне следбенике који су на новим основама успостављали њену литерарност, рецептивну и аутохтону снагу у васпитању укуса и остварењу естетичких постулата дијахроније, дубоко контекстуализоване непосредним просветитељским, функционалним и естетичким видом европског књижевно-теоријског миљеа – између Крочеовог поетичког одклона да је жанр само име и ништа више и Штајгеровог стилско-интерпретативног одређења жанрова као „основних појмова поетике“.

Ако у тако постављеним координатама осветлимо аксиолошка питања морфолошких принципа српске књижевности за децу или српске дечје књижевности, онда се управо на пољу лирике најнепосредније исказују динамични односи главне литерарне тријаде и њене паралелне тријадне координате у историји, филозоји и науци, како у генолошком тако и општем онтолошком одређењу актуализације хронотопа и идентитета детињства.

било лакше говорити о привидном садржају књижевног дела но о тајним извориштима лепоте (Данојлић).

4 Говорећи о Душану Радовићу и поетичкој снази његовог преокретау дечјој књижевности, Милован Данојлић запажа и прецизно одређујеу чему се огледа васпитна функција дечје књижевности, преобразена у радовићевском маниру и стилу:

„Дечја књижевност одувек је коришћена у васпитне циљеве. Радовић је прихватио ту њену функцију, али ју је преусмерио. Јер, и васпитни циљеви могу бити различити. Дечју књижевност Радовић је упутио ка васпитавању бољег књижевног укуса, ка развијању слободне, стваралачке личности детета. Сложимо ли се да је за изграђивање такве личности важно упућивање у тајне слободе, поучавање игри и радосној креативности, и да томе, на свој начин, и песма може допринети, онда је Радовић васпитач од несумњивог значаја и утицаја, делатан како само продорна песничка реч уме да буде делатна“ (Данојлић 2004: 185).

Естетички аспекти дечје књижевности у идеолошкој призми – поетска духовност и процесуална форма – функције, побуде и тежње

Динамика идеолоше парадигме дечје књижевности, њен поетички и естетски потенцијал, несумњиво су били одређени духом новог века: епистемолошким питањима, дихотомијом чулног и аргіогі знања, те просветитељске филозофије која увелико утичу не само на развој модерне мисли већ и на просветни и културни живот датог времена. У историји европске науке почеци новог века обележени су напором да се конституише јединствен систем знања којим ће се објаснити нова слика света. Управо је, као српска просветитељска луча, која разум, просвећивање и образовање уводи у поље најзначајнијег утицаја духовности и вредности национа, Доситеј Обрадовић је интенционално кроз шалу, забаву, хумор и смех проналазио модалитете (жанровске и тематске условности) за катарзично дејство смеха (комике и поуке), његовом мотивационом и дидактичком потенцијалу:

Другим речима, Доситеј је у хумору и смеку нашао мотивациони и дидактички (сазнајни и васпитни) потенцијал, који је у свом педагошком деловању користио у виду поуке кроз смех.⁵ Његов став према комици и поуци која се са њом повезује занимљив је и услед тога што је он познавао више врста комичног и смеха, од афористичког до комедиографског смеха, стављајући их у службу усавршавања и увесељавања људи. Описујући жанровска својства комедије, у предговору уз свој превод *Дамона*, Доситеј је објаснио образовну вредност и васпитну корист ове драмске врсте (Бајић 2016: 42).

Синкретичка жанровска оса је тим уверљивија у делима писаца за децу и на широј дијахроној линији, кад је посматрамо и као илуминацију матрице која је и генератор експанзионистичких смерница дискурских наслојавања, посебно ако имамо у виду интерференцију усмене традиције као

⁵ Бајић запажа да се мотивационо-афективна и поучно-забавна функција смеха и хумора могу се наћи у многим сегментима Доситејевог деловања, у *Животу и прикљученијима* (хумор и комично посебно су илустративни у глави под насловом „Како сам постао капамаџија и трговац“), у *Совјетима здраваго разума* („Прво реци, па гледај те утеци“), у *Собранију разних наравоучителних вештеј* („Један пар папуча“). Одређену слабост, порок, недостатак Доситеј је овде разобличавао и освешћивао смехом, користећи његову моћ да дату појаву приближи, оголи и демаскира као комичну.

„детињства народа“ и књижевних дела насталих из матрице „наивног доживљаја света“. Од модернистичке, фрагментарне, секундарне, посредне, ироничне опсервације света, народна књижевност (и са њом повезана усмена традиција, а данас и илуминативно канонизована поетичка оса савремене књижевности за децу) нас враћа искони језика, његовим изворним потенцијалима митске интегралности. Тако можемо пратити преображај основног идејног усмерења у многим делима која настају под непосредним утицајима традицијског врела. Нови интерес за старе митске теме је, у ствари, рушење класицистичког приступа областима поетске имагинације и стварање нових прилаза, „интегрално људских, дубоко самосазнајних“ (Pavlović 1975: 536).

На другој страни, Бретонове (Андре Бретон) сентенције о надреалистичком изразу као стварном функционисању мисли, диктату мисли у одсуству сваке контроле разума, изван сваке естетске и моралне преокупације, изведене непосредно из психоанализе, из методе слободне асоцијације (Фројд) – најближа је генеративној матрици хронотопа детињства, који се актуализује како у поемама Александра Вуча, тако и у послератном хумористичком, фантастичном и сатиричном коду Бране Црнчевића, Душана Радовића, делом Топића и Бећковића. Тако и теоријска експликација поезије и хумора Марка Ристића одбацује како естетизам тако и морални и друштвени утилитаризам као највећа ограничења слободе, без које нема праве уметности. И до преокрета у споријем развоју послератне драме (када је реч о актуализацији комичног као естетског узуса) долази илуминацијом непатвореног кода *онтолошког као комичног, лудистичког и наивног*, са појавом Александра Поповића. Док је код Нушића, његовог непосредног претходника, тежиште комедиографског ефекта на драматуршким компонентама фабуле и заплета, код Поповића је сва снага садржана у језику, чију раскош он открива виртуозном спретношћу, духовитог, праскавог и живог говора, сликовитог, оштрог и искрицавог језика – Поповићева драма и са њом актуализована сценска бајка одзвања са позорнице кристалним звуком аутентичности.

Књижевни историчари запажају да тај живи говор данашње београдске улице, пун саркастичне полемичности, шатровачких гегова, идиома излизаних архаизама, искривљених туђица и тупог конференцијског жаргона, пре

Поповића нико није успео да толико савлада и да подреди законима драмске дикције. „Захваљујући првенствено снази и уверљивости језика, који је местимично тако развијен и полетно разигран да прети да ће заглушити друге, ништа мање важне одлике драмског текста – кроз Поповићеве драме струји неулепшан и истинит живот, помало тужан и помало смешан, опор, весео и каткад бесмислен“ (Палавестра 1972: 343).

Избегавајући непосредност лирског исповедања у поетском дискурсу, јер „истина није у мојим рукама да би могла постати моја исповест“ (Павловић 1981: 188), и наши савремени песници (Радовић, Ршумовић) су отворили нова литеарна гледишта на духовну ризницу националног и светског завештања, градећи на фону диференцијалног квалитета књижевне чињенице (тј. суодносом било с књижевним, било с изванкњижевним низом) нове и неисцрпне могућности семантичког и идејног богатства поетског света сталним актуализовањем (у интертекстуалном односу динамичног прометања) *чуда* и *чудесног* као исходишне тачке профилирања међусобно прожетих, али и антиподних жанрова и образаца мишљења у онтологизацији идентитета и хронотопа детињства.

Исходишта и синтетички домети ових анализа отварају и нове истраживачке могућности сагледавања ширег стваралаштва за децу, јер управо на полазиштима савремене стилске полифоније (од ироније до патетике и натраг), ови модерни тонови у савременој књижевности, која као рецепијенте има децу и омладину, доприносе њеном естетском и етичком значају и таква поетска (творачка) реч „поново осваја сан о савршенству, моралној чистоти, савести, критичкој антипесничкој побуни и, надасве, естетској релевантности“ (Росић 2007: 12).

Управо у таквом конструктивном послератном миљеу, који се и поред владајућих идеолошких матрица, жилаво стваралачки, духовно, ерудитски одупирао једнотонском утилитаризму, изданци надреалистичког и авангардног постају најекспресивнији поетички оквир синтетизованог критичког језика друштвене стварности. *Сатирични код* постаје поетички оквир за реактуализацију првотности детињства, па стога Деретић управо наглашава да неки од најважнијих сатиричара стварају и у области књижевности за децу (Б. Ћо-

пић, Д. Радовић, А. Поповић, Б. Црнчевић, М. Витезовић), што покушава да објасни као симбиозу сатиричног и дечјег, као на први поглед неочекивану, а заправо нимало необичну, доказујући да су најбољи писци за децу били заправо и сатирични писци и песници: Змај, Свифтова *Гуливерова путовања*, једна од најбољих сатира у светској књижевности, данас се чита као роман за децу и омладину.

Онтолошки приступ дечјој књижевности данас проистиче и из подстицаја и сазнања да „у сваком случају појва модерне дечје књижевности у данашњем смислу речи, у прошлости није било“ (Данојлић 2004: 7). Та стваралачка револуција у књижевности за децу поставља је као „потпуно самосталан и целовит огранак савремене књижевности“ (Палавистра 1972: 355). Формално и тематско мајсторство ове области засновано је на оним премисама Змајеве поезије, која је у међуратном периоду једнако подстицала и традиционалну дескриптивну лирику за децу и надреалистичке следбенике духовне авангарде. Нови урбани тон, већ актуализован у Поповићевом драмском говору, удаљавање од рустикалног лиризма, нов сензибилитет у често блиставим покушајима обједињавања реалног и надстварног, аутентичних животних рефлекса и ирационалних импулса духовите игре, која разбуктава запретане стваралачке снаге, распаљује фантазију, окрилаћује речи, преусмерава форме света и дечју личност испуњава пуним доживљајем свемоћи и слободе – „ти покушаји донели су послератној српској књижевности за децу не само нове вредности и модеран израз, већ и једну нову поетику. Она ће вероватно моћи да преобрази традицију дечије књижевности и да отвори нове путеве у безмерна пространства дечјих доживљаја, снова и маштања“ (Палавистра 1972: 356):

Милован Данојлић ће васпитну улогу књижевности првенствено видети у сталном епифанијском, откривалачком односу према свету: „Дечја књижевност открива свет и непосредне односе у њему, именује ствари и бића; у том смислу, њена васпитна улога је неоспорна“ (Данојлић 2004: 28). У исходишту таквог поетичког фокуса игре, хумора и сна, хронотоп детињства и корпус књижевности за децу се појављује као оквир трајне инспиративне тежње да се овлада новом духовношћу и на морфолошки различитим аспектима књижевног текста:

У начелу, васпитна тенденција не мора да упропасти и обеснажи уметничко дело, али пракса скоро редовно даје супротне доказе. Васпитна намера ограничила је замаха и снагу и једном генијалном уметнику какав је био Толстој (1828—1910), у *Кројцеровој сонати* на пример, па се не треба чудити што, вођени њоме, недаровити дечји писци западају у немоћ (Данојлић 2004: 29).

Није тешко закључити да се онтололошка самобитност, естетска иманентност и кохерентност предметног света, хетеротопија, децентрираност субјекта и хетерокосмика у савременом приступу хронотопу детињства увек оживљавају изнад откоса „зоне напетости створене контрадикцијом и јазом између претпоставке да деца и књижевност имају очигледна, доследна и логички изведена значења и стварне употребе термина *деца* и *књижевност* унутар фразе *књижевност за децу* на врло специфичне, а неретко и недоследне начине. Тако се и сами покушаји да се дефинишу *књижевност за децу* и *дете* као читалац налазе у овој зони напетости“ (Оберстајн 2013: 31). У нашој књижевнокритичкој свести се модернизам педесетих година двадесетог века доживљава као илуминација поетичког рефлекса међуратних авангардних токова и када је реч о интенционалним и симптоматичким премисама интерпретативних исходишта дела водећих или доминантнијих писаца дечје књижевности:

Све до Радовића, књижевност за децу била је израз патријархалног света. Змај и дуги низ његових следбеника били су добродушни песници који су своје идеале нудили деци, сматрајући да ће она на тај начин да уђу у свет одраслих. Ни Вучо, ни Радовић нису имали такве идеале, увођење деце у свет одраслих сматрали су утопијом коју је требало рушити (Вучо говори о глумом буквару, а Радовић у чувеном афоризму саветује родитеље да туку децу чим приметете да лице на њих) (Јовановић 2008: 70).

Та зона напетости се у савременој дечјој књижевности разрешава оним типом естетског чина који својом духовношћу ствара нове основе процесуалне форме за потоње читаоче првог смисла – као и особен дијалог поетика, живота и дела Десанке Максимовић и овогодишњег добитника њеним именом овенчане награде, Момчила Одаловића.

Онтологија завичајности детињства – епифанија животних трептаја у три стиха

Од модерног ка заветном – на трагу песништва
Десанке Максимовић

Момчило Мошо Одаловић се појављује на тако конципираној сцени као особен и самосвојан песник, попут песникиње чије име награда носи, који синкретички обједињује мноштво традиционалних мотива у особеном модерном дискурсу, дајући им непатвореност и снагу непосредног и истовремено обоженог, пророчног говора. Смисловност поетске матрице овог писца, првенствено његова лирска оријентација, која чини срж и генеративну матрицу дела, исказује се и као илуминација поселартног српског модернизма педесетих али у особеној архетипској матрици завичајности у његовој дуалној биографско-онтолошкој заснованости.

Стога се и духовност ове поезије развија у поетичком калидоскопу с једне стране архаичног наслеђа почетног простора завичајности⁶, и са друге стране у медијском синкретизму авангардности поетских слика космолошке визије. У сразмеру ових силница се развија и актуализује поетска космогонија Момчила Одаловића, његова непатвореност и отворена дискурсна динамика поетског говора као особен и вид хуманизма, нових кованица, симболике и говорних обрта, који на аутентичан начин осликавају доживљај детињства у синкретичком, митском јединству непоречивости бивства.

Отуда већ познати регистар поезије детињства брени се новим валерима, оксиморонима, парадоксима, језичким играма, помичним перспективама и динамиком протејске форме јединствених светова. Тај вид непосредног доживљаја, слободног промишљања, неспутаности у емпатичност, саживљености, дубока просећаности свог детињства на Косову у бројној породици и тананих валера обухватне литерарности у потоњим делима (посебно у збиркама *Неко је украо ласту*, 1990; *Тако је било, пчеле ми*, 1995, *Буквар, завичајни појмовник*, 2001, *Поправљамо низбрдице*,

6 Мошо Одаловић је често истицао егзистенцијално-есенцијалне изазове и дрхтаје свог детињства и одрастања на Косову: „Живећ на Косову, живео сам у три стиха Осипа Манделштама: *Помози ми, Господе, ову ноћ да преживим/ Бојим се за живот, смилуј се своје робу/ петроградски је живот као да сневам у гробу*“... <http://www.pecat.co.rs/2016/07/moso-odalovic-cik-ostavi-gracanicu-ako-te-je-majka-rodila/>

2006; *Твоја звезда будалица*, 2014; *Добро јутро, Велика Хочо* : изабране песме, 2017) – сведочи о особеном, изграђеном песничком систему, у којем се знатижеља и запитаност прожимају са онтологизацијом света, умножавањем простора и гледишта у његовој епифанији. Прожимања сећања и предвиђања иманентне сликовитости и магичности, исказују се стиховима у којима пулсира пуноћа и преображај непосредне рудиментне стварности, која се изграђеним премисама поетичности и наративности, али и згуснотом симболичком метаморфозом идиоматског у лирски амблем и симбол – претаче у нову космолошку визију, померајући границе утврђених светова, продирући у надстварну орбиту као у најинтимнији простор бића, језика и песме, али истовремено стварајући завичајну хрисовуљу непатворене косовске туге којом се исказује бол због губитка дома, почетног простора, завичајности, страна света – сеобе, ски-тије, разарања и стварања идентитета. У таквој поетичкој задатости дело Момчила Одаловића је аутохтоно, искричаво и медитативно, бунтовничко и молитвено, елегично и еруптивно, радосно загрцнуто, довољно дистанцирано од исповедне и дескриптивне лирике, али и епигонских наноса и естетске херметичности церебралног дискурса, прожето егзистенцијалним дрхтајима у откосу стварности и онтолошке динамике хронотопа детињства. Стога се у нашој савременој књижевнотеоријској перцепцији Одаловић надаје, попут велике поетесе Десанке Максимовић, и као као „песник изворног, самониклог гласа, који уноси нове акценте и аутентична опажања о животу и свету, о времену у човеку и човеку у времену. Лексицки разбарушен, са преплитањима екавице и ијекавице, овај песник прави успеле графичке експерименте, на пример, у песми Родитељица и родитељ, Кров над главом, ЈА па ЈА, Како је Звијук сломио Сломиврата итд. Он је песник игре и несташлука, ведрине и смеха, коме је детињство вечита и неисцрпна инспирација. Духовитост, допадљивост и сензационалност чине главна обележја његове поетике и поезије за децу и младе“ (Ђуричковић 1999: 74).

Особеност и инвентивност Одаловићевог мотивског регистра и слике света, и поред чињенице да је још током седамдесетих и почетком осамдесетих објавио своје прве збирке (*Врло важно*, 1975; *Да ти кажем нешто*, 1977; *Пегави гене-*

рали, 1981) несумњиво је одређена појавом збирке *Од амебе до бебе* (1982), дела које је својом свеобухватношћу доживљајног и духовног просејања стварности, актуализацијом питања генезе, онтологизације космичког принципа, кога овај динамични песник, визионар и уметник визије, проналази у тајни рођења, благослову и радости постојања и мајчинском, материнском почелу света, бића, детета и човека – надишло досетљивошћу асоцијативности и аналогije, сва дотадашња остварења, учиталачкој и књижевнокритичкој рецепцији. „На основу претходних збирки Одаловићу би ипак припадало скромно мјесто у савременој српској поезији, али је ту и збирка 'Од амебе до бебе' која га уврштава у ред бољих пјесника за најмлађе“ (Идризовић – Јекнић 1989: 761).

Сад већ канонизованој у својој новини збирком *Од амебе до бебе* (1982), Одаловић поставља и мотивске смернице детињства у нов (космолошки) контекст, развија тајну почела у особеном инструментарију поетске атмосфере и то стапањем различитих дискурса у особеној полифонији биолошко-поетичке матрице и оживљене слике животног почела:

Из вреле космичке фуруне,
из жутог небеског праха
Сунце се на Млечном путу родило.
Затим су бљеснуле муње,
и све се као трептај догодило –
Земља је провирила из страха.

Из пра-пра-праматерије,
у време пуног Месеца, нешто је као беба
зуцнуло.
Не, никако! Ма, каква беба –
осуше брбљиве бактерије.
То је амебино срце куцнуло;
ваљда су амебе старије од бебе.

(Одаловић 1982: 5)

Инвентивност поетског говора одређена динамиком дискурсног наслојавања у свету песника који „само пева биологију“ и каје се „што не зна много више о рађању свет“ (Одаловић 1982: 77), отвара се комуникацијском фразом, енклитичким облицима, елиптичном и дијалошким компонентом епистоларне форме, персонификованим светом од амеба и

алги, полипа, зеленог бичара, до корена *који страхује да се не искорени* и стабла, незадовољног опслужитеља листа и корена, који суновратно завршава на стоваришту грађе:

Слатководна алга у локви иза куће
пише рођаки из Атлантског океана:
Драга Еуглено, овде је немогуће,
дошла бих тамо неколико дана. (...)

Драга Хлорело, овде је хладно и слано.
Не осећам се добро, боли ме очна мрља.
Колико ли пута помислих само:
благо Хлорели док се у локви прља!

А биолог је записао у једном ретку:
Није било лако биљкама на почетку!
(Одаловић 1982: 9)

Надахнутост, самосвојност, неспутаност имагинативног, осетљивост фантазије и мисона инвентивност и ревност – прожимају се у родности детињства света: поетски се актуализује од илустративности и лирског преображаја мотивске грађе, богатства појавних облика живота у хуманизованој представи до илуминативних, досетљивим хуморним обртом оживљених наративних образаца, анегдоте или бајке у новој космогонијској контекстуализацији:

ОНАЈ ИСТИ ВУК

(Ово је исти вук. Онај из бајке коју знамо.
Само је Црвенкапа друга, мало бистрија)

– Где си пошла девојчице, откуд 'вамо?
– Ево сакупљам лишће, да шума буде
чистија.

– А имаш ли, злато моје, оболелу баку,
да је обиђем у изнемоглости?

– Имам, добри вујо, рођена је у лошем
знаку,
ено је тамо, горе, броји вучје кости.

– Нешто ме стомак заболе...Не знам
шта ми је.

Рећи ћеш баки – доћи ћу трећи пут.
 – Бежи, вујо, бежи што раније,
 синоћ јесањала дренови прут... (Одаловић 1982:
 67)

У завршном самеравању песник је космичким принципом склада одуховио (обожио) своју поетску предству:

И на крају
 Од амебе
 до бебе
 све се лепо
 згодило,
 све се
 на свету
 својим редом
 родило.

(Одаловић 1982: 75)

Збирка *Мама је глагол од глагола радити* (1986) управо наговештава особеност поетске фантазмагорије актуализованог у протејској форми космичких и космогонијских веза и исходишта јединственог препознавања Сунца–мајке као творачког принципа динамичног пулсирања живота. Та динамика дискурса се вештом језичком игром остварује не само као осетљивост фантазије у потцртаној доживљајној сфери говорног чина већ и као путоказ оживљене литерарности писма и говора (од језичког знања враћамо се непатвореном језичком осећању) – и као што се у насловној песми поетска сугестивност и лирска епифанија актуализују језичким обртом, епифанијом комуникативног фразеологизма и идиома: *добар дан, изволи, побогу, где сти* – који постаје основа онтологије бића (*мајка је глагол од глагола радити*), тако се у другој песми особеност мајчиног лика открива предметним трагом сажетог и скривеног света – кутије.

Та визија склада прожета снагом примордијалне енергије Сунца у рађању света и човека (*камен се у пиљке раскамени,/ и тихо, као да виолина кроз ладолеж гуди, Скамењену сузу радосница замени: Људи! Рађају се људи!*) пулсира као ново трагање за животном искром – сада завичајне понорнице и синкретизма митолошке сакрализације одуховљења света у стиховима евоцираног раскњижја, само неколико

година касније у знаковитом циклусу *Нешто се озбиљно догађа*, збирке *Неко је украо ласту*:

Нешто се озбиљно догађа.
Врапци се скрили у прућу.
Неко се с татом погађа –
купује нашу кућу.

И све око куће, дабоме;
путељак, њиву, воду –
Доме, најлепши доме,
купују гнездо и роду.

Купују стране света;
сад побркано све је.
Лето је, мраз пуккета
Сунце пахуље веје.

На кори трешње пише:
„М.О. украо ласту!“
Молим вас, тихо, тише –
нек слова мирно расту.

Кад тамо, далеко тамо,
изгубим стране света,
ласта ће бити са мном –
да стране одгонета.

(Одаловић 1990: 7)

Нема сумње, Одаловићев изнијансирани лирски говор је духовношћу и снагом непосредног доживљајног импулса обременен и кад је у непосредном дијалогу са стварносним одређењима као генеративним матрицама лирске структуре, али и када илуминациојом традиционалног и заветног долази до најдубљих основа човековог односа према детињству и лиминалности/лиминарности иденетитета. Тако се иза једног топлог лирског сензибилитета, ведрога и снажног песничког гласа, упркос првом егзистенцијалном дрхтају, животном искуству и историјском бремену, агоналности завичајног као почетног простора бића и национа, полетног и стваралачки оваплоћеног богатим валерима мисаоности и сензибилитета говорне мелодије, која „собом бива мноштво“, оживљена у богатим и изнијансираним пределима искре сећања, луче детињства „лампиног детета“, косовског завичаја, одрастања

у бројној породици, благословеног мајком сведржитељком, космосом, увек изнова проникнутом божанском искром и у најмањем зрну и праху постојања.

Стога се с правом може закључити да је песникова поетска и хуманистичка призма, иако мотивски, доживљајно и идејно разграната у вишедеценијском песничком и уметничком раду – песнички и животно кохерентна, илуминативно доведена до песничког система заноса и законитости, па као песничка орбита Васка Попе (пријатељство са ликовном групом „Медијала“, симболичка усмереност логотипа којим је сликовно представљена свака збирка из стваралачког опуса, песме које је посветио познатим сликарима ове групе.)⁷ – динамично развија своје мотивско језгро у синкретичкој интермедијалној спони речи и амблема, цртежа, графичке илуминације, речи и слике јединственог песничког и животног искуства Момчила Одаловића.

И када на фону комичног обрта, ведрине и хумора изнова промишља и доживљава свет завичајности и детињства, призоре и сцене одрастања, читалац прозире тај ведри, оживљени и одуховљени свет враћања као особен вид катарзичног трагања за сржном мером хуманости света који се сриче из буквара детињства, јер, како запажа Милован Данојлић вреднујући Одаловићев лирски круг „оно најважније што о животу и људима треба знати, научимо до своје десете године“ (Данојлић 2008: 10).

Задивљеност и радост препознавања тајанствене самосврховитости постојања (у особеном лирско-религиозном надахнућу) додтна је снажна притока песничког света и генеративна матрица песничког бића, идентитета и онтологије детињства. На различитим мотивским пунктовима контрастно, оксиморонски јасно, пародијско, хуморно и иронично, лудистичко, персонификовано, дискурсно разиграно, дијалогично, децентрирано и монашки одано, заветно и бунцијски – сва лица света стану у орахову љуску Одаловићевог сти-

⁷ Песник је осмислио циклус о малим кутијама гледајући колекцију осликаних објеката свог пријатеља сликара Леонида Шејке. Попа је веома волео сликарство, дружио се са многим сликарима, а нарочито интензивно се дружио са члановима групе *Медијала*. Малии грбовник сликара, публикацију насталу 1969, песник Васко Попа осмислио је тако што је по једну песму посветио сликарима из Медијале (Даду Ђурићу, Ољи Ивањици, Милићу од Мачве, Милу Главуртићу, Миловану Видаку, Светозару Самуловићу, Синиши Вуковићу, Владимиру Величковићу).

ха. Тако и Одаловићева „Кутија за дугмад“ – попут Попине *мале кутије*, која је (као и *белутак*) расла као минијатурна, иронична и са симпатијама опредмећена космологија, те је кроз процес самозаљубљивања и самозачињања тражила и видела свет испуњен неком празнином, па ипак пун чежње да се испуни нечим аутентичним – поетски сведочи о уметању и умножавању збиље, несмирене љубави, поистовећења, јединства у калейдоскопу и опалесцентности светова „Кутије за дугмад“:

У маминој кутији за дугмад
 каквих све нема чудеса;
 она би, да има кад,
 могла да скопча небеса.

Има их из каменог доба.
 Једно сам цртао у свесци.
 Испод карпатског гроба
 нашли га каменоресци.

Има ратничких, с војничких кошуља.
 И једно генералско ту је.
 Оно се понекад по кутији прошуња,
 поређа дугмад, па командује:

На своја места, дугмићи-округлићи!
 Не дугметарите ко раскопчана банда!...
 (Одаловић 1997: 13)

Уместо завршне речи

Из осећања и призора детињег живота, песник гради људску меру свог и нашег света, црпе скривену снагу идентитета и духовности детињства, актуализујући га у присној и целовитој прожетости и обожености бића и света. Тај почетни лирски простор се актуализује језиком као кућом бића и језичком сликом, живом, архетипски динамичном у циклотворном враћању и кружењу космолошке визије. Језик се отвара и онеобичава, односно враћа првотним спонама са светом не само на јасном фонолошком плану ономатопеичности и асонантности у особеној дијалогичности поетске речи као доживљају космолошке визије из генеративне матрице детињства (дозивање дечака и мајке пред невреме у песми

„Ветар ми однео панталоне“) већ и кроз структурно-семиотичко поигравање лексичким варијантама које се генеришу из прожимања денотације и конотације језичког језгра у динамичној деривацији поетске слике с особеном лиризаацијом и хуморним бојењем свакодневних призора босоног детињства, као у песми „Укрштеница“:

У малој кући стално се гужвамо;
једни другима удну ногу спавамо.
Као укрштене речи, по кревету се пружамо,
изгубимо места, па их решавамо:

Под 1. водоравно – наравно тата,
под 2. и 3. брат до брата,
а ја сам увек негде на среди –
тамо је најгоре, ништа не вреди.

У другој соби мајка и кћери
спавају тихо као што спава шума,
а ми, мушкарчићи, неке чудне звери,
скачемо као да смо сишли с ума.

Па онда тата – и то се дешава –
Донесе прут, па нас решава.

(Одаловић 1997: 15)

Осећај завичајности је *отисак десног кажипрста*, оријентир, света ватра, препознавање среће, жудње и туге, страна света, уже отаџбине у крхотинама и одблеску изгубљеног неба. Та драматична животна чињеница постаје део најобухватније поетске космогоније, премиса клеидоскопског огледања прошлости и садашњости, лелујавих граница стварности и идентитета:

Кад тамо, далеко тамо,
изгубим стране света,
ласта ће бити са мном –
да стране одгонета.

(Одаловић 1990: 7)

У основама епифаније песничке слике је саживљавање до поистовећивања и када песник нотира најудаљеније честице и ћелијске матрице живота, али и кад песник актуализује и сенчи хронотоп детињства, препознавајући у свакој

појави „најпре оно што потврђује тајанствену самосврховитост постојања“ (Данојлић 2008: 11).

Са тог интуитивног, осећајног и спознатог животног и песничког међаша, Момчило Одаловић је самерио границе светова, лепоту малих ствари, неисцрпну снагу изгубљеног завичаја, неутаживу снагу живота, љубави и породичног заједништва, и космолошку визију мајке, која као Сунчева кћи осликава песникову дугу живота – песме, молитве, похвале, тужбалице, радоснице, здравице, среће и сете:

Молитва за маму

*– Ја немам маму и живим сама,
Кажу – колико вреди мама?*

Она вреди Сунце бело, ведро Небо, све планете,
Три улице, цело село, тону среће, кило сете...

(Одаловић 2008: 135)

Истраживања песниковог аналогојског и вредносног става сежу и до астралних и космичких параметара језичке структуре:

Изузетну вредност мајке песник поистовећује са симболом белог Сунца које оличава неку врсту васионских светлећих кола са зрачним боговима сунца, који терају белце, прелазећи с једне стране света на другу, пружајући се у свим правцима. Бело сунце на коме песник инсистира у традиционалној симболици повезано је са соларним животињама и птицама.

Мајка вреди и као једно величанско небо које симболизује бесконачност, висину, али и узносито царство блажености. Небо је нашем песнику унеколико свеопшти симбол који изражава веровање у створитеља као у биће обдарено свеколиким знањем и мудрошћу, које успоставља животне и моралне законе. Мајка за њега има облик небеског бића, па зато све што се догађа у астралним и планетарним просторима, проишлази из њене хијерофанијске моћи. Поред тога, мајка вреди – све планете. Оне узете заједно оличавају међуделовање свих есенцијалних сила свемира и природе (Цветковић 2011: 1085).

Управо у ширини и обухватности мотивског регистра, нијансираности доживљаја и основних емоција детињства, саживљавање и поистовећење са свим феноменима човеко-

ве стварности у једној крајње непатвореној и језички одуховљеној представи, која узносито сажима све обрасце наше старе, усмене и нове књижевне традиције у имагинативној, рефлексивној и референцијалној тријади – живо пулсирају све компоненте развојне поетике и херменеутике дела Моша Одаловића као несумњив вредносни постулат укупног доприноса савременој дечјој књижевности и култури у сталном враћању и изграђивању завичајне основе детињства као залога самопорекнутог, дијалогично истрајног, лиминалног, отвореног – идентитета.

Извори:

- Одаловић, Мошо. *Где је лампино дете*. Београд: Завод за уџбенике, 2008.
- Одаловић, Мошо. *Од амебе до бебе*. Београд: Делта прес, 1982.
- Одаловић, Мошо. *Увртута књига*. Врбас: Слово, 1995.
- Одаловић, Мошо. *Неко је украо ласту*. Горњи Милановац: Дечје новине, 1990.
- Одаловић, Мошо. *Јабуко мирисна*. Бања Лука: Глас српски, 1997.

Литература:

- Бајић, Љиљана. Доситеј Обрадовић и савремена педагогија. У: *Методички цветник: Зборник радова из методике наставе српског језика и књижевности*, Београд: Друштво наставника српског језика и књижевности, 2016.
- Данојлић, Милован. *Наивна песма*. Огледи и записи о дечјој књижевности, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 2004.
- Деретић, Јован. *Историја српске књижевности*. Београд: Просвета, 2002.
- Ђуричковић, Милутин. „Књига петорице : Петорица из српског“. *Детињство*, год. 25, бр. 4, (1999): 73–75.
- Јовановић, Славица. О Радовићевој књижевности за децу. У: *Душан Радовић и развој модерне српске књижевности*, Александар Јовановић, Драган Хамовић (ур.), Београд: Учитељски факултет, 69–90, 2008.
- Оберстајн, Карин Лесник. Основи: Шта је књижевност за децу? Шта је детињство?, у: *Тумачење књижевности за децу: кључни есеји из међународне приручне енциклопедије књижевности за децу*, Београд: Учитељски факултет, 2013.
- Павловић, Миодраг. *Поетика модерног*. Београд: Вук Караџић, 1981.
- Палавистра, Предраг. *Послератна српска књижевност*. Београд: Просвета, 1972.

- Попа, Васко. *Мала кутија*. Београд: Нолит, 2004.
- Росић, Тиодор. *Песнички видови ироније*. Јагодина: Педагошки факултет; Београд: Српска школа.
- Цветковић, Никола. Космички мотиви и симболика Моша Одаловића у певању о мајци. Зборник радова конференције „Развој астрономије код Срба VI”, Београд, 22-26. април 2010, уредник М. С. Димитријевић, Публ. Астр. друш. „Руђер Бошковић” бр. 10, 2011, 1083-1088.
- Шутић, Милослав. *Књижевна архетипологија*. Београд: Институт за књижевност и уметност, 2000.
- Шутић, Милослав. „Интердисциплинарна исходишта књижевних теорија XX века”, у: *Књижевне теорије XX века* : зборник радова. (уредник: М. Шутић), Београд: Институт за књижевност и уметност, 2004.
- Шутић, Милослав. *Трагање за методом*. Београд: Службени гласник, 2010.
- Breton, Andre. *O nadrealizmu: razgovori na radiju (1913–1952)*. Razgovore vodio: Andre Parino, Beograd: Službeni glasnik, 2010.
- Doležel, Lubomir. *Heterokosmika. Fikcija i mogući svetovi*. Prevela Snežana Kalinić. Beograd: Službeni glasnik, 2008.
- Наџион, Linda.. *Poetika postmodernizma: istorija, teorija, fikcija*. Novi Sad: Svetovi, 1996.
- Хајдегер, Мартин. *Битак и вријеме*. Предео Хравоје Шаринић. Подгорика: Октоић; Београд: Штампарија Макарије, 2013.
- Хајдегер, Мартин. *Отологија: херменеутика фактичности*. Нови Сад: Академска књига, 2007.
- Идризовић, Мурис – Јекнић, Драголјуб. *Књижевност за дјецу у Југославији*, Сарајево: Књижевна заједница Другари, 1989.
- Павловић, Миодраг. *Мит и поезија*, Марић, Сретен, Вукотић, Ђорђевић (ур.): *Поезија: рађање модерне књижевности*, едисија: Рађање модерне књижевности, Београд: Нолит, 1975, 536–541.
- Recouer, Paul. „Narrative Identity“, *Philosophy Today* 35:1 (1991: Spring): 73 – 81.
- Recouer, Paul. *A Ricœur Reader: Reflection and Imagination*, ed. Mario J. Valdes. Toronto: University of Toronto Press, 1991.
- Solar, Milivoj. *Ukusi, mitovi i poetika*. Beograd: Službeni glasnik, 2010.

Саня В. Голиянин Элез

ДИНАМИКА ДИСКУРСА В ЭПИФАНИИ ИДИОСТИЛЯ
 ПОЭТА – ЛИРИЧЕСКАЯ ДУХОВНОСТЬ В ТВОРЧЕСТВЕ
 МОШО ОДАЛОВИЧА, ВЫПОЛНЯЮЩАЯ РОЛЬ
 ВОЗВЫШЕННОЙ ТАЙНЫ ДЕТСТВА И РОДНОГО КРАЯ

Резюме

В докладе рассматриваются лирические и герменевтические элементы творчества Мошо Одаловича, в рамках краеведческих фактов относящихся к биографии автора но и онтологии его детства. В центре данной интерпретации – динамика дискурса, внедрение идиостиля в лиризм и гуманистический активизм поэта на уровне онтологизации духовных характеристик родного края, его детства. Объединение элементов, лежащих в основе поэтического дискурса и происходящих из широкого реестра разнородных поэтических образов и авторской мечты, воплощается разнovidно – начиная с его первоначальных сборников стихов и первых попыток прозы (*Врло важно, Да ти кажем нешто, Пегави генерали, Од амебе до бебе, Неко је украо ласту, Мама је глагол од глагола радити, Друже тата, кућни команданте, Твоја звезда будалица*) вплоть до последних произведений в которых поэт задает вопросы о бытии существа и языка, в рамках их краеведческих зародышах (*Буквар, завичајни појмовник*), в пределах культурологических и исторических парадигм (*Жича пчелино чедо*); оно изначально происходит из гуманистического бытия и лирической души поэта Момчило Одаловича.

Sanja Golijanin Elez

DISCOURSE DYNAMICS IN THE EPIPHANY OF POETIC
 IMAGES – POETIC SPIRITUALITY IN THE WORK OF
 MOMČILO ODALOVIĆ AS AN ELEVATED SECRET OF NA-
 TIVENESS IN ONTOLOGY OF CHILDHOOD.

Summary

This paper assesses the poetical and interpretative premises of the writer's poetics in the context of nativeness of identity and ontology of childhood. The focus of the research is on discourse dynamics, creation of poetic images and poet's humanistic activism in defining the initial space of nativity and spiritual premises of identity of childhood. Synthetic outcomes are typological signatures of poetical discourse in the key of exploration and creative ardour, beginning with the first

poetical miscellanies and prose notations (*Врло важно, Да ти кажем нешто, Пегави генерали, Од амебе до бебе, Неко је украо ласту, Мама је глагол од глагола радити, Друже тата, кућни команданте, Твоја звезда будалица*) to the manuscripts that, in opalescent linguistic weaving, open ontological issues of nativeness of identity in the direction of existence and language *Буквар, завичајни пјмовник, Завичајни буквар*); cultural and historical paradigms ("*Žiža, pčelino čedo*") — as sources and destinations of humanistic zeal and poetical spirituality. The research corpora, being applied the structural-semiotic and stylistic measures, renders author's unique works which, in the manner of motives and themes, discourse, perceptibility, media choice and conceptuality, develop a chronotope of childhood as the fundamental constant of the later individuality, values and meaning of the established picture of the world.

Јелена С. ПАНИЋ-МАРАШ¹

УДК – 821.163.41.09-1 Одаловић М.

Учитељски факултет

Универзитет у Београду

Teacher Education Faculty

University of Belgrade

СУБЈЕКТИВНА ПЕДАГОГИЈА ПОЕЗИЈЕ МОША ОДАЛОВИЋА

Сажетак: У раду се на примеру једног круга песама Моша Одаловића образлаже концепт *субјективне педагогије* на начин како је овај термин објаснила Марија Николајева. Уочава се да његова поезија на изванредан начин спаја два у основи противуречна песничка гласа, Јована Јовановића Змаја и Душана Радовића. Истиче се присутна педагошка тенденција уобличена преко песничког гласа који се обзнањује из перспективе блиске детету и каткада пева о појавама и догађајима о којима жели да поучи, да искаже своје мишљење, став, уверење. Може се рећи да ма о чему да је намеран да поучи, песник у то уграђује читав низ јасно профилисаних вредносних ставова који потичу из личног уверења. С друге стране, доминација приватног гласа у поезији Моше Одаловића пружа могућност да се прикаже одрастање на Косову и једно у основи тешко детињство, чиме се донекле и на изванредан начин укида могућност идентификације савременог младог реципијента, али остварује завидан степен *субјективне педагогије*.

Кључне речи: субјективна педагогија, песнички глас, имплицитни аутор, детињство, педагошки и литерарни приступ, хетеро-вокализација.

За Моша Одаловића се заиста и са пуним правом може тврдити да је аутентичан глас у савременој српској поезији за децу. Могуће да је један од разлога његове особености управо у споју традиционалне и модерне поезије. С тим у вези, Одаловићева поезија испада да у себи спаја два наизглед различита песничка гласа, као што је онај својствен Јовану Јовановићу Змају, али и Душану Радовићу, при чему се Змајево наслеђе препознаје првенствено у једном сличном тону приказивања породице, слици света, доживљају лирског субјекта и наравно педагошкој тенденцији која се, истини за вољу,

¹ jelena.panic@uf.bg.ac.rs ; mazepa@sezampro.rs

у различитој мери осећа и код Змаја и код Радовића. Начин како се Змајев утицај у поезији Моше Одаловића реализује је радовићевски, тј. остварен уз помоћ игре, хумора, каламбура, гротеске, хиперболе и сл.

Исто тако, Одаловићева поезија нуди и аутентичну слику детињства, првенствено сеоског детета, те се она може посматрати и преко антрополошког, социолошког, те етнолошког виђења или пак трагати за бројним фолклористичким елементима који су садржани у њој. Можда би се само преко Одаловићевих стихова о детињству могла склопити слика о животу, обичајима, породичним односима сеоске породице са Косова, али и назрети друштвени тренутак о коме пева.

Чини се, исто тако, да би се у тој микрослици детињства Одаловићеве поезије исказао и онај универзални слој својствен општости света детињства где год да се налазимо и у које год време да одрастамо. Управо то својство, на извесан начин, поседује и поезија Јована Јовановића Змаја која се, и поред присутне педагошке тенденциозности, и данас чита, и то не само због неупитног места у канону српске поезије за децу, већ због онога што саопштава.

У том аспекту шта Змајева поезија саопштава данас је већ нужно урачунати и ново схватање историје, а самим тим и њен однос према књижевности². Овај промењен однос према историјском условљава и уверења да они есенцијални појмови књижевности за децу, као што су *дете*, *детињство* и *књижевност за децу*, у ствари, како то већ тврди Тони Воткинс, „осликавају друштвену конструкцију одређеног историјског контекста“, те да су „данас нераскидиво повезани са језиком и идеологијом романтичарске књижевности и критике“ (Воткинс 2013: 52). У случају Змаја недвосмислено би се могло тврдити да педагошка тенденциозност иде искључиво у правцу просветитељских, а самим тим и еманципаторских тенденција, и тек у једном кругу песама јасно профилисаног националног опредељења у духу романтичарског заноса инспирисаног нашом епском народном књижевношћу.

За разлику од Змаја, којим се на различите начине надањује, Мошо Одаловић у великом броју песама, а у духу

² Посебно уочљиво у радовима Мишела Фукоа, Рејмонда Вилијамса, Едварда Саида и Френка Лентрикија, као и у радовима представника *новог историцизма*, понајпре Стивена Гринблата.

савремене поезије за децу, пева из перспективе која подражава дечје виђење света; доминација ја је на различитим нивоима приметна: од ја које пева, до наглашене субјективности у ономе о чему се пева која понекад поништава и могућност идентификације. При томе, лирски глас који наступа из перспективе блиске детету каткада пева о појавама и догађајима о којима жели да поучи, да искаже своје мишљење, став, уверење. У том контексту треба приметити да се последњих деценија 20. и почетка 21. века уочава и ширење поља књижевности за децу, будући да се дете и његов „читалачки чин“ све више налазе у фокусу изучавања. Исто тако, и упркос томе, примећује се да се на књижевност за децу и даље најчешће гледа као на онај вид литерарног изражавања који мора да буде „од користи“ (Хант 2013: 9). Та „корист“ обележава и један круг песама Моша Одаловића на начин који иде у прилог наглашеној субјективности у ставу, гласу, држању, те се управо поводом његове поезије може говорити о *субјективној педагогији* на начин да ма чему је намеран да поучи он у то уграђује читав низ јасно профилисаних вредносних ставова који потичу из личног уверења. Уосталом нешто о томе је рекао и Милован Данојлић у „Писму младом читаоцу – Цео живот као песма“ када тврди: „Дечји песник (мисливши на Одаловића) врлину гледања невиним очима усавршава са нарочитом посвећеношћу. Од ње је почео, и њој се непрестано враћа, позивајући, успут, најмлађе читаоце и слушаоце за сараднике у изграђивању своје визије“ (Данојлић 2008: 10).

У 19. веку Змајева дидактичност ишла је у правцу просвећивања деце и указивања на емпатијаторски потенцијал књижевности, у првом реду поезије за децу (сетимо се само *Песме о Максиму* где се недвосмислено уочава да је просветитељско благо не сандук пун злата већ пун слова преко којих се Змај симболично обрачунава са сујеверјем, празноверјем и свим оним што је насупрот идејама просветитељства, те стога песму и завршава са наглашеном поентом: „Ко год данас читат не зна, / Том се сваки ђаво руга“). Поучни тонови поезије Моша Одаловића век након Змаја не могу заступати исте просветитељске идеје, али, судећи по мишљењу Марије Николајеве које износи у студији *Моћ, глас и субјективност* могуће да одржавају равнотежу између два инхерентна циља књижевности за децу: оснаживања и едуковања. Начин како то Одаловић остварује близак је појму који Николајева об-

разлаже, а то је *хетерокализација* или укрштање гласова, тј. лирски глас и позиција из које у њој аутор наступа. Ова позиција ауторима књижевности за децу који, треба и то рећи, врло често посежу и ка оспоравању ауторитета одраслих, пружа могућност заправо да наступају из позиције моћи која им омогућава заводљиво завођење како то један други аутор тврди „најнеискусније од свих публика – мале деце“ (Ноделман 2013: 111).

У лирском *ја* које се јавља у песмама Моша Одаловића налази се скривен имплицитни аутор коју у ствари кроз *ја* које претендује да буде блиско наивној свести саопштава ставове, уверења, вредносне судове. Отуда у оним песмама у којим је присутна педагошка тенденциозност она је неразлучива од субјекта који је обликује. За разлику од Змаја који у духу просветитељства песмом жели да васпитава, еманципује, образује, а заправо обликује читалачку публику којој се обраћа, век касније Мошо Одаловић у својим песмама саопштава лично виђење о неким темама које децу покрећу, па и уједињују. У том субјективном којим је његова поезија на различите начине натопљена уписује се, баш као и код Змаја, обликовање читалачке публике која има прилику да кроз поједине песме Моше Одаловића добије „важне животне лекције“. И баш тај аспект чини се да је она тачка која диференцира, између осталог, поезију Моша Одаловића од, рецимо, поезије Драгомира Ђорђевића, Душана Радовића или пак Љубивоја Ршумовића. Јер, када Ђорђевић напише „опет школа“ за које претпостављамо да саопштава дете, он у први мах не васпитава, већ само саосећа са дечјим доживљајем света и школе, али у том саосећању и описивању стања он их на скривен начин обликује. Баш као када Ршумовић напише „откуд мени ова снага“ или „где бих стеко те мишиће“, он на један хуморан и забаван начин деци саопштава о важности и значају здраве исхране. То наравно не значи да је њихова поезија лишена имплицитне, субјективне педагогије већ да тај сегмент није развијен на начин као што јесте у једном кругу песама Моша Одаловића.

С тим у вези, *субјективна педагогија* посебно је присутна у песмама о смислу живота, Богу, вери, обичајима, традицији (рецимо у песмама: „Радуј се све је вечно што Бог створи“, „Кандило“, „Ваистину“, „Божић Бата“, „Жишка среће“, „Чесница“, „Материце“, „Оци“, „Сретење“, „Врбица“,

„Васкрс“, „Рекло јаје“, „Младенци“, „Ђурђевдан“, „Листопадна“, „Славски колач“, „Славска свећа“, „Школа“, „Хоћу велику тачку“, као и у збирци *Жича, пчелино чедо*). Може се пронаћи и у песмама „Зидање Острога“ или „Зидање Мораче“. За све ове песме је карактеристична педагошка компонента, рецимо сазнаје се шта је својствено том празнику, манастиру, црквеном предмету и сл., али и удео субјективног које попут ауторитета делује да и деца, тј. читаоци прихватају значај који ови појмови имају за самог песника. Тако песма „Зидање Мораче“ аспект *субјективне педагогије* додатно појачава преко имагинарног дијалога који води песнички субјект са читаоцем. На самом почетку он се ишчуђава: „Анђели с тобом, зар у Морачи нијеси био?! / Ко зна шта ти је било? Јеси се напатио!“, да би потом интимни значај манастира Морача пренео и на оног другог, па у ствари у томе како се тај други понаша и шта чини заправо видимо читав низ вредносних ставова и уверења самог песника о манастиру Морача: „Данас побожно идеш. То се ти кајеш, у ствари. / Чујеш ли – звонно звони! И јавља: стижу зидари! // Понеси пуно љубави, да је љубављу зидаш! / И никад, никад пред Богом – Морачу немој да издаш!“.

Субјективна педагогија на начин како се овде разумева назире се и у кругу песама о породичним односима: мајка је приказана као патница и жртва, а отац као нерадник и онај ко туче децу. У том контексту могу се тумачити и стихови последње строфе песме „Мама је глагол од глагола радити“ („А тата ништа неће па неће, / да бар понекад купи цвеће; стално рецитуј, треба му досадити – / МАМА ЈЕ ГЛАГОЛ ОД ГЛАГОЛА РАДИТИ“) или стихови песме „С мајком нешто није у реду“: „Отац углавном одсутан. Нешто му се неће. / Мала му плата, никакво предузеће“, тј. они који говоре о мајци: „*Затрчала се, кад је била мала; / до дана данашњег није стала!*“. Слична подела међу родитељима приказана је и у песми „Кад млеко прекипи“ која већ у првим стиховима доноси породичне релације: „Кад млеко прекипи, / крива је мама, / иако је тата / уз шпорет био“. У песми „Укрштеница“ са поднасловом „Или – спавање у породичном густишу“ тематизује се и образлаже ситуација у којој долази до физичког кажњавања деце: „У другој соби мајка и кћери / спавају тихо, као што спава шума, / а ми, мушкарчићи, / неке чудне звери, / скачемо к’о да смо сишли с ума! // Па онда тата – и то се деша-

ва – донесе прут, на нас решава“, где се на хуморан начин уз игру речима приказује један у основи болан доживљај. И то је, такође, један карактеристичан песнички поступак Моше Одаловића, да оно што је тужно, болно, тешко, сенчи хумором, ведрином и оптимизмом, који не долазе из дечје, већ из визуре одраслог који се врло често исповеда и присећа сопственог дегинства и доживљаја у вези са њим. У том поступку укрштања онога који се сећа и онога чега се сећа уписује се *субјективна педагогија*, будући да песник као одрастао догађаје и доживљаје уобличава или поентира на начин да се из њих барем нешто може усвојити. То се јако добро уочава у песми „Кућни команданте“. Само у две строфе („Друже тата, / кућни / команданте, / деца расту, / ал батине / памте! // Пази / добро, и ту лека / има: *ВРАТИЋЕМО / ТВОЈИМ / УНУЦИМА!*“) уз коришћење апострофе и војничког речника, песник на шалив начин пева о једној тешкој и мучној појави, да би је потом у коментаторском дискурсу и осудио: „Тај што децу зоставља мораће да понавља; има нулу из живота – срамота, срамота!“. Сличан поступак спајања хуморног и болног примењен је и у песми „Јагличице, не гледај високо“: „Једаред ми упала антена. / Вадио сам из облака зјале. / Кад је тата дош’о са терена, / мењао ми програм и канале“. Иако је у већини песама отац онај који физички кажњава децу, није немогуће да то чини и мајка, која је у Одаловићевој поезији ипак дата као стуб патријархалне сеоске породице. Рецимо у песми „Домаће васпитање“ у само једној строфи приказује се сва тежина мајчиног живота да би се у другој образложио, објаснио мајчин поступак физичког кажњавања деце и то из њене визуре: „ – Шта ли сам хтела, о свете, / добро и главу не изгубим... / Ма, док се сетим, једно ћу дете / да изударам, да не дангубим!“.

Слична подела, али различито уобличена, присутна је у песмама о баби и деди. Лик бабе је уобличен у песмама „Апћиха“, „Мама купи ми баку“, „Тако је пукло“ итд. Лик деде дат је у песмама „Балада о затуреном деди“, „Куд се деда денуо“, „Како деда прави оклагију“..., а ликови бабе и деде паралелно су дати у песмама „Како ме баба лаже“ и „Како ме деда лаже“. Ове песме у најбољој могућој мери говоре о односима унутар вишечлане породице, наравима бабе и деде, њиховим међусобним односима, али и на једном општијем нивоу о старим људима у сеоском амбијенту. Од бабиног

штуцања које прави потрес или начина као шиша до деде који прави оклагију или скита по селу, уобличена је једна специфична атмосфера одрастања, а доживљаји и искуства су дати животно и то у толикој мери да су се трајно утиснули у песничку свест.

О родитељима се пева и у „Чика Јовиној странци“ („И родитељи наши / знали су пачије школе, / ал све ме нешто плаши – / не знају да се воле“), као и у песми „Иду ли за мном“ где се родитељи отворено именују као они због којих деца беже од куће („...где су родитељи? / Због њих су деца / б е ж и к у ћ е“). Сличан мотив присутан је и у песми „Не бежим више“ која уводи и ликове Тома Сојера и Хаклбери Фина који су могуће први бегунци од куће у књижевности за децу, али и поентира да због батина не помишља више на такве несташлуке („Ја сам само једанпут / шмугнуо из свог дома... / И данас, кад видим прут – / ја ништа не знам појма!“)

Поред тога, наглашен субјективни тон са поучним ставом приметан је и у песмама о историји, тј. прецима који живе у нама („Момчилорадојица“), као и о песмама о рађању и настанку деце („Код маме унутра“, „Слово о рађању“, „Не буди сам“) или пак еволуцији („Мајмунска“). Можда најилустративнији пример може бити песма „Даје се на знање“ где се уз привидно хуморни тон уз употребу жаргонизама јавља фигура учитеља и објашњава како и зашто је Земља округла, или песма „Светозар на трешњи чека Халејеву комету“. Сличан поступак среће се и у „Стрептококи“ где хуморно треба да извире из погрдног обраћања стрептококи, за коју се више пута каже да је „ништарија“. Коментаторски дискурс открива педагошку тенденцију песме, где се деца додатно поучавају о стрептококи: „Кад ти раде брис грла, / знај да траже стрептококу. Зини!“ С тим у вези, занимљиво је приметити да се коментаторски дискурс који каткада стоји испод песме на песму надовезује, коментарише је, ближе одређује, поентира. Ови искази нису стиховани, али су саставни део песме и могу се тумачити и као позиција из које се песник као одрастао обраћа деци са намером да потцрта намеру која је у песми спороведена.

Управо би се на тој линији могла повући разлика између приватног и јавног гласа на којој узгред буди речено Николајева инсистира, те би поезија Моша Одаловића више ишла у правцу приватног гласа који му је заправо средство

да преко, како то већ тврди Данојлић, „наоко лаких, лепршавих стихова“ исказе „једно богато, плодно, у основи тешко животну искуство превазиђено игром, шалом и љубављу према свету и животу“ (Данојлић 2008: 5). За разлику од Одаловића, чак и у песмама са сличним темама, горе споменути песници (Ђорђевић и Ршумовић) више наступају у правцу јавног да не кажемо опшег, универзалног гласа.

Приватност коју је Моша Одаловић унео у своју поезију омогућила је, али и обогатила српску поезију за децу сликама једног у основи тешког детињства. Оно је као тешко дато тек из спољашње визуре и најпре је у вези са приказивањем сеоског живота на Косову. У тој блиској вези између приватног и песничког, или како би Данојлић рекао, у „песничком и животном искуству Моше Одаловића“ уз напомену да је прво неодвојиво од другог (Данојлић 2008: 10) уочава се *субјективна педагогија* која деци нуди и увид да стварна тежина детињства песничког субјекта поезије Моше Одаловића није то детињство претворила у тамно и мрачно, већ је оно дато као ведро, пуно оптимизма и топлих тонова.

За евентуални приговор о архаичности Одаловићеве поезије може се одговорити на начин како то чини Данојлић када каже: „неко ће рећи: тако је некада било, то је време заувек прошло. Време, међутим, не пролази свуда истом брзином. За милионе деце у земљама Азије, Африке и Јужне Америке, па и за децу у неким нашим, забитим крајевима, време Мошиног и мог детињства и данас траје. *Тешка детињства нису укинута са нашим одрастањем и настањивањем у великим градовима*“ (Данојлић 2008: 9, 10, подвлачење је наше). У Данојлићевом одговору назире се још једна важна хуманистичка компонента коју поседује Одаловићева поезија. Наиме, она пружа могућност деци да се стављају у различите животне ситуације (попут оних у којима се нашао песнички субјект Одаловићевих песма), да преко приказивања тешког детињства развијају разумевање и саосећање. Поред тога, његова поезија на одређен начин може и децу да поучи да не буду подложни било каквим идеологијама које им се на различите начине нуде.

Можда се то најбоље читава у песмама са мотивом љубави, заљубљивања и сл. („Жмурка“ и „Зрно сусама“) или о одређеним појавама (типа земља је округла), моделима дружења или у песмама о тешком и сиромашном одрас-

тању (попут песме „Ено Момчила босог“). Песма „Чија је ово трепавица“ уводи црну особу у Одаловићеву поезију, али тежиште песме је на племенитом гесту којим се наглашава да је песнички субјект „из поштене куће“. Сличан поступак је примењен и у песми „Цвећара за Цвеју Цветокрадицу“, где се не осуђује већ објашњава и образлаже Цвејина манија, те се песма завршава стиховима „Издвојићу нешто из своје сиротиње. / Дај и ти коју цркавицу, бар једну жуту пару / да излечимо Цвеју: отварамо цвећару!“.

Додатно, Одаловићева поезија пружа могућност да се сагледа и преко опозиција коју у већ споменутој студији износи Марија Николајева, а то је опозиција између педагошког и литерарног приступа. С тим у вези, ова ауторка педагошки приступ описује као онај који иде у правцу идентификације објекта, пасивне улоге читаоца и праћењу онога што текст нуди. За разлику од њега литерарни приступ је окренут субјекту, а читалац је активан учесник који је укључен у текст или колико-толико независан од његових претпостављених идеја. Већ у први мах је уочљиво колико је рецимо у целокупном делу Душана Радовића присутан литерарни приступ, тим пре што Николајева горе споменутој дистинкцију ближе објашњава посежући за терминима Михаила Бахтина, тј. монолошка *versus* дијалогска конструкција субјективности, а дијалогичност је битна карактеристика певања Душана Радовића. За разлику од њега, Мошо Одаловић негује и један и други приступ у својој поезији, уосталом није без разлога већ више пута спомињани Данојлић написао да треба основати Чика-Јовину странку „чији би почасни председник, у нашем времену, био Мошо Одаловић“ (Данојлић 2008: 15). Спајајући литерарни и педагошки приступ, Одаловићева поезија бива на размеђи између Змаја и Радовића и у зависности од теме, али и идеја које аутор жели да развије превагу носи или једна или друга компонента.

На крају, подвучимо да је период детињства трајно обежило песнички опус Моше Одаловића. Можда се баш због тога у једном кругу песама уочава *субјективна педагогија* настала као израз потребе да младом читаоцу понуди смернице одређене личним ставовима и убеђењима о животу, љубави, религији, вери, историји, Богу, обичајима, пријатељству, породици итд. У савременом контексту она, поред у први мах уочљиве поучности, може у једном другом углу посматрања

учинити да млади читаоци буду свесни да норме и правила одраслих нису апсолутна. Стога се она и у будућим временима може читати и као сведочанство једног времена и једног историјског тренутка, а у контексту савремене поезије за децу разумевати као један заиста аутентичан песнички глас упркос аутопоетичком виђењу самог Одаловића о поезији за децу које износи на крају збирке *Рече ми једно дијете*. Наиме, Одаловић тврди да „као дјечјег писца, стално ме пратило Кашаниново мјерило: 'Нема и не може бити великих пјесника за децу'“ (Узвичник М. О.) Данојлића парафразирам: „Самим тим што се нешто именује као дечје, оно само себе своди на дно хијерархијске лествице духовних вредности“ (Одаловић 1997: 99). Премда песник заступа оваква становишта о песницима и поезији за децу, као и о појму „дечје“, његова поезија за децу упућује на неке знатно другачије закључке и увиде.

Извори:

- Одаловић 2017 – Одаловић, Мошо. *Добро јутро, Велика Хочо*. Београд: Народна библиотека Србије, Задужбина „Десанка Максимовић“.
- Одаловић 2008 – Одаловић, Мошо. *Где је лампино дете*. Београд: Завод за уџбенике.
- Одаловић 1988 – Одаловић, Мошо, *Овде нешто није у реду*. Крагујевац: Светлост.
- Одаловић 1997 – Одаловић, Мошо, *Рече ми једно дијете*. Подгорица: Октоих, Дечји савез Црне Горе.

Литература:

- Воткинс 2013 – Воткинс, Тони. Контекст књижевности за децу: историја и култура. Питер Хант (ур.). *Тумачење књижевности за децу, кључни есеји из међународне приручне енциклопедије књижевности за децу*. Београд: Учитељски факултет, 47–61.
- Данојлић 2008 – Данојлић, Милован. „Цео живот као песма“, у: Одаловић, Мошо. *Где је лампино дете*. Београд: Завод за уџбенике, 5–15.
- Nikolaјева 2010 – Nikolaјева, Maria. *Power, Voice And Subjectivity In Literature For Young Readers*. New York and London: Routledge, 2010.
- Ноделман 2013 – Ноделман, Пери. Дешифровање слика: илустрација и сликовнице. Питер Хант (ур.). *Тумачење књижевности за децу, кључни есеји из међународне приручне енциклопедије књижевности за децу*. Београд: Учитељски факултет, 107–125.

Хант 2013 – Хант, Питер. Увод: изучавање света књижевности за децу. Питер Хант (ур.). *Тумачење књижевности за децу, кључни есеји из међународне приручне енциклопедије књижевности за децу*. Београд: Учитељски факултет, 7–27.

Елена С. Панич Мараш

ЛИЧНАЯ ПЕДАГОГИКА В СТИХАХ
МОШО ОДАЛОВИЧА

Резюме

На основании анализа всего лишь одной цепи стихотворений Мошо Одаловича, в очерке рассматривается концепт субъективной педагогики в соответствии с тем как этот термин объясняет Мария Николаевна. Можно заметить, что его стихи представляют себе сочетание двух особенных лирических голосов, вопреки тому, что они противоречиво стоят друг к другу – это голоса Йована Йовановича Змая и Душана Радовича. На самом деле подчеркивается педагогический образ в лице автора – поэта; он стоит на уровне который понятен детям; бывает и такое, что автор пишет стихи о явлениях и событиях которые изучает, чтобы лучше выразить свои раздумья, мышления и убеждения. Даже можно сказать – о чем бы ни хотел учить нас, поэт внедряет в стихи ряды утверждений до которых дошел на оснований собственных раздумий. С другой стороны, именно такое совсем личное олицетворение поэзии Мошо Одаловича, предоставляет нам возможность узнать больше о тяжелых днях его детства проведенного на Косово. Таким способом вовсе исчезает любая возможность отождествления молодых людей нынешнего времени – но этот прием доводит нас до высокого уровня субъективной педагогики.

Jelena S. Panić Maraš

SUBJECTIVE PEDAGOGY IN THE POETRY
BY MOŠO ODALOVIĆ

Summary

In this paper, on the example of one circle of poems by Moša Odalović, the concept of subjective pedagogy is explained in the manner that Maria Nikolaeva explained this term. It is noticeable that his poetry connects in two ways basically two controversial poetic voices, such as

Jovan Jovanović Zmaj and Dušan Radović. The eminent pedagogical tendency shaped by a poetic voice is revealed from the perspective close to the child, and sometimes he writes about occurrences and events about which he wants to teach, to express his opinion, attitude, conviction. It can be said that whatever it is intended to teach, the poet incorporates a whole series of clearly profiled values that derive from personal conviction. On the other hand, the dominance of private voice in the poetry of Moša Odojčić provides the opportunity to present bringing up in Kosovo, poverty and one basically difficult childhood, which in some ways eliminates the possibility of identifying with modern young receptionist, but achieves an enviable degree of subjective pedagogy.

III

Јован М. ЉУШТАНОВИЋ¹

УДК – 821.163.41.09-1 Одаловић М.

Висока школа струковних студија за образовање васпитача

Нови Сад

The Higher Education School of Professional Studies

for Preschool Teachers

Novi Sad

ГРОТЕСКА У ПОЕЗИЈИ ЗА ДЕЦУ МОША ОДАЛОВИЋА

Сажетак: Мошо Одаловић у својој поезији повремено хипертрофира бића, ликове и догађаје и карикатурално приказује предмет свог певања. Такав поступак присутан је, најчешће, у грађењу појединих песничких слика, али има и песама које у целини почивају на њему. Естетски учинак овог поступка јесте осећање дисонантности. Рад показује да Одаловићева гротеска има више извора. Песник уз њену помоћ приказује однос детета и света. Она је израз несклада између безмерних дечјих жеља и снова и реалног дететовог (али и човековог) положаја у свету. Истовремено, гротеска је пандан нонсенсној игри других песника, преувеличавање и искривљавање стоји уместо обесмишљавања. Песник гротеском на свој начин „слатко лаже“ децу. У њеној основи јесте игра. Игра на граници страшног и смешног и на граници фантастичног.

Кључне речи: дисонанца, гротеска, игра, карневализација, страшно, фантастично, хумор.

Покушаћемо у овом раду да истражимо морфологију и место гротеске у поезији и поетици Моша Одаловића. Ово обећање је сасвим условно, јер *гротеска* је један од многих књижевних појмова чије значење није лако, можда и није уопште могуће једнозначно дефинисати: Како је примећено, „гротеска као да напосто измиче одређењу, чим смо је прецизирали, показује се да је дефиниција недовољно тачна” (Шаранчић Чутура 2017: 18). „Она је у неку руку хибридна, варијабилна, и чини се да је зато тешко дефинирати тај појам, јер она можда и није *аутономна*, већ се друге категорије могу претворити у гротеску” (Тамарин 1962: 6). У сваком случају, гротеска је „екстремно флексибилна категорија” (Harfam

2004: 53). Она, по дефиницији коју даје *Речник књижевних термина*, „на алогичан и парадоксалан начин доводи у везу обично неспојиве, диспаратне елементе, нарочито комично и језиво или комично и трагично, те тако депатетизира оно што представља, и открива у томе неки саркастичан несклад“ (М[artinović] 2001: 230). Или је, према Гуревичу, „амбивалентна и парадоксална, доводи у најнеобичнију везу ствари и појаве супротних особина, материјално и спиритуално, узвишено и приземно, непокретно и динамично“ (1987: 320).

Овим се не исцрпљује круг често сродних, али, истовремено, и по много чему различитих одређења *гротеске*. Ипак, сматрамо да је и овај теоријски видокруг довољан да се започне разговор о *гротесци* у поезији за децу Моша Одаловића. Покушаћемо да кренемо индуктивно и да препознајемо, на стилском и семантичком плану, одређене појаве и сродне облике које можемо назвати *гротеском*. Конкретно, нашу пажњу заокупља низ одређених мотива, песничких слика, па и целих песама Моша Одаловића у којима песник хипертрофира, предмете, догађаје и бића и карикатурално их приказује.

Један од могућих примера јесте Одаловићева песма *Јагличице, не гледај високо* (2017: 112–113). У песми се лирски субјект обраћа лепој Јагличици (девојци или цвету, девојци–цвету). Песма почиње питањем које је засновано на дечјем жаргону, и тиме је наговештен њен конкретни, потенцијално нискомиметски слој: „Што се *дуваш* лепа Јагличице?“ (Подвукао Ј. Љ.) Истовремено, потенцијални мотив одвише поносите девојке, оне која „гледа високо“ зато што је лепа, наговештава и високомиметски аспект. Овим песма добија дубок фолклорни и митски подтекст.² Између осталог, Јагличица је контрапункт Милице из народне песме. Милица има „дуге трепавице“, као и Јагличица којој „сунце шири трепавице“. За разлику од Јагличице, Милица „гледа преда се“, јер „није вила да збија облаке“. Како сматра Миодраг Павловић, Милица „скрива своју вилинску природу и одриче се вилинских моћи, да би се свидела младићима и задобила просце“ (1986: 87). У том кључу, Одаловићева Јагличица можда јесте, или би

2 „Поносита Роса“, из песме Старца Милије, *Сестра Леке капетана*, која своју лепоту и порекло вреднује изнад просидбе „три војводе српске“ изазива општу несрећу: своју, али и несрећу заједнице у којој најбољи јунаци остају нежењени и бездетни (о томе види: Делић Л. 2017: 131–148)

хтела да буде, „вила“ и, свакако, за разлику од Милице, тежи горњем небеском простору – и жели да види „лепоту свега онога што се догађа на небу“ (Павловић 1986: 87). Међутим, Одаловић као да жели да осујети овај симболичко лирски и митски потенцијал песме, као да хоће да, на неки начин, преведе Јагличицу у Милицу, деконструишући потенцијални митски аспект управо гротеском.

Лирски субјект који опомиње Јагличицу открива се и сам као младо биће у развоју и говори о свом искуству с горњим, небеским просторима: „Прошлог лета кад сам био мали, / летео сам у плаве висине“. Очигледно, код Одаловића „лет у висине“ припада дечјој природи. Његова разиграна деца, у песми *Три-четири, сад* (2017: 149), која је сва посвећена дечјем неусмереном динамизму, „скачу у небо – тамо где је плиће“. Небо, као недостижан, горњи, симболички узвишени простор, повезано је у овој слици са физички конкретним: с дечјим скакањем и дубином, односно плиткоћом, а тај спој садржи несклад који је потенцијално гротескан. У песми *Лампино дете* описује се дечак који је „кренуо Небом – да звезде препакуже“. Мајка га опомиње да је он „лампино дете“ и да би померање звезда значило „лакуноћ свете“ (2017: 118). Одаловић пита космонаута: *Шта тражиш у васиони?* (2017: 108–109). Поента песме је исписана верзалом с издвојеним песниковим иницијалима: „ОСТАВИ НЕБО ДЕЦИ, М.О.ЛИМ ТЕ“ Очигледно, у Одаловићевом вредносном систему, стремљење к небу колико је лирски узвишено толико је занесењачки и наивно дечје.

Управо из оваквог вредносног система произлази гротескна детронизација Јагличициног узлета. Тон песме мења лирски субјект, преносећи властито искуство с летом у „плаве висине“: „У око ми врапци упадали / Био онај др ветерине // Вадио ми птичице из ока / Наплатио пуно моме тати“. Све је оборено у овоземаљски простор, који одржава везу с оним небеским узлетом само кроз губитак релних сразмера. Какво је и колико је то око у које упадају врапци? И Јагличици у око упада „звезда“, али та слика би се могла и симболички тумачити. Напротив, у искуству лирског субјекта није реч о симболичким врапцима, њих из ока вади „др ветерине“ и наплаћује, и то пуно, субјектовом оцу. Уз то, гротескна слика се продужава. Песнички субјект сведочи: „Једаред ми упала антена / Вадио сам из облака зјале. / Кад је тата дош’о са тере-

на / мењао ми програм и канале“. И ово је слика у знаку гротескног несклада, мада, слути се да проклизава у алегорију и може се тумачити као наговештај очевог кажњавања дечака који је „из облака вадио зјале“.

У песми се, после ове гротескне констелације, поново мења осећајни регистар, певање се помера према сублимно-лирском и даље остаје на ивици хуморно-гротескног. Песнички субјект се обраћа Јагличици, опомиње је да се држи земаљских размера: „Довољно је сунашце кроз грање“. Видљива је она иста људска мера ствари коју Одаловић предлаже космонауту: „Иди на трешњу, то је твој / космос – звездарник плодова“ (2017: 108). Појављује се један од омиљених, на примеру *Лампиног детета* већ показаних, а, опет, лирски апстрактних, семантички не сасвим прозирних мотива Моша Одаловића – мотив крађе звезда. Дечји и људски скок у небо као прелазак људске границе нарушава човеково место у свету – можда нарушава хармонију универзума. Ипак, опомена Јагличици је условна, јер песник већ у следећој строфи иде према хуморној структури. Јагличицина крађа звезде провоцира јавно мњење: „сви ће знати да је звезда мање“. Песнички субјект позива се на космонауте, Русе и Американце, „који „о звездама знају неко знање“, и ту долази до хумористичког обрата – њихово знање није превасходно небеско, оно им је омогућило само да изваде „звезду из мора“. Следи после тога поента, која вешто заокружује систем песничких слика: „Јагличице, не гледај високо, / није око ко море дубоко“.

Ова поента личи на поуку. У њој се градира поредак света по „дубини“, не само да је море дубље од ока, него, иако то није непосредно речено, небо је дубље од мора, небо је, у ствари, недодирљиво.³ С друге стране, можда је цела песма само алегоријска прича о уображеној девојчици која се много узнела и о дечаку који сублимира своје горко искуство с властитим заносима – у подтексту се слути драма пубертета. Али песма је сувише компликована и сувише апстрактна да би била само то. Она је померена у размере универзалног, она пулсира на оси света, између неба, тривијално људског и дубине мора. Она се час уздиже у сублимно-лирски доживљај

3 У народној лирској песми риба подучава девојку, потенцијалног иницијанта у одраслост: „Шире је небо од мора, / Дуже је море од поља, / Брже су очи од коња, / Слађи је шећер од меда, / Дражи је драги од брата“ (Караџић 1975: бр. 285).

света, час се „урушава“ у гротеску и хумор. У овој песми слика дечака коме др ветерине вади врапце из ока, или у чије су очи „упале антене“ прави одређену дисонанцу, синкопу, у односу на узвишену, универзалну интенцију песме. Овакво синкопирање није реткост у поезији за децу, али је код Одаловића драстичније, доведено до телесности и хипертрофије – до гротеске.

Ова врста песничког синкопирања релативно је честа у поезији Моша Одаловића, и, што је важније, веома је уочљива, зато што видно нарушава постојећи песнички поредак, било кроз изненадни контраст у односу на успостављену слику света и осећајни регистар песме, било кроз градацију која прелази очекиване границе и „доводи у најнеобичнију везу ствари и појаве супротних особина, материјално и спиритуално, узвишено и приземно“ (Gurevič 1987: 320). Притом, гротеска није доминантан поступак у Одаловићевој поезији. Он је у једном слоју свога певања песник особитог мимезиса који опевава живот сеоског детета на Косову. Такође, он је и песник снажних метафизичких импулса, који транспонује у древне митске представе и хришћанска веровања своје социјалне заједнице и властито. Он је, између осталог, песник поеме *Жича, пчелино чедо* (Одаловић 2009) у којој, опевајући подизање манастира, опева, у хришћанском, али и древном прасловенском митском кључу, грађење различитих видова идентитета: индивидуалног, општечовечанског, националног, божанског. По свему томе он је лиричар који тежи целовљењу света. Поставља се питање: зашто је и како такав песник, истовремено, и најистакнутији песник гротескне дисонанце у српској поезији за децу.

Већ смо показали, на примеру *Јагличице*, да одређени несклад проистиче из снажних дечјих импулса, и великих тежњи и снова и реалног положаја човека у свету. Међутим, сама чињеница да тај несклад Одаловић хиперболише, заошијава га и доводи до парадокса, открива нам песничку вокацију која је колико окренута идеји метафизичког целовљења, толико, на особен начин, склона и песничкој дисонанци. На први поглед, ово је противречје; међутим није тешко показати да је реч о особеном песничком темпераменту, који колико има своје противречности, толико има и своју унутрашњу логику. О том и таквом стваралачком темпераменту говоре и аутобиографске белешке Моша Одаловића.

Оне су расуте по песничким књигама и у њима Одаловић говори о низу својих животних одлука које су често биле изненадне, одсечне и битно мењале правце његовог живота. Рецимо, белешка *Хронологија живота и рада Моша Одаловића* (Одаловић: 2006: 117–121), иако писана у трећем лицу, због података које износи није могла настати без непосредног песничког сведочења. Та белешка је, у ствари, умногоме субјективан исказ, скривено казивање у првом лицу. У њој постоје подаци да је Одаловић прво уписивао архитектуру „из незнања“, па потом Југословенску књижевност и српско-хрватски језик на Филозофском факултету у Приштини, али ни те студије није окончао: „апсолвира 1971, прекида студије и бежи у земљорадњу“ (2006: 118). „Прекидати“ и „бежати“ су глаголи који свакако понешто сведоче о природи Одаловићевог темперамента. Ако се погледају подаци о Одаловићевим књижевним почецима, могу се запазити, такође, неке нагле одлуке и промене животног смера. Према њима, Одаловићу је прва песма била објављена, још као основцу, у приштинском *Јединству*. Међутим, тамо где се говори о његовим гимназијским данима каже се да је био „гадљив на поезију, ни строфе из гимназијских дана“ (2006: 117). Откриће поезије догодило му се, после „прекидања студија“ 1972. године, на косидби с браћом, и то као нека врста епифаније:

Сестре Илинка и Милијана донеле за косце јачи доручак.
На умашњеној новини Мошо нађе прелепе стихове Тодора
Манојловића! Струјни удар! Научи их напамет, док коси,
пригушено их рецитије... Истог дана напише неколико песама
и пошаље их у Врбас. И буде финалиста Фестивала југословенске
поезије младих (2006: 118).

Слично откровење десило му се и када је 1973. године на станици у Косову Пољу купио Радовићев *Полетарац*, али се ова епифанија односи на поезију за децу. Углавном, наслућује се из ових примера да је Мошо Одаловић темпераментан, склон наглим прекидима и дисконтинуитету, а, истовремено, склон откровењима и снажним заносима проистеклим из њих. Чини нам се да се у том укрштају рађа привидно противречан Одаловићев нагон и за поетским уцеловљењем и за песничком дисонанцом.

С овим особитим сразом у дубокој вези је и Одаловићев нагон за игром. О природи тог нагона говори, такође, једно аутобиографско сведочење. Одаловић описује како је негде у

двдесетој години „обукао сестрину хаљину и изашао на велику сеоску утрину“: „Енергијом обесних, правио сам ’зезде’ и колутове – правилне, у истом ритму и перфекцији.“ Причајући о овом догађају, Одаловић говори о „необузданости“, „младачком беснилу“, „енергији обести“, међутим, реч је, пре свега, о снажно испољеном нагону за игром. Цела анегдота завршава се изразито комично, комшија није препознао прерушеног Моша, па је почео да виче: „Милијана, мртва се превртала. Милијанааа“ (2017: 236) Но, без обзира на такав комични исход, анегдота открива Мошову склоност травестији, симболичкој инверзији и, у крајњој инстанци, једној врсти карневалског игровног разудовања (Bahtin 1976). И у оваквом Одаловићевом понашању може се препознавати и „бекство“ и „занос“, својеврсно песничково искушавање природе света и његова склоност ка дисонанци.

Збирно гледано дисонанца, па тиме и *гротеска*, има вишеструке изворе у Одаловићевој песничкој вокацији. Зато се она у његовој поезији појављује на различите начине, најчешће као песничка субструктура, неки пут само у наговештајима, другде као незаобилазна песничка синкопа, а за један број песама може се рећи да у целини почивају на гротески.

Понегде је могућа гротескна субструктура релативно прикривена. Тако, на пример, у песми *М. ме много нервира* (Одаловић 2017: 116–117) песнички субјект (слути се да је реч о мушком детету) с иронијом говори о девојчици која је „претерано васпитана“. Његова иронија прераста у хиперболу која прелази границе алегоријског и симболичког. Он каже за девојчицу да „и муви персира“, али не задовољава се том тврдњом већ и непосредно приказује такво обраћање: „Муво, молим вас, изађите из стана“. Ово превођење иронијског дискурса у конкретну слику, његово опредељење, доноси парадоксалан и немогућ спој великог и малог, животињског и људског, узвишеног и тривијалног, и тиме слика девојчице која се учтиво обраћа муви постаје гротескна. У песми *Пролепшавалица* (Одаловић 2017: 123) Одаловић пева о девојчици која је до јуче била ситна и неугледна, а наједном је постала лепа као вила. Правећи контраст између пређашњег и потоњег и изгледа девојке, наглашавајући преображај, Одаловић нагомилава читав низ колоквијалних, углавном народних фразеологизама о неугледности и сићушности девојчице. На пример: жгепче, мрва, животуљче, чачкалица,

петопарац... У том нагомилавању песник прелази границе и фразеолошког система усменог порекла и границе метафоричности. Напуштен је културни код унутар ког су били дотадашњи атрибути и све је, по цену гротескног несклада, оборено у животињски свет: „...а за Лилом жапче скаче; / стани, Лило, ти си наше пуноглавче“. Гротескно прекорачење границе метафоричког дискурса догађа се и у следећим стиховима: „Немој вани, почела је вејавица, / стисни зубе, срушиће те пахуљица“. Прејака хипербола добија чулно конкретан, телесни облик. Синтагма „стисни зубе“ практично деметафоризује израз „срушиће те вејавица“. У песми *Пролетшавалица* има несумњиво нежности и радости због одрастања девојке, али на језичко-стилском плану појављује се дисонанца која дотиче гротескно.

Безброј је сличних примера у Одаловићевој поезији. Ипак, сви ти примери не би били толико видљиви да их, на неки начин, не потцртава Одаловићева поезија у којој несумњиво доминира гротескна структура. Таква је, на пример, песма *Кокошка се сели у топле крајеве* (Одаловић 2017: 139). У њој песник пева о „кокошкетини“ великој „као ждребе“, за коју су наплаћиване карте „да је види светина“. Та кокошка има и друге хипертрофиране особине, на пример: „једном годишње носила је једно јаје, / Овећој породици до следеће да траје“. Та превелика кокошка необична је и по томе што је селица, зато се песма окончава не неком поентом, већ губитком предмета песме, кокошка се одселила на југ и није се вратила. У песми *Висеће језеро* (Одаловић 2017: 139) сељани, по предлогу учитељице, на облаку који се запетљао у грање тополе стављају славину. У песми *Апћиха* (Одаловић 2017: 97) бабље кијање „кућу зањиха“.

Можда су најраскошније гротескне структуре у песми *Суза Славка Свежигаче* (Одаловић 1997: 16–17). Опет је реч о хипертрофираној, циновској дечјој сузи. Та Одаловићева хипертрофија физиолошке излучевине више је од хиперболисано, или карикатуралног приказа плача размаженог детета, то је, слуги се у подтексту, и блага поруга истицању изузетности мушког детета у патријархалној заједници. Способност мушког детета да везује и дрешу гаће у српском патријархалном друштву означава крај ране, „мајчинске“ фазе детињства (Пешикан-Љуштановић, Љуштановић 2015: 473). Дете, које је прекорачило границу, које се презива Свежи-

гаћа, и даље плаче, али као да је и његова суза прекорачила иницијастичку границу, постала превелика, попримила фантастични облик, изашла из оквира уобичајеног људског искуства и нарушила склад – постала *гротескна*. Зато таква суза, попут неке вашарске или карневалске атракције, око себе окупља људе. То је суза „ко наранџа“, којом се „може птица да клепне“, у „њој се утопила квочка и десет пилића“ и вук од ње бежи. Тиме је, посредно, доведен до апсурда и иронизован патријархални култ мушког детета. Управо је ова песма пример да Одаловић у збирци *Рече ми једно дијете* не само што насловом парафразира поему Матије Бећковића *Рече ми један чоек*, него, очигледно, следи, али на другачији, дечји начин, и Бећковићев ироничан однос према патријархалној култури. Такође, слуги се и аутобиографски подтекст песме. „Шта смо облачили, туго моја! Ја сукњицу до седме године; углавном наслеђену“ (2017: 236). Зато је прича о Славку Свежигачи, можда, хипертрофирана прича о Одаловићевом дечјем искуству.

Ових неколико последњих примера свакако показују *гротеску* као резултат карневалске игре у Одаловићевој поезији. Песник воли да преувеличава, травестира, доводи ствари до апсурда. За разлику од знатног броја модерних српских песника за децу који разуздавају игру до неке врсте нонсенсног ниҳилизма, до распрскавања света песме „у ништа“, Одаловић је у чврстом загрљају са светом. Он га карикира, преувеличава, доводи у апсурдан положај, али верује у његову целовитост и његов смисао. Притом, то му не смета да следи поруку Душана Радовића о томе како писати за децу: „...Слатко их лажимо, ведро их варајмо, али као велики људи“ (Радовић 2006: 414). Један део гротескних слика и гротескних песама Моша Одаловића почива управо на таквим „слатким лажима“. Често су те лажи очигледне, чиме се, у извесном смислу, раскринкава несклад, па тиме и ублажава ефекат гротеске. Ипак, те „слатке лажи“, обично сродне с народним лагаријама, дотичу апсурд. Оне код Одаловића најчешће имају своје номиноване творце, приповедаче, лаже и паралаже. Они су, често, из породичног миљеа и блиски су деци, на пример деда и баба, али су то, истовремено, и дечји ликови и песнички субјекти. Зато, на пример, када нешто страшно пукне и сви се уплаше, по речима наглуве бабе она је само штуцала: „добар штуцањ!“ (2017: 99). Баба и кија тако

да се кућа тресе (2017: 97). У песми *Имам и ја ђеда* (1997: 90) дете се хвали својим „ђедом“ који је „пет пута гинуо“: „Два пут на Сутјеску, / Два пут на Неретву, / а једном га међед на комаде!“ У овој дечјој лажи доведеној до гротеске слуги се ироничан однос према идеолошки хипертрофираној причи о Другом светском рату.

Очигледно, *гротеска* и њој сродне песничке структуре појављују се у поезији Моша Одаловића на различите начине, активирајући различите семантичке слојеве и различите осећајне регистре. У Одаловићевм коришћењу гротескне дисонанце има нечег од цез импровизације. У тој импровизацији чују се снажно етно тонови, али то су само мотиви које ваља варирати, деконструисати, повремено доводити до апсурда. Важи и супротан процес, где се из апсурдне лажи и полагаивања рађа потресна визија људске пролазности.

Један од Одаловићевих лажа у песми *Скок с Кривошија* (1997: 58) скакао би „групачке, преко Рисна“ у Боку. Он, између осталог, прича: „Ђед ми је скочио до Италије / а још се вратио није“. И мада све остаје у привидној форми лагарије, слика „ђеда“ који, попут комете, лута међу звездама, од гротескне лагарије постаје прича о људској смрти.

У поезији Моша Одаловића појављује се цела галерија ликова, од занесених девојчурака који „гледају високо“ до погубљених „ђедова“ који су пет пута умирили и још лутају међу звездама. И сам песник Мошо Одаловић загладан је у безмерну дубину неба и зна за његову недокучиву тајну. Он би, ипак, иако није више дете, повремено да групачки скаче у њега. Из тог противречја рођена је аутентична поезија у којој одређену улогу игра и гротеска.

Литература:

- Делић, Лидија. Сестра Леке капетана. Делић, Лидија, Детелић, Мирјана, Пешикан-Љуштановић, Љиљана. *Главит јунак и остала господа. Анализе епских песама*. Београд: Завод за уџбенике, 2017, 131–148.
- Караџић Стефановић, Вук. *Српске народне пјесме. Књига прва, у којој су различне женске пјесме*. Беч 1841. Сабрана дела Вука Караџића. Приредио Владан Недић. Београд: Просвета, 1975.
- Одаловић, Мошо. *Рече ми једно дијете*. Подгорица: Октоих, 1997.
- Одаловић, Мошо. *Поправљамо низбрдице. Нове и оне песме*. Београд: Bookland, 2006.

- Одаловић, Мошо. *Жича, пчелини чедо*. Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани“, Манастир Жича, 2009.
- Одаловић, Мошо. *Добро јутро Велика Хочо*. Изабране песме. Београд: Задужбина „Десанка Максимовић“, Народна библиотека Србије, 2017
- Павловић, Миодраг. *Обредно и говорно дело*. Београд: Просвета, 1986.
- Пешикан-Љуштановић, Љиљана, Љуштановић, Јован. Представе о детету и детињству у Рјечнику и списима Вука Стефановића Караџића. *Вук Стефановић Караџић (1787–1864–2014)*. Ур. академик Нада Милошевић-Ђорђевић. Београд: САНУ, 463–482.
- Радовић, Душан. *Дете и књига. Баш свашта. Сабрани списи*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 2006, 413–417.
- Снежана Шаранчић Чутура, *Фолклорно у простору наивног: усмена књижевност у контексту књижевности за децу*, Сомбор: Педагошки факултет.
- Bahtin, Mihail. *Stvaralaštvo Fransoa Rablea i narodna kultura srednjeg veka i renesanse*. Preveli Ivan Šop i Tihomir Vučković. Beograd: Nolit 1978.
- Gurevič, Aron. *Problemi narodne kulture u srednjem veku*. Prevod Lidija Subotin. Beograd: Grafos, 1987.
- Harfam, Džefri. *Groteskno: prvi principi*. Prevod Lidija Mustedanagić. *Polja – časopis za književnost i teoriju*, god. XLIX, br. 429, 2004, 49–57.
- M[artinović], J[uraj]. *Groteska. Rečnik književnih termina*, ur. Dragiša Živković, Beograd: Nolit, 1985, 229–230.
- Tamarin, Georges R. *Teorija groteske*. Sarajevo: Svjetlost, 1962.

Їован Люштанович

ГРОТЕСК В ДЕТСКОЙ ПОЭЗИИ
МОШО ОДАЛОВИЧА

Резюме

В своих стихах Мошо Одалович то увеличивает людей, героев и события, то объекты своих стихов изображает в приеме карикатуры. На этот прием опирается большинство его стихов, но есть и такие стихотворения которые целиком так созданы. Художественный итог такого приема создания стихов – это чувство диссонанса. В данном очерке толкуется многочисленность источников гротески Одаловича. Через гротеску автор изображает отношения детей

и окружающего мира. На самом деле это отношение складывается где-то между безграничными пределами детской мечты и желаний, и реальности в которой дети живут, в том числе и взрослые. Также, гротеска стоит в пандан бессмысленной игре других поэтов, т.е. увеличение и отступление противостоят обесмысливанию. Через гротеску поэт по своему сладко врет детей. В основе этого обмана лежит игра, игра на рубеже страшного и смешного, на пределах фантастики.

Jovan Ljuštanović

GROTESQUE IN THE CHILDREN'S POETRY
BY MOŠO ODALOVIĆ

Summary

Mošo Odalović in his poetry occasionally hypertrophically represents beings, characters and events and, in general, caricaturefully shows the subject of his poetry. Such a procedure is present, most often in the construction of certain poetic images, but also there are poems that are entirely resting on it. The aesthetic effect of this procedure is the feeling of dissonance that may be either a disagreement within a single poem or a disagreement with the portrayed image of the world about which this poems tell about. This paper shows that Odalovic's grotesque has more sources. The poet with his poem shows the relationship between the child and the world. It is an expression of the disharmony between the immodest children's desires and dreams and the real child's (but also the human) position in the world. At the same time, the grotesque is a patch of nonsense game of other poets, exaggerating and distorting stands instead of frivolity. The poet with grotesque, in his own way "sweetly lies" to children. In its basis, this poetry is the game; the game on the edge of terrible and funny and on the edge of fantastic.

Снежана ШАРАНЧИЋ ЧУТУРА¹

УДК – 821.163.41.09-1 Одаловић М.
Педагошки факултет у Сомбору
Универзитет у Новом Саду
Faculty of Education in Sombor
University of Novi Sad

ЦРНОХУМОРНА ЖИЦА У ДЕЧЈОЈ ПЕСМИ МОША ОДАЛОВИЋА

Сажетак: У раду је разматрана природа црнохуморних импулса у поезији за децу Моша Одаловића. Одабрано је неколико песама у којима се препознаје поступак депатетизације смрти, поништавање сентименталности, игнорисање фатализма, успостављање емоционалне дистанце, иронијска и пародијска визура... Иако средишње Одаловићеве црнохуморне мете (осећајност, емпатичност, хуманистичко етичко начело) бивају погођене апсурдом, тривијализацијом, шокантном сликом и чином, њихов статус се не окончава у негацији. Штавише, оне се афирмишу сугестивношћу инверзија (цинизам, равнодушност, егоизам, профитерство). Алгоритмска димензија одабраних примера читаоца провоцира и када је реч о поимању индивидуалне егзистенције, и када је реч о схватањима поетских начина, тема и домета наивне песме. У том смислу субверзивност црнохуморних елемената потврђује се као делотворан вид полемике са појединачним егзистенцијалним драмама и противречностима савременог света, а свакако и са стереотипно дефинисаном поезијом за децу.

Кључне речи: Мошо Одаловић, поезија за децу, црни хумор, живот, смрт, хуманизам, иронија, апсурд.

„Када је човек разигран као дете, које се зато најлакше и смеје, све може да буде повод смеху, од суве свирепости, до мудре великодушности, од стида до бесрама, од љубави до презира“ (Marić 1968: 18).

Постојано место Моша Одаловића у српској књижевности за децу уобличио се признањем и признавањем, почев од смештања *Домаћег васпитања* у Радовићев антолошки избор српске поезије за децу (1990), преко уџбеничког књижевноисторијског вредновања (в. Јекнић 1998; Петровић 2008; Милинковић 2010), до новијих критичких написа (в.

Љуштановић 1997; Данојлић 2008; Денић 2014, Станојевић 2014; Стојковић 2014, Хамовић 2015). У којој мери су томе допринели стихови којима је овде посвећена пажња, тешко је недвосмислено рећи. С једне стране стоји слутња да они неће бити прештамповани из цветника у цветник српске поезије за децу, а с друге стране стоји уверење да без њих поглед у Одаловићев поетски свет не може бити обухватан.

Реч је о песмама мимо доминантног модела песништва за децу препознатљивог по тананој лирској осећајности („нујности“, како је Вељко Петровић једном приликом проценио учинак Змајеве дечје песме), или ведрој и забавној стиховној распричаности, или умивеним хуморним и иронијским „обрачунавањима“ са светом... У стиховима који су овде одабрани нема задршке, еуфемистичких преинака, фигуративних преобука – они су увек директан удар, каткад ибијевског интензитета. Може бити да та линија певања за децу није превладавајућа, али је присутна довољно да се не да игнорисати. Отуда поглед на неколико таквих примера не може бити грађа тврде аргументације о једној засебној поетској струји, али може бити скица једног сегмента Одаловићевог лирског израза, а потом и песништва за децу уопште: оног који релативизује све на шта се најчешће помишља када се теоријски збија у међе милозвучне и милозначне поезије.

Заношење црнохуморним виђењем света није откриће савремених песника, а засигурно није страно аутентичном дечијем поимању.² Многе бравуре тог кова јесу витална линија уобличавања и спознавања идентитета песме за децу. Још од Ј. Ј. Змаја („Мој лов“, „Туга и жалост једног миша“, „Несрећна Кафина“, „Код мачке на части“), српска књижевност за децу нуди примере у којима ведро лице хумора уступа место иронијској текстури оплођеној црнохуморним као интелектуалном катарзом у откривању сурове и трагичке истине о људима, поступком који неутралише сентиментално саосећање са жртвом, али не и свест о њеној трагичној судбини (*Rečnik književnih termina* 2001: 112–113).³ Теоријска

² Само један пример:

„Жалити оне који умиру није својствено деци.

– Ја ћу умрети, – каже мајка. – Мене ће спалити.

– А шта ће бити с твојим ципелама? – ужасав се кћерка (две и по године)“ (Čukovski 1986: 153).

³ Или, како ред налаже да се у оваквом контексту обавезно нађе место за бар један навод из гласовитог Бретоновог предговора *Антологији*

идентификовања тачака на којима се апсурд, гротеска, иронија и пародија поклапају, као и оних на којима се раздвајају од подједнако многоликог феномена црног хумора, и даље су отворена. Но, није реткост да се он увек, на овај или онај начин, удружује са иронијском и ироничком дистанцом, пародијском критичком накатом или ефектношћу шокантног, застрашујућег, узнемирујућег, али се не допушта сметање с ума да је при том неизоставан и пробој „нечег смешног“, које се, бар у овом контексту, не руга (по правилу) свакој осећајности и болећивости, већ понајпре оној декоративној, лицемерној и лажној.

У том смислу критички јасно распозната страна Одаловићевог приступања дечјој песми, она реска страна, тако далека срачунатим замедљавањима песничког исказа, представља право полазиште за уплив црнихуморног флуида и то као изнимно ефектног начина провокације читаоца.

Песник за ког важи да је, видевши „лепоту и ругобу“, сачувао „наду у могући, виши смисао света и човека у свету“, који „по урођеном слуху за лепоту малих ствари, и по религиозном надахнућу које је, овде, неодвојиво од лирског, у свакој појави препознаје најпре оно што потврђује тајанствену самосврховитост постојања“, који има „врло развијену моћ саживљавања, симпатисања, са бићима и са стварима“ (Данојлић 2008: 11),⁴ испевао је и стихове о кртици („Орање љуте кртице“ – Одаловић 1995: 48), коју, кад *спонадну црни врази*, ништа не може зауставити, па још и *учи слепо куче да*

црног хумора: „Црни хумор граничи се са многим стварима, као што су глупост, скептична иронија, банална шала (набрајање би било предугачко), али он је најозбиљнији смртни непријатељ сентименталности, која је вечито у безизлазном положају, вечито наивна, и која подразумева машту кратког даха, те која се често издаје за поезију, али узалудно истрајава у жељи да дух потчини својим застарелим вештинама, будући да неће моћи још дуго да држи главу високо подигнуту, попут поносног ждрала“ (Breton 2016: 17–18).

4 Ради илустрације тачности таквих запажања, наводе се само два извода из Одаловићеве поезије:

Немој да си пипнуо травку!
И она има маму,
али њена мама ћути.
Ако је случајно згазиш,
па плаче њена мама –
ту ногу пребићу ти! (Одаловић 2006: 66)

И:

нам *кромпир одвуче*, а једно друго *подземно биће да нам поткопа бунар за пиће*, па све заврши:

И тако редом, и тако даље,
док је нисмо треснули маљем.

Неочекивано, просто и коначно. Чин без „освртања“. Једноставност убијања и нарочито равнодушност завршних стихова, ствара етичку „удицу“ на коју се хвата читаочева ми-сао, савест, емоција... Оно вицкасто (кртица *копа на нервној бази*) делује као привид безазлености, завараване трага, јер, финале песме, огољено да огољеније не може бити, разорило је сваки сентимент, а онда и анимистичке визије о рајском складу човека и света који окружује, тако важне у књижевности за децу. Та константа у Одаловићевој песми доведена је у средиште полемике и отворила поглед на другу, подједнако универзалну, и архајску и модерну страну човекове природе. И питање је заправо шта с тим у поетском смислу. Ако се одговор не тражи само у етичком протресању, у изазивању сасвим извесне побуне против завршног песничког решења, онда би одговор могао бити у експресивности поетских раз-маха сваковрсних, па и оваквих контраудара, у једном нарочитом лирском динамизму. Он подразумева мењање и версификацијског, и емоционалног, и семантичког ритма: што је личило на песму о једној необуздаој кртици и што је обећавало безболно комичко устихованије њене запоседнутости „нечистом силом“ и њених орачких „враголија“, прометнуло се у једну од повећих философских недоумица. И може се промишљање о овој песми замрсити у спекулативно клупко

Мрав је из мравињака клиснуо због неке свађе,
и, ево, прави кућу од грађе какву нађе.

Види да ми је душа као у мрава мека,
а да ћу сваког мрава разумети ко човека.

Кад се већ разумемо, рекох му: – Или ћу пући,
или ћеш са мном, мали, да поћеш мојој кући!

Е, сад оно главно, да просто душа заболи,
насред широког поља мој братић сузу проли.

Мислио је да нигде и нико под капом плавом
неће мућнути главом, да пита – шта је с мравом?

(Одаловић 2008: 136)

о идентитету човека као жртве и човека као целата, а у чијем се животу тако лако једно смењује другим; или о амбивалентности права и правде; или о феномену злочина и казне... Баш као што се може заплести у симболичке мреже и ишчитавање вечитог људског савладавања тамног, мрачног, злог које подрива опстанак, те, као и свака деструкција, добија одмазду у новом облику деструкције без наде да се из круга може изаћи. Иако такве аналитичке платформе не припадају „без остатка“ бићу овакве песме, иако све то дечијем читалачком искуству не значи много (заправо ништа),⁵ иако асоцира на уживање у интерпретативном „обртала – окретала“ онога који песму тумачи са алегоријских позиција – баш то највише мами и заводи.

Инфантилно демонско које чини шта хоће, импулсивно и одмах, оно које не промишља већ дела и при том не осећа кајање и не подлеже сумњичавости у исправност властитог решења, симбиоза невиности и зверства, наивности и бескрупулозности агресивног чина – само су нека мисаона поља која се оваквом песмом растварају. У колебљивости читаоца и јесте срж њене црнотворне делотворности: све остаје у великом зеву неке нејасне nelaгоде и иззглобљења из очекиване сигурности наивне песме. Завршни стих читаоца оставља на ветрометини између разумевања и дистанце, препознавања у егзекутору и слутње да та анимална страна људског лика сведочи о дехуманизованом свету у ком ваља живети и о свету који живи у сваком појединцу. Задирање у онтолошко чини хумор све удаљенијим од веселе критике карактера, нарави, ситуација, особина, поступака, слабости људских, а све ближим средству које проблематизује принципе и смислове, устројство света. Одаловићева дечја песма живот и нестанак живота даје толико нехајно, као посве тричав (и наводно посве праведан, логичан, заслужен) крај тричавог бића,⁶ због ког се не вреди узбудити нити га коментарисати, да напрос-

5 Осим можда препознавања песничке парафразе у сваком смислу упитне играчке и игре „ударања кртице“ („whack a mol“).

6 Игнорисање симболичких значења повезаних са кртицама делимично условљава такав исход. Кртица важи за хтонски симбол снаге земље, који доноси добро, штити и лечи, или бива појмљена као учитељ који води душе кроз мрачне лавиринте оностраног облика егзистенције (*Rječnik simbola* 1989: 230). Фолклорна традиција, осим негативних значења кртичије делатности (најава смрти, помора), зна и за позитивна (од употребе делова тела као хамајлије, до веровања да је грехота убити кртицу – Ђорђевић 1958: 303–304). Изопштена из таквих контекстуалних поља она бива

то дозива обиље асоцијација на све давнашње и савремене песничке потхвате који су разарали сензибилитет, технику и тематику пастелних песничких палета. Рекло би се да је то мали штап динамита забијен у панхуманистичку песничку традицију. Или да је траг литерарног развијања апсурдних ситуација у којима је појединачан живот и бесмислен и безначајан толико да је тешко одредити је ли зато више трагичан или фарсичан. Отуда је овакво финале „Орања луте кртице“ ефектније од оног какво се налази у другој (по свему судећи аутоцензурисаној) верзији песме и гласи:

Отац је сачека, заврши драму:
Сама си себи копала јаму! (Одаловић 2008: 95)

Очита редукција свега што су прво поменути завршни стихови дозвали, премештање семантичког поља на дидактичну компоненту казивања о добијању по заслуги, постављање одраслог (оца) у улогу пресудитеља и еуфемистичко замењивање самог чина убиства, разводнило је ибијевско-инфантилни замах, упитомило, ублажило црнохуморни рез који се у овој песми осећао. Са таквим свршетком песма се преместила у домен старозаветног осећања права и правде, у домен традицијом васпостављене пословичке и баснолике мудрости и поучавања о поступцима и последицама.

Као што се у првопоменутој верзији ове песме трачак црнохуморног сензибилитета пробио као посредан импулс из песникове визуре која зна за важност ефекта шока и изненађења, важност померања протагониста суровости, зла или бесмисла у сферу обичног, свакодневног, безбедног и невиног, а засигурно и за важност понуђене слутње о дејствовању неких апстрактних механизма од *луте кртице* и оних који јој долазе главе – што је поводом Змајевих кафкијанских алегорија уочавао Љубомир Симовић (Simović 1983: 60–65) – ишчитава се и у песми „Тачно у подне“ (Одаловић 1991: 62):

Кромпир, кромпирица
и кромпирићи
уплашени на смрт,
из земље вире.

Данас ће стићи
 слепи кучићи,
 јасно се чује:
 Хоћемо пире!

А слепи кучак
 и слепа кучка
 слепо слушају
 своју дечурлију.

Спремe им ручак,
 па после ручка
 деца спавају,
 а они рију.

Рију ли, рију.

Изузимање човека из „ланца“ правде онај примарни, природни „ланац“ живота анимизује и анимализује само донекле по естетици и принципима шармантних песничких игара рода и жаба, мачака и мишева... Јер, „мале породице“ контрастриране су снажно: с једне стране невини предодређени за смрт, осујећени, инфериорни, они који крај чекају без отпора, с друге стране они који ту смрт виде као услов сопствене среће, спокоја, опстанка, живота, делатни и бескрупулозни. Уосталом, ту компромиса нема, једноставно неумитност, која, на крају крајева, и одржава свет. Томе у прилог иде и завршно *рију ли, рију*, као варијација философске мисли о неуништивости живота, његовој незауостављивости и његовом рађању из антиномија, јединог принципа који може отелотворити целину.

Као и у свим сродним случајевима и овде се под упитник ставља идеја о распознавању хуморног пулса. Да он ипак постоји, показује, на пример, пародијско лице асоцијација на western ситуације насловом најављене. Тзв. естетика патетике људских разрачунавања, хероика управљена према девизи „живети кратко, али славно“, оно сневање о јуначком и часном живљењу и умирању као егзистенцијални и литерарни модел, доживео је у наведеној песми потпуно изокретање. Па и када се занемаре такве асоцијације наслова (јер, „тачно у подне“ може значити и онај коначни „куцнути час“, тренутак када више нема „пет до дванаест“), иронијској стилизацији подвргнуто је људско битисање у најопштијем смислу, а на-

рочито битисање обележено страхом од смрти. Иако драматичност њеног ишчекивања није умањена позиционирањем у антропоморфни свет, напротив, оснажена је фигуративношћу дословце беспомоћних симболичких корелатива, не спори се могућност да породица „кромпира“ успева дезинтегрисати озбиљност и ужасност фатализма уводне песничке сцене, наругати се и тривијализовати кључни тренутак кључне промене егзистенцијалног статуса. Баш зато што подсећа да човек није далеко од „кромпира“, па ни да му крвник није много другачији од „слепих кучића“, да му крај можда неће бити ништа више од прометања у „пире“ за ко зна какву и ко зна чију гладну „дечурлију“, смакнуће које очекују и дочекују ликови Одаловићеве песме бива црнохуморна ствар. Са њом читалац, поново, не зна шта би учинио: би ли се насмејао, би ли се одмах постидео зато што се насмејао, би ли их пожалио и дао размах емпатији вођен исконском болећивошћу према недужнима, би ли се замислио над властитом судбином вечите потопљености у зебње и страхове, баш онако по познатој Селимовићевој мисли...

Ту негде је наука да постоји нешто изнад наших моралних кодова, изван човековог осмишљавања и обесмишљавања етичких законитости по којима се управља, нешто на шта се не може утицати, али на шта се може гледати кроз мали хуморни нишан. Па нека је и реч само о нишањењу из праћке, погодиће у центар – трагикомичну судбину човека који залуд долази и одлази са овог света, залуд дрхти и стрепи вирећи из скровишта, јер, како год окренуо, бесмисао му је загарантован. Тако наглашено одсуство оптимизма и хуманизма, скепса и поводом убеђења да је датим појмовима једино уточиште остало, можда, још само у свету детињства, подсећање на свеопшту дехуманизацију као последицу константне репресије, у обе ове песме има сродан ефекат. Црнохуморним уредом не може се мењати стање ствари, али се може у жижу извући сва апсурдност концепције живљења која је прозвана.

По свему реченом, а нарочито по депатетизованом односу према смрти, претходним примерима блиска је и песма „Заради неку цркавицу“ (Одаловић 1991: 35), која доноси више него упитан (и више него препознатљив) „прагматизам“ ком песник „пучава“:

По свим домаћим
и међународним правима,
нађеш ли мртву муву,
слободно –
продај је мравима.

Заради неку цркавицу –
нек ти се родитељ диви.
А што се муве тиче,
сама је престала
да живи.

Чега све овде између редова има, каквих све подругачица и животу и смрти, могло би се испитивати. Но, увек тако заводљива компаративистичка машинерија, само ће потврдити да иронијска путања наивне песме Моша Одаловића заседа на иста места која већ носе обиље усека тог типа. Посматрано са позиција уредно осмишљеног племенитог педагошког ангажмана поезије за децу оваква „јерес“ никада неће бити прихваћена. А могла би, као пример успелог иронијског потхвата који је обујмио и озбиљност / бесмисленост закона које човек доноси (*домаћа и међународна права*); и родитељска усмеравања потомака ка вештом мешетарењу са новцем у средишту вредносне скале; и свакодневну борбу за преживљавање које ће продати све и на свему зарадити ако икако може; и време које човека ставља у позицију предатора, ловца и ловине, време у ком ничег светог па тако и ничег обесвећеног... Од свих наведених песама ова се најочигледније уклапа у Одаловићеву „иронијску осу света“ (Љуштановић 1997: 49) и најочитије увезује инфантилно и саркастично.

Личи овај пример на одавно прихваћено поучавање извртањем жељеног на наличје, само што је подручје на које се усмерава ипак предалеко од стандардних песничких дражења дечије свести и савести. Док детињство може пронаћи неку врсту насладе у препознавању властитих игровних „трговинских размена“, или „изучавања анатомије“ (неретко баш мува), кисели смејуљак овога пута припада само онима који су пристигли до дилеме шта је човек (*а мора бити човек*). Хуморно „дерање коже“ са ствари,⁷ пре свега са его-

7 „Духовито је: голицати ствари. После тога, ником ништа. Хуморно је: скинути просто стварима кожу. После тога, неком кожа, неком све звезде“ (Рора 1960: 6).

истичне махнитости за личној користи, са философије капитала, пристиже и до растварања питања хуманистичког начела. Је ли оно заиста постало *passé*, да ли га тек црнохуморни појас дечије песме може спасити из претапања у најобичнију смејурију савременог доба – остаје да се види.

Игра баналним увек је опасна, јер питање је хоће ли моћи (и мора ли) пребацити изван себе, хоће ли (и мора ли) постати провокација, мисаона, емоционална, идејна, поетска, естетска напоследку. Чини се да Одаловићев песнички поступак успева банално „функционализовати“ у песничко и рефлексивно. Отуда и песма „Мртав мравојед лежи у трави“ (Одаловић 1995: 47) сведочи о посебној линији његовог певања за децу, не непознатој, али увек добродошлој као опонирање меким иронијским текстурама:

Играјте, скачите, певајте, мрави –
мртав мравојед лежи у трави!

Лежи мртав као клада;
умро, ваљда, од нерада.

Копрца се узалудно,
узело га црно чудо.

Упало мравче преко реда,
видело мртвог мравоједа.

Девет, осам, седам, шест,
пало мравче у несвест.

Донесите грамић воде,
полијте га – да не оде.

Одувек постоји дилема јесу ли хуморно и црнохуморно, весело и онеспокојавајуће, комично и трагично – компатибилни или неспојиви (в. Gutke 2007). Како год се одговорило, чини се да весеље над умирућим „крвником“, нескривена радост над оним ког односи *црно чудо, мравче* које такав, агоничан приказ види први пут, *грамић воде* који га поврати – успевају обликовати наивну варијацију црнохуморног песничког исказа. Дискретан зрачак љупкости, који своје постојање дугује искључиво онесвешћеном *мравчету*, најефектније ствара контрапункт па се и фокус целе песме премешта на његово „спасавање“ од смрти због виђења смрти. Тако је

остварен spoj натуралистичке директности, негирања било каквог саосећања (мртав мравојед *лежи као лада, копрца се узалудно*, а што је умро *од нерада* ту је тек да појача интензитет радости, јер, да је радио – мрава не би било) и полицања значајности самртног часа увођењем у домен страшила за децу (али ипак не онако како, у једном другачијем литерарном и културном контексту, функционише „смешно страшило“ – Bahtin 1978: 61). Нема у њој, дакако само када је реч о туђој, ни трагике, ни ичег вредног сентимента. Управо та платформа јесте мали обрачун и са непобитно присутним личним страхом, и са поетским ламентацијама и драматургијама, и са философским мудровањима. Дословце игнорисати фатализам, преобрнути све људске бриге о властитом трајању у свет мрава и мравоједа, биће прилика да се језиком наивне песме сведу рачуни и са тако опијајућом илузијом да смо смрти доскочили ако смо јој се насмејали, да смо је преварили, надмудрили, осујетили.

Да ли овим песмама Одаловић заиста успева да постигне ефекат који се каткад признаје црном хумору – да се поигра комиком ужаса, да умањи страхотност страхоте (Лауб 1999: 177) – не би се могло разрешити без задршке. Наиме, овде изостаје лагодност коју иначе цинизам, осећај надмоћности и неидентификовање са жртвом даје онима који креирају црнотуморне вицове на рачун нечега што их се не тиче и што их не погађа лично (Лауб 1999: 177–178). Осим тога, овде се не би могла безрезервно установити ни техника тзв. хумора испод вешала који потиче из уста онога који нема шта да изгуби, али може бар на час и за свој грош да успркоси властитој судбини, стрепњи, очајању, коначно и онеме са чим је суочавање понајтеже – пролазности. Ипак, а с обзиром на мноштво нијансирања овог типа хуморног односа према животу, један његов аспект постојано опстаје и у дечјој песни. То је песничко неузмицање пред противречностима, пружање прилике револтираном духу да испровоцира поремећај окошталог, табуисаног, стереотипног, да се интелектуалном и афективном субверзијом побуни против низа репресивних појмова, ситуација и наметнутих драма, да се према свему томе постави каткад као агресивно оружје, каткад као одбрамбена стратегија (Бошковић 2007: 44).

Могло би се рећи да се све средишње Одаловићеве црнотуморне мете (осећајност, емапатичност, алтруизам, ху-

манистичко начело), заправо афирмишу преко нарочите инверзије и креираног им наличја у крупном кадру (цинизам, равнодушност, егоизам, бездушност). Тај поступак дужник је, између осталог, и својеврсне алтернатије парадигматичног тематског подручја и ликова књижевности за децу. Очигледно анималистика јесте и даље постојана, али ни близу као извориште плишаних другова детињства, па ни оних класично алегоријски конципираних. Правећи умногоме нетипичан избор из животињског света, а потом и удаљавајући се од „карактеризације“ и симболизације каква се углавном сусреће у случајевима када понешто из тог избора већ заповеда овакав литерарни простор, Одаловићеви песнички ликови вуку поглед на свет удаљен од слободног, заиграног, светлосног и осунчаног. Метафоричке релације које по таквој аналогiji успостављају са људском егзистенцијом, једна су страна њиховог семантичког домета. Афирмација управо супротних начела не да се оспорити: црнохуморни песнички говор је увек интелектуално, емоционално, морално и свако друго дражење.

Наиме, црнохуморна жица ових песама налази се (и) у контексту, у самој идеји да највећа људска опсесија може бити намерно депоетизована, или, ако је згодније, банализована тако и толико да иритира и напросто захтева дужи поглед; намерно уведена у антропоморфну сферу као класичан и проверено комуникативан вид поетског језика књижевности за децу; намерно равнодушна, намерно подвргнута ампутирању било какве видљиве емоције, а нарочито сентимента и патетике... Ако класичан двојац за препознавање постојања смеха: објекат који је смешан и субјекат који се смеје (Prop 1984: 30), овде не постоји, прамен „нечег смешног“ остаје. Ни у једном наведеном случају он не клизи глатко, неприметно, као некаква медна база певања за децу, већ се сваки пут „препречи“ и „попречи“ у емоцији, свести и доживљају читаоца. Понајвише због тог разлога у свим песмама тај вид хуморног виђен је као изазивачки и близак поступку који се распознаје у литератури као спој ослобађајућег и изгредничког, онога што човека сучељава са властитим страховима а да му при том не даје лажно саосећање, и онога што преко „неприкладности“ показује апсурд егзистенције а да ниједном не поклекне и не сврши у очајању (Roas, u: Poblete Aldaj 2017: 245). У том смислу Одаловићево „изгреднишво“ и спремност да смрт /

убијање прикаже као узгредницу, прилику за славље, или зараду, само наизглед упућује на асоцијацију о присуству виталности гротескног обрасца. Одаловић не чини исто што и раблеовска смеховна култура поникла из слављења и у славу препорађања. С једне стране, он наивност наивне песме користи као неку врсту одступнице од изрицања истински грке спознаје идентитета бездушног, саможивог, ћифтинског света; одриче се сваке манипулације поезијом за децу, па и оне која подразумева њену употребу да би се читаоцу понудили етички корективи, истине из дубина филозофских понирања у средишта антрополошког, социјалног, каквог год лица човечанства. С друге стране, управо поезија за децу, њена поетика суштински ослобођена сваковрсних претенциозних револуционарних узуса, онај њен аутсајдерски кођ, јесте изнимно издашно поље за реч, мисао, емоцију које умеју и могу ударати у лице. Не би се рекло да Одаловић ове стихове пева у славу једног нарочитог смеха који се са педагошке тачке гледишта традиционално види као одраз охолости, уживања у обесности, напосто безобразлука који превладавајућу визију васпитања, етике и моралности увек саблажњава и узнемирује. Више делује да овакве песме кидају споне са лажним ауторитетима, да су глас против свеколиког устројства света, и како га човек даје, и како га даје природни, па коначно и божански законик. При томе, „смешна страна“ овде одабраних примера подсећа да је један од основних елемената комичног „нека врст испаривања трагичног до његовог егзистенцијалног преображаја. На мјесту гдје је уништена свакидашња трагика, рађа се нови свемир“ (Surio 1961: 211). Без децидно изречене тврдње да изабране Одаловићеве песме баш то постижу, да хумором / хуморизмом „доведе у питање постојећи поредак како би се, можда, 'на његовим рушевинама изградио неки хуманији свет'“ (Pirandelo, cit. по: Perišić 2010: 133), остаје утисак да и томе теже. Отуда се и црнотуморна жица извија као ослонац за разумевање Одаловићеве поетике дечије песме као чудесног једињења конкретног и апстрактног, баналног и рефлексивног, више као поетски шамар него као инструмент за досезање идеалног, савршеног, складног – утопистичког сна о срећи који би негирао и живот и смрт као страдање и бесмисао. Напосто, и овде важи оно што уопште важи за црни хумор у уметности: он никада није помућен морализаторском накатом, не оставља грижу савести,

и „ако се у данашњој комици појам смрти тако често и тако једноставно укључује у читав систем хумористичких и сатиричких детаља, није ли то резултат сусрета двеју крајње непријатељских категорија. Смех и смрт, ето правих граница нашег постојања“ (Ćosić 1961: 334–335).

Извори:

- Одаловић, Мошо. *Том Сојер у Црној Гори*. Сараорци: Издавачка кућа Драган Лаковић, 1991.
- Одаловић, Мошо. *Увртута књига*. Врбас: Слово, 1995.
- Одаловић, Мошо. *Поправљамо низбрдице. Нове и оне песме*. Приредио Д. Лакићевић. Београд: Bookland, 2006.
- Одаловић, Мошо. *Где је лампино дете*. Београд: Завод за уџбенике, 2008.

Литература:

- Бошковић, Александар. „Црни хумор“. *Свет речи – часопис за српски језик и књижевност*, бр. 23–24, 2007: 43–50.
- Данојлић, Милован. „Цео живот као песма“. Предговор у: Мошо Одаловић *Где је лампино дете*. Београд: Завод за уџбенике, 2008: 5–15.
- Денић, Сунчица. „Феномен завичаја у поезији Моша Одаловића“. *Књижевност за децу. Крила за зачарани лет*. Врање: Учитељски факултет/ Нови Сад: Змајеве дечје игре, 2014: 59–69.
- Ђорђевић, Тихомир. *Природа у веровању и предању нашега народа*. Књ. 1. Београд: Научно дело. Издавачка установа Српске академије наука. 1958.
- Јекнић, Драгољуб. *Српска књижевност за децу. Историјски преглед*. Београд: МАК, 1998.
- Лауб, Габријел. *Уметност смеха*. Превод Живота Филиповић. Београд: Дерета, 1999.
- Љуштановић, Јован. „Иронијска оса света Моша Одаловића“. *Детињство – часопис о књижевности за децу*, бр. 4, 1997: 49–50.
- Милинковић, Миомир. *Нацрт за периодизацију српске књижевности за децу*. Нови Сад: Змајеве дечје игре, 2010.
- Петровић, Тихомир. *Историја српске књижевности за децу*. Нови Сад: Змајеве дечје игре, 2008.
- Станојевић, Добривоје. „Весели вашар тешких мисли. (Мошо Одаловић *Твоја звезда будилица*, Смедерево, Нова штампа, 2014)“. *Детињство – часопис о књижевности за децу*, бр. 4, 2014: 130–132.
- Стојковић, Градимир. „Момчило Мошо Одаловић добитник Вукове награде за 2013. годину“. *Монс Аугеус – часопис за књижевност, уметност и друштвена питања*, бр. 43, 2014: 141–148.

- Хамовић, Валентина. „Поезија за децу Моша Одаловића између традиционалног и модерног“. *Непрекидно детињство*. Нови Сад: Змајеве дечје игре, 2015: 103–107.
- Bahtin, Mihail. *Stvaralaštvo Fransoa Rablea i narodna kultura srednjega veka i renesanse*. Preveli Ivan Šop i Tihomir Vučković. Beograd: Nolit, 1978.
- Breton, Andre. *Antologija crnog humora*. Prevod Bojana Janjušević. Novi Sad: Kiša, 2016.
- Čukovski, Kornej. *Od druge do pete*. Prevod Ljubinka Krešić. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 1986.
- Ćosić, Bora. „O komičnom u savremenoj likovnoj umetnosti i o današnjem smehu uopšte“. *Smijeh. Uvod u naučnu studiju o smijehu*. Zagreb: Novinarsko izdavačko poduzeće, 1961: 316–335.
- Gutke, Karl. *Moderna tragikomedija. Istraživanje prirode žanra*. Prevod Vladislava Gordić Petković. Novi Sad: Sterijino pozorje, 2007.
- Marić, Sreten. „Zapis o smehu“. *Glasnici apokalipse*. Beograd: Nolit, 1968: 18–21.
- Perišić, Igor. *Uvod u teorije smeha*. Beograd: Službeni glasnik, 2010.
- Poblete Aldaj, Patrisija. „Ironija i crni humor“. Prevod Igor Marojević. *Polja*, br. 504, 2017: 245–247.
- Popa, Vasko. *Urnebesnik. Zbornik pesničkog humora*. Beograd: Nolit, 1960.
- Prop, Vladimir. *Problemi komike i smeha*. Prevod Bogdan Kosanović. Novi Sad: Književna zajednica Novog Sada, 1984.
- Rečnik književnih termina*. Beograd: Institut za književnost i umetnost/ Banja Luka: Romanov, 2001.
- Rječnik simbola. Mitovi, sni, običaji, geste, oblici, likovi, boje, brojevi*. Priredili Žan Ševalije i Alan Gerbrant. Prevod A, Buljan, D. Bučan, F. Vučak, M. Vekarić i N. Grujić. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 1989.
- Simović, Ljubomir. *Duplo dno*. Beograd: Prosveta, 1983.
- Surio, Etjen. „Smijeh promatran s estetskog stanovišta“. *Smijeh. Uvod u naučnu studiju o smijehu*. Zagreb: Novinarsko izdavačko poduzeće, 1961: 205–213.

Снежана Шаранчић Чутура

МОТИВЫ ЧЕРНОГО ЮМОРА В ДЕТСКИХ СТИХАХ
МОШО ОДАЛОВИЧА

Резюме

В статье рассматриваются понятие черного юмора и его аспекты в детских стихах Мошо Одаловича. Опираясь на несколько стихотворения – читателю предоставляется анализ его поступка депатетизации смерти, ухода от сентиментальности, пренебрежения фатализма, опирание на эмоциональные переживания, его иронический и пародийный приемы. Несмотря на то, что главные одаловичевские черноюморические цели (чувствительность, эмпатия, гуманизм и моральность) страдают от абсурда, тривиализации, приема ведущего прямо к их взлому – их существо не отрицается и не унижается. Наоборот, они весьма живы, благодаря значениям которые все-таки наводят на размышления (это цинизм, ранодушие, эгоизм и спекуляции). Аллегорические элементы отобранных примеров читателя затрагивают рассуждать об индивидуальности – либо на уровне поэтического приема, либо на уровне темы или эстетического переживания. В этом смысле элементы черного юмора доказывают, что полемичность с индивидуальностями и противоречиями нынешнего времени – очень полезна; тем не менее – и с стереотипами которые лежат в основе детской поэзии.

Snežana Šarančić Čutura

BLACK HUMOR IN THE CHILDREN'S POETRY
BY MOŠO ODALOVIĆ

Summary

This paper deals with the nature of black humor pulses in the children's poetry by Mošo Odalović. In several selected poems, it is recognized the procedure of depatetization of death, dismissal of sentimentality, ignoring fatalism, establishing emotional distance, irony and parody vision. Although the central Odalović's black humor targets (sensitivity, empathy, humanistic ethical principle) are affected by absurdity, trivialization, shocking image and activity, their statuses do not end in negation. Moreover, they are affirmed by the suggestiveness of inversion (cynicism, indifference, egoism, profiteering). The allegory dimension of selected poems provokes the reader also when it comes to the perception of individual existence, and when it comes to the perceptions of the poetic ways, topics and scope of the naive poetry. In this sense, the sub-

versiveness of black humor elements is confirmed as an effective form of controversy with individual existential drama and contradictions of the contemporary world, and certainly with a stereotypically defined children's poetry.

*Миливоје В. МЛАЂЕНОВИЋ*¹

УДК – 821.163.41.09-1 Одаловић М.
Педагошки факултет у Сомбору
Универзитет у Новом Саду
Faculty of Education in Sombor
University of Novi Sad

ФУНКЦИЈА ХУМОРИСТИЧКИХ ЕЛЕМЕНАТА У ПОЕЗИЈИ МОША ОДАЛОВИЋА

Сажетак: У раду се анализира функционисање елемената хумора у поезији Моша Одаловића који је оцењен као једна од битнијих карактеристика његовог укупног књижевног дела. Утврђено је да Одаловићева примена различитих хумористичких и комичких поступака (језичка игра, нонсенс, парадокс, афористички исказ, итд.) нема само забављачку улогу. „Шалозбилна“ садржина Одаловићеве поезије је резултат песничког разматрања реалности и она постаје метод којим песник превазилази и ублажава живот „пун окука и стрмоглавица“. Наглашава се да се овај циљ постиже без уочљивог дидактицизма. У раду се, иза Одаловићеве хуморне перспективе, такође јасно уочава иновирана радовићевско иронично-пародична линија.

Кључне речи: Мошо Одаловић, поезија, хумор, иронија, пародија.

Главно својство поезије и прозе Моша Одаловића јесте смешно, комично, често безазлено и наивно, али каткад и до извесне мере сурово виђење света. Хумор је, дакле, игралачка компонента која Одаловићеву поезију и прозу чини јединственом. Овај естетски појавни облик уплео се и у песникову биографију – рођен је првог априла („згодно ми је за детињарије“ (Одаловић 1995: 7), и као да је том ванлитерарном чињеницом желео да потврди да је Проп у праву кад каже како је „убеђен да комично заједно са трагичним, доприноси комплекснијем виђењу живота“ (Косановић 1985:83). На Одаловићеву снагу смеха у превазилажењу животних тешкоћа указује и Милован Данојлић: „Иза (...) наоко лаких, лепршавих стихова назире се једно богато, плодно, у основи тешко животно искуство, превазиђено игром, шалом

¹ milivoje_mladjenovic@yahoo.com

и љубављу према свету и животу“ (Данојлић 2017). Неопходно је, међутим, имати на уму специфичност хумора у књижевности за децу. Пре свега, деца нису опхрвана животним недаћама, одликује их веселост, здрав и искрен, аутентичан смех. Валентина Хамовић налази да је Мошо Одаловић „непогрешиво пројектовао дечју интуицију, емоционални склоп и поглед на свет (...) чак и кад проговара из перспективе већ стеченог животног искуства, његов глас је близу дечје свести“ (Хамовић 2015: 106). Одаловићев хумор је истовремено и близак апсурдном, на начин како га тумачи Хуго Фридрих: „Хумор разара збиљу тиме што проналази највеће нејеројатности, што силом здружује времена и ствари, што отуђује све постојеће“ (Фридрих 1969: 168). Чувену Кантову дефиницију смеха као афекта који следи „изненадно претварање напетог ишчекивања у ништа“, Проп рedefинише, односно допуњава истичући да се ми „смејемо када мислимо да нечег има а, у ствари, иза тога не стоји ништа“ (Косановић 1985: 89) што је својствено и дечјем поимању света. У свим жанровским облицима које Мошо Одаловић ствара, преплићу се поезија, афоризми, досетке, каламбури, пошалице које садрже у хумор заоденуте рефлексије о детињству и одрастању. Полазиште је, утврђује Зорана Опачић, природа „наивног субјекта и његовог осећања безграничности и слободе, па се пева о прекорачењу граница и уласку детета у небеску сферу које у својој имагинацији препакује звезде, помера облаке, хвата муње“ (Опачић 2017: 77). У тој тежњи за препакивањем света, настају несвакидашњи спојеви који дејствују хуморно. Тако комични ефекат настаје у приближавању земаљског и небеског: „Иди на трешњу, то је твој Космос – звездарник плодова“ (Одаловић 2006: 12).

Класификацију хуморних елемената у Одаловићевом књижевном делу није једноставно начинити. Смењују се различити типови хумора који се могу груписати у више категорија и подкатегија потпомажући се методологијом коју је начинио Проп. Најучесталији је *доброћудни смех* који иначе Проп сматра карактеристичним за децу закључујући „да спољашње манифестације неких мањих негативности код деце не заклањају, већ, напротив, откривају праву супштину личности“ (Косановић 1985: 90). Такође се врло често у Одаловићевом делу указује *ведар смех*, „психолошки феномен ведре, веселе, радосне хуморне разбирлиге, чији повод није

значајан, чак може бити и безразложан“ (Косановић 1985: 90). Често се Одаловић користи и *вербалном комиком* (каламбури, парадокси, досетке, иронија, смешне особине појава), *рудиментима карневалског смеха*, нешто ређе *подсмешљивим хумором*, а још ређе *обредним и циничним смехом*. Као посебна категорија издваја се *хумор у визуелним песмама* Моша Одаловића.

Разматрањем песме *Поправљамо низбрдице* уочићемо типично својство *доброћудног смеха*. Већ у наслову², који упућује на један рељефни облик, облик низбрдице, у конфигурацији терена, запажамо својство хуморног. При кретању низбрдо, човек делује смешно, тетураво, гегаво, показује своју сколност паду. Кретање узбрдо је узвишеније, херојско, кретање навише, према сунцу и небу. Хумор је постигнут намерним претеривањем;

Господе добри, како је пала Петруњела!

Како се спотакла!

(...)

Сваку је звезду пребројала!

И ону недавно откривену

у тамо некој опсерваторији.

(Одаловић 2006: 10)

Нечији пад, то је смешно по дефиницији, видети да други пада, а да то нисмо ми. Хуморно дејство у овој песми почива на судару фразе којом се означава саобраћајно правило о ограничењу брзине моторних возила и брзине којом се креће човек који се оклизнуо:

Милицијац је успео само да зине

Био је

у плавом, службеном оделу

Јасно је видео прекорчење брзине,

ал није заустављао Петруњелу.“

(Одаловић 2006: 10-11)

² Наслови Одаловићевих књига упућују на хуморни садржај, комику, шалу. Тако *Уврнута књига* (1995) асоцира на уврнутост. Свака уврнутост има облик смешног. Означено, дакле, чува везу са означавајућим. При томе, призива и колоквијално – стање уврнутог означава духовитост, смешно, шашаво.

Дејству комичног доприноси и гласовно сазвучје, де-минутив од имена Петруњела у комбинацији са гласовним понављањима на крају речи:

Од некуд,
из неке споредне улице,
као у филму Емира Кустурице,
довикну Вице
син Рице брице!
По-пра-вља-мо низбрдице!
По-пра-вља-мо низбрдице!
Ех, Петруњелице... (Одаловић 2006: 10-11)

Песма *Замајавалица* садржи такође у себи хуморно, смешовно. Већ у наслову искоришћена је игра речи – замајавалица је вишезначни неологизам. Потом стихом „пуни па испразни, испразни па пуни“ – назначено је пуњење празнине, пражњење пуноће, операција која садржи особине хуморног, јер се ради о активности која упућује на апсурдност, бескорисност, залудност радње. У песми *Хајде да се мењамо* ефекат хуморног постиже се истицањем начела неуобичајене трговине, трампе, немогуће размене природних добара (брда и равнице). Ефекат појачава управо истицање тих начела трговања, хваљења робе: „Пошаљи ми сто метара добре низбрдице“... „Имам једно поље вишка, дођи – да ти дам“ (Одаловић 2006: 9).

Префињен лирски хумор у богатом сазвучју одликује љубавну песму *Пролепшавалица* у којој се „тужно у радосно пресвуче“. Она је препуна досетљивог, духовитог – у пробраним изразима: животуљче, жгепче, Чачкалица, Петопарац. Римовни дистиси дају звук радосно подсмешљивог:

Иде Лила, а за Лилом жапче скаче:
стани, Лило, ти си наше пуноглавче.
(Одаловић 2006: 14)

Здрав, ведар хумор садржи и љубавна песма *Чекалица* у којој је хумор грађен на досетки о љубавном ишчекивању, симпатичном подсмедвању „чврстине“ карактера заљубљеног бића:

Чекаћу те
у шест

код брезе!
 Ако не дођеш у седам,
 у осам одох кући!
 Дођи бар у девет;
 у десет је касно –
 под брезом ћу пући!
 (Одаловић 2006: 15)

Извориште хуморног у песми *Медени Јупитер*, представља опонашање света одраслих:

Женићу се па шта буде!
 Сви одреда из разреда – нек се чуде!
 важно је да зна сва слова;
 да се потпише
 кад буде венчање... (Одаловић 2006: 16)

У овој песми је присутна и сатирична нота. Оштрица је употребљена против досаде која избија из традиционалне школе и њених стега:

Увече кад се разиђу сватови,
 па сложимо одело и венчаницу,
 одемо да се наспавамо,
 срећни,
 што не обнављамо градиво – ни страницу.
 (Одаловић 2006 : 17)

Из ових стихова провејава добро знан песников однос према школи. Мошо Одаловић као следбеник радовићевске линије многопоштоване деце, сматра да је задатак школе „да духовно уздиже, да прочишћава и оплемењује нарави. Тај тежак и сложен посао на богаћењу унутрашњег света и живота требало би да почне од момента постизања пуније свести о себи“ (Цветковић 2010: 322). У Одаловићевој поезији тече, напоредо са традиционалном, и модерна песничка струја, померена према животу у урбаној средини, на тематском плану, а на формалном манифестована „крз нонсенсе играрије, хумор, гротеску, крз поступке иронизације“ (Хамовић 2016: 104). Тежња да се буде нов, да се одупре клишеима, општим местима у поетском говору уочава се већ и у наслову, а потом и у финалу песме: „На медени месец, наравно, нећемо. Јер, много је лепши медени Јупитер!“ (Одаловић 2006: 17).

Школа је често мета ироничног подсмеха. На пример у песми *Кокошка се сели у топлије крајеве*:

Умела да кукуриче, играла главну ролу
сви су говорили штета што не иде у школу.
(Одаловић 2006: 87)

Рудименти карневалског смеха могу се уочити у песми *Цвећара за Цвеју Цветокрадицу*. Као Раблеов Пантагруел Цвеја Цветокрадица показује изванредне моћи. Истина, његови подвизи не изражавају се у прождирању и гутању, него у опседнутости цвећем и мирисањем цвећа, али по свом устројству то је јесу гротескне слике:

Још у породилишту
(априла 1993)
чим је замирисало, бабици отео цвеће!

Гротескност се развија у више слика, односно ситуација: „са свадбе однео букет – снашин“, „стално црта невен, каћун, зумбул, беле раде“ и све сам себи покраде. Одаловићева гротеска не садржи скаредност, „негативан, свргавајући и разорни моменат“ (Бахтин 1978: 389) као код Раблеа, али јесте специфична гротеска, хиперболичним садржајем, пре свега.

Једнако је упечатљива и гротескна и симболична песма *Кокошка се сели у топлије крајеве*:

Ма, каква кокошка, била је то кокошкетина;
наплаћивали смо карте да је види светина.
Кокошка као ждребе, и који грам претегне;
испразни се двориште, кад оде да легне.
Једном годишње носила једно јаје,
овећој породици годину дана траје.
(Одаловић 2006: 87)

Гротескност се манифестује и у необичној појави коју бисмо назвали, употребљавајући оксиморон, *гротескност сићушног*. За ову појаву нарочито је илустративан пример у песми „Сто на сат“:

А стонога решила
па ноге одршила;

ено она од сто кила
 баш онога уловила! (Одаловић 2006:24)

Такође је чест хумор у Одаловићевим песмама који произлази из негације, изокренутости уобичајених појава, као у песми *Са родитељима сам строго*:

На родитеље утичи
 док су мали.
 Кад одрасту не можеш им ништа.
 (Одаловић 2006: 34)

Специфичан облик хумора доспева у Одаловићеву поезију са изворишта бајке. Тако у песми *Да чујемо вука*, у којој песник поставља питање „како вука да вратимо деци“, хумор изазива осавремењивање ослоњено на логику приче: у познатој бајци ловац ножем расеца стомак вуку. Отуда Одаловић упућује јасну асоцијацију на хируршки захват:

Кажи где сад да пронађем ловца?
 Где он сада вежба хирургију?
 (Одаловић 2006: 44)

Неретко, хумор бива продукт језичке игре, употребе смешних или, новоскованих речи (МомчилоРадојица, Лажиградашин, Једвитац, Грмилопљуцкавац, громче, земљотресак), употребе деминутива, ознаке живих бића у младом узрасту, али која нису у уобичајена у свакодневном говору, нити у књижевној употреби: крокодилче, горилче. Добривоје Станојевић то „непрестано весело пуцкетање асонанци и алитерација и шапћуће ћућораво упозоравајуће комешање речи“ (Станојевић 2014: 132) назива универзалном алхемијом Одаловићеве поезије. Фигуре гласовних понављања својим сазвучјем утичу на стварање смеха и веселости: „бол болује болан Болеславе“ (Одаловић 2006: 89). У истој песми такав ефекат изазива и врло фреквентна употреба гласовних група ја, је, вр:

ево јарца Јарослава на вр'-врце Дурмитора
 тамо ије, тамо пије, тако ти је – кад се мора.
 (Одаловић 2006: 88)

Контрастирање димензија (мало-велико, велико-мало) у песничким сликама такође изазива смех:

Миш да се увелича
 да личи на мачора –
 Доста ми је њихове
 трке и фолклора! (Одаловић 2006: 63)

Учинак комичног постиже се и употребом речника који
 припада жаргону, нарочито ако се њиме гради успела рима:

Мечка је, углавном, строга кева.
 Не воли кад мече изволева. (Одаловић 2006: 45)

Творбу хуморних ефеката омогућују и песме с израже-
 ном ономатопејом, као у песми *Цврчак*:

– „тај се чује чује чује
 – а не знамо где станује.

Томе је још придодата особина радио-апарата; субјект
 који је предмет смеха упоређен је са радио-апаратом, однос-
 но музичким уређајем. Посреди је, дакле, поређење, прикри-
 вена метафора која управо због своје прикривености пости-
 же хуморни ефекат:

Ко зна где се такав крије;
 – ради ли на батерије?

Одаловићев хумор није увек и само у поентирању, до-
 сетљивости, причи, вицу, он се јавља и у синтагматским
 спојевима, неочекиваној атрибуцији, необичним спојевима
 речи: „тона среће“, „кило сете“, знањце. „Ова поезија за децу
 и дечурлију спремна је на свакојаку шалу, „цаку“, на палест-
 ре и парадоксе, на хумор без граница који плени лакоћом и
 добротом“. (Мирковић 2003:21). Хумор бива изазван и поиг-
 равањем, двосмисленим речима *Кад млеко прекипи*:

кад млеко прекипи, крива је мама
 иако је тата уз шпорет био...
 дода како је трун
 видео горе, у пени врелој,
 затим је дуго гледао у њ,
 и све му, ето, прекипело...

(Одаловић 1995:60)

Нарочито су ефектне песме које почивају на нонсенсним спојевима. У песми *Ботаника свадбу спрема* јавља се цела ниска немогућих појава:

Хајде са мном на јабуку,
да убереш мало шљива...
тресни крушку, нека грожђе
попада са кестен гране.
Ваља грожђе, добро дође
за сутлијаш од банане.

(Одаловић 1995: 39)

Балада о затуреном деди већ својим насловом упућује на иронично-пародични садржај који мелодијском структуром и имитацијом народног певања („реци води куд год вода броди“) у судару са колоквијалним („негде му се затурио деда“), још више појачава смеховну реакцију:

Лети ласто, и деду намами
Лети, лети као сунца жишка.
Нађи деду или га позајми –
можда неко има деду вишка. (Одаловић 2006: 89)

Слична тенденција наставља се у у песми *Јагличице, не гледај високо*. У овој песми такође смех проистиче и из угледања на народно певање, веселост је подстакнута римованим стиховима. Такође се може уочити и удео гротескног:

Прошлог лета, кад сам био мали
летео сам у плаве висине,
у око ми врапци упадали. (Одаловић 2006: 95)

Ритмички и звуковно изузетно је сугестивна, звонка, и весела песма *Качамак* особене организације стиха. Цела песма је доследно саздана од шест строфа које садрже четворосложне речи, а римује се други и четврти стих, што ће рећи да се ради о осмерцу који је преломљен на пола. Песма богатог сазвучја и ритма које се постиже понављањем речи „качамак“. Управо понављањем ове речи постиже се блага комика са социјалним значењем, јер упућује на један застарели, али важан облик живота, захваљујући којем је српска нација опстала, преживела гладне године.

Поступком преувеличавања настала је хуморна ситуација са изразитим социјалним тоном у песми *Ено Мираша босог*.

Купили Мирашу ципеле за два-три броја веће
па сваког ђавола у њих – до ове разлике меће.

Комично делују слике трпање звона, мараме, жабе и других ствари и предмета у ципеле. Тешкоће сиромашног, босоног детинства бивају савладане ведрим смехом. Песма садржи и упозорење, искуство сиромашка да ципеле морају да се „приштеде“: „Мора да их чува, да му остану брату“. Тај исказ није ни мало шаљив, нити духовит, садржи суморну ноту. Међутим, кад му Одаловић придружи стих с којим се римује: „Стално му исту лекцију и читају и чату“ у којем се јављају два глагола сличног значења – „читати“ – из савременог стандардног језика и архаични облик „чатити“ који асоцира на богослужбену, црквену терминологију – ситуација се мења. Управо овим стихом постиже се комични ефекат, јер се тако дочарава атмосфера сталног „поповања“ несташном детету.

Претеривање, преувеличавање са хуморним дејством карактеристично је нарочито у песми *М. ме много нервира*. Песма има и умерен дидактични тон, упозорава на „опасност“ од „претераног“ васпитања, упућује на једну од најважнијих људских врлина – умереност:

Право да ти кажем
М. ме много нервира.
Углавном зато
што је претерано васпитана.
Замисли, човече,
она и муви персира:
муво, молим вас,
изађите из стана.
Она и ладолежу каже:
Добар дан, како сте,
како вам је поред нашег плота?

(Одаловић 2006:102)

Поигравање са локалним говором као извориште хумора, такође је често присутно у поезији Моше Одаловића. Добривоје Станојевић ту особину Одаловићевог стила нази-

ва завичајним митологемама. (Станојевић 2014). Тако бива и у песми *Се изгубија Трајко*. Игра је заснована на парадоксу, са доминантом изгубљено-нађено као ознаци субјекта који се „изгубио“ у језику:

Трајко
 Моравац
 изгубија
 правац!(...)
 Кад га
 нађе
 правца,
 и ми ће
 нађемо
 њега. (Одаловић, 103)

Духовита песма *Ветар ми однео панталоне* је у основи дијалогски представљена досетка заснована на неспоразуму, отежаној комуникацији коју проузрокује бука. Песме изграђене на сличном принципу забележене су у усменој, али и писаној књижевности, али Одаловићева је изузетног ритма и мелодиозности. „Лакоћа лудости, природност мудрости, слобода мишљења, асортиман асоцијација“ (Лакићевић, 2006: 115), општа особина Одаловићевих песама потврђена је и у овом случају.

Непресушан је извор Одаловићеве комике. Он је налази у свим областима. Маштовито и оригинално духовито се огледа и у подручју интерпункције. На метајезичкој равни, тачније речено:

нека наранцу ставе
 ту где реченица цркне.
 ја ове тачке повраћам,
 од сваке ми се цркне.

Изванредну вредност садржи хумор који се постиже антропоморфизацијом:

Рекли смо стварима: Изволите напоље!
 Да нисте зуцнуле ни речи!
 Пролуфтирајте се, тако је најбоље –
 данас се кућа кречи!
 Ормар и креденац подвили шију.

Шпорет их чунком туче.
 Астал четвороношке стиже у авлију –
 за собом столице вуче... (Одаловић 1995: 59)

Или у песни *Свађалице*:

Говорила Хризантема
 да јој нигде равне нема,
 а чула је Бела рада
 па јој рекла : беж из града!... (Одаловић 1995: 40)

Ваљало би посебно испитати још један облик комичног у Одаловићевој поезији. Реч је о визуелном аспекту његовог особеног хумора који је, у мањем или изразитијем обиму, присутан у скоро свим његовим делима. Карактеристична је у том погледу *Брза књига са две паузе* (1999). Она је већ са своје визуелне стране хумористична, а по свом концепту и садржини нарочито реализована кроз вид карикатуре.³ Дечак Зов, који је „сишао с брда“, одсекао „из чиста мира“ грану младог дрвета на којој је седео и направио столицу која му је сасвим непотребна и тако „из нехата нагрдио дрво“ али је потом договором Сунца и Земље из посечене гране никла „небеска столица“. Алгорична прича (неизбежна је асоцијација на *Добро дрво* Шила Силверстејна) о јединству човека и природе, из које избије сетна „дурљивост“ на људски немар. Структура књиге је у основи изванредна метатекстуална досетка: упућује на природу књижевног стварања, ликовно опремање књиге, проблематизује време и његово значење и тиме продукује такође комичан ефекат: „И слова морају бити крупна да се речи брзо потроше“ (Одаловић 1999: 4). И овде се хумор и смех црпе са карневалског изворишта: „Тркни, па сркни“, „Скокни па локни“, „Глоцни нешто, грицни, чалабрцни, а ја ћу да нахраним врапце“.

Одаловић је у књизи *Тако је било, пчеле ми* изнео своје аутопоетичко одређење које упућује на хумор као средство: „Овде се патетика не може избећи, осим да комедијашим до срама“. Одаловић не „комедијашим“, његов је хумор озбиљан, „шалозбиљан“. Можемо се смејати некој пажљиво бираној речи, стиху, досетки, вицу, карактерној црти. „Његов хумор

³ „Карикатурно приказивање карактера састоји се у томе да се узме једна човекова особина, па се она приказује као да је једино постојећа, тј. преувеличава се“ (Проп 1984: 79).

говори о добром духу намерно спутаваном па пуштеном у царство слободних парномазија, каламбура, сврховитих фигура понављања, свакојаким игара речима“ (Станојевић 2014: 132). Његов хумор служи депатетизацији поезије за децу. Све смишља „као од шале“, како би свет поезије за децу деловао озбиљно и модерно.

Извори:

- Одаловић, Мишо (2006). *Поправљамо низбрдице*. Београд: Bookland.
 Одаловић, Мошо (1995а). *Уврнута књига*. Врбас: Слово.
 Одаловић, Мошо (1995б). *Тако је било, пчеле ми*. Нови Сад: Прометеј.
 Одаловић, Мошо (1999). *Брза књига са две паузе*. Београд: ЕВРО, Смедерево: Народна библиотека.
 Одаловић, Мошо (2002). *55 песама*. Смедерево: Смедеревска песничка јесен.

Литература:

- Лакићевић – 2006. Лакићевић, Драган. „Предговор“ у: Мошо Одаловић, *Поправљамо низбрдице, нове и оне песме*. Београд: Bookland.
 Марјановић 2007 – Марјановић, Воја. „Поезија за повратак у детињство“. У: Марјановић, В., Ђуричковић, М.: *Књижевност за децу и младе у књижевној критици*, књига 2. Алексинац: Висока школа струковних студија за васпитање.
 Мирковић 2006 – Мирковић, Милосав Буца. „Педесет пет поздрава за 55 песама Моша Одаловића“. Нови Сад, *Детињство*, 1-2, 21-22.
 Опачић 2017 – Опачић, Зорана. „О живој води – Савремена поезија и приповедна проза за децу и младе, у: *Српска драмска књижевност данас. Српска књижевност за децу данас*. Нови Сад: Српска академија наука и уметности. Огранак САНУ у Новом Округли сто Наука и друштво, свеска 6, стр. 68-84.
 Станојевић 2014 – Станојевић, Добривоје. „Весели вашар тешких мисли“. Нови Сад: *Детињство*, 4/14, стр. 130-132.
 Хамовић, Валентина (2016). *Непрекидно детињство*. Нови Сад: Змајеве дечје игре.
 Цветковић 2010 – Цветковић, Никола. „О елементима Одаловићеве поетике (традиционално), а о визуелној поезији – неоавангардно. У: *Савремена књижевност за децу у науци и настави*. Виолета Јовановић, Тиодор Росић (ур.). Јагодина: Педагошки факултет Јагодина, 313-330.

Бахтин 1985 – Bahtin, Mihail. „*Stvaralaštvo Fransoa Rablea i narodna kultura srednjega veka i renesanse*. Beograd: Nolit.

Женет 2002 – Ženet, Žan. *Figure V*. Novi Sad: Svetovi.

Проп 1984 – Prop, Vladimir. *Problemi komike i smeha*. Novi Sad: Dnevnik, Književna zajednica Novog Sada.

Фридрих 1969 – Friedrich, Hugo. *Struktura moderne lirike*. Zagreb.

Миливое В. Младженович

РОЛЬ ЮМОРИСТИЧЕСКИХ ЭЛЕМЕНТОВ
В СТИХАХ МОШО ОДАЛОВИЧА

Резюме

В очерке докладывается о том, каким способом осуществляется художественная роль юмористических элементов, считаемых характерной особенностью стихов Мошо Одаловича. Оказывается, что разновидность юмористических и комических приемов (игра слов и каламбуры, нонсенс, парадокс, афоризм итп.) – присуща его стихам не только чтобы развлекаться. Его шутливо-серьезное содержание складывается на основе его обсуждения реальности и становится художественной манерой через которую поэт превосходит и облегчает жизненные „барьеры и препятствия”. В очерке подчеркивается, что до этого доходит без видимого дидактизма. Одаловичевская почва юмора строится на ироническо-пародическом характере стихов Душко Радовича.

Milivoje V. Mladenović

FUNCTION OF HUMOUR ELEMENTS
IN THE POETRY OF MOŠO ODALOVIĆ

Summary

The paper analyses the functioning of humour elements in the poetry of Mošo Odalović which was noted as one of the most important characteristics of his complete creative work. It has been determined that his application of different humour or comedic procedures (word-play, nonsense, paradoxes, aphorisms, etc.) does not only serve an entertainment purpose. The “jest-serious” nature of the contents of Odalović’s poetry is a result of the poet’s perception of reality and it becomes the method he uses to overcome and mitigate the life full of “road bends

and cliffs". The paper highlights that this objective is realised without any obvious didacticism. The paper also provides clear proof that behind Odalović's humorous perspective there is also an innovated irony and parody streak innate to Dušan Radović.

Страхиња Д. ПОЛИЋ¹

УДК – 821.163.41.09-1 Одаловић М.

Учитељски факултет
Универзитета у Београду
Teacher Education Faculty
University of Belgrade

ПЕСМА КАО ЗАВИЧАЈ – ПЕСНИЧКО ОДГОНЕТАЊЕ „СТРАНА СВЕТА“ М. ОДАЛОВИЋА

Сажетак: У раду се испитује тематско-мотивски комплекс завичаја у песничком делу Момчила Моша Одаловића. Рад прати начине на које лично и колективно сећање бивају литерарно уобличени у опусу овог песника, творећи тиме јединствену песничку визуру и разнородни мотивски регистар. Посебна пажња посвећена је феномену „отетог завичаја“ на којима велики број Одаловићевих песама и почива и који је аутобиографски упризорен у текстовима, као и на трима маркационим тачкама на којима се поменути тематско-мотивски комплекс темељи: људима, слици детињства и специфичном простору. У раду се потом испитују домети овакве антропологије детињства, као интерпретативни и као феномен који укључује специфичну рецепцију текста.

Кључне речи: завичај, детињство, сећање, песничка топографија, мнемоисторичност.

Пишући свој предговор поводом избора из поезије М. Одаловића, Милован Данојлић на једном месту маркира оно што бисмо могли посматрати као једну од кључних поетичких одлика овог песника. Уочавајући не само фреквентност мотива завичаја, већ и његову улогу у целокупном опусу Моша Одаловића, Данојлић ће истаћи: „Отети завичај је духовно благо чија се вредност непрестано повећава, он постаје тајна, невидљива баштина, прелази у посед маште, где људско зло нема присуства“ (Одаловић 2008: 7) Завичај ће израсти у песнички конструкт у којем се, посредством маште, баштини оно што је изгубљено, како временом, тако и нужношћу које намеће сам живот. Према томе, реч је о доживљају простора који се умногоме заснива на личном и

¹ strahinja.polic@uf.bg.ac.rs

интимном; Одаловићева поезија је неретко реминисцентна, у њеним се стиховима призивају простори, а са њима и људи и доживљаји уз снажне примесе аутобиографског. Песничка дела Моша Одаловића као да израстају на једној *двострукој измештености*; песнички свет који се отвара пред читаоцем представља удаљени свет детињства, али и свет „отетог завичаја“, а стваралачки чин аутора омогућава да се оба призову.

У Одаловићевој поезији превасходно се јавља простор *његовог детињства* који представља и песничко и егзистенцијално упориште. Песме из овог корпуса успостављају Одаловићеве песничке координате, кроз које се манифестује својеврсна апологија дечијег доживљаја света. Те координате су најчешће личне, које у песничкој игри и домаштавању о(п)стају и опиру се физичком времену које са собом носи патњу, губитке и несрећу. „Стране света“² о којима је и сам песник говорио заувек остају у завичају; лирски глас ће у својим песмама управо кроз овакав однос према завичају задржати своју песничку визуру и инфантилни доживљај света.

Мотив завичаја тиме заузима јединствени положај у његовом песништву, као топос који искрсава у различитим песничким збиркама и ка ком се песник изнова враћа. Могли бисмо рећи да се он, пратећи стваралаштво песника, формира као особен лирски мозаик који, удруживањем песама, ствара специфичан лирски простор његове поезије. Поједине песме, чак и када се својим насловом не ослањају непосредно на овај тематски комплекс, неретко говоре о различитим појавностима које израстају на теми минулог времена. Чини се важним напоменути да је завичај у Одаловићевој поезији уједно и потврда његове песничке аутентичности; он је својеврсна *differentia specifica* наше књижевности за децу јер не почива само на индивидуалном песничком изразу, већ и на крајње посебној антропологији детињства. Говорећи о савременом српском песништву за децу, Одаловићев опус фигурира као

2 „Моје су све песме тамо рођене, немам других до оних с којим сам се на Косову родио. Тамо су ми сви оријентире, овде не знам где су стране света. У Старом Грацком, мом несрећном селу које се прочуло у свету по крвавој жетви – имао сам своје оријентире: Грачаницу, Ситницу (то је она вода која и у песми тече „мутна и крвава“), Голеш планину, Дечане, Шару... Кад се одселиш, све то неопозиво остаје иза тебе – и поетска и животна начела...“ (<http://arhiva.glas-javnosti.rs/arhiva/1999/08/02/srpski/K99080102.shtm>)

јединствена појава, која своју посебност не открива у одсуству модерног песничког израза, већ у једној особеној слици детињства које је двоструко обележено временом и простором у којем настаје и са којим, на изванредан начин, и нестаје; оно инсистира на специфичној култури сећања, у којој се открива стваралачки напор да се детињство једног прошлог времена и њен аутентични израз сачувају од заборава. Одаловићева поезија је иманентно окренута прошлости, са јасном тенденцијом да се прошлост, лична и колективна, поетизује. Да би прошлост постојала, она пре свега не сме да нестане (в. Асман 2011: 30); Одаловићева поетизација прошлости сва је у знаку опирања забраву.

1. Песничко одгонетање страна света М. Одаловића

Сложеност и драматичност личног искуства Одаловић сублимира у песнички исказ о губљењу страна света. Варирајући ову тему и у свом аутобиографском тексту *Родна и родна биографија*³, песник ће је користити у неколиким песмама: „М.О. Украо ласту“, „Зочиште“, „Ршуме, јеси ли знао Црњанског“, „Птице косовчице“. Већ је поменуто да је Одаловићева поезија веома реминисцентна и да почива на успостављању једне посебне слике детињства, у посебно детерминисаној култури, времену и средини. Тај, физички изгубљен и недостижан простор успоставља се управо у садржају многих његових песама. Његово обликовање формира се по принципу сећања и песничког евоцирања, при чему се пред читаоцем обзнањује један лиризован, *оживљен простор*, како га именује Јан Асман (Jan Assmann). Призивањем ствари, људи и догађаја из минулог времена лирски се опредмећује слика завичаја која резонира јединственом културолошком матрицом. Песме М. Одаловића тако постају својеврсно исписивање лирског, песнички успостављеног завичаја. Ова егзистенцијална нужност потврђена је и у стиховима песме „Ршуме, јеси ли знао Црњанског“: „Песник ће своју снагу да спозна/тек када оде из завичаја“ (Одаловић 2017: 22). Удвостручени лирски дијалог, са Љ. Ршумовићем и Сеобама М. Црњанског, откри-

³ „Причувах колико се могло, али много, много тога, сеобом (несагледиво и небрежно) оста онамо завек. И стране света, неопозиво!“ (Одаловић 2017: 248)

ва страхове и стрепње песничког субјекта који напушта родни крај. Посебно је занимљива синтагма „препакивања душе“ којом се додатно указује на драму напуштања завичаја. Реч је о покушају да се упризори и интериоризује све оно што поменути простор укључује: природу („Пресели одољен, храст, тополу“), небо („Чућеш како Влашићи цвиле“), познаницима („глас пролазника за бадњак вежем“), родитељске сузе итд. (Одаловић 2017: 22-23). Песма показује да је лирски субјект сав у настојању да задржи оно што је назадрживо. Песма није пуко ламентирање над простором у ком се живело – реч је о онтолошкој везаности за њега. Управо се у таквој песничкој оптици се чини да „Влашићи цвиле“, а са собом покушава да понесе и „глас пролазника“, „мајчине сузе“, мравињак, поље и шеву. Туробно предосећање тако прераста у жељу за преошћавањем простора, а једини начин за то могућ је у простору песничког језика, у којем има места за песничко небо, малу сеоску школу и Ситницу.

Елегично интонирана, организована у преплету интертекстуалних веза, песма би сасвим извесно припадала корпусу *граничне књижевности*. Необично интертекстуално игравање са ликовима романа *Сеобе* открива свест о „отетом завичају“ који се и ванлитератно потврђује одредницом с краја песме: „Велика Госпојина, сабор у Грачаници 1993“. Необична идентификација са ликом Вука Исаковича и идејом сеоба у поменутом роману Милоша Црњанског овде задобија карактер личног, чија је значењска прегнантност још шира када се узме у обзир природа Црњансковог књижевног јунака и његов положај унутар романа. Она не само да говори о интимном доживљају изгнанства, већ одсликава и колективни трагизам једног народа. Управо овај спој личног и колективног представља фундаментално поетичко начело Одаловићевих песама о завичају.

У песми „Зочиште“ индивидуално искуство, по већ истакнутом принципу, нараста у колективно; лирско „ми“ у овој песми носи семантички потенцијал целе заједнице: „Пронађи нам, мили Бого/под небеси коначишта/просули нам стране света/не можемо до Зочишта/“. Осећања проузрокована „отетим завичајем“ дата су кроз призму колективне свести. Као у претходној песми, и у овој се варирају мотив неба који симболизује онтолошку везаност за завичај. Та свеукупна протканост простора, људи и природе која твори је-

дан симболички успостављен завичајни простор присутна је и у песми „Птице косовчице“. Свест о изгубљеном дому овде је дата у паралелизму са птичјим гнездом које губе косовчице. Драматично искуство изгубљеног дома овде је варирано и ситуирано у породично окружење; лирски глас у песми је дете које, видевши своје укућане како плачу над судбином птица косовчица, и само постаје свесно трагизма које носи изгубљени дом. Приметно је да се у опусу овог песника, готово као опсесивни мотив, јављају птице, а чији значењски регистар може бити врло широк, иако се махом везује за поновно успостављање изгубљеног простора. Птице у поезији овог песника посредују између онога што припада прошлости и онога што је у вези са садашњошћу. Одаловић у својим песмама мотив сеоба остварује и у аналогiji са мотивом птица. У поменутој песми истиче се да су и „птице у притвору“. Песма „М.О. украо ласту“ има сличну песничку слику: „Када тамо, далеко тамо,/ изгубим стране света,/ ластва ће бити са мном, /ДА СТРАНЕ ОДГОНЕТА...“

Много од просторно-временске посебности Одаловићеве поезије приметно је у поменутој песми „М.О. украо ласту“, која својим насловом упућује на аутобиографски успостављен песнички свет. Док у песми „Ршуме, јеси ли знао Црњанског“ Одаловић варира поменуту тему у преплету литерарног и аутобиографског, у потоњој песми свест о иселењу дата је у евокативно-асоцијативној визури. Прве четири строфе у песми испеване су из перспективе дечака који присуствује збуњујућем и трауматичном искуству продаје породичног имања. Дечак препознаје да се „нешто озбиљно догађа“, јер тиме не губи само кућу, већ и потпуно егзистенцијално упориште („И све око куће, дабоме/путељак, њиву, воду...“), односно своје духовно, сентиментално и интимно упориште, што је и потврђено семантиком лексеме *дом*: „Доме, најлепши доме, купују гнездо и роду“ (Одаловић 2017: 63). Асман поводом односа према прошлости и култури сећања истиче управо важност ових елемената: „*Ono što je za neku porodicu kuća, to su selo i dolina za seosku zajednicu, a grad za gradske zajednice; prostorni okvir koji sećanje pamti kao domovinu, pogotovo i управо onda kada je ona in absentia.*“ (Асман 2011: 37) Мотив изгубљеног дома постаје централни мотив који симболички означава не само личну, већ и колективну обескорењеност. Приметно је и да се мотивика пе-

сама „М.О. украо ласту“ и „Ршуме, јеси ли знао Црњанског“ уланчава, и на близак начин тематизује мотив изгубљеног дома – једна са мање, а друга са веће временске удаљености. У поетском фокусу обе песме није само породична кућа, већ све оно што појединца одређује и чини га бићем једног простора, времена и културе. Тематско-мотивска комплементарност ових двеју песама показује да се у лирском опусу М. Одаловића успоставља окосница тематског комплекса о изгубљеном дому, који се даље расложњава и манифестује у другим песмама – било као варирање поменутог мотива, било као једна посебна поетизација минулих времена.

Посебно је занимљив стих „Купују стране света/сад побркано све је/лето је, мраз пуцкета/сунце пахуље веје“ (Одаловић 2017: 62). Необичне мисаоне конструкције су само резултат инфантилне свести које проузрокују готово онтолошку „побрканост“. Свет у којем је лирски субјект песме живео ишчезава, и пред његовим се очима одвија нејасна и озбиљна драма – наиме, оне су одраз и једне посебне визиуре у којој дом постаје „отети завичај“ и прелази у оно што Данојлић назива „духовном баштином.“ Над овим стиховима читалац постаје свестан посебности песничке топографије и завичаја М. Одаловића. Прошлост опстаје захваљујући њој, уписана у песничку мапу аутора, којој ништа не може бити одузето; свет детињства, дечијих игара, завичаја и људи у њему, егзистира у стиховима које имају своје стране света, и свој неотуђиви простор.

2. Завичај у поезији М. Одаловића

Поезија Моша Одаловића у великом броју песама на један јединствен начин израста на свести о личном доживљају простора и времена. Његова поезија често представља један животни исечак који се, истргнут из прошлости, песнички отеловљује. Јако је важно напоменути да су ти исечци укорењени у једном *интимном доживљају минулих времена*; у Одаловићевој поезији се не тематизују историјске личности и догађаји, било у хуморном, апологетском или иронијском контексту, као што то опажамо у поезији неких других српских савремених песника, попут Данојлића или Ршумовића. Напротив, реч је о житељима малих косовских насеља који, истргнути из своје анонимности, у Одаловићевим песмама

постају представници једног јединственог етнопсихолошког типа и, необичношћу својих живота, сведоче о несвакидашњим и узбудљивим судбинама *обичног* човека из народа. Јунаци песама Моша Одаловића сведоче о простору из ког су потекли онолико колико и сам простор завичаја говори о њима. Инсистирање на овој врсти неодвојивог и неутуђивог јединства представља једну од поетичких константи ове поезије.

Одаловићева поезија је изразито мнемоисторична; Одаловићеве песнички механизми почивају на идеји о интегрисању сећања у песничко ткиво песме. Однос према прошлости у Одаловићевим песмама остварује се у везивању разнородних слика и симбола који, у светлу идеја о култури сећања Ј. Асмана, могу бити назване „фигурама сећања“ (Асман 2011: 36-38). Приватна култура сећања у његовој поезији према томе има своје маркере или фигуре које успостављају слику завичаја. Она настаје на трагу колективног разумевања и дефинисања сопствене историје. Дакле, реч је о поезији која представља интерпретацију културне историје у визури уметничке свести. Одаловићева измештеност из завичаја, који и он сам одређује као „отаџбину“, уочљива је у аутобиографском исказу: „Од 29. септембра 1994. године живим у Смедереву, у својих 7,5 ари коначне отаџбине“ (Одаловић 2017: 250). Управо захваљујући тој измештености, песништво Моша Одаловића често настаје у знаку (ре)конструисања простора изгубљеног сеобом. Средства тог успостављања утемељена су у културном наслеђу (о којем понајвише говоре песме о Косову, као и оне из збирке *Жича, пчино чедо*), као и оне које се односе на приватну, интимну историју која је утемељена у прошлости свакодневице. Док се културна меморија заснива на утврђеним представама, са једној култури познатим топосима, симболима, клишеима и другим формама репрезентације културе, Одаловићева уметничка интерпретација подразумева ревитализацију и таквих, општих, али и индивидуалних маркера сећања.

Поменуте маркере или фигуре сећања могли бисмо поделити у три веће групе, а то су пре свега: необични људи и њихове судбине, несвакидашњи сеоски простор и детињство у њему. Ови елементи стварају један иманентни лирски циклус који своје присуство има, како је већ поменуто, у многим збиркама.

Одаловић истиче да је „завичај благородна колевка мајушног, истородног племена. Свет се прозлио, а моји сусељани остали оно што и јесу. Добри безазлени произвођачи хлеба“ (Одаловић 2017: 248) Управо се људи и њихове необичне судбине и анегдотски догађаји јављају као завичајни маркери Одаловићевог песништва. Песме попут „Крсте бунарџије“, „Јажинаца“, „Агапија“, „Харалампџија“, „Хајдемо до Честобродице“ и других заправо су лиризоване слике о необичном, духовитом и несвакидашњем сеоском свету. У Одаловићевим песмама које за тему узимају овакве ликове приметна је експлицитна тежња ка њиховој идеализацији; ни у једној од ових песама не јавља се критичка визура, маркирање мана или проблематизација њихових поступака и погледа на свет. За Одаловића, свет се прозлио, али не и његови сусељани.

Навођењем неког конкретног простора активира се свест о неком доживљају који је, готово увек, по правилу, везан за једну необичну личност. Такав поступак омогућава Одаловићевим песмама да постану и својеврсни лирски портрети необичних личности. Илустративан пример био би лик Харалампџија Капларевића из истоимене песме. Лирски јунак је одмах локализован, као „онај чова из Ћуприје“. Песма тиме прераста у лирску биографију једног необичног човека и његову везаност за реку Мораву. Хуморно интонирана, песма потврђује да се Одаловићева песма креће у спрези простор-људи-догађаји, дајући притом једну виталистичку и неретко идеализовану слику сеоског света у његовом завичају. Овај лирски механизам указује на афективно-асоцијативну природу Одаловићевог песништва, али указује и на онтолошку везаност људи ових крајева за простор у ком живе. Финална строфа песме „Харалампџије Капларевић“ то недвосмислено потврђује: „И када умре, жалиће/ превртаће се по гробу, ЗАШТО МОРАВА НИЈЕ ТЕКЛА/ КРОЗ ЊЕГОВУ СОБУ“ (Одаловић 2017: 142). И друге песме у Одаловићевом опусу на овај начин илуструју везаност човека и природе. Песма „Неродимка“ говори о животном статусу људи из ових крајева – кроз феномен бифуркације, или двосливност ове реке, Одаловић пева о подељености и обескорењености оних који су били принуђени да напусте свој завичај. Ова необична појава Одаловићу омогућава да метафорички изрази парадоскалност оних који су напустили Косово; *расток*

једног народа који, оставши без свог завичаја, не наилази на прихватање ни у својој, ни у туђој средини. Занимљиво је да се и у поезији Рајка Петрова Нога могу уочити слични песнички механизми; тема завичаја и код Нога почива на сликању људи из народа, који „нарочито у тешким тренуцима, живе са својом целокупном историјом“ (Хамовић 2003: 25-26). Одаловић готово у свакој песми, стављајући у поетски фокус неког необичног јунака, има потребу да га ситуира у неки конкретан простор. Овај поступак локализације јунака говори о свесном инсистирању на посебној спрези простора и људи, и једном јединственом етнопсихолошком типу људи који побуђују радозналост читаоца својим необичним судбинама и животним ставовима. Дакле, Одаловићеви лирски јунаци такви су управо јер су детерминисани простором из ког потичу.

Важно је истаћи да у песмама о Косову своје место проналази и дијалекатски језик. Као део културног идентитета и наслеђа, Одаловић инсистира на идиомима и језичким карактеристикама краја о ком пева, тежећи аутентичности испеваног, на пример у песмама „Трајко се изгубија“, „Тишина“, „Трајче збори“, „Агапије“ и др.

Читајући поезију Моша Одаловића, уочавамо један специфичан песнички механизам; наиме, у својим песмама Одаловић неретко полази од једне топографске референце на чијем се темељу формира лирски свет песме. Она фигурира као позорница на којој се актуализују лирски доживљаји чије је порекло неретко и аутобиографско. Велики број Одаловићевих песама остварене су кроз наративизацију, у којима лирски субјект реминисцентно призива конкретан простор, а са њим људе и догађаје. Овај песнички механизам се потврђује у великом броју песама, а неретко се као потврда њихове истинитости јавља у виду мота или експликације у ком се ситуација, догађај или представљена личност додатно објашњава.⁴ У овим одликама примећује се мнемоисторичност Одаловићеве поезије; његове стихове доживљавамо као исечке из приватне историје, засноване на личном, али и колективном памћењу. Овај амалгам индивидуалне и ко-

4 Рецимо, у песми „Гранчица босиљка“ јавља се следећа експликација, која поближе објашњава јунака песме, Стају: „Стаја, столар из Липљана, благи пијанац, а имао је тако племенито, радосно лице – кад наиђу деца.“ (Одаловић 2017: 71)

лективне свести најјасније се уочава у песмама из циклуса *Под кровом саборне кућице* (Одаловић 2017: 181-198). Песме су својеврсни каталог народних обичаја, календарских празника или пак за тему узимају неки предмет, појаву или догађај који учествује у процесу симболизације колективног идентитета. Неретко дате из визуре наивне свести, песме попут „Врбице“, „Ваистину“, „Чеснице“, „Славског колача“ учествују у успостављању културног идентитета путем различитих представа и форми репрезентације, а кроз њих и лично бива детерминисано у представама и оквирима дате културе.

Амблематичне песничке слике завичаја јављају се и у песмама о сеоском простору и необичним насељима. „Клечка“, „Железничка станица Прилужје“, „Зочиште“ и друге у његовој поезији јављају се као самостална песничка остварења, а удружене формирају јединствену мозаичку представу једног завичаја. Поменути простор је локализован, готово увек именован конкретним топонимом, а неретко и хуморно интониран.

Велики број ових песама групише се око блиских просторних одредница – у првом реду реч је о простору Косова; косовски топоними нарочито су доминантни у песмама које су исповедно-реминисцентног тона, попут песама из збирке *Жича, пчелино чедо*.

У Одаловићевом, како га сам песник назива, „ретровизору детињства“ посебно место заузима Косово. Одаловићеве песме које тематизују косовски простор имају врло упечатљиву тематско-мотивску организацију. Велики број песама који садржи мотиве косовских манастира још више потврђује ову духовну везаност за простор; она је интегрални део песникове културне меморије. Културна баштина уписана је у индивидуални доживљај, а присећање је, као и у многим другим песмама, праћено носталгијом. Тако у песми „Агапије“ Одаловић износи лиризован каталог цркава и манастира са Косова. Агапије „броји цркве, као да броји птице“, истичући да је велики број у рушевинама. Идеја песме почиња на везаности људи за косовске манастире који напуштени и остајући у рушевинама, сведоче и о ет(н)ичком посрнућу модерног човека.

Понирући у песнички свет М. Одаловића, читалац примећује да се аутор готово увек изнова враћа оним догађајима који су у вези са добом детињства. Велики број Одаловиће-

вих песама тематизује необичне догађаје из детињства, или се пак јавља лиризација специфичног животног стила у којем лирски субјект одраста. Међутим, оно што је врло важно напоменути јесте да се песништво поменутог аутора не заснива искључиво на концепту детињства као универзалном начелу песништва за децу, већ се темељи у просторима личног и интимног; управо ће тако, тим путем, преко индивидуалног, Одаловићева поезија неретко успевати да се окрене универзалном и општем.

У средишту ових песничких слика налази се дете и дечији свет. Иако се у Одаловићевој поезији неретко јавља амбивалентна песничка позиција, односно да се иза инфантилног осећа присуство одраслог и зрелог лирског гласа, примећујемо да његов песнички свет тематизује једно особено, песнички и културолошки гледано, детерминисано детињство.

Одаловићева поезија тематизује простор детињства и дечије игре; велики број његових песничких остварења почива на јединственом дечијем доживљају, оном које се везује за прву половину прошлог века и израста управо на таквој антрополошкој заснованости. Лирски субјект је „лампино дете“⁵; ова синтагма призива посебан доживљај света, оног које није обележено тековинама које чине неизоставни део живота савременог детета. Одаловићева антропологија детињства почива на оном животном стилу који је на измаку и који је све удаљенији савременом детету. Ипак, унаточ тим разликама, она досеже универзалност дечијег доживљаја света, инсистирајући на наивној свести која је у основи великог броја песама, као и на начелима дечије игре, маште и слободе. Струја се, у свести Одаловићевог лирског субјекта, готово мистификује. Песма „Стрептокока“ испевана је у наивној визури која полази од лексеме којом се означава бактерија, на основу које ће бити саздан читав низ оригиналних и маштовитих идеја. Сама реч тако постаје семантички потенцијал који својим аудитивним потенцијалом гради нова и неочекивана значења. Корпус песама који тематизује сеоску дечију игру и стил живота такође је особен. Песме попут „Укрштенице“ која на духовит начин описује сеоске ноћи,

⁵ „Ја сам лампино дете, тек је у мојој десетој години стигла струја и није било књига у мом селу осим српских јуначких песама и оно што су родитељи знали из Змај Јовине Певаније.“ (Одаловић 2017: 13)

или пак оне које описују дечије игре, показују да је детињство у Одаловићевој поезији засновано на особеној културној матрици, детерминисаној средином и временом.

3. Закључак

Песнички идентитет Моша Одаловића успостављен је у оквирима ових песничких координата; оне су засноване на реминисцентним исечцима из прошлости, најчешће детињства. Инсистирајући на једном идеализујућем односу према прошлости, Мошо Одаловић својим песништвом тежи ка (ре)конструкцији детињства и онога што сматра неизоставним и неотуђивим делом свог песничког и личног идентитета. Тематика Одаловићеве поезије израста на фигурама сећања, превасходно оним које се заснивају на тематизацији необичних сународника, а са њима и завичаја из којег је и сам потекао. Лирски текстови неретко су наративизовани, па и драмски уобличени – на тај начин, аутор динамизује текст и омогућава да се у њега уткају различити лирски гласови, догађаји, али и омогући упечатљиво представљање простора завичаја.

Мошо Одаловић је јединствена песничка фигура у нашој поезији; својим песничким изразом успоставља присутност једног удаљеног дечијег света, чије искуство излази из визуре модерног детета. Она ће у будућности несумњиво наставити да плени, можда ипак више егзотичношћу него способношћу да се млади читаоци са њом идентификују.

Песнички израз Моша Одаловића је медијум прошлих искустава, у којем почивају индивидуална историја једног човека и колективна историја једног народа, а његова песма је често простор који та прошлост насељава.

Извори:

Одаловић 2017 – Одаловић, Мошо. *Добро јутро, Велика Хочо*. Задужбина Десанке Максимовић, Народна библиотека Србије. Београд: 2017.

Одаловић 2008 – Одаловић, Мошо. *Где је лампино дете*. Завод за уџбенике и наставна средства. Београд: 2008.

Литература:

- Асман 2011 – Asman, Jan. *Kultura pamćenja*. Prosveta. Beograd: 2011.
 Хамовић 2003 – Хамовић, Драган. Дом у Виловом Долу (О тематском језгру поезије Рајка Петрова Нога) Драган Хамовић (ур.) *Рајко Петров Ного, песник*. Краљево : Народна библиотека Стефан Првовенчани, 25-29.
<http://arhiva.glas-javnosti.rs/arhiva/1999/08/02/srpski/K99080102.shtm>
 20.12.2017.

Страхиня Д. Полич

СТИХОТВОРЕНИЕ КАК ОТРАЖЕНИЕ РОДНОГО КРАЯ – ПОЭТИЧЕСКАЯ РАЗГАДКА „СТОРОН МИРА“ М. ОДАЛОВИЧА

Резюме

В очерке определяется в какой степени темы и мотивы родного края внедрены во творчество поэта Мошо Одаловича. Кроме того, в очерке речь идет о том, каким способом личная и коллективная память отражаются на стихотворное творчество этого поэта на самом деле, и как при этом создается единый лирический и разнообразный реестр мотивов. Особое внимание в очерке уделяется понятию „отнятого родного края“ – к которому относится большинство одаловичевских стихотворений; и не только к этому понятию, но и к трем темам кстати: к людям, детстве и своеобразном пространстве. В статье рассматривается до каких эстетических вершин приводит нас такая антропология детства, как оно описано и как читателем принято.

Strahinja Polić

POEM AS A HOMELAND – A POETIC DECIPHERING OF “CARDINAL DIRECTIONS” OF M. ODALOVIĆ

Summary

The paper explores homeland themes and motifs in poetic work of Momčilo Mošo Odalović. The paper examines the ways on which personal and collective thought and remembrance are expressed in the opus of this poet, making a unique poetic view and versatile spectrum of motifs. The paper mainly focuses on the phenomena of “lost homeland”, which is the recurring and also autobiographic element. This phenom-

ena is based on three crucial points, or frames of memory: the people, childhood and specific notion of space. Later on, the paper deals with implications of this unique anthropology of childhood, through its literary and receptionist potential.

Бојан М. МАРКОВИЋ¹

УДК – 821.163.41.09-1 Одаловић М.

Учитељски факултет,
Универзитет у Београду
Teacher Education Faculty,
University of Belgrade

ПОЕТСКА СТИЛИЗАЦИЈА И СОЦИЈАЛНА ПРОБЛЕМАТИКА У ДВА ОДАЛОВИЋЕВА РОМАНА

Сажетак: Рад се бави Одаловићевим романима *Баба је ту, ја сам у Јапану* (2003) и *Ево сецкам воду за хрчка* (2008). Супстантивни чиниоци Одаловићевог поетског опуса добили су свој транзицијски прозни облик, али су у многим елементима доведени до крајности. Анализира се поетска стилизација и стилизација *нативног* типа. Оне у динамици социјалних односа заузимају значајно место унутар оба романа. На плану поетске стилизације духовита ресемантизација, присутна и у поезији, постаје остварен поступак прозног израза. Одаловићеве романе најпре бисмо могли категоризовати међу романе „инфантилне утопије“. Они остварују и дух интелектуалне стилизације и не остају типичан пример за овај тип романа. Наша идеја је да се у Одаловићевом прозном опусу јавља она врста опречности где су се нашле узбудљиво *скопчане* спонтане, нативна и поетска, традиционална стилизација.

Кључне речи: романи Момчила Моша Одаловића, роман инфантилне утопије, поетска стилизација, постмодернистичка стилизација, социјални проблеми, омладински роман.

Романи *Баба је ту, ја сам у Јапану* (2003) и *Ево сецкам воду за хрчка* (2008) појављују се као тематско-мотивски, стилски и значењски вишеслојни текстови који у својој пролиферацији *проблемски* искрсавају пред читаоца, био он академски индоктриниран или узрасно претпостављен. Одређење „проблемског“ искрсава најпре у питању вишестурко схваћеног односа Одаловићевог прозног учинка спрам његовог преовладавајућег песничког. Може се рећи да су многи супстантивни чиниоци Одаловићевог поетског опуса добили свој транзицијски прозни облик, али су у многим елемен-

¹ bojan.markovic@uf.bg.ac.rs

тима доведени до крајности. При томе одређење „транзицијски“ не односи се само на транспоноване форме, већ и на заступљеност и емотивно *оснаживање* социјалних феномена као знакова перманентног стања којем је изложено друштво у коме ова литература настаје. Наравно, под условом да се „транзиционо стање“ уопште одреди и у томе призна за процес, а да се истовремено не пренебрегне и онтолошки статус овог друштвеног конструкта.

У односу на песнички учинак „специфична супстанца детињства“ сада у романима постаје свет исприповедан из свести јунакиња у одрастању (Радојке Војиновић, 14 година – *Баба је ту, ја сам у Јапану* и Јаворке Буркић, 17 година – *Ево сецкам воду за хрчка*). Радојка Војиновић, тинејџерка из Београда, добија за цимерку своју баку коју су најближи (снаха и син) сурово истерали из дома. Генерацијски јаз између баке и унукe доводи до трагикомичних ситуација, али се претвара и у савезништво. Свакодневне невоље Радојка ће превазићи бегом од куће са својом најбољом другарицом Јапанком Мусаком (Масако Танака) у завичај свога оца. Јунакиња, по реду објављивања другог романа, Јаворка, живи у сеоској средини са оцем Касапином (Николом) и мајком Скочиватром (Лидијом, Лидочком). Отац је склон алкохолу („мој хронични отац“, 2008: 39) и Јаворка га затекне у прељуби, док Скочиватра тешко ради међу кафанским светом („Ради у оном мотелу ’Гурман’ уз аутопут. А навалило човечанство, само себе да поједе“, 2008: 21). Јаворка доживљава и напастовање од стране посрнулог оца своје најбоље пријатељице Тинке. Са Незнаним Ненадом, загонетном, христоликом фигуром са почетка романа (који јој поклања икону), срећно ће се разрешити и крај романа у породичном кругу. Незнани Ненад је Јаворкин стриц.

Оно што је била иманентна природа наивне песме очувало се тек у крхотинама инфантилне свести феминитета јунакиња које доследно приповедају у првом лицу. Разлог зашто се наивна свест/„прича“ преобразила, мада остала присутна, тако рећи постала мање *наивна*, јесте јака социјална потка у оквиру које и којом је обележено свако збивање унутар ових романа. То би нам показало да се, за разлику од наивне песме која се не развија и поред тематског обнављања, наивна прича развија (Пијановић, 2015). Социјални проблеми када су уведени у приповедање изискују отпор ликова, те због

тога поетска грађа бива превладана приповедањем, монолошко-дијалошком формом, карактеризацијом, наративним поступцима, рефлексивном и сл. Ипак, и поетска стилизација, али и она стилизација посебног *нативног* типа, у динамици социјалних односа, заузима значајно место унутар оба романа. Доминира тежња да се ипак песнички глас задржи и не буде савладан у, спонтано твореној, романескној форми. Иако се песничке константе и доминанте настављају у романима, уз изванредан преображај, остаје на снази диспаратност у приступу савремености у два формама, односно илуминирању и ексклудирању модерничког наслеђа. Очигледно, иако патосно и инспиративно подстакнут да се пронађе и у прозној форми, приповедачки/песнички глас није у свом примарном текстуалном телу, па се допушта спонтани и цензурирани уплив савремености.

I

У опису оних места која су се нашла развијена у романима уједно ћемо лако препознати неке од мотива Одаловићеве лирике за децу.

1. Јунаци Одаловићевих романа у поларизованом друштву припадају оном махом нижем сталежу што сугерише искрсавање ненаметљивих мотива, минималном стилизацијом уобличених, који тиме више дозивају егзистенцијалну тескобност, а која се пак оснажује као природна и нормализована свеприсутност: „Месечина, месечина, јој си га мени! Синоћ сам закаснила кућици својој *одвратној*“ (истицање наше, 2005: 15). Или: „Кваке и багламе шкрипе ли, шкрипе. Ништа се у овом стану не подмазује од мог рођења. И фрижидер шкрипи, и рерна, и стона лампа, и саксија – само ли нешто додирнем“ (2005: 16). У *Баба је ту, ја сам у Јапану* атмосфера личи на предтранзицијску, ону која је владала деведесетих, што приповедању на тренутке даје утисак већ архаичног стила и тема. У роману *Ево сецкам воду за хрчка* у средишту је актуелно транзицијско време двехиљадитих и због тога нам се у односу на тематску савременост чини ближим. Сасвим је вероватно да ће нам и овај роман временом постајати удаљено сведочанство другог времена, упркос и управо због тога што роман ствара слику хиперреалности, која је у основи псеудореалност. Тиме се може приметити да овај

тип романа за младе захтева стално иновирање, модернизацију и хибридизацију како би остао у додиру са актуелношћу из које се чита, што сам списатељски однос нужно води ка производњи текста као облику стварања.

2. Присутан је иронијски отклон од света, посебно од света одраслих. Као и у поезији, константа представе заштићеног детета и даље се даје у демистификованом детронизираним поретку, насупрот морализаторској позицији родитеља и њиховој недоследности. Јаворка затекне оца у прељуби у шумарку, што емотивно превазилази иронијском вербализацијом, којој је у многим ситуација склона; на другом месту деца чују појачано дисање и радосне крике одраслих из зидова...

3. У одређеном кругу Одаловићевих песама о породичним сликама идила се хуморно депатетизује уобичајеним породичним сценама, док се у овим романима истичу породичне слике које су далеко од идиле, па се хумором еуфемистично затамњују. Што мање хуморно, или више усиљено хуморно – то трагичније у својој детронизацији младалачке свакодневице. Хумор је често на граници бизарног и гротескног. Комика ситуације се загушује пред социјално уобличеним темама, стилској неизбрушености и пренаглашавању сваке врсте. Постоји напор да се хуморно и духовито призна и дозове током и након читалачког искуства ових романа, што омогућава шири спектар хуморног изражавања који читаочева гримаса помно прате („живот жалостив збир веселих смицалица“).

4. Емотивно, које прелази у емфатично, све је више карневализовано. Ово показује епизода која долази након што је Јаворку напаствовао Тинкин отац, у којој се показује емотивно пражњење јунакиње: „Тек сам у колима видела да имам Виљушку... А на длану, у купатилу, преко линије живота видех јако црвенило, као урезано од дугог стезања. Виљушком да се браним од домаћина, власника гозбе!? Када ме стави на тацну, прелије вином и почне да черупа, а прска жвалама, зазубицама, сажваканом свињетином... И чека наказа сагорелог мозга да га гости овацијама поздраве. То, домаћине!“ (2008: 43).

5. Завичај као „мала отаџбина“ остаје митско место по-рекла јунака. У роману *Баба је ту, ја сам у Јапану* очева постојбина је у Црној Гори. У *Ево сецкам воду за хрчка* такво по-

себно место јесте село у ком се радња збива, односно, породица као најмања отаџбина. Прве комшије су „Аустријанци“ око којих се иновира проблем бездомности, отетог или напуштеног завичаја. Снежа, психолошки погођен лик комшинице гастарбајтерке, личи на прегажену флашу кока-коле.

6. Преци су трагични и избегли или умрли, живе кроз потомке који наликују на њих и носе њихова имена и пороке. Неко је увек по природи трагичан. Трагична је судбина Радојкиног деде Животе Животића који је страдао када су копали бунар а земља се рушила и направила му гроб. Исти мотив обрађен је и у поезији. Иначе, у оба романа тематизује се људска смрт на младачки бруталан начин.

7. У песмама маркирани мотив смрти животиње јавља се и у роману *Ево сецкам воду за хрчка*. Иначе, животиње имају посебног значаја – птице, врапци и ласте најпре симболички призивају детињство. Хрчку се исповеда.

8. Посебно у роману из 2003. тематизује се сукоб села и града, урбанизација насупрот природе и патријархалне културе, митског простора. При томе село није априорно узето као патријархална и идеализована средина, напротив. Успешно је дочарана аморфност руралитета у Србији 21. века у роману *Ево сецкам воду за хрчка*. У *Баба је ту, ја сам у Јапану* критику града изрећи ће, скоро митска, очева мајка из Црне Горе, Горчила: „слабо се виђају до једни другима ципеле“ (2005: 24).

9. Опозиција село–град у другом роману оформиће се као супротстављање завичајно–инострано тематизацијом, критиком и пародирањем гастарбајтерства. С једне стране постоји жудња за завичајем, породична бол и недовољност материјалног, али с друге је извештаченост, конвертитство и неукус, иза којих су духовне запуштености. Са улазних стубова осмехују се позлађени „припитомљени“ лавови, на столу је „бечки столњак“ из Кине. У трави уз копита бетонских коња, позлађених и офарбаних у бело, Јаворка види маслачак (2008: 27).

10. У отворености према друштвеним феноменима и пчеле, симболички упоришно место (Одаловићеве) традиционалне поезије, задобијају преображено значење еросног потенцијала младе жене Радојке Војиновић, која открива своје тело још инфантлним духом: „Кад се језици облизују час у једној, час у другој кошници мед, а у нашим телима зује

пчеле – е, то се зове љубав! Кад се све поре на телима напуне медом, кад се атоми обожавају, бакице мила, то је љубав...“ (2006: 27).

11. Патријархална и матријархална позиција отварају се на начин да нису доречене, што омогућава романима модерно поимање родних улога. Главна јунакиња романа *Баба је ту, ја сам у Јапану* успева да, упркос генерацијској разлици, склопи савезништво са својом линијом женског порекла. У поглављу „Са женском децом само строго“ бабиној патријархалној матрици супротставља се унукино: „А де јој је била строгаћа, кад је мама расла“ (2005: 19), чиме се афирмише материнска позиција² пред вербалном патријархалном изреком. Пишчева замерка баки, изречена гласом девојчице, дубље означава не само једну вербалну насилност патријархалног, двоструко аршинованог вредновања и заговарања, већ и то да истинског патријархата нема тамо где односе граде узајамност породичних веза. Овоме се могућем ставу свакако мора предочити немогућност да се увек и дође до узајамности, насупрот формализоване поделе улога по којој су актери истовремено спасени процењивања етичности и самоодговорне акције.

12. Друштвена критика суптилно али истрајно прожима Одаловићеву прозу. На пример, Одаловић успева да створи прецизну менталитетску скицу у једној реченици: „Овде нико никоме не доноси цвеће; свак има баштенског, у изобиљу, а вазе увек празне“ (2008: 127). Или: „Зашто не смисле [Јапанци] некакав омекшивач за југо-фаце?“ (2005: 66); зуби народа су показани као дотрајале пољопривредне алатке – зуби народа се најбоље виде на свадбама; актуелност „демократског“ времена у Србији осликава бљутава изборна кампања у селу; „За Живкицом у Европу! Напреед!“ (2008: 88); „није страст обухваћена планом и програмом“ (2008: 99), итд. Ироничан коментар о свом времену Одаловић рјепни-

2 „Бака је целог живота била жртва ситуације, роб куће и породице, без икаквих личних задовољстава. Рано је остала удовица пошто јој је муж трагично скончао живот, затрпан на дну бунара који је копао, након чега се искључиво посветила раду на њиви и деци. Међутим, чак и да судбина није била толико окрутна према њој, њен живот не би био ништа више миран и хедонистички пошто је та, прилично сурова, врста егзистенције и родних улога била типична за простор и време у коме је рођена. Унука схвата да поред ње, у истој соби, живи биће које готово никада није доживело радост, бар не на онај начин на који млађа Радојка уме да дефинише срећу у својој дневној рутини“ (Вучковић 2016: 116).

новски³ даје у реченици: „Индијске пахуље у сеоској радњи – који напредак човечанства, човече!“ (2008: 96).

13. Идентит се мења променом имена: „Згодне су промене; и ја сам себи измишљала имена [...] Неко ме зовне, а ја ћутим, заборавим да сам Јаворка!“ (2008: 28). Вишеструка кодираност имена и деноминализација су поступци који сугеришу немогућност да се одреди идентитет у једном имену ако је име, односно карактер, судбина.

14. Катарзом, својственом српским писцима епохе реализма и проседеима реалистичке провинијенције, посебно онима који катарзу налазе у породичним исцељењима и преображајима, завршавају се оба романа. Климактично-катарзични крај романа *Ево сецкам воду за хрчка* истиче и овакве призоре: „Вечерас не идем у Мотел. Даћеш ми све што је за праће да сперемо крв и маст... Ни сутра НЕЋУ ТАМО! Имамо дете; нешто ћемо да смислимо – да се померимо из ове кајгане...“ (2008: 31); или опис грмљавине у Бојиштима у другом роману: „А ја, ладолеж, придижем се и пентрам до ћалетовог прозора у хладњикавој постојбини“ (2005: 96).

II

На плану поетске стилизације духовита ресемантизација, такође присутна у поезији, постаје остварен поступак прозног израза.

Смисао у *брзим* (неразрађеним?) дијалозима, какви су чести у оба романа, измиче читаоцима, као у исказима следећег типа наведеним из касније објављеног Одаловићевог романа: „Чуј, Јавка, он је стварно мајонез: и твој хрчак је мајонез“ (30); „Јанко и Тинка грабуљају мозак. Дала сам им писмо [...]“ (104); „Ево сецкам воду за хрчка“ (наслов); „Средите мало фаце, личите на мравињаке“ (70). О сигурном и референтном значењу ових реченица не може бити речи. У овим приме-

3 Критикујући и раскринкавајући либерални сан Црњански у *Роману о Лондону* (1971) даје ироничну опаску у перу главног јунака о социјалном закону по коме сваки радник у Енглеској има право на две недеље плаћеног одмора годишње: „У својим писмима после, која је писао са тог одмора, својој жени [...] Рјепнин је писао, да је то несумњиви знак напретка човечанства. Зар није?“ (Црњански 2006: 174). Код Одаловића је такође реч о неолиберално-глобализованом друштвеном поретку и конзумерској доступности кич-производа, па би Рјепнин могао бити и у криву када самери да је годишњи одмор икакво цивилизацијско достигнуће насупротив банализованој „индијској пахуљи“ у недоступном српском селу.

рима нисмо сигурни какво би тачно значење могли понети синтагматски односи, а заправо песничке слике. За неке од њих и контекстуализација унутар приповедног низа не помаже. Као да остају затворени у кругу саговорника, најчешће припадника младе генерације – само они познају *тај* језик.

И разговорна метафоризација, односно склоност ка стваралачком фразеолошком принципу, налази своје место: „Баба спава као ладолеж у хербаријуму“ (2005: 49) или спава „лежећи полицајац“ (2005: 56). Метафоричко и буквално су простор за језичку игру којој су сви ликови склони, а посебно млади (конкретна сврака постаје пејоративна псовка „сврако једна“, 2008: 151).

Навешћемо још један парадигматичан пример за читав низ места сличне стилизације. Односи се на поменуто поглавље (у роману *Ево сецкам воду за хрчка*) после догађаја у коме Тинкин отац напаствује јунакињу Јаворку: „Не није он. Дођоше моји родитељи; утрчавам у њих, стежем их, коначно сам одбрањена“ (2008: 46). Осим поетског призива израза („утрчавам у њих“) сасвим би се могло рећи да је реч о слабом и убрзаном померању радње, да би се хронолошки доследно изашло из кумулативне тачке. Као да приповедачева инстанца не зна за могућност да нешто *значајно* прећути, за простор места неодређености. Међутим, управо вербализацијом субјект превазилази тачку слома и тиме његов говор у својој стилској неизбрушености и потанком и намештеном, истовремено немарном и паушалном, фабулирању твори позицију аутентичног приповедача коме се нема шта замерити. И не би се са сигурношћу могло поводом овога рећи да је на снази ауторска освешћеност. Утолико поступак аутентичније делује, те много таквих места забавља (младог) читаоца. Аутопоезис нешто касније изречен могао би да (не) одбрани самосвест аутора о претпостављеном наративном поступку: „Неће, не иде. Посејеш збрку, нићи ће хаос. Кажу да папир трпи све, *а ево – не трпи*. И папир је њива за пробрано, сродно семење. Травке на ливади расту по сродности, уздижу се истим хлорофилом, па се у пласту нађу припијене истом гипкошћу“ (истицање наше, 2008: 47). Из негатива овог аутопечетичког става долази њему супротан али сасвим комплементаран: „Све то зове се – смућкај, па проспи. И ови претходни пасуси. Као да сам лопатом просипала речи, па где шта падне“ (2005: 79).

III

Широка тематска преокупација Одаловићеве поезије, преко кратке прозе, довела је до сасвим литерарно живог, стилски особеног и бујног, естетичко-етички упитног текста, посебно када се има свест да је реч о прози за омладину у *садашњем/савременом* тренутку. Упитаност над текстом, који најпре *умерени/типски* интерпретатор може означити као недовољно успешан, одвише спонтан, стилски немаран, приповедачки неуједначен за све његове делове, схватио бих као један симптом критичарског односа у коме се читава друштвени књижевни укус, пре него аксиолошко исходиште о овим прозним делима. Није потребно поседовати профетске литерарне склоности да би се запазило да ова два романа хоће заузети крајње маргинално место у односу на Одаловићеву поезију за децу. Разлози томе, дакако, дају се пронаћи и на страни књижевног текста, али и са друге стране – проучавалачке.

Одаловићеве романе најпре бисмо могли категоризовати међу романе „инфантилне утопије“ (Љуштановић 1998: 14–18) чији је примарни аспект приповедање догађаја. Реч је о „врсти наратије у којој аутори не теже да остваре врхунске стилистичке вредности, те је у њима најчешће на делу прилагођавање одређеним (омиљеним) жанровским схемама, ова књижевност долази на блиску границу са тривијалном, што има и позитиван и негативан аспект“ (Вучковић 2016: 130). Одаловићеви романи управо испуњавају неке од најважнијих карактеристика *инфантилног романа*. Они су занимљиве фабуле и узбудљивих романескних карактера, несметане изражајности, социјално слободно изражени са честим елементима савремености, која су њихова иманентна вредност. Одликују их и оне условно речено „негативне“ одлике (не у вредносном смислу, већ искључиво у односу на проскрибоване поетичке одлике узорног литерарног штива). Роман „инфантилне утопије“ кореспондира са неким особеностима џинс-прозе у источноевропским књижевностима из осамдесетих година, на неки начин настају паралелно са њом и наслеђују је у појединим сродним елементима. Пре свега исти је прототип главног јунака који је адолесцент и који одбацује хијарархијску устројеност света одраслих. „Однос који адолесцент има према свету условљен је пре свега генерацијским јазом“ (Опачић 2011: 98). У прози у траперицама

фаворизовано је приповедање у првом лицу које припада младом интелегентном приповедачу, чији је говор испуњен жаргонизмима, поштапалицама, адолесцентским изразима. Тематизују се озбиљни животни проблеми са којима се сучавају јунаци током свог одрастања (Опачић 2011: 99). Сваку од наведених одлика овог типа прозе Одаловићеви романи сасвим остварују.

Проблем са романима инфантилне утопије има најпре академска критика које растрзано циља у двострукој узрасне рецепијентске намене и критичког односа поводом самог прозног садржаја. Дакле, узимамо ли омладински роман као церебралну форму са маргинализованом свешћу о његовој намени (*да омладина чита*) процењујући његове естетске вредности и стилистичке особености из припремљених естетичко-етичких узуса на то спремних; или ипак искључујући, у мери у којој је тако нешто могуће, наше текстуалном праксом овладане и „друштвеним текстом“ посредоване параметре у срцу поетике којој је један критеријум бескрајно важан, а други пак не, па би било и непоштено преиспитивати вредност онога чега нема, или се случајно на том месту нашло. Овај други случај признао би да је дете „благонаклоно и према слабијим уметничким текстовима који су намењени његовом узрасту“ (Пијановић, 2005: 22; Данојлић 2004: 68). Када кажемо „благонаклоно“ мислимо и на естетичко-етичку корист коју такви текстови могу имати по младе читаоце.⁴ Стил је прошао кроз своје књижевне епохе стилизације и *пре*-стилизације, како би се *на крају* постмодернистичке епохе нашао у распону између *не*стилизације и *прото*-стилизације. Само захваљујући варијантном, прогресивном, реканонизаторском путу стила, стил *који није узорни стил* могао је остати увек у домету естетичких категорија и у осећању рецепијентног *усећајног* ангажмана. Књижевноисторијске спекулативне и термилошке (не)могућности, успешно примењиване на другим типовима романа, овде се показују као непуноснажне у сваком покушају да се о инфантилном роману говори са већ трасираним критичарским апаратом.

4 „Петар Пијановић истиче речи Цветана Тодорова да се наивна прича остварује кроз наивно читање, а то је оно читање у којем се читалац поистовећује са ликом. Отуда се као три компоненте битне за препознавање и поимање наивне приче, у интерпретацији Петра Пијановића, могу издвојити: обим дела, тип мотивације и начин обраде теме, али и начин читања текста“ (Шаранчић-Чутура 2006: 104).

То би сваки приказ који на тај начин говори о романима овог типа учинило неприкладним, чак парадним или гротескним, и у домену критике и дела анахроним.

Ипак, због природе овог типа романа да иновира своје садржинске, значењске и стилске слојеве, чиме задобија „већу рељефност“ (Љуштановић 1998: 17), Одаловићеви романи „остваруј[у] [и] дух интелектуалне стилизације“ (Љуштановић 1998: 16) не остајући типичан пример романа који негује постмодернистичку стилизацију. Наша идеја је да се у Одаловићевом прозном опусу јавља та врста опречности, где су се нашле узбудљиво *скопчане* и спонтана, нативна⁵ и поетска, традиционална стилизација. Однос заострава опречност критичког суда: одсуство речи о првој појави, али и сад већ видљивија афирмација песничког опуса.

Извори:

- Одаловић 2005 – Одаловић, Мошо. *Баба је ту ја сам у Јапану*. Београд: Bookland.
- Одаловић 2008 – Одаловић, Мошо. *Ево сецкам воду за хрчка*. Београд: Bookland.
- Одаловић 2017 – Одаловић, Мошо. *Добро јутро, Велика Хочо*. Београд: Задужбина Десанке Максимовић, Народна библиотека Србије.

Литература:

- Вучковић 2018 – Вучковић А. *Српски роман за децу на почетку 21. века у светлу књижевних награда (2001–2010)*, http://www.ff.uns.ac.rs/studije/doktorske/uvid_javnosti/AnkicaVuckovicDisertacija.PDF. 20.01.2018.
- Данојлић 2004 – Данојлић, Милован. *Наивна песма*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Љуштановић 2011 – Љуштановић, Јован. „Разгранаване романа.“ *Детињство*, год. XXIV, св. 1 (мај 1998): 12–14.
- Опачић 2011 – Опачић, Зорана. „Романи за младе као лектира у вишим разредима основне школе.“ *Наивна свест и фикција*. Нови Сад: Змајево дечје игре.
- Пијановић 2015 – Пијановић, Петар. *Наивна прича – српска ауторска проза за мале људе и велику децу (жанрови и модели)*. Београд: СКЗ.

⁵ Употребом израза „нативна (стилизација)“ била нам је намера да избегнемо постмодернистичко разумевање појма тривијалне стилизације/књижевности сматрајући овакве случајеве, у неку руку, другачијима.

- Црњански 2006 – Црњански, Милош. *Роман о Лондону*. Београд: Задужбина Милоша Црњанског.
- Шаранчић-Чутура 2006 – Шаранчић-Чутура, Снежана. „О поимању и читању наивно приче.“ *Детињство*, год. XXXII, св. 2 (март 2006): 99–104.

Бойан М. Маркович

ПОЭТИЧЕСКАЯ СТИЛИЗАЦИЯ И СОЦИАЛЬНЫЕ
ТЕМЫ В ДВУХ РОМАНАХ МОШО ОДАЛОВИЧА

Резюме

В очерке докладывается об одаловичевских романах *Баба је ту, ја сам у Јапану* (2003) и *Ево, сецкам воду за хрчка* (2008). То что является сутью его стихов, через промежуточные прозаические формы произведений – доходит до своего предела. Речь идет об анализе двух приемов – лирической и природной стилизаций. И та и другая выполняют особую художественную роль в двух романах. Юмористическая добавка к основным словесным значениям переносится на прозаические произведения. Поэтому его романы можно воспринять как вид „инфантильной утопии“ в которой соблюдается интеллектуальная стилизация. Нам кажется, что в одаловичевском творчестве встречаются и плотно соединяются противоположности – природная стилизация и стихотворная традиция.

Bojan M. Marković

POETIC STYLISATION AND SOCIAL ISSUES
IN ODALOVIĆ'S NOVELS

Summary

The paper deals with Odalović's novels *Baba je tu, ja am u Japanu* (2003) and *Evo seckam vodu za hrčka* (2008). Substantive factors of Odalović's poetry have been given a transitional prose form, but they have been brought to the extreme in many elements. The poetic stylisation and native-type stylisation have been analysed. In the dynamics of social relations, they occupy a significant place in both novels. When it comes to poetic stylisation, witty resemantization, also present in poetry, becomes a successful means of prose expression. Odalović's novels could primarily be categorised as novels of "infantile utopia". In addition, Odalović's novels convey the spirit of intellectual stylisation and

do not represent a typical example of this type of novel. Our idea is that Odalović's prose work involves a kind of contrast where spontaneous, native stylisation and poetic, traditional stylisation are excitingly intertwined.

Наташа Ј. СИМИЋ

Јелена ВИТЕЗОВИЋ

Биљана КАЛЕЗИЋ

УДК – 012 Одаловић М.

016:929 Одаловић М.

Народна библиотека Србије

National Library of Serbia

СЕЛЕКТИВНА БИБЛИОГРАФИЈА МОША ОДАЛОВИЋА

Селективна библиографија Моша Одаловића урађена је на основу узајамног електронског каталога COBISS.SR. Део јединица обрађен је *de visu*. С обзиром на то да је Мошо Одаловић свестран уметник, песник, прозни писац, али и врсни илустратор и калиграф, библиографија је подељена у неколико делова. Библиографске јединице су поређане хронолошки, према години издавања, и по азбучном реду. Први део садржи библиографски опис монографских публикација у којима је Мошо Одаловић аутор (30 јединица, поређане хронолошким редом). Други део садржи избор антологија у којима се налазе песме и приче Моша Одаловића (12 јединица, поређане хронолошким редом). Трећи део садржи избор радова Моше Одаловића као илустратора (24 јединице, хронолошки поређане). Четврти део садржи дела Моша Одаловића у периодичним публикацијама (49 јединица, поређаних азбучним редом). У петом делу се налази избор радова о Мошу Одаловићу (25 јединица). Овде се налазе чланци из часописа, радови из монографских публикација и зборника радова.

Мошо Одаловић је српски песник за децу и младе који већ четири деценије исписује топле стихове. Иза себе има бројне песничке збирке, као и више самосталних изложби. Добитник је бројних награда: Вукова награда, Повеља Змајевих дечјих игара, Невен, Награда Политикиног забавника, Златни кључић града Смедерева, Златни Гаша, Новосадско Звонце популарности, Горанова плакета, Грачаничка повеља, Жичка хрисовуља, Награда Десанка Максимовић, а носилац је и Змајевог штапа – почасне награде Змајевих дечјих игара.

Библиографске јединице су рађене у складу са међународним стандардом ИСБД, комуникационим форматом за машински читљиву каталогизацију и размену библиографских информација СОМАРС/В и Правилником и приручником за израду абecedних каталога I и II Еве Вероне, као и другом стручном и приручном литературом.

ЗБИРКЕ ПЕСАМА МОША ОДАЛОВИЋА

1.

Тако и толико / Мошо Одаловић ; [илустрације Моша Одаловића]. – Приштина : Јединство, 1973 (Косовска Митровица : Штампарско-издавачко предузеће). – 55 стр. : илустр. ; 20 см

2.

Врло важно / Мошо Одаловић ; [илустрације Војислав Радуловић-Кокан]. – Приштина : Јединство, 1975 (Ниш : Просвета). – 74 стр. : илустр. ; 20 см. – (Библиотека Јединство ; 59)

3.

Да ти кажем нешто / Мошо Одаловић ; илустратор Војислав Радуловић. – Приштина : Јединство, 1977 (Приштина : НИГП „Рилиндја”). – 83 стр. : илустр. ; 20 см. – (Библиотека Јединство ; 115)

4.

Пегави генерали / Мошо Одаловић ; [илустрације Војислав Радуловић]. – Приштина : Јединство ; Горњи Милановац : Дечје новине, 1980 (Ниш : Просвета). – 61 стр. : илустр. ; 24 см. – (Јединство ; 213) (Библиотека Божури)

5.

Gjeneralët pikaloshë / Mosho Odaloviç ; [zgjodhi e rikëndoi Rifat Kukaj ; ilustrimet Daniela Vajneri]. – Prishtinë : Rilindja, 1982. – 143 str. : ilustr. ; 18 cm. – (Biblioteka Libri im)

6.

Од амебе до бебе / Мошо Одаловић ; [илустратор Бисерка Петровска]. – Београд : Делта прес, 1982 (Београд : „Радиша Тимотић”). – 77 стр. : илустр. ; 20 см. – (Библиотека Студенац, коло 3)

7.

Mama je glagol od glagola raditi / Mošo Odalović ; ilustracije: STAVOR. – Prvo izdanje. – Jazak : Književna zadruga Drugari, 1986 (Grafo-pak : Gračanica). – 48 str. : ilustr. ; 21 cm. – (Svitac ; knjiga 10)

8.

Neko je ukrao lastu / Mošo Odalović ; ilustrovaо Ivan Lacković Kroata. – [1. izd.]. – Sarajevo : Književna zajednica Drugari, 1987 (Bački Petrovac : Kultura). – 30 str. : ilustr. ; 20 cm. – (Biblioteka Svitac. kolo 3 ; knj. 3)

9.

Овде нешто није у реду / Мошо Одаловић. – Крагујевац : Светлост, 1988 (Краљево : Слово). – 43 стр. : илустр. ; 24 см. – (Библиотека Сазвежђе дечјих искри)

10.

Неко је украо ласту / Мошо Одаловић ; [илустратор Добросав Боб Живковић]. – Горњи Милановац : Дечје новине, 1990 (Бор : Баркар). – 69 стр. : илустр. ; 21 см. – (Библиотека „Бели јелен”)

11.

Том Сојер у Црној Гори / Мошо Одаловић. – Сараорци : „Драган Лаковић”, 1991 (Крагујевац : „Никола Николић”). – 75 стр. : илустр. ; 20 см. – (Библиотека Млечни пут ; коло 2, 6)

12.

Sözüm sanadır çocuk : (Şiirler) / Moşa Ođaloviç ; şiirleri türkçeleştiren Hasan Mercan ; [desenler Voyislav Raduloviç-Kokan]. – Priştine : Tan, 1991 (Prizren : „Ramiz Sadiku”). – 58 str. : ilustr. ; 20 cm

13.

Уврнута књига / Мошо Одаловић ; [илустрације Мошо Одаловић]. – Врбас : Слово, 1995 (Бечеј : Пролетер). – 64 стр. : илустр. ; 17 см. – (Едиција Мало слово)

14.

Рече ми једно дијете / Мошо Одаловић ; [илустрације Момо Капор]. – Подгорица : Дјечји савез Црне Горе : Октоих, 1997 (Подгорица : Принт). – 100 стр. : илустр. ; 23 см. – (Библиотека Принц)

15.

Јабуку мирисна : изабране песме и приче за децу / Мошо Одаловић ; [илустрације Мошо Одаловић]. – [1. изд.]. – Бања Лука : Глас српски, 1997 (Бања Лука : Глас српски). – 81 стр. : илустр. ; 20 см. – (Библиотека Ауторов избор)

16.

Мама је глагол од глагола радити : изабране старе и нове деџинарије / Мошо Одаловић. – Подгорица : Унирекс, 1997 (Краљево : Слово). – 94 стр. ; 20 см. – (Библиотека Златна јабука)

17.

Косовчице / Мошо Одаловић. – Андријевица : Ступови, 1998 (Земун : АШ Дело). – 78 стр. : илустр. ; 21 см. – (Едиција Пет)

18.

Молим те, чувај се / Мошо Одаловић ; [илустрације Мошо Одаловић]. – [1. изд.]. – Приштина : „Григорије Божовић”, 1998 (Приштина : „Грачаница”). – 91 стр. : илустр. ; 22 см. – (Библиотека Божури)

19.

Ко пре до мене / Мошо Одаловић ; [илустрације Мошо Одаловић]. – Земун : АШ дело ; Београд : Витез, 2004 (Земун : АШ дело). – 78 стр. : илустр. ; 21 cm

20.

Поправљамо низбрдице : нове и оне песме / Мошо Одаловић ; приредио Драган Лакићевић. – Београд : Bookland, 2006 (Београд : „Филип Вишњић”). – 128 стр. ; 21 cm. – (Библиотека Српска књижевност за децу / Bookland ; коло 12)

21.

Где је лампино дете / Мошо Одаловић ; књигу препоручује Милован Данојлић ; [илустровала Габријела Булатовић]. – 1. изд. – Београд : Завод за уџбенике, 2008 (Београд : Колорграфикс). – 201 стр. : илустр. ; 21 cm. – (Библиотека Књига и по / [Завод за уџбенике, Београд])

22.

Жича пчелино чедо / Мошо Одаловић ; [илустрације Младен Анђелковић]. – Краљево : Народна библиотека „Стефан Првовенчани” : Манастир Жича, 2009 (Краљево : Графопринт). – 80 стр. : илустр. ; 24 cm

23.

Твоја звезда будалица / Мошо Одаловић. – Смедерево : Newpress, 2014 (Смедерево : Newpress). – 162 стр. : илустр. ; 21 cm

24.

Добро јутро, Велика Хочо : изабране песме / Мошо Одаловић. – Београд : Задужбина „Десанка Максимовић” : Народна библиотека Србије, 2017 (Београд : Чигоја штампа). – 257 стр. ; 21 cm. – (Награда Десанка Максимовић ; књ. 22)

25.

Добро јутро, Велика Хочо : изабране песме / Мошо Одаловић. – Доштампано изд. – Београд : Задужбина „Десанка Максимовић” : Народна библиотека Србије, 2017 (Београд : Чигоја штампа). – 257 стр. ; 21 cm. – (Награда Десанка Максимовић ; књ. 22)

ПРОЗНА ДЕЛА МОША ОДАЛОВИЋА

26.

Друже тата, кућни команданте / Мошо Одаловић ; илустровали Џоја Ратковић Гавела и Душан Гавела. – 1. изд. – Београд : „Вук Карацић”, 1986 (Суботица : Бирографика). – 97 стр. : илустр. ; 21 cm. – (Библиотека Златна грлица ; коло 11)

27.

Тако је било, пчеле ми / Мошо Одаловић ; [ликовни прилози Мошо Одаловић]. – Нови Сад : Прометеј, 1995 (Нови Сад : Мала

књига ; Раковац : Duplex). – 62 стр. : илустр. ; 20 см. – (Библиотека Моје детињство)

28.

Баба је ту, ја сам у Јапану / Мошо Одаловић. – 2. изд. – Београд : Bookland, 2005 (Београд : „Филип Вишњић”). – 118 стр. : илустр. ; 21 см. – (Библиотека Хит / [Bookland, Београд])

29.

Црталиште игралиште : домаћа радиност : [за предшколце и основце] / Мошо Одаловић ; [ликовни украситељ Мошо Одаловић]. – Београд : Bookland, 2007 (Београд : „Филип Вишњић”). – 80 стр. : илустр. ; 28 см. – (Библиотека Посебна издања / [Bookland, Београд])

30.

Ево сецкам воду за хрчка / Мошо Одаловић. – Београд : Bookland, 2008 (Београд : „Филип Вишњић”). – 156 стр. ; 21 см. – (Библиотека Хит / [Bookland])

ЗАЈЕДНИЧКА ИЗДАЊА, АНТОЛОГИЈЕ И ЗБОРНИЦИ У КОЈИМА СУ ЗАСТУПЉЕНЕ ПЕСМЕ И ПРИЧЕ МОША ОДАЛОВИЋА

31.

DRUGARI / Todor Bjelkić, Dragan Radulović, Ivica Vanja Rorić, Mošo Odalović, Šimo Ešić ; [vinjete Studa Ilić]. – Beograd : Književne novine, 1982 (Beograd : Novi dani). – 63 str. : ilustr. ; 21 cm. – (Biblioteka Lepe reči ; 2)

32.

ИЗГОН Србаља : Косово у песништву двадесетог века / [приредио] Раша Перић. – Нови Сад : Дневник, 1990 (Нови Сад : Дневник). – 177 стр. ; 20 см. – (Едиција Фрушка ; 1)

33.

ЛИРСКИ покер / Душко Трифуновић ... [и др.]. – Београд : SBM – Ршум, 1994 (Горњи Милановац : Графопринт). – 196 стр. : илустр. ; 21 см. – (Библиотека Anima Mundi)

34.

НОВА антологија српске поезије за децу / [приредио] Воја Марјановић. – Горњи Милановац : Дечје новине, 1995 (Крагујевац : „Никола Николић”). – 393 стр. ; 21

35.

ПЕТОРИЦА из српског / Душко Трифуновић, Добрица Ерић, Љубивоје Ршумовић, Мошо Одаловић, Драган Радуловић ; [уредник Јован Зивлак] ; [фотографије Љубивоје Ршумовић]. – Земун : „Драганић” ; Београд : „Ршум”, 1999 (Бор : Бакар). – 221 стр. : илустр. ; 25 см

36.

SEDMA strana sveta = Die siebente Himmelsrichtung / Branko M. Vlahović... [et al.] ; [prevodioci Dragica Schröder i Slobodan Vuksanović ; ilustrator Đorđe Milanović]. – Beograd : Knjižoteka, 2002 (Beograd : Junior). – 119 str. : ilustr., fotograf. ; 21 cm

37.

КРИЛА витезова / Љубивоје Ршумовић, Душко Трифуновић, Перо Зубац, Мошо Одаловић, Недељко Попадић. – Београд : Графо-сан, 2003 (Београд : Графо-сан). – 181, [5] стр. с таблама : илустр. ; 21 cm

38.

С оне стране дуге : српско песништво за децу и младе од Захарије Орфелина до Љубивоја Ршумовића. Књ. 1 / [приредио] Перо Зубац. – Нови Сад : Медиа инвент ; Рума : Српска књига, 2006 (Рума : Српска књига). – 789 стр. ; 21 cm.

39.

ДА ли ми верујете : (избор из српске поезије за децу) / [приредила] Меланија Римар = Чи ми верице : (вибор зоз сербскеј поезиї за дзеци) / [пририхтала] Мелания Римар. – Нови Сад : Међународни центар књижевности за децу Змајеве дечје игре, 2013 (Нови Сад : Offset print). – 127 стр. ; 23 cm. – (Библиотека Књижевност за децу у свету)

40.

PLAVI zec : antologija pesama za decu / [priredio Danilo Jokanović]. – Beograd : Neven, 2014 (Beograd : Neven). – 118 str. ; 21 cm

41.

ПРОГНАНИ Орфеји : антологија српске избегличке поезије из Хрватске, Босне и Херцеговине и са Косова и Метохије с краја двадесетого века / [приредио] Ненад Грујичић. – Сремски Карловци : Бранково коло, 2015 (Бачки Петровац : HL print). – 364 стр. : илустр. ; 23 cm. – (Едиција Цветници)

42.

Ветар ми однео панталоне : песме и приче за децу / Мошо Одаловић ; [илустрације Шабан Абдула]. – Зрењанин : Градска народна библиотека „Жарко Зрењанин”, 1991 (Зрењанин : Будућност). – 66 стр. : илустр. ; 21 cm. – (Библиотека „Књижевност за децу и омладину” ; књ. 27)

МОШО ОДАЛОВИЋ – ИЛУСТРАТОР

43.

ТРИФУНОВИЋ, Душко

Kud i kamo / Duško Trifunović ; [likovnu lepotu knjizi ovoj crtanjem dali Mošo Odalović, Ljubivoje Ršumović, Dragan Radulović i au-

tor]. – Vrbas : Slovo, 1996 (Bezdan : Vojvodina). – 75 str. : ilustr. ; 17 cm. – (Edicija Malo slovo)

44.

МИЛЕНКОВИЋ, Снежана

Небраћена птица / Снежана Миленковић ; [илустрације Мошо Одаловић]. – Смедерево : Књижевни клуб „Смедерево“, 1998 (Смедерево : „Димитрије Давидовић“). – 76 стр. : илустр. ; 21 cm. – (Библиотека Поезија / Књижевни клуб „Смедерево“)

45.

БУЛАФИЋ, Драгомир

Рашири руке : (избор) / Драгомир Тулафић ; [илустрације Мошо Одаловић]. – 1. изд. – Приштина : „Григорије Божовић“, 1998 (Призрен : Графика). – 113 стр. : илустр. ; 21 cm. – (Библиотека Божури)

46.

НИКОЛЕТИЋ, Тоде

Голицање, [голиш[ање] / Тоде Николетић ; илустровао Мошо Одаловић. – Горњи Милановац : Таковске новине, 1999 (Руски Крстур : Руске слово). – 58 стр. : илустр. ; 21 cm. – (Библиотека Вилин коњиц ; књ. 2)

47.

ПЕТКОВИЋ Грујичић, Славка

Душан и Нада : (роман за прваке) / Славка Петковић Грујичић ; [илустрације Мошо Одаловић]. – Београд : Вездес, 2000 (Београд : Вездес). – 115 стр. : илустр. ; 20 cm

48.

ОДАЛОВИЋ, Мошо

Завичајни буквар / [текстови, корице, илустрације, калиграфија] Мошо Одаловић. – Београд : Контакт, 2001 (Нова Пазова : Бонарт). – [68] стр. : илустр. ; 30 cm

49.

ИВИЋ, Милорад

Приче са језерске терасе / Милорад Ивић ; [цртежи у књизи Мошо Одаловић]. – Београд : Гутенбергова галаксија, 2001 (Ваљево : Штампарија Топаловић). – 79 стр. : илустр. ; 20 cm. – (Посебна издања / [Гутенбергова галаксија])

50.

ИЛИЋ, Крстивоје

Мале љубавне песме / Крстивоје Илић ; [илустрације Мошо Одаловић]. – 9. илустровано изд. – Шабац : Заслон, 2002 (Шабац : Заслон-принт). – 43 стр. : илустр. ; 21 cm. – (Библиотека Цврчак / [Заслон, Шабац]. Посебно издање)

51.

РАДУЈ се : збирка дечијих песама са Ђачких песничких сусретања 2002. године / са младим песницима се дружио и књигу илуст-

ровао Мошо Одаловић ; [уредник Мирјана Ђукановић]. – Београд : Пријатељи деце Звездаре, 2002 (Београд : Граф-арт). – 63 стр. : илустр. ; 24 cm. – (Едиција Дечија посла ; књ. 2)

52.

БУЛАТОВИЋ, Мирјана

Хитна књига / Мирјана Булатовић ; књигу илустровао Мошо Одаловић. – Београд : Просвета, 2003 (Бор : Бакар). – 82 стр. : илустр. ; 21 cm

53.

БУЛАТОВИЋ, Мирјана

Хитна књига / Мирјана Булатовић ; илустровао Мошо Одаловић. – 2. изд. – Београд : Просвета, 2004 (Бор : Бакар). – 82 стр. : илустр. ; 21 cm

54.

ОДАЛОВИЋ, Мошо

Како да нацрташ, кад не уем / Мошо Одаловић. – Београд : Витез, 2004 (Земун : АШ дело). – [46] стр. : илустр. ; 29 cm

55.

ВЕСЕЛИНОВИЋ, Бранка

Веселиновић Бранка с децом без престанка / [приређивач и ликовни украситељ Мошо Одаловић]. – Смедерево : Народна библиотека, 2004 (Смедерево : „Димитрије Давидовић”). – 87 стр. : илустр. ; 23 cm

56.

ИЛИЋ, Крстивоје

Мале љубавне песме / Крстивоје Илић ; [илустрације Мошо Одаловић]. – [11. илустровано издање]. – Шабац : Заслон, 2005 (Шабац : Заслон). – 43 стр. : илустр. ; 21 cm. – (Библиотека Цврчак)

57.

БУЛАТОВИЋ, Мирјана

Школа љубави / Мирјана Булатовић ; илустрације Мошо Одаловић. – Београд : Завет, 2006 (Београд : Примат). – 109 стр. : илустр. ; 21 cm

58.

ВЕСЕЛИНОВИЋ, Бранка

Веселиновић Бранка с децом без престанка / [приређивач и ликовни украситељ Мошо Одаловић]. – 2. изд. – Смедерево : Народна библиотека, 2006 (Смедерево : Newpress). – 87 стр. : илустр. ; 23 cm

59.

МЕСАРОШ, Иштван

Nežna barikada / Ištvan Mesaroš – Pišta ; [oslikao Mošo Odalović]. – Novi Sad : S. Pelcl : N. Radin, 2007 (Novi Sad : MP štampa). – 63 str. : ilustr. ; 22 cm. – (Streha)

60.

БУЛАТОВИЋ, Мирјана

Школа љубави / Мирјана Булатовић ; [илустрације Мошо Одаловић]. – 2. изд. – Београд : Прво слово, 2007 (Београд : Ј. Антић). – 109 стр. : илустр. ; 20 см. – (Библиотека Ћачко доба)

61.

БАЈИН-Ђукановић, Зорица

Летећа Хана : песме и приче / Зорица Бајин-Ђукановић ; [илустрације Мошо Одаловић]. – Београд : Bookland, 2007 (Београд : „Филип Вишњић”). – 118 стр. : илустр. ; 20 см. – (Библиотека Земља књига)

62.

РШУМДАНИ : поводом педесетогодишњице књижевног рада Љубивоја Ршумовића : 1957-2007 / [уредник Драгица Радосављевић ; илустрације Душан Петричић ... и др.]. – 1. изд. – Нови Београд : Прво слово, 2007 (Београд : Политика). – 156 стр. : илустр. ; 31 см. – (Библиотека Посебна издања / [Прво слово])

63.

ЂОРОВИЋ-Ђутрић, Весна

Жуто је плаво : (роман у настајању) / Весна Ђоровић-Ђутрић ; [илустрације Мошо Одаловић]. – Београд : Bookland, 2008 (Београд : „Филип Вишњић”). – 99 стр. : илустр. ; 21 см. – (Библиотека Посебна издања / [Bookland])

64.

ПОПА, Васко

Оčију твојих да није : izbor / Vasko Popa ; priredila Radmila Mečanin ; [ilustracije Mošo Odalović]. – 1. изд. – Sarajevo : Bosanska riječ, 2010 (Sarajevo : Bemust). – 84 стр. : ilustr. ; 20 cm. – (Biblioteka Vrh ; knj. 9)

65.

ХАМЗИЋ, Емсуре

Zemlja dembelija / Emsura Hamzić ; [ilustrovaо Mošo Odalović]. – Vrbas : Narodna biblioteka „Danilo Kiš”, 2014 (Petrovaradin : Futura). – 78 стр. : ilustr. ; 21 cm. – (Biblioteka Biseri književnosti za decu / [Narodna biblioteka „Danilo Kiš”, Vrbas])

66.

ЦЕНИЋ, Власта Н.

Бате ће се жени : изабране и нове песме / Власта Ценић ; илустровао Мошо Одаловић. – Гредетин : Agro-press ; Алексинац : Центар за културу и уметност, 2017 (Ниш : Оверпринт). – 82 стр. : илустр. ; 21 cm

РАДОВИ МОША ОДАЛОВИЋА У ПЕРИОДИЧНИМ
ПУБЛИКАЦИЈАМА (избор)

67.

Balada o zaturenom dedi / Mošo Odalović. – Zajed. stv. nasl.: Vetar mi odneo pantalone.

U: Detinjstvo. – ISSN 0350-5286. – God. 14, br. 3 (1988), str. 56.

68.

Била је то кокошка / Мошо Одаловић. – 1.03.1990.

U: Политика. – ISSN 0350-4395. – 87, 27442, додатак стр. 3.

69.

Богојављенско светлцање / Мошо Одаловић. – О Десанки Максимовић

U: Detinjstvo. – ISSN 0350-5286. – 24, 2 (1998), стр. 81.

70.

Богослужитељ језика нашег / Мошо Одаловић. – Напомене

U: Mons Aureus. – ISSN 1451-3846. – Год. 3, бр. 10 (2005), стр. 27-28.

71.

Vetar mi odneo pantalone / Mošo Odalović. – Zajed. stv. nasl.: Vetar mi odneo pantalone.

U: Detinjstvo. – ISSN 0350-5286. – God. 14, br. 3 (1988), str. 61-62.

72.

Vojnikov pas / Mošo Odalović. – Zajed. stv. nasl.: Vetar mi odneo pantalone.

U: Detinjstvo. – ISSN 0350-5286. – God. 14, br. 3 (1988), str. 59.

73.

Да сам ја чика Јова Змај / Мошо Одаловић

U: Neven. – ISSN 0351-8116. – бр. 836/837 (апр. 2014), стр. 12-13.

74.

Дај ми све трешње / Мошо Одаловић. – Краљево : Народна библиотека „Стефан Првовенчани”, 2008 (Краљево : Анаграф). – 31 стр. : слика аутора ; 23 см. – (Часопис Повеља ; 3/2008. Види чуда ; додатак бр. 7, ISSN 1452-7316)

75.

Dva veka mog čukundede / Mošo Odalović. – Zajed. stv. nasl.: Vetar mi odneo pantalone.

U: Detinjstvo. – ISSN 0350-5286. – God. 14, br. 3 (1988), str. 58.

76.

Деда брке разлистао / Мошо Одаловић

U: Мали Невен. – ISSN 0352-3322. – бр. 307 (септ. 2015), стр. 4.

77.

Деда разлистао / Мошо Одаловић

U: Мали Невен. – ISSN 0352-3322. – бр. 289 (дец. 2013), стр. 4.

78.

Димитрије Димитријевић / Мошо Одаловић
У: Neven. – ISSN 0351-8116. – бр. 836/837 (апр. 2014), стр. 13.

79.

Eno vuka sred avlije / Mošo Odalović. – Zajed. stv. nasl.: Vetar mi odneo pantalone.
У: Detinjstvo. – ISSN 0350-5286. – Год. 14, бр. 3 (1988), стр. 57-58.

80.

Живот / Мошо Одаловић
У: Mons Aureus. – ISSN 1451-3846. – Год. 4, бр. 13 (2006), стр. 134.

81.

Хижа / Мошо Одалович ; прешпивала М. Римар ; [илустрациј Любомир Сопка]. – илустр.
У: Заградка. – ISSN 0353-9938. – Рок 62, ч. 7 (марец 2009), стр. 9.

82.

Завичајне јабуке / Мошо Одаловић ; [разговор водила] Исидора Масниковић
У: Политика. – ISSN 0350-4395. – Год. 102, бр. 32816 (17. март 2005), стр. 17.

83.

Зидање гроба / Мошо Одаловић
У: Књижевне новине. – ISSN 0023-2416. – 51, 980 (15.09.1998), стр. 3.

84.

Избор из педесет и пет песама / Мошо Одаловић. – Библиографска белешка
У: Школски час српског језика и књижевности. – ISSN 1450-6521. – Год. 23, бр. 3/4 (2005), стр. 10-24.

85.

Керпари / Мошо Одалович ; прешпивала Меланија Римар ; [илустрациј Любомир Сопка]. – илустр.
У: Заградка. – ISSN 0353-9938. – Рок 66, ч. 1 (јануар 2013), стр. 8.

86.

Код маме унутра / Мошо Одаловић
У: Neven. – ISSN 0351-8116. – бр. 840/841 (септ. 2014), стр. 42.

87.

Лепозборник / Мошо Одаловић. – Белешка о аутору: стр. 49.
У: Луча. – ISSN 0354-7787. – Год. 21, бр. 3/4 (2012), стр. 49.

88.

Лисната ћирилица / Мошо Одаловић. – илустр.
У: Даница. – ISSN 0354-4974. – Год. 14 (2007), стр. 198-199.

89.

Ма, каква дивота / Мошо Одаловић
У: Neven. – ISSN 0351-8116. – бр. 836/837 (апр. 2014), стр. 13.

90.

Majmunaska / Mošo Odalović. – Zajed. stv. nasl.: Vetar mi odneo pantalone.

У: Detinjstvo. – ISSN 0350-5286. – God. 14, br. 3 (1988), str. 61.

91.

Мама је глагол од глагола радити / Мошо Одаловић

У: Алманах. – ISSN 1450-6165. – 2001, стр. 250.

92.

Завичај испод косијера / Мошо Одаловић ; [разговор водила] Јованка Љубенко. – 29.07.1994.

У: Победа. – ISSN 0350-4379. – 51, 10287, стр. 11.

93.

На захтев публике / Мошо Одаловић

У: Мали Невен. – ISSN 0352-3322. – бр. 266 (септ. 2011), стр. 3.

94.

Наш савременик / Мошо Одаловић. – О Душану Васиљевићу

У: Detinjstvo. – ISSN 0350-5286. – 21, 3/4 (1995), стр. 66.

95.

Небом и земљом ; Лепозборник / Мошо Одаловић. – Белешка о аутору: стр. 49

У: Луча. – ISSN 0354-7787. – Год. 21, бр. 3/4 (2012), стр. 48.

96.

О времену, људима и себи / Бранислав Црнчевић ; [разговор во-дио] Мошо Одаловић

У: Mons Aureus. – ISSN 1451-3846. – Год. 1, бр. 2 (2003), стр. 27-31.

97.

Писмо Школском часу / Мошо Одаловић

У: Школски час српског језика и књижевности. – ISSN 1450-6521. – Год. 23, бр. 3/4 (2005), стр. 5-9.

98.

Поштанско сандуче Десанке Максимовић / Мошо Одаловић.

У: Бранковина. – ISSN 1450-7234. – 1, нулти (1998), стр. 12.

99.

Proste rečenice / Mošo Odalović. – Zajed. stv. nasl.: Vetar mi odneo pantalone.

У: Detinjstvo. – ISSN 0350-5286. – God. 14, br. 3 (1988), str. 57.

100.

Разгледница са Цера / Мошо Одаловић

У: Стремљења. – ISSN 0585-4229. – Год. 31, бр. 1/3 (1991), стр. 258.

101.

Распоред часова / Мошо Одаловић

У: Мали Невен. – ISSN 0352-3322. – бр. 248 (окт. 2009), стр. 6.

102.

Svetozar na trešnji čeka Halejevu kometu / Mošo Odalović. – Zajed. stv. nasl.: Vetar mi odneo pantalone.

U: Detinjstvo. – ISSN 0350-5286. – God. 14, br. 3 (1988), str. 59-60.

103.

Скочипесма, лирска извиискара / Мошо Одаловић. – О Драгану Лукићу.

U: Detinjstvo. – ISSN 0350-5286. – God. 32, br. 1 (2006), str. 75.

104.

Српска певанија за најмлађе / Мошо Одаловић. – Белешка о аутору.

U: Нова Зора. – ISSN 1512-9918. – Бр. 3/4 (2004), стр. 34-46.

105.

Счупени фебруар / Мошо Одалович ; прешпивала М. [Мелания] Римар

U: Заградка. – ISSN 0353-9938. – Рок 60, ч. 6 (феб. 2007), стр. 8.

106.

Тако је било, пчеле ми / Мошо Одаловић ; одабрао Перо Зубац. – Надређени ств. насл.: Ја те чекам, чекам с нестрпљењем.

U: Алманах. – ISSN 1450-6165. – 1998, стр. 261

107.

Tvoja zvezda budalica / Mošo Odalović

U: Мостови. – ISSN 0350-4263. – 28, 144-145 (1997), str. 131-132.

108.

Та, јака вилагода / Мошо Одалович ; прешпивала Мелания Римар

U: Заградка. – ISSN 0353-9938. – Рок 60, ч. 10 (јуниј 2007), стр. 8.

109.

У ишчекивању Богојављења / Мошо Одаловић ; разговарала Даринка Јеврић. – 23.07.1991.

U: Јединство. – ISSN 0021-5775. – 47, 199, стр. 10.

110.

Уударје за обиље плодова / Мошо Одаловић

U: Mons Aureus. – ISSN 1451-3846. – Год. 4, бр. 14 (2006), стр. 23.

111.

Hajde da se vredamo / Mošo Odalović. – Zajed. stv. nasl.: Vetar mi odneo pantalone.

U: Detinjstvo. – ISSN 0350-5286. – God. 14, br. 3 (1988), str. 62.

112.

Haralampije Kalaperović / Mošo Odalović. – Zajed. stv. nasl.: Vetar mi odneo pantalone.

U: Detinjstvo. – ISSN 0350-5286. – God. 14, br. 3 (1988), str. 60-61.

113.

Чика Јовина странка / Мошо Одаловић

У: Neven. – ISSN 0351-8116. – бр. 836/837 (апр. 2014), стр. 13.

114.

Чика Јовина странка / Мошо Одаловић. – 28.06.1990.

У: Јединство. – ISSN 0021-5775. – 46, 175, стр. [11].

115.

*** [Јаке то швето? ...] / Мошо Одаловић ; прешпивала Меланија Римар ; [илустрацији Любомир Сопка]. – илустр.

У: Заградка. – ISSN 0353-9938. – Рок 63, ч. 1 (септембер 2010), стр. 9.

РАДОВИ О МОШУ ОДАЛОВИЋУ

116.

АНДРЕЈЕВИЋ, Даница

Смисао игре / даница Андрејевић

У: Портрет косовских писаца / Даница Андрејевић. – Приштина : Јединство. 1988. стр. 153-158.

117.

ГВОЗДЕНОВИЋ, Ана

Мошо, пчелино чедо : Мошо Одаловић, 26. добитник Жичке хрисовуље / [аутори изложбе и каталога] Ана Гвозденовић, Иван Спасојевић. – Краљево : Народна библиотека „Стефан Првовенчани”, 2017 (Краљево : АДМ графика). – 23 стр. : илустр. ; 23 cm

118.

ДЕНИЋ, Сунчица

Књижевност за децу : крила за зачарани лет / Сунчица Денић. – Врање : Учитељски факултет ; Нови Сад : Змајево дечје игре, 2014 (Врање : Аурора). – 154 стр. ; 21 cm

119.

ЂОКИЋ, Невена

Поезија за децу Моше Одаловића / Невена Ђокић. – Jagodina : [Nevena Đokić], 2017. – 75 str. : table ; 29 cm

120.

ЗУБАЦ, Перо

Богомдан дечији лирик / Перо Зубац

У: Школски час српског језика и књижевности. – ISSN 1450-6521. – Год. 23, бр. 3/4 (2005), стр. 25-26.

121.

ЈАШОВИЋ, Предраг

Однос времена и простора у поезији Моша Одаловића / Јашовић Предраг

У: Detinjstvo. – ISSN 0350-5286. – br. 2 (2017), str. 91-97.

122.

ЈЕКНИЋ, Драгољуб

Dva pjesnička sloja / Dragoljub Jeknić. – Prikaz knjige: Mošo Odalović: Pegavi generali, Priština – Gornji Milanovac, 1980.

U: Detinjstvo. – ISSN 0350-5286. – God. 7, br. 3 (1981), str. 59-60.

123.

ЈОКСИМОВИЋ, Велиша

Мошо Одаловић: Том Сојер у Црној Гори, Сараорци, 1991 / Велиша Јоксимовић. – 1993.

U: Detinjstvo. – ISSN 0350-5286. – 19, 1-2, стр. 48-50.

124.

ЈОКСИМОВИЋ, Велиша

Трајно и лажно / Велиша Јоксимовић. – Рума ; Београд : Српска књига, 2003 (Рума : Српска књига Графампромет). – 244 стр. : факс. ; 19 cm. – (Библиотека Беседници ; књ. 4)

125.

ЛУКИЋ, Драган

Mošo Odalović, Džin koji piše pesme / Dragan Lukić. – 1991

U: Detinjstvo. – ISSN 0350-5286. – str. [99].

126.

ЛУКИЋ, Драган

Моји савременици / Драган Лукић. – Нови Сад : Змајеве дечје игре, 2000 (Нови Сад : Offset print). – 87 стр. ; 23 cm. – (Библиотека Змај ; књ. 12)

127.

ЉУШТАНОВИЋ, Јован

Разгранаване романа / Јован Љуштановић

U: Detinjstvo, sv. 1 (1998), str. 12-14

128.

МИЛИНКОВИЋ, Миомир

Нацрт за периодизацију српске књижевности за децу / Миомир Милинковић. – Нови Сад : Међународни центар књижевности за децу Змајеве дечје игре, 2010 (Краљево : Кварк). – 534 стр. : ауторова слика ; 21 cm

129.

МИРКОВИЋ, Милосав

Педесет пет поздрава за 55 песама Моша Одаловића / Милосав Буца Мирковић

U: Detinjstvo. – ISSN 0350-5286. – год. 29, бр. 1-2 (2003), стр. 21-23

130.

МИРКОВИЋ, Милосав

Педесет пет поздрава за „55 песама” Моше Одаловића : Антону Артоу / Милосав Мирковић. – илуст.

U: Липар. – ISSN 1450-8338. – Год. 6, бр. 19/20 (2004), стр. 57-59.

131.
МОШО Одаловић: Ево сецкам воду за хрчка, Београд, 2008.
– Приказ.
У: Библиотечки путоказ. – ISSN 1451-6276. – Год. 5, бр. 18 (2009), стр. 14-15.
132.
МОШО Одаловић: Где је лампино дете, Београд, 2008. – Приказ.
У: Библиотечки путоказ. – ISSN 1451-6276. – Год. 5, бр. 19 (2009), стр. 11.
133.
МОШО Одаловић: Жича пчелино чедо, Београд, 2009. – илустр.
– Приказ.
У: Библиотечки путоказ. – ISSN 1451-6276. – Год. 6, бр. 23 (2010), стр. 10.
134.
ОПАЧИЋ, Зорана
О живој води – Савремена поезија и приповедна проза за децу и младе / Зорана Опачић
У: Српска драмска књижевност данас. Српска књижевност за децу данас. Свеска 6, стр. 68-84
135.
ПАВЛОВ, Милутин Ж.
Породичне међе и размеђе / Милутин Ж. Павлов. – Приказ књиге: Мошо Одаловић: Баба је ту, ја сам у Јапану, Подгорица, 2003
У: *Detinjstvo*. – ISSN 0350-5286. – год. 30, бр. 1-2 (2004), стр. 73.
136.
СТАНОЈЕВИЋ, Добривоје
Весели вашар тешких мисли / Добривоје Станојевић. – Доступно и на: http://www.komunikacija.org.rs/komunikacija/casopisi/Detinjstvo/XL_4/15/show_download?stdlang=gb. – Приказ књиге: Мошо Одаловић: Твоја звезда будалица, Смедерево, 2014.
У: *Detinjstvo*. – ISSN 0350-5286. – Год. 40, бр. 4 (2014), стр. 130-132.
137.
СТОЈКОВИЋ, Градимир
Момчило Мошо Одаловић, добитник Вукове награде за 2013. годину / Градимир Стојковић. – Стр. 143-148: Тако је било, пчеле ми / Мошо Одаловић
У: *Mons Aureus*. – ISSN 1451-3846. – Год. 12, бр. 43 (2014), стр. 141-148.
138.
ХАМОВИЋ, Валентина
Поезија за децу Моша Одаловића – између традиционалног и модерног / Валентина Хамовић. – Summary
У: *Detinjstvo*. – ISSN 0350-5286. – Год. 33, бр. 3/4 (2007), стр. 26-30.

139.

ХАМОВИЋ, Валентина

Непрекидно детињство / Валентина Хамовић. – Нови Сад : Међународни центар књижевности за децу Змајеве дечје игре, 2015 (Нови Сад : Offset print). – 153 стр. ; 23 см. – (Библиотека Змај ; књ. 29)

140.

ЦВЕТКОВИЋ, Никола

О елементима Одаловићеве поетике (традиционално), а о визуелној поезији – неоавангардно / Никола Цветковић. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Литература: стр. 329. – Summary.

У: Савремена књижевност за децу у науци и настави / [уредници Виолета Јовановић, Росић Тиодор]. – Јагодина : Педагошки факултет, 2010. – (Посебна издања. Научни скупови ; књ. 10). – ISBN 978-86-7604-093-3. – Стр. 313-330.

ИНДЕКС ИМЕНА ИЗ БИБЛИОГРАФИЈЕ

Абдула, Шабан 42

Андрејевић, Даница 116

Анђелковић, Младен 22

Арто, Антонен (Antonin Artaud) 130

Бајин Ђукановић, Зорица 61

Бјелкић, Тодор 31

Булатовић, Габријела 21

Булатовић, Мирјана 52, 53, 57, 60

Вајнери, Даниела (Daniela Vajneri) 5

Васиљев, Душан 94

Веселиновић, Бранка 55, 58

Влаховић, Бранко М. 36

Вуксановић, Слободан 36

Гавела, Душан 26

Гвозденовић, Ана 117

Грујичић, Ненад 41

Данојлић, Милован 21

Денић, Сунчица 118

Ђокић, Невена 119

Ђукановић, Мирјана 51

Ерић, Добрица 35
Ешић, Шимо 31

Живковић, Добросав Боб 10

Зивлак, Јован 35
Зубац, Перо 37, 38, 106, 120

Ивић, Милорад 49
Илић, Крстивоје 50, 56
Илић, Студа 31

Јашовић, Предраг 121
Јеврић, Даринка 109
Јекнић, Драгољуб 122
Јовановић, Виолета 140
Јокановић, Данило 40
Јоксимовић, Велиша 123, 124
Капор, Момо 14
Кукај, Рифат (Rifat Kukaj) 5

Лакићевић, Драган 20
Лацковић, Иван Кроата 8
Лукић, Драган 103, 125, 126

Љубенко, Јованка 92
Љуштановић, Јован 127

Максимовић, Десанка 69, 98
Марјановић, Воја 34
Масниковић, Исидора 82
Мерџан, Хасан (Hasan Mercan) 12
Месарош, Иштван Пишта 59
Мечанин, Радмила 64
Милановић, Ђорђе 36
Миленковић, Снежана 44
Милинковић, Миомир 128
Мирковић, Милосав Буца 129, 130

Николетић, Тоде 46

Опачић, Зорана 134
Орфелин, Захарије 38

Павлов, Милутин Ж. 135
Перић, Раша 32

-
- Перовска, Бисерка 6
Петковић Грујичић, Славка 47
Петричић, Душан 62
Попа, Васко 64
Попадић, Недељко 37
- Радосављевић, Драгица 62
Радуловић, Војислав Кокан 2, 3, 4, 12
Радуловић, Драган 31, 35, 43
Ратковић Гавела, Џоја 26
Римар, Меланија (Меланија Римар) 39, 81, 85, 105, 108, 115
Рорић, Ивица Вања 31
Росић, Тиодор 140
Ршумовић, Љубивоје 35, 37, 38, 43, 62
- Сопка, Љубомир 81, 85, 115
Спасојевић, Иван 117
СТАБОР (Борислав Станковић) 7
Станојевић, Добривоје 136
Стојковић, Градимир 137
- Трифунковић, Душко 33, 35, 37, 43
- Ђоровић Бутрић, Весна 63
Ђулафић, Драгомир 45
- Хамзић, Емсура 65
Хамовић, Валентина 138, 139
- Цветковић, Никола 140
Ценић, Власа 66
Црнчевић, Бранислав 96
- Шредер, Драгица (Dragica Schröder) 36

ИМЕНСКИ РЕГИСТАР

- Андрејевић, Даница 31, 41, 42
Андрић, Владимир 13, 19
Андрић, Иво 33, 41, 54
Антић, Антонио 111
Антић, Мирослав 45
Арендт, Хана (Hannah Arendt) 33, 41
Асман, Јан (Jan Assmann) 199, 201, 203, 209
Ауербах, Ерих (Erich Auerbach) 33, 41
- Бадњаревић, Александар 111
Бајић, Љиљана 118, 133
Барт, Ролан (Roland Gérard Barthes) 41
Бахтин, Михаил (Михаил Михайлович Бахтин) 100-102, 111, 145, 157, 161, 173, 177, 186, 194
Башлар, Гастон (Gaston Bachelard) 21, 22, 27, 71, 73-75
Бећковић, Матија 119, 159, 250
Блох, Ернст (Ernst Bloch) 49, 54
Бован, Владимир 107
Бонфоа, Ив (Yves Bonnefoy) 73
Бошковић, Александар 173, 176
Бретон, Андре (André Breton) 119, 134, 164, 165, 177
Бужињска, Ана (Anna Burzyńska) 87, 94, 111
Буљан, Ана 177
Бућан, Данијел 177
- Васиљев Душан 47
Векарић, Михаела 177
Величковић, Владимир 129
Верона, Ева 228
Видак, Милован 129
Вилијамс, Рејмонд (Raymond Henry Williams) 138
Винавер, Станислав 57
Витезовић, Јелена 227
Витезовић, Милован 121
Воткинс, Тони (Tony Watkins) 138, 146
Вуковић, Ђорђе 134
Вуковић, Мира 27
Вуковић, Сениша 129
Вуксановић, Миро 28
Вуксановић, Оливера 72
Вучо, Александар 119, 122
Вучак, Филип 177
Вучковић, Анкица 216, 219, 221

Вуковић, Мира 27

Вучковић, Тихомир 161, 177

Гербрант, Алан (Alain Gheerbrant) 177

Гете, Јохан Волфганг фон (Johann Wolfgang von Goethe) 34

Главуртић, Мило 129

Голијанин Елез, Сања 115, 135

Гордић Петковић, Владислава 177

Гринблат, Стивен (Stephen Jay Greenblatt) 138

Гробаров, Јаков в. Ковачевић, Миладин

Грујић, Нада 177

Гуревич, Арон (Арон Яковлевич Гуревич) 152, 155, 161

Гутке, Карл (Karl S. Gutke) 172, 177

Дамјановић, Ђуро 13

Данојлић, Милован 37, 45, 46, 49, 51, 53, 54, 57-59, 60, 64, 80, 97, 100,
116, 117, 121, 122, 129, 132, 133, 139, 144-146, 164, 165, 176, 181,
182, 197, 202, 220, 221

Делић, Лидија 152, 160

Денић, Сунчица 67, 75, 76, 100, 104, 111, 164, 176

Деретић, Јован 120, 133

Деспотов, Војислав 53

Детелић, Мирјана 160

Димитријевић, Милан С. 134

Дифрен, Микел (Michel Dufranne) 40, 41

Долежел, Лубомир (Lubomír Doležel) 134

Ђокић Сандерсон, Ивана 111

Ђорђевић, Бојан 7

Ђорђевић, Јелена 81, 93, 94

Ђорђевић, Тихомир 167, 176

Ђорђевић, Драгомир 19, 140, 144

Ђурић, Војислав 104, 111

Ђурић, Миодраг Дадо 129

Ђуричковић, Милутин 124, 133, 193

Елезовић, Глигорије Глиша 107

Елијаде, Мирча (Mircea Eliade) 22, 27

Елиот, Томас Стернс (Thomas Stearns Eliot) 36

Емерсон, Керил (Caryl Emerson) 102

Ерић, Добрица 45

Женет, Жан (Jean Genet) 194

Живковић, Драгиша 161

Зубац, Перо 57, 60, 74

- Ибзен, Хенрик (Henrik Ibsen) 48
 Ивањицки, Оља 129
 Идризовић, Мурис 125, 134
 Илић, Веселин 105, 111
- Јанкелевич, Владимир (Vladimir Jankélévitch) 46, 54
 Јањушевић, Бојана 177
 Јашовић, Предраг 80, 92, 93, 97, 101, 111, 112
 Јеврић, Даринка 37, 49, 60, 104, 107
 Јекнић, Драгољуб 13, 125, 134, 163, 176
 Јовановић, Александар 18, 27, 133
 Јовановић, Виолета 28, 193
 Јовановић, Јелена 49, 54
 Јовановић, Славица 13, 122, 133
 Јовановић Змај, Јован 13, 32, 116, 121, 122, 137, 138, 145, 148, 164, 207
- Калезић, Биљана 227
 Калезић Радоњић, Светлана 28
 Калер, Џонатан (Jonathan Culler) 79, 94
 Кант, Имануел (Immanuel Kant) 182
 Капор, Момо 45, 49, 57, 60
 Карановић, Зоја 24, 27
 Караџић, Вук Стефановић 27, 154, 160, 161
 Киш, Данило 32, 36
 Ковачевић, Миладин 48, 49, 60, 80, 84, 103, 107
 Косановић, Богдан 177, 181-183
 Костић, Лаза 53
 Крешић, Љубинка 177
 Кристева, Јулија (Јулија Кръстева) 33
 Кроче, Бенедето (Benedetto Croce) 117
 Кустурица, Емир 49, 184
- Лакићевић, Драган 176, 191, 193
 Лауб, Габријел (Gabriel Laub) 173, 176
 Лентрикиа, Френк (Frank Lentricchia) 138
 Лешић, Зденко 104, 111
 Лукић, Драган 97, 100
- Љуштановић, Јован 151, 158, 161, 162, 164, 171, 176, 219, 221
- Максимовић, Десанка 5, 15, 32, 33, 36, 42, 49, 57, 60, 63, 80, 97,
 122-124,
 Маларме, Стефан (Stéphane Mallarmé) 52
 Мандельштам, Осип (Осип Эмильевич Мандельштам) 123
 Марић, Сретен 134, 163, 177
 Марјановић, Воја 193

Марковић, Бојан 211, 222
Марковић, Ђорђе Кодер 49, 53
Марковски, Михал Павел (Michał Paweł Markowski) 87, 94, 101, 111
Маројевић, Игор 177
Марошевић, Амбро 49, 80
Марсон, Гари Саул (*Gary Saul Morson*) 102
Мартиновић, Јурај 152, 161
Милинковић, Миомир 13, 28, 98, 100, 111, 163, 176
Милић, Новица 46, 54
Милић од Мачве в. Станковић, Милић
Милошевић Ђорђевић, Нада 161
Миљковић, Бранко 15, 28
Мирковић, Милосав Буца 188, 193
Михајловић, Мирослав Цера 49
Млађеновић, Миливоје 181, 194
Мустеданагић, Лидија 161

Недић, Владан 160
Настасијевић, Момчило 46, 49, 53, 67
Николајева, Марија (Мария Николаева) 137, 139, 145-147
Николић, Данило 49
Николић, Јордан 23, 49
Ниче, Фридрих (Friedrich Wilhelm Nietzsche) 47
Ного, Рајко Петров 19, 47, 57, 60, 204, 209
Ноделман, Пери (Perry Nodelman) 140, 146
Нушић, Бранислав 119

Оберстајн, Карин Лесник (Karín Lesnik-Oberstein) 122, 133
Обрадовић, Доситеј 118, 133
Обрадовић, Славолуб 104, 111
Одаловић, Миодраг 107
Опачић, Зорана 8, 11, 19, 28, 29, 182, 193, 219-221
Орлић, Милан 46, 54

Павловић, Миодраг 104, 111, 119, 133, 152, 161
Палавестра, Предраг 120, 121, 133
Панић Мараш, Јелена 137, 147
Пејчић, Јован 46
Пекић, Борислав 32, 48, 54
Перић, Драгољуб 79, 94, 95
Перишић, Игор 175, 177
Петковић, Новица 17, 28
Петровић, Бранислав 53, 57, 60
Петровић, Вељко 164
Петровић, Тихомир 32, 42, 98, 111, 163, 176
Петровић, Растко 62

- Пешикан Љуштановић, Љиљана 158, 161
Пијановић, Петар 212, 220, 221
Поблете Алдај, Патрисија (Patricia Poblete Alday) 174, 177
Полић, Страхиња 197, 209
Попа, Васко 58, 129, 134, 171, 177
Попов, Раша 49, 60
Поповић, Александар 100, 119-121
Поповић, Мирослав 49, 60
Поштић, Светозар 101, 111
Проп, Владимир (Владимир Яковлевич Пропп) 174, 177, 181, 182, 192, 194
Пруст, Марсел (Marcel-Valentin-Louis-Eugène-Georges Proust) 38
- Рабле, Франсоа (François Rabelais) 161, 175, 177, 186, 194
Раденковић, Љубинко 88, 94
Радовић, Душан 12, 13, 28, 32, 80, 97, 98, 117, 119-122, 133, 137, 138, 140, 145, 148, 156, 159, 161, 163, 181, 185, 195
Радосављевић, Благоје 49, 80, 84
Радуловић, Драган 19, 23, 27, 28, 49, 63, 70, 71, 75
Радуновић, Милорад 107
Раичковић, Стеван 20, 97
Ракочевић, Ацо 71
Рамакришна (Gadadhar Chattopadhyay) 35
Рикер, Пол (Jean Paul Gustave Ricœur) 134
Ристић, Марко 119
Рјепин, Иља (Илья Ефимович Репин) 217
Росић, Тиодор 28, 120, 134, 193
Ршумовић, Љубивоје 12, 13, 32, 49, 63, 70, 72, 75, 80, 83, 97, 98, 103, 120, 140, 144, 199, 202
- Саид, Едвард (Edvard Vadi Said) 138
Самуровић, Светозар 129
Свифт, Џонатан (Jonathan Swift) 121
Секулић, Дара 49
Селимовић, Меша 170
Силверстејн, Шил (Shel Silverstein) 192
Симић, Наташа 227
Симовић, Љубомир 168, 177
Скерлић, Јован 100
Сладоје, Ђорђо 37, 49, 60
Солар, Миливој 134
Станишић, Мирјана 8
Станковић, Милић псеудоним Милић од Мачве 129
Станојевић, Добривоје 45, 55, 164, 176, 187, 190, 191, 193
Стојиљковић, Влада 13, 19
Стојковић, Градимир 164, 176

Строс, Леви (Claude Lévi-Strauss) 35, 105
Суботин, Лидија 161
Сувајдић, Бошко 7
Сурио, Етјен (Étienne Souriau) 175, 177

Тамарин, Георгес (Georges R. Tamarin) 151, 161
Тартаља, Гвидо 13
Тешић, Милосав 27
Тодоров, Цветан 47, 54, 220
Толстој, Лав Николајевич (Лев Николаевич Толстой) 122
Требјешанин, Жарко 18, 19, 28
Трифунвић, Душко 27, 49, 57, 59, 63, 70, 71, 74, 75, 98

Ђопић, Бранко 62, 119
Ђосић, Бора 45, 176, 177
Ђосић, Добрица 45

Уљаревић, Радомир 49

Филиповић, Живота 176
Филиповић, Миленко 89, 91, 94
Фрај, Нортроп (Herman Northrop Frye) 51, 54
Фридрих, Хуго (Hugo Friedrich) 182, 194
Фројд, Сигмунд (Sigmund Freud) 119
Фуко, Мишел (Michel Foucault) 93, 138

Хајдегер, Мартин (Martin Heidegger) 134
Хамовић, Валентина 57, 64, 164, 177, 182, 185, 193
Хамовић, Драган 28, 133, 205, 209
Хант, Питер (Peter Hunt) 139, 146, 147
Харфам, Џефри (Geoffrey Galt Harpham) 151, 161
Хачион, Линда (Linda Hutcheon) 134
Хемингвеј, Ернест (Ernest Miller Hemingway) 32
Хениг, Маранц (Henig Robin Marantz) 87, 94
Холкист, Мајкл (Michael Holquist) 101, 111

Цветајева, Марина (Марина Ивановна Цветаева) 34
Цветковић, Никола 23, 28, 132, 134, 185, 193
Целан, Пол (Paul Celan) 34
Црнчевић, Бранислав 47, 49, 119, 121
Црњански, Милош 32, 40, 46, 47, 54, 59, 83, 90, 103, 199, 217, 222

Чајкановић, Веселин 90, 94
Чуковски, Корнеј (Корней Иванович Чуковский) 164, 177

Џумхур, Зулфикар Зуко 45

- Шаранчић Чутура, Снежана 151, 161, 163, 178, 220, 222
Шаринић, Хрвоје 134
Шевалије, Жан (Jeanne Chevalier) 177
Шејка, Леонид (Леонид Трофимович Шейка) 129
Шоп, Иван 161, 177
Штајгер, Емил (Emil Steiger) 117
Шутић, Милослав 54, 134

ПОДАЦИ О АУТОРИМА

Зорана Опачић

Рођена је 1970. године у Крушевцу. Дипломирала је, магистрирала и докторирала на Филолошком факултету у Београду. Професор је Учитељског факултета у Београду. Била је гостујући професор Филолошког факултета Педагошког универзитета у Кракову. Бави се проучавањем књижевности за децу, као и савремене српске књижевности. Учествовала је на бројним домаћим и међународним научним конференцијама и објавила више десетина научних студија у часописима и зборницима. Објавила је монографије *Алхемичар приповедања Станислав Краков*, *Поетика бајке Гроздане Олујић* и *Наивна свест и фикција*.

Даница Андрејевић

Рођена је 1948. године у Трстенику. Дипломирала је на Филозофском факултету у Приштини, магистрирала на Филолошком факултету у Београду, а докторирала на Филозофском факултету у Новом Саду. Професор је Филозофског факултета у Приштини са седиштем у Косовској Митровици. Бави се истраживањем савремене српске књижевности, а посебно књижевности Срба на Косову и Метохији. Објавила је више десетина научних радова и књижевних критика у релевантним часописима и зборницима. Међу бројним монографијама истичу се *Поезија Десанке Максимовић*, *Портрети косовских писаца*, *Поетика Меше Селимовића*, *Видови српског модернизма*.

Добривоје Станојевић

Рођен је 1958. године у Липама крај Смедерева. Дипломирао је, магистрирао и докторирао на Филолошком факултету у Београду. Професор је Факултета политичких наука у Београду. Поред реторичко-стилистичких проучавања, истражује поетику савремене српске књижевности. Објавио је више стручних и научних монографија, од којих су најважније *Реторика „Златног руна“*, *Стилистика „Златног руна“*, *Реторика поезије*, *Бежање од смрти: Миодраг Булатовић*

– стил и књижевна демонологија. Сачинио је и две антологије српске поезије.

Валентина Хамовић

Рођена је 1970. године у Куманову. Дипломирала је, магистрирала и докторирала на Филолошком факултету у Београду. Доцент је Учитељског факултета у Београду. Бави се проучавањем књижевности за децу, као и српском поезијом двадесетог века. Објавила је више десетина радова у научним зборницима и часописима. Објавила је монографију *Два песника превратника* и књигу есеја *Непрекидно детињство*.

Сунчица Денић

Рођена је 1956. године у Угљару крај Косова Поља. Дипломирала је, магистрирала и докторирала на Филолошком факултету у Приштини. Професор је Педагошког факултета у Врању. Пише поезију и прозу, као и књижевну критику и есеје. Бави се проучавањем савремене српске књижевности, те књижевности за децу и младе. Из ове области добила је награду „Сима Цуцић“ за књигу *Књижевност за децу – крила за зачарани лет*. Добитник је и других признања. Остале важније научне и критичке монографије: *Реторика* (са Вером Ценић), *Књижевно дело Манојла Ђорђевића Призренца, Српски писци на Косову и Метохији (1871-1941), Мера и привид*.

Драгољуб Перић

Рођен је 1976. године у Смедереву. Дипломирао је на Филозофском факултету у Новом Саду, а докторирао на Филолошком факултету у Београду. Доцент је Филозофског факултета у Новом Саду и Педагошког факултета у Сомбору. Изучава методiku наставе језика и књижевности, поетику усмене књижевности, те постструктуралистичке теорије књижевности. Објавио је неколико десетина научних радова и приказа, као и монографије *Трагом древне приче* и *Териоморфни јунаци словенске епике, Волх Всеславјевич и Змај Огњени Вук*.

Предраг Јашовић

Рођен је 1971. године у Пећи. Дипломирао је на Филолошком факултету у Приштини, а докторирао на Филозофском факултету у Новом Саду. Доцент је Државног универ-

зитета у Новом Пазару и Високе школе за васпитаче струковних студија у Алексинцу. Бави се књижевноисторијским и културолошким изучавањима. Најважније монографије: *Књижевне притоке I и II, Реч и значење, Рецепција књижевног дела Доситеја Обрадовића, Транспозиције књижевности за децу.*

Сања Голијанин Елез

Рођена је 1966. године у Сарајеву. Дипломирала је на Филозофском факултету у Сарајеву, магистрирала на Филолошком факултету у Београду, а докторирала на Филозофском факултету у Новом Саду. Професор је Педагошког факултета у Сомбору. Изучава српску књижевност двадесетог века, посебно поетичке поступке у српском савременом песништву. Бави се методологијом проучавања књижевности за децу. Учесник је многих научних и стручних скупова. Поред низа научних радова, објавила је и неколико монографија: *Духовни палимпсест песништва Десанке Максимовић, Лирски кругови у песничком књижу: интертекстуалне интерпретације, Српска књижевност у савременој стратегији развоја образовања, Аспекти модернизације српске књижевности – идентитет и духовност.*

Јелена Панић Мараиш

Рођена је 1976. године у Ужицу. Дипломирала је на Филолошком факултету у Београду, магистрирала и докторирала на Филозофском факултету у Новом Саду. Доцент је Учитељског факултета у Београду. Бави се истраживањима књижевности за децу и српске авангардне књижевности. Учествовала је на више научних скупова и објавила четрдесетак радова у зборницима и часописима. Чланица је жирија за доделу награде „Плави чуперак“ Змајевих дечјих игара. Објавила је монографију *Град и страст: натуралистички елементи у српском модернистичком роману.*

Јован Љуштановић

Рођен је 1954. године у Пријепољу. Дипломирао је, магистрирао и докторирао на Филолошком факултету у Београду. Професор је на Високој школи струковних студија за образовање васпитача у Новом Саду. Главна истраживања су му везана за књижевност за децу, а проучава и теорије смеха,

те теорију и историју драме и позоришта. Главни је уредник часописа *Детињство*. Поред многобројних научних студија, објавио је и следеће монографије: *Црвенкапа грицка вука: студије и есеји о књижевности за децу*, *Дечји смех Бранислава Нушића*, *Брисање лава: поетика модерног и српска поезија за децу од 1951. до 1971. године*, *Књижевност за децу у огледалу културе*.

Снежана Шаранчић Чутура

Рођена је у Сомбору 1970. године. Дипломирала је, магистрирала и докторирала на Филозофском факултету у Новом Саду. Професор је Педагошког факултета у Сомбору. Бави се истраживањем књижевности за децу, посебно односом те књижевности и усмене традиције и поетике. Осим бројних научних радова у часописима и зборницима, објавила је монографије *Нови живот старе приче*, *Бранко Ћопић – дијалог с традицијом и Фолклорно у простору наивног*.

Миљивоје Млађеновић

Рођен је 1959. године у Којчиновцу крај Бијељине. Дипломирао је на Филолошком факултету у Београду, магистрирао на Педагошком факултету у Сомбору, а докторирао на Филолошком факултету у Београду. Професор је Педагошког факултета у Сомбору. Био је управник Народног позоришта у Сомбору и Српског народног позоришта у Новом Саду, те директор Стеријиног позорја. Проучава књижевност за децу и младе, методiku наставе књижевности, а бави се и театролошким изучавањима. Поред више десетина стручних и научних радова, објавио је и неколико монографија, од којих су најзначајније *Сценске бајке Александра Поповића*, *Чудне звери на провери*, *Одлике драмске бајке*.

Страхиња Полић

Рођен је 1989. године. Дипломирао је и одбранио мастер рад на Филолошком факултету у Београду. Ангажован је као сарадник у настави на Учитељском факултету у Београду. Учествовао је на неколико научних скупова. Бави се проучавањем књижевности за децу и младе.

Бојан Марковић

Рођен је 1985. године у Ужицу. Дипломирао је и одбра- нио мастер рад на Филолошком факултету у Београду. Ради као асистент на Учитељском факултету у Београду. Истра- жује књижевност за децу и методiku наставе језика и књи- жевности, па је објавио више радова из тих области.

Наташа Ј. Симић

Рођена је 1972. године у Приштини, Србија, дипломира- ла 1999. године на Катедри за историју Филозофског факул- тета Универзитета у Приштини. На истом факултету стекла је звање мастер историје. Од 2013. године ради у Одељењу за каталогизацију и класификацију монографских публикација у Народној библиотеци Србије као руководилац службе за каталогизацију. Има звање дипломирани историчар и дип- ломирани библиотекар.

Јелена Витезовић

Рођена је 1984. године у Београду. Дипломирала је ита- лијански језик и књижевност на Филолошком факултету у Београду, где је одбранила и мастер рад на тему „Пет песни- киња петраркизма“. Ради као библиотекар у Народној би- блиотеци Србије. Преводи са италијанског, енглеског, фран- цуског и латинског језика, као и на италијански и енглески језик, како лепу књижевност, тако и научне радове из хума- нистичких области.

Биљана Калезић

Рођена је 1976. године у Лозници. Дипломирала је и за- вршила мастер студије на Катедри за библиотекарство и ин- форматику Филолошког факултета у Београду. Ради у Народ- ној библиотеци Србије у Одељењу селективне набавке – сек- ција за размену. Аутор је више стручних чланака. Преводи са енглеског језика литературу из области библиотекарства.

Јелена Бенић

Рођена је 1983. године у Београду. Дипломирала је на Фи- лолошком факултету у Београду, Катедра за Библиотекарство и информатику. На истој Катедри је завршила мастер сту- дије, а 2012. године уписала и докторске студије. Апсолвент је

енглеског језика и књижевности. Ради у Народној библиотеци Србије.

Виолета Јовичинац Петровић

Рођена је 1968. године у Крагујевцу. Дипломирала на Филолошком факултету у Београду. Бави се превођењем са руског језика, лектуром и коректуром. Запослена у Народној библиотеци „Вук Караџић“ у Крагујевцу.

САДРЖАЈ

- 5 УВОДНА РЕЧ
- 11 *Зорана Опачић*
РАЗМИЦАЊЕ ОКВИРА НАИВНЕ ПЕСМЕ
- 31 *Даница Т. Андрејевић*
ЕГЗИСТЕНЦИЈА ДОБРА У ПОЕЗИЈИ
МОША ОДАЛОВИЋА
- 45 *Добривоје Ж. Станојевић*
ПОЕЗИЈА РАЗЛИКЕ
- 57 *Валентина В. Хамовић*
СКЛОП И СМИСАО ПЕСНИЧКЕ ЗБИРКЕ
ДОБРО ЈУТРО, ВЕЛИКА ХОЧО
МОША ОДАЛОВИЋА
- 67 *Сунчица М. Денић*
ЗАВИЧАЈНОСТ КАО ПОЕТСКА СУШТИНА У
ДЕЛУ МОША ОДАЛОВИЋА
- 79 *Драгољуб Ж. Перић*
ПРОТЕЈСКИ ИДЕНТИТЕТИ МОША ОДАЛОВИЋА
Субјекти, идентификације, етници, двојници,
пријатељи, ексцентрици, драги чудаци и остали
(ид)ентитети у збирци *Добро јутро, Велика Хочо*
- 97 *Предраг М. Јашовић*
ХРОНОТОП КОСОВА У ПОЕЗИЈИ
МОМЧИЛА МОША ОДАЛОВИЋА
- 115 *Сања В. Голијанин Елез*
ДИНАМИКА ДИСКУРСА У ЕПИФАНИЈИ
ПЕСНИЧКЕ СЛИКЕ – ПОЕТСКА ДУХОВНОСТ
СТВАРАЛАШТВА МОМЧИЛА ОДАЛОВИЋА
КАО УЗВИШЕНА ТАЈНА ЗАВИЧАЈНЕ
ОНТОЛОГИЈЕ ДЕТИЊСТВА

- 137 *Јелена С. Панић-Мараи*
СУБЈЕКТИВНА ПЕДАГОГИЈА ПОЕЗИЈЕ
МОША ОДАЛОВИЋА
- 151 *Јован М. Љуштановић*
ГРОТЕСКА У ПОЕЗИЈИ ЗА ДЕЦУ
МОША ОДАЛОВИЋА
- 163 *Снежана Шаранчић Чутура*
ЦРНОХУМОРНА ЖИЦА У ДЕЧЈОЈ ПЕСМИ
МОША ОДАЛОВИЋА
- 181 *Миљивоје В. Млађеновић*
ФУНКЦИЈА ХУМОРИСТИЧКИХ ЕЛЕМЕНАТА У
ПОЕЗИЈИ МОША ОДАЛОВИЋА
- 197 *Страхиња Д. Полић*
ПЕСМА КАО ЗАВИЧАЈ – ПЕСНИЧКО
ОДГОНЕТАЊЕ „СТРАНА СВЕТА“
М. ОДАЛОВИЋА
- 211 *Бојан М. Марковић*
ПОЕТСКА СТИЛИЗАЦИЈА И СОЦИЈАЛНА
ПРОБЛЕМАТИКА У ДВА ОДАЛОВИЋЕВА
РОМАНА
- 227 *Наташа Ј. Симић*
Јелена Витезовић
Биљана Калезић
СЕЛЕКТИВНА БИБЛИОГРАФИЈА
МОША ОДАЛОВИЋА
- 247 ИМЕНСКИ РЕГИСТАР
- 255 ПОДАЦИ О АУТОРИМА

ПОЕЗИЈА
МОША ОДАЛОВИЋА
Зборник радова 2018.

Издавачи
Задужбина „Десанка Максимовић”
Народна библиотека Србије
Скерлићева 1, Београд

За издаваче
Бојан Ђорђевић
Ласло Блашковић

Превод резимеа на руски језик
Виолета Јовичинац Петровић

Редакција превода и превод резимеа
на енглески језик
Јелена Бенић

Лектура и коректура
Бојан Ђорђевић

УДК класификација
Наташа Горановић Прља

Припрема и штампа
Чигоја штампа

Тираж
200 примерака

ISBN 978-86-82377-60-3 (ЗДМ)
ISBN 978-86-7035-421-0 (НБС)

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

821.163.41.09-1 Одаловић М.(082)

ДЕСАНКИНИ мајски разговори (2017 ; Београд)

Поезија Моша Одаловића : зборник радова / Десанкини мајски разговори, Београд, 26. септембар 2017. ; уреднице Зорана Опачић и Мирјана Станишић. - Београд : Задужбина "Десанка Максимовић" : Народна библиотека Србије, 2018 (Београд : Чигоја штампа). - 262 стр. ; 21 cm. - (Десанкини мајски разговори ; књ. 35)

Тираж 200. - Стр. 5-8: Уводна реч / уреднице. - Белешке о ауторима: стр. 255-260. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Summaries ; Резюме. - Регистар.

ISBN 978-86-82377-60-3 (ЗДМ)

ISBN 978-86-7035-421-0 (НБС)

а) Одаловић, Мошо (1947-) - Поезија - Зборници
COBISS.SR-ID 262850316

Поезија
Моша
Одаловића

